

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΜΑΡΙΑ Ν. ΓΛΥΜΗ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ**

**ΚΡΑΤΙΚΑ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΟΜΕΝΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ
ΕΓΚΛΗΜΑ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΕΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ
ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΗΣ.**

**ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΛΑΖΟΣ, ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΜΕΛΗ: ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΑΓΓΑΝΑΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΙΑΚΩΒΟΣ ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ, ΟΜΟΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ**

ΑΘΗΝΑ 2011

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
ΜΕΡΟΣ Α΄	
ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ.	
ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι	
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ	
Α. Επιχειρηματική δραστηριότητα και κοινωνικές συνέπειες.....	10
Β. Μία σύντομη αναδρομή στη βιβλιογραφία.....	16
Γ. Δυσχέρειες και προβλήματα.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ	
ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΕΙΣ	
Α. Από το «έγκλημα του λευκού περιλαίμιου» στο «επιχειρηματικό έγκλημα».....	24
Β. Κρατικό-Επιχειρηματικό έγκλημα: Μία καινούργια κατηγορία.....	30
Γ. Κριτική αξιολόγηση.....	34
ΜΕΡΟΣ Β΄	
ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ ΚΡΑΤΙΚΟΥ-ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι	
ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ	
Α. Γενικά.....	37
Β. Προσεγγίσεις και Επίπεδα ανάλυσης	40
Γ. Καταλύτες δράσης και ερευνητικές προτάσεις	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ	
ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΙΠΕΔΩΝ ΕΠΕΞΗΓΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΥΤΩΝ ΔΡΑΣΗΣ	
Α. Μικρο-επίπεδο: Συμβολική αλληλεπίδραση και μικροκοινωνιολογικές προσεγγίσεις.....	51
1. Κοινωνικοποίηση, εκμάθηση και κοινωνικές κατασκευές.....	51
2. Επιχειρηματική κουλτούρα, τεχνικές ουδετεροποίησης και ομαδική σκέψη ...	56
3. Συμπέρασμα.....	60
Β. Μεσο-επίπεδο: Θεωρία της ανομίας και οργανωτική θεωρία.....	61
1. Πιέσεις κα ανομία.....	61
2. Δομικές ευκαιρίες και περιορισμοί.....	68
3. Συμπέρασμα.....	70
Γ. Μακρο-επίπεδο: Πολιτική οικονομία και επιχειρηματικό έγκλημα	71
1. Εφαρμογή της νομοθεσίας και πιέσεις	72
2. Προσεγγίσεις του επιχειρηματικού εγκλήματος.....	75

α. Οικονομιστική και Εργαλειακή προσέγγιση.....	76
β. Από τη δομική στη σχεσιακή προσέγγιση.....	80
3. Κράτος, νόμος και διευκόλυνση του επιχειρηματικού εγκλήματος.....	83
α. Περιθωριοποίηση του ποινικού δικαίου από το κράτος.....	85
β. Μη ουσιαστική εφαρμογή του διοικητικού δικαίου από το κράτος.....	86
4. Ομάδες πίεσης και ελέγχου.....	91
5. Συμπέρασμα.....	92
Δ. Επαναπροσδιορισμός ερευνητικών προτάσεων.....	93

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. Μεθοδολογία.....	97
B. Παρουσίαση της μελέτης.....	101
Γ. Ιστορική αναδρομή της ΔΕΗ.....	102
Δ. Ενεργειακός τομέας και εκπομπές αερίων ρύπων.....	107
Ε. Επιπτώσεις στο περιβάλλον και στην υγεία.....	109
ΣΤ. Συνοπτική Παρουσίαση των Υποθέσεων.....	113

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΔΕΙΟΔΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΙΚΗ ΡΥΠΑΝΣΗ

A. Γενικά.....	118
B. Διεθνή κείμενα- Προστασία της ατμόσφαιρας	120
1. Σύμβαση- Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Αλλαγές.....	120
2. Πρωτόκολλο του Κιότο.....	121
Γ. Κοινοτική νομοθεσία.....	123
1. Προστασία του περιβάλλοντος μέσω ειδικής διοικητικής διαδικασίας: Περιβαλλοντική Αδειοδότηση.....	123
2. Ατμοσφαιρική ρύπανση.....	129
Δ. Ελληνική νομοθεσία.....	133
1. Το άρθρο 24.....	133
2. Ο Νόμος 1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος.....	135
3. Περιβαλλοντική Αδειοδότηση.....	138
α. Κατάταξη των έργων σε κατηγορίες.....	139
β. Έγκριση Περιβαλλοντικών Όρων.....	140
γ. Πληροφόρηση και συμμετοχή του κοινού.....	142
4. Ατμοσφαιρική ρύπανση.....	144
α. Σχετικά νομοθετήματα και μέτρα.....	144
β. Ειδική ρύθμιση των μεταλλείων και λατομείων.....	146
5. Έλεγχος τήρησης περιβαλλοντικών όρων.....	147

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

A. Ιστορικό- Οι πρώτες αναφορές	148
B. Ανάλυση της Υπόθεσης και παρουσίαση των απόψεων των εμπλεκόμενων φορέων.....	150
1η Φάση: Συνήγορος του Πολίτη.....	150
2η Φάση: Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.....	167
3η Φάση: Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.....	170
4. Πρόστιμο στη ΔΕΗ.....	180
Γ. Κριτική ανάλυση της υπόθεσης	183
1. Πιέσεις.....	183
2. Ευκαιρίες.....	191
3. Έλεγχος/Περιορισμοί.....	201
4. Συμπέρασμα.....	210

ΜΕΡΟΣ Δ΄

Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι**

ΦΥΣΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΣΗ ΕΥΘΥΝΩΝ. ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

A. Γενικά.....	213
B. Κλασσικό Ποινικό Δίκαιο και νέοι κίνδυνοι.....	215
Γ. Ανεύρεση δραστών και απόδοση ευθυνών. Δυσκολίες και προβλήματα.....	217

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΠΟΙΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

A. Η τάση αναγνώρισης της ποινική ευθύνης των επιχειρήσεων στα σύγχρονα κράτη και διεθνή κείμενα.....	222
B. Η θέση της Ελληνικής Νομοθεσίας.....	225
Γ. Επιχειρήματα κατά της ποινικής ευθύνης των επιχειρήσεων.....	232
Δ. Επιχειρήματα υπέρ της ποινικής ευθύνης των επιχειρήσεων.....	235
E. Μοντέλα ποινικής ευθύνης των επιχειρήσεων.....	239
1. Αντιπροσωπευτική ευθύνη και θεωρία της ταυτίσεως	241
2. Θεωρίες επιχειρηματικής κουλτούρας και οργανωτικής υπαιτιότητας.....	243
3. Οι προτεινόμενες ποινές.....	246
Z. Κριτική αξιολόγηση.....	247

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	250

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	254

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	305

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	324

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΗΣ=	Ατμοηλεκτρικός Σταθμός
ΒΔΤ=	Βέλτιστες Διαθέσιμες Τεχνικές
ΔΕΗ=	Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού
ΔΕΚ=	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΕΡΕΡ=	Ευρωπαϊκό Μητρώο Βιομηχανικών Εκπομπών
Ε.Α.Ρ.Θ=	Διεύθυνση Ελέγχου Ατμοσφαιρικής Ρύπανσης και Θορύβου
Ε.Π.Ε. =	Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων
Ε.Υ.Ε.Π.=	Ειδική Υπηρεσία Επιθεωρητών Περιβάλλοντος
Ε.Π.Ο.=	Έγκριση Περιβαλλοντικών Όρων
ΕΣΚΔΕ=	Εθνικό Σχέδιο Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών
Η/Φ=	Ηλεκτροστατικά Φίλτρα
ΙΜΔΑ=	Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
Κ.Ε.Π.ΠΕ.=	Κλιμάκια Ελέγχου Ποιότητας Περιβάλλοντος
ΚΥΑ=	Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΛΚΔΜ=	Λιγνιτικό Κέντρο Δυτικής Μακεδονίας
Μ.Π.Ε.=	Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων
ΜΚΟ=	Μη Κυβερνητικός Οργανισμός
Π.Π.Ε.Α.=	Προκαταρκτική Περιβαλλοντική Εκτίμηση και Αξιολόγηση
ΠΟΛ=	Περιβαλλοντικοί Όροι Λειτουργίας
ΡΑΕ=	Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας
ΣΕΔΕ=	Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών
ΣτΕ=	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΣτΠ=	Συνήγορος του Πολίτη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιχειρηματική εγκληματικότητα και η καταπολέμηση της έχουν συγκεντρώσει τα τελευταία χρόνια κατά γενική ομολογία την παγκόσμια προσοχή. Ειδικότερα τις τελευταίες δεκαετίες οι αυξανόμενες αμφισβητήσεις, αντιδράσεις και κινητοποιήσεις της κοινής γνώμης για τους κινδύνους που προκαλεί η κυριαρχία της λογικής του στείρου οικονομισμού και η επικράτηση των οικονομικών κριτηρίων στις παραγωγικές διαδικασίες κατά απόλυτη προτεραιότητα των αναγκών της καπιταλιστικής ανάπτυξης, άρχισαν να τροφοδοτούν το αυξανόμενο ενδιαφέρον της επιστήμης για ενδελεχή εξέταση του ζητήματος και για προώθηση των αναγκαίων νομοθετικών ρυθμίσεων.

Οι λόγοι που οδήγησαν στις δυναμικές αντιδράσεις και τη σφοδρή κριτική της ανέλεγκτης επιχειρηματικής δραστηριότητας, καταγράφονται στο κοινωνικό πεδίο με την εμφάνιση πολυποίκιλων, ιδιαίτερης έντασης και μαζικών συνεπειών κινδύνων εις βάρος κεφαλαιώδους σημασίας ατομικών και κοινωνικών αγαθών. Η απειλούμενη οικολογική καταστροφή από την εντατική εκμετάλλευση, συχνά μέχρι ληηλασίας, των παγκόσμιων αποθεμάτων σε φυσικούς και ενεργειακούς πόρους, οι κίνδυνοι για τη ζωή και την υγεία του καταναλωτή από την αδιάκοπη ροή προϊόντων αμφίβολης ποιότητας και ειδών διατροφής με την ευρεία χρήση χημικών πρόσθετων ουσιών, οι κίνδυνοι που απειλούν τη ζωή και την υγεία των εργαζομένων από τη χρησιμοποίηση στις διαδικασίες παραγωγής χημικών ουσιών με καρκινογόνες ή υψηλής τοξικότητας ιδιότητες, συνδέονται με την επικράτηση του οικονομικού φιλελευθερισμού και του αμείλικτου ανταγωνισμού των επιχειρήσεων στη βάση της επιδίωξης του μεγαλύτερου δυνατού κέρδους με το μικρότερο κόστος. Βέβαια, ο κατάλογος των επιχειρηματικών

εγκλημάτων κάθε άλλο παρά εξαντλείται με την περιληπτική αναφορά των παραπάνω περιπτώσεων.

Το ότι η οργανωμένη επιχειρηματική δραστηριότητα έχει αποκτήσει χαρακτήρα αστείρευτης πηγής κινδύνων το κατανοούν όλοι και το ότι ενώ ο έλεγχος και η αντιμετώπιση των επιχειρηματικών εγκλημάτων στοιχειοθετείται καταστατικά από την παρεμβατική αρμοδιότητα του κράτους εν τούτοις αυτά δεν αντιμετωπίζονται, φαίνεται από το ότι εξακολουθούν όχι μόνο να υφίστανται, αλλά να αποκτούν όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις. Η απροθυμία του κράτους να συγκρουστεί με τα συμφέροντα της κυρίαρχης οικονομικής εξουσίας αποτυπώνεται στους νόμους, αρχικά με τη νομοθετική αποδυνάμωση, με τη μορφή της υποβαθμισμένης και αναποτελεσματικής παρέμβασης του ισχυρότερου μέσου κρατικού καταναγκασμού –του μηχανισμού ποινικής καταστολής- και στη συνέχεια μέσω της μη εφαρμογής, από πλευράς του κράτους, των διοικητικών διατάξεων.

Κεντρικός στόχος της μελέτης αυτής είναι να θέσει στο προσκήνιο τη σχέση μεταξύ κράτους, τάξης και επιχειρηματικού εγκλήματος. Συγκεκριμένα να αναδείξει το ρόλο του κράτους, που στο πλαίσιο διατήρησης των ισορροπιών και άμβλυνσης των συγκρούσεων μεταξύ οικονομικών συμφερόντων και συμφερόντων που εντάσσονται στην προστασία θεμελιωδών ατομικών και κοινωνικών αγαθών (ζωή, υγεία, περιβάλλον), «αποτυγχάνει» να ελέγξει κοινωνικά επιζήμιες πράξεις, με αποτέλεσμα να διευκολύνει το επιχειρηματικό έγκλημα μέσω της μη ουσιαστικής εφαρμογής του νόμου. Η προβληματική που αναπτύσσεται αποσκοπεί στο να δείξει την αιτιώδη σύνδεση του ρόλου του κράτους τόσο σε σχέση με τη δυνατότητα διατήρησης του επιχειρηματικού εγκλήματος, όσο και με τους τρόπους κατανόησης του ίδιου του φαινομένου από τη μία πλευρά και τη δυνατότητα αξιολόγησης των προτεινόμενων λύσεων από την άλλη.

Η σημασία που αποκτά ο τρόπος άσκησης πίεσης στην πολιτική του κράτους είναι κεφαλαιώδης. Γιατί από τη διαρκή και κλιμακούμενη κοινωνική αντίδραση στην προοπτική μακροπρόθεσμων στοχεύσεων, καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό η πολιτική που φαίνεται να ακολουθεί το κράτος προς την κατεύθυνση του περιορισμού ή της αντιμετώπισης του επιχειρηματικού εγκλήματος.

Το παρόν εκπόνημα με τίτλο: «Κρατικά διευκολυνόμενο επιχειρηματικό έγκλημα. Η περίπτωση της ΔΕΗ στην ευρύτερη περιοχή της Πτολεμαΐδας και της Μεγαλόπολης» διαιρείται σε τέσσερα μέρη.

Στο πρώτο μέρος κάτω από τον τίτλο «Έννοια και ορισμός του επιχειρηματικού εγκλήματος. Δυσχέρειες και εξέλιξη» επιχειρείται μία αποσαφήνιση της έννοιας του επιχειρηματικού εγκλήματος, που ως όρος σε διαδικασία σχηματισμού και αποκρυστάλλωσης για μεγάλο διάστημα οδήγησε σε πλήθος κατηγοριοποιήσεων, καθώς και πολλαπλότητα και σύγχυση γύρω από το ζήτημα του περιεχομένου του. Παρουσιάζεται η προέλευση του όρου, οι διαφορετικές σημασιοδοτήσεις στη μακρά διάρκεια μεταξύ συμβατικών και κριτικών εγκληματολόγων και η εννοιολογική του διαφορά από άλλους χρησιμοποιούμενους παρεμφερείς όρους. Η έννοια του κρατικού-επιχειρηματικού εγκλήματος έρχεται να προστεθεί ως μία καινούργια κατηγορία, αποτέλεσμα της ωρίμανσης στη μελέτη των εγκλημάτων των ισχυρών, με σκοπό να καλύψει αυτές τις μορφές οργανωτικής παρέκκλισης, που είναι το συλλογικό προϊόν των κοινών ενεργειών μεταξύ κρατικών φορέων και επιχειρήσεων (κεφάλαιο δεύτερο). Ως εισαγωγικό σημείο σε αυτή την ενέργεια παρουσιάζονται οι απειλητικές διαστάσεις των κινδύνων της ανάπτυξης και της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας στη σύγχρονη μεταβιομηχανική κοινωνία, μία πρώτη δηλαδή κωδικοποίηση των επιχειρηματικών εγκλημάτων κοινωνικού χαρακτήρα, κατά του περιβάλλοντος, των εργαζομένων και των καταναλωτών. Επιπλέον παρατίθεται μία ιστορική αναδρομή

της εγκληματολογικής έρευνας σχετικά με το επιχειρηματικό έγκλημα, εστιάζοντας σε περιόδους, χώρες και συγγραφείς που θεωρούνται ως κρίσιμοι από τη διεθνή βιβλιογραφία. Τέλος επισημαίνονται οι δυσχέρειες και τα προβλήματα στη διερεύνηση των εγκλημάτων που διαπράττονται από οικονομικά και πολιτικά ισχυρούς δράστες, με κυριότερο παράγοντα, στο μικρό αριθμό ερευνών, τη μειωμένη «πρακτική χρησιμότητα» του επιχειρηματικού εγκλήματος σε σχέση με αυτή των συμβατικών εγκλημάτων (κεφάλαιο πρώτο).

Στο δεύτερο μέρος με τίτλο «Ενοποιημένο θεωρητικό σχήμα κρατικού-επιχειρηματικού εγκλήματος» παρουσιάζεται το θεωρητικό σχήμα των Kramer, Michalowski και Kauzlarich για την ανάλυση του κρατικά διευκολυνόμενου επιχειρηματικού εγκλήματος. Αρχικά παρουσιάζονται τα τρία διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης που ενσωματώνονται στο θεωρητικό σχήμα. Πρόκειται για τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο της μελέτης του επιχειρηματικού εγκλήματος, κάθε μία από τις οποίες ανταποκρίνεται σε ένα διαφορετικό επίπεδο αναφοράς και επεξήγησης. Η σχέση ανάμεσα στις έννοιες των υπό ενοποίηση θεωριών των διαφορετικών επιπέδων παρουσιάζεται με μία κεντρική γραμμή αιτιώδους ακολουθίας -κίνητρο, ευκαιρία, έλεγχος/περιορισμός- ή τους διαφορετικά ονομαζόμενους από τους συγγραφείς «καταλύτες δράσης». Παρατηρώντας τον κάθε καταλύτη δράσης ξεχωριστά και στα τρία επίπεδα επεξήγησης, το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τις ερευνητικές προτάσεις του ολοκληρωμένου θεωρητικού σχήματος (κεφάλαιο πρώτο). Παρ' όλο που το ολοκληρωμένο μοντέλο ακολουθεί μία μετάβαση από το μακρο- στο μικρο-επίπεδο με την έμφαση να δίνεται στους μακρο-κοινωνικούς παράγοντες επιρροής, η παρουσίαση των επιπέδων ανάλυσης θα ακολουθήσει την αντίστροφη πορεία, με χρονολογική σειρά εμφάνισης των προσεγγίσεων, προχωρώντας από το μικρο- (προσέγγιση της συμβολικής

αλληλεπίδρασης) στο μέσο- (θεωρία της ανομίας και οργανωτική θεωρία) και τέλος στο μακρο-επίπεδο επεξήγησης (πολιτική οικονομία του επιχειρηματικού εγκλήματος). Έχοντας αναπτύξει με λεπτομέρεια το κάθε ένα από τα τρία επίπεδα παρουσιάζονται στη συνέχεια πιο αναλυτικά οι θεωρητικές προτάσεις (κεφάλαιο δεύτερο).

Στο τρίτο μέρος με τίτλο «Περιπτωσιολογική μελέτη και δίκαιο προστασίας της ατμόσφαιρας» αναπτύσσεται ολόκληρο το εννοιολογικό πλαίσιο του ολοκληρωμένου μοντέλου στην εμπειρική ανάλυση μίας μόνο περίπτωσης. Πρόκειται για μία πολύμορφη σύγκρουση μεταξύ της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού και των τοπικών κοινοτήτων μέσω του Συνήγορου του Πολίτη πάνω στο ζήτημα της εκμετάλλευσης λιγνίτη και των επιπτώσεων στο περιβάλλον και την υγεία του πληθυσμού, και στη συνέχεια της σύγκρουσης μεταξύ της μη κυβερνητικής οργάνωσης *Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου* (ΙΜΔΑ) και του ελληνικού κράτους αναφορικά με τις πολυάριθμες ενέργειες και παραλείψεις του κράτους για την ελάττωση των επιπτώσεων αυτής της εκμετάλλευσης στο περιβάλλον και τους κατοίκους. Η μελέτη στηρίχτηκε στην αξιοποίηση πλήθους διαφορετικών στοιχείων, όπως απαντητικά διοικητικά έγγραφα των εμπλεκόμενων φορέων, στοιχεία εκπομπών και μετρήσεων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και των υπερβάσεων των σταθμών της ΔΕΗ από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης, αποφάσεις τροποποιήσεων των εγκεκριμένων περιβαλλοντικών όρων λειτουργίας των μονάδων από το ΥΠΕΧΩΔΕ, το τελικό πόρισμα του Συνήγορου του Πολίτη, τη προσφυγή του *Ίδρυματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου* (ΙΜΔΑ), δελτία τύπου, ετήσια δελτία και απολογισμοί της ΔΕΗ, αρχειακό υλικό από τον τύπο καθώς και επιστημονικές μελέτες που πραγματοποιήθηκαν για το θέμα. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση της μεθοδολογίας, μία ιστορική διαδρομή της επιχείρησης, η

πορεία της εκμετάλλευσης του λιγνίτη στην Ελλάδα, καθώς και η σχέση του ενεργειακού τομέα με τις εκπομπές αερίων ρύπων. Μία σύντομη παρουσίαση των υποθέσεων μας εισάγει στα διάφορα στάδια από τα οποία πέρασε η περίπτωση στα 3,5 περίπου χρόνια διάρκειας της. Πριν τη λεπτομερή αναφορά των γεγονότων, παρουσιάζεται η νομοθεσία που σχετίζεται με την υπόθεση προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι παραβάσεις της νομοθεσίας από την πλευρά της επιχείρησης καθώς και οι ενέργειες και παραλείψεις του κράτους προς διευκόλυνση της. Πρόκειται για τη νομοθεσία που αφορά στην ατμοσφαιρική ρύπανση και την περιβαλλοντική αδειοδότηση, την προστασία δηλαδή του περιβάλλοντος μέσω ειδικής διοικητικής διαδικασίας (κεφάλαιο δεύτερο). Η πλήρης παρουσίαση των γεγονότων και θέσεων όπως κατεγράφησαν στα διοικητικά έγγραφα καταγράφεται στη συνέχεια. Η μελέτη ολοκληρώνεται με την κριτική ανάλυση των στοιχείων και τη διεξοδική διερεύνηση της κεντρικής γραμμής αιτιώδους ακολουθίας, τόσο στο επίπεδο της περίπτωσης όσο και σε θεωρητικό επίπεδο (κεφάλαιο τρίτο).

Στο τέταρτο και τελευταίο μέρος του εκπονήματος με τίτλο «Η προβληματική της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων» εξετάζεται η συζήτηση για την εισαγωγή της ποινικής ευθύνης των επιχειρήσεων και της ενδεχόμενης παράκαμψης της αρχής «societas delinquere non protest». Πρώτα απ' όλα αναφέρονται οι λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία του ισχυρού ρεύματος υπέρ του αξιόποινου των νομικών προσώπων. Οι αδυναμίες του προσανατολισμένου στην ατομική ευθύνη του φυσικού προσώπου παραδοσιακού Ποινικού Δικαίου, οι δυσχέρειες στον εντοπισμό των δραστών λόγω της πολυπλοκότητας της δομής και της οργάνωσης των σύγχρονων επιχειρήσεων, η εμφάνιση του επιχειρηματικού εγκλήματος ως η συνισταμένη της δραστηριότητας πολλών προσώπων, το φαινόμενο αδυναμίας ενοχοποίησης αρχικά ασήμαντων προσβολών, των οποίων η επαναλαμβανόμενη δράση καταλήγει σε

σημαντικές προσβολές αναφέρονται μεταξύ άλλων (κεφάλαιο πρώτο). Στη συνέχεια αναφέρονται οι νεώτερες τάσεις αναγνώρισης της ποινική ευθύνης των επιχειρήσεων στα σύγχρονα κράτη, τα δεσμευτικά για την Ελλάδα διεθνή κείμενα και ο τρόπος που επιδιώκεται να ξεπεραστούν οι αντικειμενικές δυσκολίες εντοπισμού των δραστών στη χώρα μας (απόδοση της ποινικής ευθύνης στους διευθύνοντες την επιχείρηση) μέσω της θεωρητικής κατασκευής της «εγγυητικής θέσης», αλλά και των προβλημάτων που ανακύπτουν. Τέλος παρουσιάζονται οι δύο αντίθετες κατευθύνσεις και οι διαφορετικές, αλλά εξίσου σοβαρά στοιχειοθετημένες επιχειρηματολογίες τους, καθώς και τα διαφορετικά μοντέλα ποινικής ευθύνης των επιχειρήσεων που έχουν τεθεί ή προτείνονται να τεθούν σε εφαρμογή.

Στο τέλος της διατριβής παρατίθεται παράρτημα με πίνακες της κοινοτικής και της αντίστοιχης ελληνικής νομοθεσίας σχετικά με την περιβαλλοντική αδειοδότηση και την ατμοσφαιρική ρύπανση, της κατανομής δικαιωμάτων εκπομπών ρύπων ανά εγκατάσταση για την περίοδο 2005-2007, διοικητικά έγγραφα που αφορούν στα στοιχεία εκπομπών και μετρήσεων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και των υπερβάσεων των σταθμών της ΔΕΗ από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης και χάρτες που συντελούν στην κατανόηση του συγγραφικού υλικού.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ. ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

A. Επιχειρηματική δραστηριότητα και κοινωνικές συνέπειες

Η όλο και μεγαλύτερη διεθνοποίηση της παγκόσμιας οικονομίας και η παράλληλη συρρίκνωση αρχικά του τοπικού και μεταγενέστερα του εθνικού εμπορίου συμβαδίζει με τη θυελλώδη ανάπτυξη της τεχνολογίας σε όλα τα επίπεδα, αποτέλεσμα της εφαρμοσμένης χρήσης των ανακαλύψεων στις φυσικές και μαθηματικές επιστήμες. Οι νέες τεχνολογίες, που συνεχίζουν να εξελίσσονται και να αναπτύσσονται, προσαρμόστηκαν και χρησιμοποιήθηκαν τόσο στην εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πόρων, στην παραγωγή αγαθών και αργότερα υπηρεσιών, όσο και στις μεθόδους προγραμματισμού και διεύθυνσης της οικονομίας. Σε παράλληλη τροχιά, οι νέες μορφές μεταφορών και επικοινωνίας, διαμόρφωσαν τις κατάλληλες συνθήκες για την άσκηση διεθνούς οικονομικής δραστηριότητας, με αποτέλεσμα σήμερα να μπορεί εύκολα να διαπιστώσει κανείς ότι ο κόσμος είναι μία τεράστια αγορά όπου δρουν μικρές, μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας.

Η τάση για τεχνολογική ανάπτυξη και η τάση για παγκοσμιοποίηση, εγγενείς στον καπιταλισμό, είχαν ως αποτέλεσμα την πρωτόγνωρη αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και κατά συνέπεια την πρωτόγνωρη συσσώρευση κεφαλαίου και κοινωνικού πλούτου. Αλλά αυτή η εντυπωσιακή συσσώρευση κεφαλαίου είχε ως αποτέλεσμα, μέσα από την παγκοσμιοποίηση του ανταγωνισμού,

την επίσης εντυπωσιακή συγκεντροποίηση (Μπιτσάκης, 2005). Σήμερα, οι σύγχρονες οικονομικές διαδικασίες σχεδιάζονται, υποστηρίζονται και επιβάλλονται από αντίστοιχους πολυεθνικούς γίγαντες που καθορίζουν την παγκόσμια πολιτική. Ο ρόλος των επιχειρήσεων, ιδίως των πολυεθνικών που έχουν μεταμορφωθεί σε μη κρατικές οντότητες, είναι καθοριστικός στη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας, καθώς αποτελούν τους βασικούς παράγοντες της διεθνούς οικονομικής δραστηριότητας και τους διαχειριστές της παγκόσμιας οικονομικής τάξης¹. Οι δραστηριότητες και οι αποφάσεις αυτών των επιχειρήσεων έχουν συνέπειες που αγγίζουν ολόκληρα κράτη, έχουν δύναμη και εξουσία που επηρεάζουν το περιβάλλον, τη διατροφή, τις ζωές εκατομμυρίων εργαζομένων.

Οι επιχειρήσεις, στο πλαίσιο επίτευξης των προγραμματισμένων οικονομικών τους στόχων και στη βάση στενά οικονομικών κριτηρίων, έχουν εκμεταλλευτεί στο μέγιστο βαθμό τα επιτεύγματα της τεχνογνωσίας και έχουν εμπλακεί σε πλήθος εγκλημάτων. Βέβαια, οι αρνητικές παράμετροι της τεχνολογικής ανάπτυξης δεν είναι τόσο εγγενείς στο χαρακτήρα της ίδια της τεχνικής, όσο αποτέλεσμα της χρήσης τους στο πλαίσιο του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής. Ο σκληρός ανταγωνισμός των επιχειρήσεων για τη διασφάλιση του μεγαλύτερου μεριδίου στους επιμέρους κλάδους των εγχώριων και διεθνών αγορών καθώς και για την αύξηση του μεριδίου συμμετοχής, ο αμείλικτος ανταγωνισμός και η επιδίωξη του κεφαλαίου για τη μεγιστοποίηση του κέρδους με το μικρότερο δυνατό κόστος, έχει οδηγήσει σε

¹ Για να γίνει κατανοητή η κεντρική επίδραση των πολυεθνικών στην καπιταλιστική οικονομία καθώς και η δυνατότητα ελέγχου, από πλευράς τους, της αγοράς σε τομείς-κλειδιά για τη λειτουργία του συστήματος παραγωγής, αναφέρεται πως οι βασικοί τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται είναι: εξόρυξη και επεξεργασία ορυκτών καυσίμων, ενέργεια, μεταλλουργία, γεωργική παραγωγή, φαρμακοβιομηχανία και αυτοβιομηχανία. Το 1995 οι πέντε μεγαλύτερες επιχειρήσεις κατείχαν το 28% της βιομηχανίας, ενώ οι 100 μεγαλύτερες το 72% των θέσεων εργασίας στο χώρο καθώς και το 75% των συμβολαίων με το Υπουργείο Άμυνας Βλ. Λάζος, Γρ. (2005). *Διαφθορά και Αντιδιαφθορά*, σελ. 155. Ενδεικτικά για την γεωργική παραγωγή αναφέρεται πως πέντε πολυεθνικές εταιρείες: Bayer, GibaGeigy, Shell, Monsanto και ICI ελέγχουν ουσιαστικά το 50% της παγκόσμιας παραγωγής φυτοφαρμάκων. Βλ. Γεωργόπουλος, Αλ. (1998). *Γη, ένας μικρός και εύθραυστος πλανήτης*.

αυξανόμενη εξωτερίκευση του κόστους παραγωγής με αυξανόμενες αντικοινομίες και καταστροφές σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Και αυτό γιατί η υπερίσχυση στο μέτωπο της αγοράς, προϋποθέτει όσο το δυνατόν χαμηλότερο κόστος παραγωγής και ελαχιστοποίηση ή συρρίκνωση των δαπανών που σχετίζονται με την ποιότητα κατασκευής των αγαθών, την ασφάλεια των εργασιακών χώρων ή τα μέτρα περιβαλλοντικής προστασίας.

Πιο συγκεκριμένα, η δραστηριότητα των επιχειρήσεων στον τομέα της διατροφής, εμπορίας φαρμάκων, αυτοκινήτων², καταναλωτικών προϊόντων καθημερινής και οικιακής χρήσης, όπως καλλυντικών, απορρυπαντικών κ.λπ., στη βάση της επιδίωξης του μεγαλύτερου δυνατού κέρδους συνεπάγεται την απειλή των εννόμων αγαθών ακαθόριστου αριθμού καταναλωτών (Brobeck and Averyt, 1983). Παραγωγή και διάθεση στην αγορά νοθευμένων, μη κανονικών και ακατάλληλων για την ανθρώπινη κατανάλωση τροφίμων ή μη συμμορφούμενων στις προδιαγραφές καταλληλότητας και κανονικότητας, αποτελούν συχνές πρακτικές που μπορεί να οφείλονται στην πρώτη ύλη του προμηθευτή ή στις συνθήκες υγιεινής που υπάρχουν στην επιχείρηση που μεταποιεί το τρόφιμο (συσκευαστήριο, τυποποιητήριο) και στην επιχείρηση που το εμπορεύεται ή το διανέμει. Η ευρεία χρήση χημικών ουσιών (συντηρητικών, τεχνητών αρωμάτων, ενισχυτικών γεύσης κ.λπ.) στην παραγωγή ή στην καλλιέργεια (χημικά λιπάσματα) των τροφίμων, υποσκάπτουν τον ανθρώπινο οργανισμό και συμβάλλουν στην εξάπλωση εκφυλιστικών ασθενειών, με αρκετές από

² Χαρακτηριστικές είναι οι υποθέσεις της Ford και της General Motors που εφάρμοσαν την ανάλυση κόστους-οφέλους για την αξιολόγηση της ασφάλειας των πελατών και τη σύγκριση μεταξύ προτιμητέων και μη, αποτελεσμάτων και πολιτικών. Συγκεκριμένα, το ντεπόζιτο του αυτοκινήτου της Chevrolet Malibu του 1979 της General Motors, δεν προστατευόταν επαρκώς και σύμφωνα με τις απαιτούμενες προδιαγραφές για περίπτωση σύγκρουσης. Η εταιρεία, που υπολόγισε ότι το νομικό κόστος για κάθε πιθανό ατύχημα θα ήταν μικρότερο σε σχέση με την αλλαγή του σχεδιασμού των οχημάτων ώστε να αποφευχθούν οι εκρήξεις, έβαλε το κέρδος πάνω από τη δημόσια ασφάλεια, αψηφώντας τους κινδύνους και τους θανάτους που ακολούθησαν. Βλ. Salinger, L. M. (2005). *Encyclopedia of White Collar and Corporate Crime*.

αυτές να είναι καρκινογόνες (Παπανεοφύτου, 1996α,1997). Στην επιβάρυνση του οργανισμού προστίθεται η χρήση φαρμακευτικών ουσιών και παρασκευασμάτων που αρκετές φορές προωθούνται πειστικά από τις φαρμακευτικές επιχειρήσεις στους γιατρούς³ (Braithwaite, 1984). Υπάρχουν αρκετές υποθέσεις φαρμακοβιομηχανιών που έχουν στραφεί στην αγορά των αναπτυσσόμενων χωρών, όπου η νομοθεσία είναι πιο ελαστική και οι ελεγκτικοί μηχανισμοί ελλιπείς, για την πειραματική δοκιμή φαρμάκων⁴ (Braithwaite, 1984, Silverman, et al., 1982).

Αλλά και στον τομέα της εργασίας, η μη λήψη μέτρων, ώστε να μειωθεί η πιθανότητα εκδήλωσης εργασιακών ατυχημάτων, εμφάνισης επαγγελματικών ασθενειών και πρόωρης φθοράς του οργανισμού, έχει αποτελέσει μέρος των πρακτικών των επιχειρήσεων που συχνά, στην προσπάθεια μείωσης κόστους, έχουν μεταφερθεί σε αναπτυσσόμενες χώρες με ανεπαρκείς ή ακόμη και ανύπαρκτους ελέγχους (Wonders and Danner, 2002). Σωρεία επιχειρηματικών εγκλημάτων, λόγω

³ Οι φαρμακευτικές επιχειρήσεις κάτω από συνθήκες σκληρού ανταγωνισμού, έχουν προχωρήσει από την παραδοσιακή προώθηση των προϊόντων τους στους γιατρούς στον ίδιο τον καταναλωτή. Στις ΗΠΑ, η μη αυστηρότητα των διατάξεων ώθησε τις επιχειρήσεις στη διάθεση μεγάλων κονδυλίων για τη διαφήμιση στα μέσα μαζικής ενημέρωσης (Direct-to-Consumer), με αποτέλεσμα το ίδιο το κοινό να ζητά πια πειστικά από το γιατρό νέα και ακριβότερα φάρμακα στη θέση των παλαιών. Τα τεράστια ποσά που δαπανώνται για τη διαφήμιση, με παράλληλα εμφανή τον κίνδυνο μείωσης των πόρων που διατίθενται για την έρευνα σε σοβαρές ασθένειες, εκτινάσσουν τις πωλήσεις καθιστώντας «εμπορικές επιτυχίες» τα νέα σκευάσματα, χωρίς όμως και τα ανάλογα θεραπευτικά αποτελέσματα. Βλ. Ολλανδέζος, Μ. (2002). *Τα συνταγογραφούμενα Φάρμακα και η Διαφήμιση στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*.

⁴ Μεταξύ αυτών των υποθέσεων, χαρακτηριστική θεωρείται η παράνομη και θανατηφόρα δοκιμή του πειραματικού αντιβιοτικού φαρμάκου Trovan της εταιρείας Pfizer στη Νιγηρία, χωρίς προηγουμένως να ακολουθηθεί η ενδεδειγμένη για τη διενέργεια δοκιμών διαδικασία. Συγκεκριμένα, η εταιρεία χορήγησε το φάρμακο σε 100 παιδιά και βρέφη σε νοσοκομείο του Κάνο, χωρίς να έχει λάβει έγκριση από την κυβέρνηση της χώρας. Επιπλέον, δεν υπάρχουν αρχεία που να αποδεικνύουν ότι η εταιρεία ενημέρωσε τα παιδιά και τους γονείς τους ότι συμμετείχαν σε πείραμα και ότι υπήρχαν διαθέσιμες εναλλακτικές θεραπείες. Το σκεύασμα προκάλεσε τον θάνατο τουλάχιστον 11 παιδιών και βλάβες σε 189 άλλα, όπως τύφλωση, κώφωση, εγκεφαλικές βλάβες και παράλυση. Το 1997 η Υπηρεσία Τροφίμων και Φαρμάκων (FDA) ενέκρινε το Trovan για χρήση σε ενήλικες, αλλά όχι σε παιδιά. Έπειτα από αναφορές για ηπατικές βλάβες και θανάτους, η χρήση του περιορίστηκε σημαντικά από την FDA το 1999, ενώ στην Ευρώπη απαγορεύτηκε. Η Pfizer, που αρνείται τις κατηγορίες, δέχθηκε να καταβάλει αποζημίωση 75 εκατομμυρίων δολαρίων στις τοπικές αρχές. Βλ. Ελευθεροτυπία (2006). «Παράνομα πειράματα σε παιδιά», Καθημερινή (2009). «Αποζημίωσης από πολυεθνική για θάνατο παιδιών από φάρμακο στη Νιγηρία».

σκόπιμης έκθεσης των εργαζομένων σε επιβλαβείς συνθήκες κατά παράβαση του νόμου, έχουν αναφερθεί σε αρκετές εγκληματολογικές μελέτες, αλλά και άρθρα σε εφημερίδες (Aulette and Michalowski, 2006, Barstow and Bergman 2003, 2003β, Seigel, 1981). Η έκθεση σε πλήθος χημικών, ιατρικών και βιολογικών, δυσμενών για την υγεία, παραγόντων στο χώρο εργασίας, όπως καρκινογόνους και μεταλλαξιογόνους παράγοντες, χημικούς και βιολογικούς παράγοντες, μηχανικούς κραδασμούς, θόρυβο, τεχνητή οπτική ακτινοβολία, αμιάντο⁵ κ.λπ., συνήθως αντιμετωπίζεται ως αναπόφευκτη πλευρά των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων όπου λαμβάνουν χώρα. Παρ' όλ' αυτά, το εργασιακό περιβάλλον προκαλεί τρεις φορές περισσότερους θανάτους και τραυματισμούς από τα «εγκλήματα του δρόμου» (Shrader-Frechette, 2002).

Τέλος, στις αρνητικές συνέπειες της επιχειρηματικής δραστηριότητας θα πρέπει να προστεθούν μία σειρά περιβαλλοντικών εγκλημάτων, που συναρτώνται άμεσα με την απροθυμία των επιχειρήσεων να υιοθετήσουν φιλικές προς το περιβάλλον μεθόδους στις παραγωγικές τους λειτουργίες, επιτυγχάνοντας το μικρότερο κόστος στο πλαίσιο εκπλήρωσης των οικονομικών τους στόχων (Παпанεοφύτου, 2000). Η καταστροφή από την καταχρηστική εκμετάλλευση των ορυκτών καυσίμων και την εξαιρετικά ρυπογόνα εξορυκτική δραστηριότητα των επιχειρήσεων με αποτέλεσμα την εξάντληση των φυσικών αποθεμάτων και των πρώτων υλών, η ανεξέλεγκτη εναπόθεση τοξικών στερεών αποβλήτων, κυρίως βιομηχανικής προέλευσης, σε βαρέλια ή απευθείας σε χωματερές ή στην επιφάνεια του εδάφους⁶ (Lynch et al., 2002), η ατμοσφαιρική ρύπανση από τη βιομηχανική

⁵ Βλ. Ευρωπαϊκή Ενωση Αριστερά (2006). *Αμιάντος: Το Ανθρώπινο Κόστος της Απληστίας των Εταιρειών*, για μία ιστορική εξέλιξη της χρήσης του αμιάντου, τις επιπτώσεις της επαγγελματικής και περιβαλλοντικής έκθεσης στον αμιάντο, καθώς και μελέτες και περιπτώσεις ανά χώρα.

⁶ Η ρύπανση του Ασωπού αποτελεί δείγμα επιχειρηματικού εγκλήματος, αποτέλεσμα της διοχέτευσης σε αυτόν αποβλήτων σαράντα μεγάλων και είκοσι μικρών βιομηχανιών μετάλλων

παραγωγή που οδηγεί στο φαινόμενο του θερμοκηπίου με κύριες εστίες προέλευσης τα κυκλώματα παραγωγής ενέργειας από τη χρήση ορυκτών καυσίμων, είναι μόνο μερικές από τις συνιστώσες του επιχειρηματικού εγκλήματος κατά του περιβάλλοντος με κλιμακούμενη διαρκώς ανοδική τάση.

Οι «παράπλευρες» αυτές συνέπειες της ανάπτυξης και της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας στη σύγχρονη μεταβιομηχανική κοινωνία, καταλήγουν να θέτουν σε αμφισβήτηση την έννοια της προόδου (Τσουκαλάς, 2005), η οποία τελικά φαίνεται να ενέχει σοβαρούς και αντικειμενικούς κινδύνους. Η τεχνολογική και επιστημονική πρόοδος στην υπηρεσία του κεφαλαίου, έχει επιπτώσεις που είναι άγνωστες, με απρόβλεπτη χρονική πορεία, οικουμενικές και όχι πάντα αναστρέψιμες (πρώτες ύλες, ρύπανση, οικοσύστημα, κ.λπ.), που θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή των ανθρώπων, ενώ συχνά παρουσιάζονται ως «φυσικές», αναπόφευκτες και αποδεκτές.

Υπό την πίεση αυτών των προβλημάτων και της κλιμακούμενης κοινωνικής αντίδρασης στην ιδεολογία της χωρίς όρια ανάπτυξης, το κράτος, ως αποκλειστικός κάτοχος των μηχανισμών καταναγκασμού για την επιβολή ελέγχου, υποχρεώνεται να παρέμβει δραστικά για την άμβλυνση των αντιθέσεων μεταξύ ιδιωτικών συμφερόντων και προστασίας ατομικών και κοινωνικών αγαθών, καθώς και τη διατήρηση της κοινωνικής συναίνεσης, χωρίς την οποία θα μπορούσαν να διαταραχθούν οι κατεστημένοι και ισχύοντες πολιτικοκοινωνικοί συσχετισμοί και η λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος (Παπανοφύτου, 1998). Θέληση ριζικών αλλαγών δεν φαίνεται να υπάρχει, καθώς κάτι τέτοιο θα σήμαινε μετωπική σύγκρουση του κράτους με τις κυρίαρχες κοινωνικοοικονομικές τάξεις και το σύστημα της καπιταλιστικής οικονομίας. Όποιες «διορθωτικές» και βελτιωτικές αλλαγές, παραμένουν σε ανεκτά

σε επιφανειακούς και υπόγειους αποδέκτες στην ευρύτερη περιοχή Οινοφύτων και Σχηματαρίου, προκειμένου να γλιτώσουν το κόστος μεταφοράς τους σε μονάδες βιολογικού καθαρισμού. Βλ. Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (2009). *Το πρόβλημα του Ασωπού ποταμού. Προτάσεις αντιμετώπισής του.*

πλαίσια, ενσωματώνοντας εξισορροπητικές παραμέτρους και αποφεύγοντας το υψηλό πολιτικό κόστος ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων της ποινικής νομοθεσίας .

B. Μία σύντομη αναδρομή στη βιβλιογραφία

Ενόψει αυτής της προσβλητικής και επικίνδυνης συμπεριφοράς της επιχειρηματικής δραστηριότητας, των οξυμένων προβλημάτων και των επιπτώσεων της στο κοινωνικό πεδίο, προέκυψε ένα νέο πεδίο κοινωνιολογικής και εγκληματολογικής έρευνας, του «επιχειρηματικού εγκλήματος», ή όπως αρχικά διατυπώθηκε και είναι ευρέως γνωστό, του «εγκλήματος του λευκού περιλαίμιου».

Κατά το παρελθόν, το μέγιστο μέρος της εγκληματολογικής έρευνας σχετικά με το επιχειρηματικό έγκλημα ήταν κυρίως Βορειοαμερικανικής προέλευσης, με μία μικρή συνεισφορά από την Αγγλία και την Αυστραλία. Ο Βορειοαμερικανός κοινωνιολόγος Sutherland ήταν ο πρώτος που έστρεψε το ενδιαφέρον προς τον τομέα αυτόν, όταν για πρώτη φορά εισήγαγε τον όρο «έγκλημα του λευκού περιλαίμιου», - αντικείμενο και των μετέπειτα εργασιών του (Sutherland, 1941, 1945, 1949, 1983)⁷ -, στην «προεδρική» ομιλία του στην Αμερικανική Εταιρεία Εγκληματολογίας το 1939. Η έρευνα του, που αφορούσε τις παραβάσεις του ποινικού, διοικητικού και αστικού δικαίου από τις 70 μεγαλύτερες επιχειρήσεις των Ηνωμένων Πολιτειών, δημοσιεύτηκε ένα χρόνο αργότερα στο *American Sociological Review* (Sutherland, 1940). Παρ' όλ' αυτά, κυκλοφόρησε στην πλήρη μορφή της με τα ονόματα των επιχειρήσεων το 1983, από φόβο μην ακολουθήσουν μηνύσεις (Galliher and Guess, 2009).

⁷ Βλ. Νέστωρ Ε. Κουράκης (1998). *Τα Οικονομικά Εγκλήματα I*, υποσημείωση 3, σελ. 12-13, για λεπτομέρειες σχετικά με το θέμα αυτό.

Η σπουδαιότητα της εργασίας του Sutherland έγκειται στο γεγονός ότι απομακρύνθηκε από το βιολογικό ντετερμινισμό και τις θεωρίες που συνέδεαν τη φτώχεια με το έγκλημα, ενώ παράλληλα αμφισβήτησε την αξιοπιστία στατιστικών και δεικτών εγκληματικότητας που προέρχονταν από «μεροληπτικά στοιχεία» και όπου ορισμένες κατηγορίες εγκλημάτων εμφανίζονταν ως συστηματικά μη καταχωρημένες και απέφευγαν έτσι στιγματισμού. Προκάλεσε έτσι τη συμβατική εγκληματολογία που μέχρι εκείνη τη στιγμή ακολουθούσε πιστά το αιτιολογικό παράδειγμα, υπάκουε στις απαιτήσεις της νομικής επιστήμης και δεχόταν τον προσδιορισμό του αντικειμένου της, τον ορισμό του εγκλήματος, από το ποινικό δίκαιο -που ήταν στραμμένο προς τα κατώτερα στρώματα- και ως αποτέλεσμα, με το θεώρημα του για το έγκλημα του λευκού περιλαίμιου, έστρεψε την προσοχή της εγκληματολογίας προς την εγκληματικότητα των ισχυρών, αρχικά στις ΗΠΑ και τα επόμενα χρόνια στην Ευρώπη και την Αυστραλία.

Παρά τη δημιουργία αυτού του καινούργιου πεδίου κοινωνιολογικής και εγκληματολογικής έρευνας, ο αριθμός των επιστημόνων που ασχολήθηκαν με την έρευνα του αντικειμένου παρέμεινε σχετικά μικρός (Clinard, 1952, Cressey, 1953). Μεταξύ αυτών είναι και η μελέτη που δημοσίευσε ο Geis το 1967 με τίτλο «Αντιμονοπωλιακές υποθέσεις Βαρέως Ηλεκτρικού Εξοπλισμού του 1961», και η οποία αφορούσε στη διαμόρφωση και καθορισμό των τιμών από ευυπόληπτα διευθυντικά στελέχη, με αποκλειστικό στόχο το όφελος των επιχειρήσεων.

Ακολουθώντας ένα διάστημα τριάντα χρόνων ελάχιστου ενδιαφέροντος, η κίνηση για την ανάπτυξη του επιχειρηματικού εγκλήματος άρχισε πάλι να ενεργοποιείται ύστερα από μία σειρά αμφισβητήσεων και απορρίψεων των δεδομένων θεσμών, αποτέλεσμα του συγκεκριμένου ιστορικού πολιτικο-ιδεολογικού πλαισίου στις αρχές της δεκαετίας του '70, των κοινωνικών κινημάτων (δικαιωμάτων του

ανθρώπου, φεμινιστικό, αντιπολεμικό κλπ), αλλά και της ακαδημίας (θεώρημα της ετικετοποίησης, θεωρίες του μαρξισμού)⁸. Το σκάνδαλο Watergate⁹ στις αρχές της δεκαετίας του '70 έδωσε νέα ώθηση στο πεδίο, αυτή τη φορά, του οργανωσιακού εγκλήματος και οδήγησε στην πρώτη μεγάλης κλίμακας χρηματοδότηση από την αμερικανική ομοσπονδιακή κυβέρνηση για έρευνα αναφορικά με το έγκλημα του λευκού περιλαίμιου (Auchter, 1978).

Το σκάνδαλο Watergate και η ομοσπονδιακή χρηματοδότηση αποτέλεσαν την εκ νέου βάση για την κριτική θεώρηση και τους ερευνητικούς της προβληματισμούς, ωθώντας σ' ένα σημαντικό αριθμό αξιόλογων μελετών και θεωρητικών προσεγγίσεων. Εξ' αυτών, η πιο φιλόδοξη προσπάθεια θεωρείται η έρευνα των Clinard και Yeager (1980), οι οποίοι σε μία περίοδο δύο ετών μελέτησαν τα αρχεία περισσότερων των 500 επιχειρήσεων σε σχέση με παραβάσεις τους που διερευνούνταν από 24 ομοσπονδιακές υπηρεσίες. Βασισμένοι μόνο σε επιτυχείς διώξεις, κατέδειξαν ότι υπήρξαν συνολικά πάνω από 1.500 παραβάσεις -371 επιχειρήσεις είχαν παραβιάσει τουλάχιστον μία φορά το νόμο-, ενώ πολλές από αυτές ήταν υπότροπες. Στα συμπεράσματα της έρευνας, που απηχούν τις απόψεις του Sutherland, σημειωνόταν η συνειδητή παραβίαση του νόμου από τις επιχειρήσεις σε περιπτώσεις που οι συνθήκες αποφυγής ποινικής δίωξης ήταν ευνοϊκές.

Τα αμερικανικά κυρίως κείμενα που ακολούθησαν (Ermann and Lundman, 1978, Johnson and Douglas, 1978, Geis and Stotland, 1980), αποτέλεσαν περισσότερο συλλογή άρθρων με έλλειψη εσωτερικής συνοχής και χρησιμοποιήθηκαν προπαντός

⁸ Βλ. Λάζος, Γρ. (2007). *Κριτική Εγκληματολογία*, κεφάλαιο 4, για μία ανάλυση του ευρύτερου ιστορικού πλαισίου ανάπτυξης της κριτικής εγκληματολογίας, των διαφορετικών θεωρητικών της αφετηριών σε σχέση με τη συμβατική εγκληματολογία, αλλά και των αντικειμένων ενασχόλησης.

⁹ Η υπόθεση Watergate, πέρα από τις παραβάσεις στα υψηλότερα κλιμάκια της κυβέρνησης, αφορούσε και παράνομες μυστικές χρηματοδοτήσεις από 18 Αμερικανικές επιχειρήσεις στον προεκλογικό αγώνα επανεκλογής του προέδρου Νίxon, που είχαν ως αποτέλεσμα την ψήφιση αυστηρότερων νόμων αναφορικά με την εταιρική χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων.

ως συμπληρωματικά εγχειρίδια σε προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα. Παρ' όλ' αυτά, υπάρχουν αρκετά ποιοτικά και εις βάθος άρθρα, αρχικά δημοσιευμένα σε συνέδρια (Pearce and Snider, 1995), καθώς και αρκετές περιπτώσιολογικές μελέτες, μερικές από δημοσιογράφους, που αποδείχτηκαν πολύτιμες ακόμη και στην ανάπτυξη του δικαίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το σκάνδαλο Θαλιδομίδης (Knightley, et al., 1980)¹⁰, που οδήγησε σε αυστηρότερους κανόνες τοξικολογικών και κλινικών δοκιμασιών που υπόκεινται σήμερα τα φάρμακα πριν επιτραπεί η κυκλοφορία τους στο εμπόριο και τη δυνατότητα άσκησης αγωγής για αστική ευθύνη για βλάβες που έχουν προκληθεί πριν από τη γέννηση¹¹. Ωστόσο, οι μελέτες αυτές, λόγω της εξειδίκευσης τους, είχαν μόνο μερική και συγκεκριμένη επίδραση στη νομοθεσία που αφορά στο επιχειρηματικό έγκλημα και είναι επιπλέον ετεροχρονισμένες.

Οι Βρετανοί, από την άλλη πλευρά, αποδέχτηκαν με καθυστέρηση την πρόκληση του επιχειρηματικού εγκλήματος και η ακαδημαϊκή παραγωγή καθυστέρησε σημαντικά σε σχέση με αυτή των ομολόγων τους στην Αμερική. Η αρχική αναφορά του Box (1983) στο επιχειρηματικό έγκλημα - με την κατηγορία ότι τα εγκλήματα των ισχυρών προκαλούν περισσότερα «φυσικά, οικονομικά, πολιτικά,

¹⁰ http://www.chem.uoa.gr/chemicals/chem_thalidomide.htm

«Η θαλιδομίδη παρασκευάστηκε το 1953 στα εργαστήρια της φαρμακευτικής εταιρείας Chemie Grünenthal GmbH (στο Stolberg της Ρηνανίας, στην τότε Δυτική Γερμανία), σε μια ερευνητική προσπάθεια ασφαλέστερων υποκατάστατων των βαρβιτουρικών. Η θαλιδομίδη αποδείχθηκε ότι μπορούσε να δράσει ως αντιεμετικό φάρμακο κατά της πρωινής αδιαθεσίας (morning sickness) για εγκύους και ειδικότερα ως καταπραϊντικό και ως ήπιο υπνωτικό κατά της αϋπνίας. Άρχισε να διατίθεται στο εμπόριο από το 1957 σε περίπου 50 χώρες και με τουλάχιστον 40 διαφορετικά εμπορικά ονόματα (Distaval, Contergan, Quictoplex, κ.λπ.) μέχρι το 1961.

Εκείνη την εποχή η νομοθεσία για τα φάρμακα ήταν κατά πολύ πιο «χαλαρή» από τη σημερινή και οι τοξικολογικές και κλινικές δοκιμασίες των φαρμάκων ήταν περιορισμένες... Από το 1956 και μετά άρχισε να αυξάνει ο αριθμός γεννήσεων νεογνών με μικρά και μη ανεπτυγμένα άκρα, μια κατάσταση γνωστή ως φωκομελία (phocomelia), ένα είδος τερατογένεσης κατά την οποία παρατηρείται απευθείας έκφυση των άκρων χεριών από τους ώμους και των άκρων ποδιών από την ισχιακή χώρα. Σύντομα εντοπίστηκε το αίτιο, και αυτό δεν ήταν άλλο παρά η θαλιδομίδη...»

¹¹ The Congenital Disabilities (Civil Liability) Act 1976

κοινωνικά και ανθρώπινα δεινά» από τα συμβατικά εγκλήματα (1983:25) - αποτέλεσε «φωνή βοώντος εν τη ερήμω», καθώς, παρά την πολύ καλή αποδοχή, ακολούθησε ελάχιστη επιστημονική έρευνα¹². Η προσοχή που αργότερα επιδείχτηκε από ακαδημαϊκούς αφορούσε κυρίως σε απάτες και οικονομικές παραβάσεις (Levi, 1987, Clarke, 1990).

Το κέντρο κοινωνικο-νομικών σπουδών του πανεπιστημίου της Οξφόρδης (Oxford Centre for Socio-Legal Studies) διαδραμάτισε ηγετικό ρόλο στη μελέτη του ελέγχου των επιχειρήσεων με μία σειρά περιπτωσιολογικών μελετών που αφορούσαν σε παραβάσεις του κανονιστικού τους πλαισίου (Baldwin, 1985, Hawkins, 1984). Ο Carson (1970, 1980) θεωρείται ως ο πρωτοπόρος Βρετανός ερευνητής σε αυτόν τον τομέα, με την αντιπροσωπευτική μελέτη του στην εφαρμογή της εργοστασιακής νομοθεσίας. Η μεταγενέστερη μελέτη του που αφορούσε στις δραστηριότητες της βιομηχανίας πετρελαίου και φυσικού αερίου “North Sea”, κατέδειξε το πώς οι πιέσεις για αύξηση της παραγωγής μπορούν να οδηγήσουν σε παραμέληση της ασφάλειας και σε υψηλά ποσοστά ατυχημάτων σε σύγκριση με άλλες επιχειρήσεις, καθώς και το πως η επιθυμία και προσπάθεια του Βρετανικού κράτους να εκμεταλλευτεί την επιχείρηση, επιδιώκοντας το μέγιστο δυνατό κέρδος, συνέβαλλε στη δημιουργία μίας κουλτούρας ανοχής έναντι των κανονιστικών παραβάσεων (Carson, 1982). Η συνεισφορά του ήταν σημαντική, καθώς ανέδειξε το ρόλο του κράτους στο επιχειρηματικό έγκλημα, όπου

¹² Ένας συντριπτικός αριθμός εγκληματολογικών ερευνών παρέχει στοιχεία για το ότι τα επιχειρηματικά εγκλήματα προκαλούν έναν πολύ μεγαλύτερο αριθμό θανάτων, κοινωνικών και προσωπικών βλαβών, αλλά και απώλειας ιδιοκτησίας σε σύγκριση με τα συμβατικά εγκλήματα. Βλ. Albanese, J. S. (1995). *White-Collar Crime in America*, Croall, H. (1992). *White-Collar Crime: Criminal Justice and Criminology*, Flanagan, W. G. (2003). *Dirty Rotten CEOs: How Business Leaders are Fleecing America*, Frank, N., and M. J. Lynch (1992). *Corporate Crime, Corporate Violence*, Friedrichs, D. O. (1996). *Trusted Criminals: White Collar Crime in Contemporary Society*, Huffington, A. (2003). *Pigs at the Trough: How Corporate Greed and Political Corruption are Undermining America*, Poveda, T. G. (1994). *Rethinking White-Collar Crime*, Simon, D. R. (1999). *Elite Deviance*.

συνειδητά ή ανεπίγνωστα μετατράπηκε σε σιωπηλό μάρτυρα ή ακόμη και ενεργό υποκινητή του επιχειρηματικού εγκλήματος.

Τέλος στην Αυστραλία, οι περισσότερες ερευνητικές πρωτοβουλίες εντοπίζονται στον John Braithwaite. Η συνεργασία του με αρκετούς μελετητές από την Αυστραλία, την Αμερική και τη Βρετανία, είχε ως αποτέλεσμα αρκετές περιπτωσιολογικές μελέτες και πραγματείες για το επιχειρηματικό έγκλημα και τον έλεγχο του (Braithwaite and Geis, 1982, Braithwaite and Fisse, 1987, Braithwaite and Pettit, 1990, Braithwaite and Drahos, 2000). Ειδικότερα γνωστή είναι η θεωρία της επανεντακτικής ντροπής¹³, που προκάλεσε εκτεταμένες συζητήσεις και αντιπαράθεσεις στην ακαδημαϊκή κοινότητα (Levi, 2002). Θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι κατείχε θέσεις σε αρκετές ρυθμιστικές αρχές που του επέτρεψαν να εφαρμόσει τις θεωρίες του στην πράξη και να αμφισβητήσει βασικές παραδοχές αναφορικά με την αντιμετώπιση της επιχειρηματικής παραβατικότητας.

Γ. Δυσχέρειες και προβλήματα

Παρά την πρόοδο στη διερεύνηση των εγκλημάτων που διαπράττονται από οικονομικά και πολιτικά ισχυρούς δράστες, οργανώσεις, ακόμη και κράτη, ο τομέας της εγκληματολογίας εξακολουθεί να παραμένει επικεντρωμένος στους ευπαθείς κοινωνικά παραβάτες που εμπλέκονται σε «εγκλήματα του δρόμου» (Dodge and Geis, 2009, Lynch, et al., 2004, Shichor, 2009, Simpson, 2003)¹⁴. Οι εξηγήσεις που έχουν

¹³ Βλ. Κρανιδιώτη, Μ. (2007). *Η ολοκλήρωση. Μέθοδος ανάπτυξης θεωρίας στην Εγκληματολογία*, τέταρτο κεφάλαιο, σελ. 145-170, για μία λεπτομερή παρουσίαση της θεωρίας της επανεντακτικής ντροπής, των παραδοχών της και των συνιστωσών θεωριών και της ενοποίησης τους.

¹⁴ Σε διάστημα πέντε ετών, από το 2000 έως το 2005, μόνο το 3% των συνολικών άρθρων των επιστημονικών περιοδικών «Criminology» της American Society of Criminology, «British

δοθεί είναι πολλές. Η διερεύνηση των συμβατικών εγκλημάτων θεωρείται ότι έχει μεγαλύτερη πρακτική χρησιμότητα απ' ό,τι τα εγκλήματα των επιχειρήσεων, τα εγκλήματα του κράτους, τα εγκλήματα των πολιτικά και οικονομικά ισχυρών. Από την άλλη πλευρά, αυτοί που στρέφουν τη συστηματική προσοχή τους στη μελέτη του επιχειρηματικού εγκλήματος οδηγούνται σε περιοχές και επιστήμες ξένες προς την Εγκληματολογία, όπως στην Πολιτική Οικονομία, τη Διοίκηση των Επιχειρήσεων, τη Ψυχολογία, τη Νομική και την Ιστορία όπου είναι φυσικό να προκαλείται ιδιαίτερη ανασφάλεια. Ένας επιπλέον παράγοντας είναι η δυσκολία στην άντληση του υλικού καθώς και η απροθυμία των επιχειρήσεων ή των μελών της να συμμετάσχουν σε τέτοιες έρευνες ή και να δεχθούν την παρακολούθηση των ερευνητών (Simpson, 2003).

Ο σημαντικότερος όμως λόγος, είναι το ότι το επιχειρηματικό έγκλημα, η διατήρηση και η συνέχιση του φαίνεται να έχουν μία αιτιώδη σχέση, να συνδέονται άμεσα με την ένταση και το είδος της αντίδρασης της κρατικής εξουσίας και την κινητοποίηση των μηχανισμών ελέγχου. Η ενασχόληση με ερωτήματα που αφορούν σε εγκλήματα των ισχυρών και το ρόλο του κράτους, που αμφισβητούν καθεστώς γνώσης και εξουσίας και προκαλούν αντιδικίες ή αντιπαραθέσεις με το ποινικό

Journal of Criminology» της British Society of Criminology και «Justice Quarterly» της Academy of Criminal Justice Studies αφορούσαν σε εγκλήματα που διαπράττονται από οικονομικά και πολιτικά ισχυρούς δράστες. Παρά το μικρό αυτό ποσοστό, σχετικών με τα εγκλήματα των ισχυρών, δημοσιεύσεων σε επιστημονικά περιοδικά, ο αριθμός των βιβλίων που ακολούθησαν το *White Collar Crime* (1949) του Sutherland είναι πολύ μεγαλύτερος. Ενδεικτικά αναφέρονται τα: Turk, A. (1969). *Criminality and the Legal Order*, Schafer, S. (1974). *The Political Criminal: The Problems of Morality and Crime*, Ermann, M. D. and R. J. Lundman (1978). *Corporate and Governmental Deviance: Problems of Organizational Behavior in Contemporary Society*, Simon, D. R. and D. S. Eitzen (1982). *Elite Deviance*, Coleman, J. W. (1985). *The Criminal Elite*, Chambliss, W. J. (1988). *On the Take From Petty Crooks to Presidents*, Barak, G. (1991). *Crimes by the Capitalist State: An Introduction to State Criminality*, McMullan, J. L. (1992). *Beyond the Limits of the Law: Corporate Crime and Law and Order*, Tunnell, K. D. (1993). *Political Crime in Contemporary America: A critical approach*, Friedrichs, D. O. (1996). *Trusted Criminals: White Collar Crime in Contemporary Society*, Green, P. and T. Ward (2004). *State Crime: Governments, Violence and Corruption*.

σύστημα και την αντίδραση του στο επιχειρηματικό έγκλημα, απωθούνται στο περιθώριο με ελάχιστες σχεδόν χρηματοδοτήσεις (Λάζος, 2007)¹⁵. Τέτοιου είδους έρευνες μπορεί να οδηγήσουν στον κλονισμό και την αποσταθεροποίηση της δημόσιας εμπιστοσύνης στους κοινωνικούς θεσμούς και την αμφισβήτηση των δομών εξουσίας (Fabianic, 1980, Friedrichs, 1980).

Ο τύπος λοιπόν των χρηματοδοτήσεων από την πλευρά του κράτους στρέφεται προς χρήσιμα και ασφαλή προκατασκευασμένα νοηματικά πλαίσια, που αφορούν στην πρόληψη του εγκλήματος και τον αποτελεσματικότερο έλεγχο, μην επιτρέποντας να ανακύψουν θέματα που προσεγγίζουν τα εγκλήματα των ισχυρών (Shichor, 2009). Όπως τόνισε και ο Garland (1985), τα ερευνητικά αντικείμενα της εγκληματολογίας, κατευθύνθηκαν κατά κύριο λόγο από τις ανάγκες της κοινωνικής πολιτικής παρά από την ανάγκη για επιστημονικές ανακαλύψεις, με αποτέλεσμα σήμερα να ακολουθούν το αιτιολογικό παράδειγμα και να επικεντρώνονται σε ζητήματα που αφορούν στην αντεγκληματική πολιτική και το ποινικό δίκαιο (Λαμπροπούλου, 1999). Και όσον αφορά το ποινικό δίκαιο, επικεντρώνονται περισσότερο στη διερεύνηση της εφαρμογής των νόμων παρά των ιστορικών λόγων και συνθηκών δημιουργίας τους, τη σημασία του και τους σκοπούς που υπηρετεί.

Αποτέλεσμα και σημαντικό αντίτιμο ως προς το περιεχόμενο τους, αποτελεί, η θετικιστική τους αφετηρία και η αποδοχή τους ότι έγκλημα είναι ότι το ποινικό δίκαιο ορίζει ως έγκλημα (Λάζος, 2007, σελ. 345). Κάτω από αυτές τις συνθήκες, κοινωνικά ζημιογόνες δράσεις που βρίσκονται εκτός του επίσημου ορισμού τους ως εγκλημάτων, περιθωριοποιούνται, και τη θέση τους παίρνουν θέματα υποστηρικτικά του ελέγχου και της καταστολής.

¹⁵ Βλ. Λάζος, Γρ. (2007). *Κριτική Εγκληματολογία*, κεφάλαιο 11, Β, σελ. 342-350.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

A. Από το «έγκλημα του λευκού περιλαίμιου» στο «επιχειρηματικό έγκλημα»

Η ασάφεια και η ευρεία σύλληψη του αρχικού ορισμού του Sutherland¹⁶ (1983), σύμφωνα με τον οποίο «τα εγκλήματα του λευκού περιλαίμιου αφορούν σε εγκλήματα που διαπράττονται από ευυπόληπτα άτομα υψηλής κοινωνικής θέσης στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους δραστηριότητας», αποτέλεσαν επιπλέον τροχοπέδη στην επιβραδυνόμενη εξέλιξη της μελέτης του επιχειρηματικού εγκλήματος (Shichor, 2009). Αρκετοί μελετητές υποστήριζαν ότι ο αρχικός ορισμός περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα αντιφατικών και μη σχετιζόμενων συμπεριφορών που θα έπρεπε να διαχωριστεί σε περισσότερο ακριβείς κατηγορίες.

Η διάσωση του πιο ριζοσπαστικού στοιχείου του έργου του Sutherland οφείλεται κατά κύριο λόγο στη σημαντική διάκριση των Clinard και Quinney μεταξύ του επαγγελματικού και του επιχειρηματικού εγκλήματος. Η πρώτη συνεισφορά του Richard Quinney το 1964, αποτέλεσμα της διδακτορικής του διατριβής σχετικά με το επαγγελματικό έγκλημα, αφορούσε στη διεύρυνση του όρου «έγκλημα λευκού

¹⁶ Ωστόσο η εγκληματικότητα των ισχυρών και η αναγνώριση της κατηγορίας των εγκλημάτων των επιχειρήσεων και του κράτους, εκτείνονται αρκετά πίσω στην ιστορία, καθώς είχαν εντοπιστεί και επισημανθεί πολύ πριν από τον Sutherland. Ανάλογες θέσεις είχαν διατυπωθεί και στις μελέτες των Marx και Engels αλλά και του Bonger (1916), με κάποιες σημαντικές διαφοροποιήσεις παρ' όλ' αυτά μεταξύ τους. Για τον Bonger, το (οικονομικό) έγκλημα απορρέει από μία «εγκληματική σκέψη» την οποία προκαλεί ο «εγωισμός» και η παράλληλη υποχώρηση του «αλτρουισμού», που υποθάλπονται και ενισχύονται από τον καπιταλισμό. Οπότε, τείνει να ερμηνεύει το έγκλημα σαν κατηγορία ανήθικων συμπεριφορών, παρά ως νομικά εκφρασμένο πολιτικό ορισμό από τάξεις σε θέση ισχύος. Δεν ασχολείται καθόλου δηλαδή με την επιλεκτική διαδικασία παραγωγής των ποινικών νόμων, αλλά προτάσσει τις ψυχολογικές θεωρίες για το έγκλημα που κυριαρχούσαν εκείνη την περίοδο στην Ολλανδία. Η αντίληψη αυτή αντιφάσκει με την αντίληψη του ότι άτομα που έχουν πολιτική και οικονομική ισχύ διαπράττουν εγκλήματα που όμως δεν ορίζονται ως τέτοια από το νόμο, αυτά που στα επόμενα χρόνια ο Sutherland θα ονομάσει «εγκλήματα του λευκού περιλαίμιου». Βλ. Λάζος, Γρ. (2007). *Κριτική Εγκληματολογία*, σελ. 78-82, για μία παρουσίαση των θέσεων του Bonger.

κολάρου», προκειμένου να συμπεριλάβει όλες τις παραβάσεις που συντελούνται στο πλαίσιο των επαγγελματικών δραστηριοτήτων, ανεξάρτητα από την κοινωνικοοικονομική τάξη του παραβάτη. Η καθιέρωση του «επαγγελματικού εγκλήματος» ως ξεχωριστή μορφή των εγκλημάτων του λευκού κολάρου, οδήγησε στη δεύτερη συνεισφορά του, σε συνεργασία με τον επιβλέποντα καθηγητή της διατριβής του Marshall Clinard (πρώην φοιτητή του Sutherland) και αφορούσε στην περαιτέρω αναδιατύπωση του όρου. Συγκεκριμένα, στη δεύτερη έκδοση του βιβλίου τους *Εγκληματικά Συστήματα Συμπεριφοράς: Μία Τυπολογία* (1973), προέβησαν στη διάκριση των εγκλημάτων λευκού κολάρου σε δύο τύπους: το επαγγελματικό και το επιχειρηματικό έγκλημα. Σύμφωνα με τον ορισμό τους,

«το επαγγελματικό έγκλημα αφορά σε παραβάσεις που διαπράττονται από άτομα προς όφελος τους κατά την άσκηση των επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων, καθώς και παραβάσεις εργαζομένων εις βάρος των εργοδοτών τους. Το επιχειρηματικό έγκλημα αφορά σε παραβάσεις που διαπράττουν στελέχη επιχειρήσεων προς όφελος της επιχείρησης καθώς και σε παραβάσεις της ίδιας της επιχείρησης» (Clinard and Quinney, 1973, σελ. 188).

Καθώς η διάκριση μεταξύ επαγγελματικού και επιχειρηματικού εγκλήματος είναι αποδεκτή και έχει υιοθετηθεί αρκετά ευρέως από το σύνολο των εγκληματολόγων σε όλες τις κριτικές εγκληματολογικές τάσεις (Friedrichs, 1992), μπορεί να υποστηριχτεί ότι συνιστά μία πάγια κριτική κατηγοριοποίηση των εγκλημάτων του λευκού περιλαίμιου.

Έτσι λοιπόν, ένα πρώτο κριτήριο διάκρισης του επιχειρηματικού εγκλήματος από το επαγγελματικό έγκλημα, απαιτεί να έχει διαπραχθεί «προς όφελος» ή «για το συμφέρον» της επιχείρησης, να έχει δηλαδή τελεσθεί στα πλαίσια της άσκησης των δραστηριοτήτων των ατόμων και να εξυπηρετεί την επιχείρηση, τη λειτουργία της, την

ανάπτυξη της ή τους γενικότερους σκοπούς της. Δεν μπορεί ωστόσο να παραβλεφθεί ότι στις περισσότερες περιπτώσεις το ίδιο όφελος των στελεχών, ή γενικότερα των οργάνων ή εκπροσώπων των επιχειρήσεων, που κατέχουν θέσεις βασιζόμενες σε εξουσία λήψης αποφάσεων και σε εξουσία άσκησης ελέγχου, ταυτίζεται με το συμφέρον της επιχείρησης, επιζητώντας έτσι τη μεγιστοποίηση των ειδικών τους συμφερόντων, εξουσίας και πλούτου. Παράλληλα η επιχείρηση, προκειμένου να μπορούμε να μιλάμε για επιχειρηματικό έγκλημα, θα πρέπει να έχει συγκροτηθεί για καθαρά οικονομικούς σκοπούς και οι δραστηριότητες της να μη φτάνουν στο οργανωμένο έγκλημα, αλλά να είναι προσανατολισμένες στην προώθηση της οικονομίας.

Το δεύτερο κριτήριο διάκρισης αφορά στα υποκείμενα του επιχειρηματικού εγκλήματος και συγκεκριμένα στο διαφορετικό βαθμό εξουσίας και ελέγχου που έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν. Στα πλαίσια του παραπάνω ορισμού, ως υποκείμενα του επιχειρηματικού εγκλήματος θεωρούνται στο σύνολο τους οι μακρο-φορείς δράσης, είτε πρόκειται για μεγα-φορείς δράσης, δηλαδή ατομικούς φορείς - στελέχη επιχειρήσεων- που ακούν «ιεραρχική εξουσία», είτε πρόκειται για συλλογικούς φορείς, όπως η ίδια η επιχείρηση¹⁷ (Μουζέλης, 1997). Η βάση εξουσίας των μακρο-φορέων δράσης, τους επιτρέπει να κινητοποιούν σημαντικούς πόρους και να λαμβάνουν αποφάσεις που συνεπάγονται ζημιές και επιπτώσεις που μπορούν να επηρεάσουν δραματικά μεγάλο αριθμό ατόμων και που εκτείνονται ευρύτατα στο χρόνο και το χώρο. Αντιθέτως, οι παραβάσεις που διαπράττουν άτομα προς όφελος τους κατά την άσκηση των επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων, όπως η υπεξαίρεση μεγάλου χρηματικού ποσού από ταμεία της επιχείρησης, δεν μπορούν να έχουν κάποια σημαντική επίδραση στους μακρο-θεσμικούς χώρους.

¹⁷ Το ζήτημα του εάν οι επιχειρήσεις «πράττουν», αναλύεται διεξοδικά στο τελευταίο μέρος, όπου παρουσιάζεται και η προβληματική της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων.

Παράλληλα με τις αρχικές ασάφειες σχετικά με τα χαρακτηριστικά του επιχειρηματικού εγκλήματος που οδήγησαν σε πλήθος κατηγοριοποιήσεων, έναν «διανοητικό εφιάλτη» όπως χαρακτηριστικά περιέγραψαν οι Geis and Meier (1977), το ζήτημα του εάν οι αυτές συμπεριφορές μπορούν να οριστούν ως εγκλήματα, προκάλεσε ακόμη περισσότερες διαμάχες και μακροχρόνιες συζητήσεις που συνεχίζονται μέχρι και σήμερα (Friedrichs, 1992). Θετικιστές ή συμβατικοί εγκληματολόγοι, που έλκουν την καταγωγή τους από τον Tappan (1949), σύμφωνα με τον οποίο «εγκληματίες είναι μόνο αυτοί που έχουν εκδικαστεί σαν τέτοιοι από τα δικαστήρια», έχοντας, όπως αναφέρουν, ως αντικειμενικό στόχο την αμερόληπτη ανάλυση των εγκλημάτων λευκού περιλαίμιου, επιδόθηκαν σε προσπάθειες απόδοσης νέων ορισμών, όπου κατά την άποψη τους, δεν υπονόμευαν την ακαδημαϊκή αντικειμενικότητα στη μελέτη του εγκλήματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ορισμός του Edelhertz (1970:3), όπου όρισε ως έγκλημα του λευκού περιλαίμιου:

«Μία παράνομη πράξη ή σειρά παράνομων πράξεων που διαπράττονται από μη φυσικά μέσα και με απόκρυψη ή δόλο, για την απόκτηση εσόδων ή περιουσιακών στοιχείων, για την αποφυγή καταβολής ή απώλειας χρημάτων ή περιουσιακών στοιχείων, ή για την απόκτηση επαγγελματικού ή προσωπικού πλεονεκτήματος».

Ο ορισμός αυτός, πέρα από την ασάφεια σχετικά με το αν οι πράξεις αυτές αφορούν μόνο σε παραβάσεις του ποινικού δικαίου (Varette et al., 1985), εξαλείφει κάθε προσοχή στα χαρακτηριστικά των υποκειμένων αυτών των εγκλημάτων και απομακρύνεται κατ' αυτόν τον τρόπο από την αρχικές προθέσεις του Sutherland για κατάδειξη του βαθμού εξουσίας των υποκειμένων. Ανάλογη αποφυγή αναφοράς στην οικονομική, πολιτική και πολιτισμική ισχύ των υποκειμένων, παρατηρείται και στο θετικιστικό ορισμό των Biderman and Reiss (1980), όπου καταλήγει να μιλάει για παραβάσεις του λευκού περιλαίμιου και όχι εγκλήματα.

Υπάρχουν βέβαια και οι πλευρές, που ενώ αναφέρονται ξεκάθαρα σε επιβλαβείς πράξεις των επιχειρήσεων, απηχούν τις απόψεις του Tappan, ορίζοντας ως επιχειρηματικό έγκλημα μόνο τις «ενέργειες που παραβιάζουν το ποινικό δίκαιο και όπου το δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι η επιχείρηση συμμετείχε σε μια εγκληματική πράξη» και ως «παράνομη επιχειρηματική συμπεριφορά» όταν υπάρχει παράβαση του διοικητικού και αστικού δικαίου (Baucus and Dworkin, 1991, Orland, 1980)).

Στην αντίθετη κατεύθυνση κινούνται οι ορισμοί των κριτικών εγκληματολόγων¹⁸, των οποίων οι έννοιες φανερώνουν ότι πρόκειται για εγκλήματα των ισχυρών, καθώς κάνουν λόγο για «εγκληματική ελίτ» (Coleman, 1989), «εγκλήματα του κεφαλαίου» (Michalowski, 1985), «εγκλήματα των προνομιούχων» (Shover and Wright, 2001). Σύμφωνα με τον Michalowski (1985:314), τα εγκλήματα κεφαλαίου αφορούν σε

«κοινωνικά ζημιογόνες δράσεις που απορρέουν από την ιδιοκτησία ή διαχείριση κεφαλαίου ή την κατοχή θέσεων εμπιστοσύνης σε ιδρύματα που αποσκοπούν στη διευκόλυνση συσσώρευσης κεφαλαίου».

Ο ορισμός αυτός, παρ' όλο που λόγω της ευρύτητας του περιλαμβάνει επιχειρηματικά, επαγγελματικά, αλλά και πολιτικά εγκλήματα, πηγαίνει πέρα από το νομικό ορισμό του εγκλήματος προτείνοντας την έννοια της κοινωνικής βλάβης,

¹⁸ Μεταξύ των κριτικών εγκληματολόγων που ασχολήθηκαν με το επιχειρηματικό έγκλημα, μπορούν να αναφερθούν ενδεικτικά, οι Harold Barnett, Steven Box, James Brady, William Chambliss, Ronald Kramer, Ray Michalowski, Frank Pearce, Jeffrey Reiman, David Simon, Laureen Snider. Για τους κριτικούς εγκληματολόγους: α) τα δομικά χαρακτηριστικά της καπιταλιστικής κοινωνίας προωθούν υψηλά επίπεδα εκμετάλλευσης και επιβλαβούς δραστηριότητας από φορείς της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, β) οι δράσεις των φορέων αυτών προκαλούν πολύ περισσότερες βλάβες απ' ό,τι τα εγκλήματα του δρόμου, γ) αυτοί οι φορείς διαθέτουν επαρκή επιρροή στη δημιουργία των ποινικών νόμων για την αποφυγή της εγκληματοποίησης των δικών τους συμπεριφορών. Βλ. Ross, J. I. (1998). *Cutting the Edge: Current Perspectives in Radical/Critical Criminology and Criminal Justice*, σελ. 29, για την παρουσίαση των θέσεων των κριτικών εγκληματολόγων αναφορικά με το επιχειρηματικό έγκλημα.

στρέφοντας έτσι την προσοχή σε κοινωνικά επιζήμιες πράξεις ανάλογης και μεγαλύτερης βαρύτητας με αυτές που εντάσσονται στο ποινικό δίκαιο.

Ένας πιο ολοκληρωμένος ορισμός, συγκεκριμένα του επιχειρηματικού εγκλήματος, που δεν περιορίζεται στο νομικό ορισμό του εγκλήματος και συμπεριλαμβάνει τα χαρακτηριστικά των υποκειμένων προτάθηκε από τον Kramer (1984:18). Σύμφωνα με αυτόν, το επιχειρηματικό έγκλημα αφορά σε

«παράνομες πράξεις (παράλειψης ή ενέργειας) που είναι το αποτέλεσμα ενσυνείδητης απόφασης (ή εκ προθέσεως αμέλειας) από άτομα που κατέχουν δομικές θέσεις μέσα στην οργάνωση ως διοικητικά ή διευθυντικά στελέχη. Οι αποφάσεις αυτές είναι οργανωσιακές, λόγω του ότι είναι οργανωσιακά βασισμένες -σε συμφωνία με τους λειτουργικούς σκοπούς (πρωτίστως το επιχειρηματικό κέρδος), τις ελλειπίς τυπικές διαδικασίες (SOPs) και την κουλτούρα της οργάνωσης- και αποσκοπούν στο κέρδος της επιχείρησης».

Κατά τον Michalowski (1985:317), «το να περιορίζεις την έρευνα σε αυτές τις πράξεις που ορίζονται ως εγκληματικές από το νόμο, μπορεί να θεωρηθεί επαρκής βάση μόνον στην περίπτωση που κάποιος ενδιαφέρεται μόνο για τον τρόπο (και όχι για τους λόγους) που λειτουργεί το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης». Όταν όμως το κύριο μέλημα της μελέτης αποτελεί η κατανόηση κοινωνικά επιβλαβών δράσεων τότε είναι αναγκαία μία διεύρυνση της προσέγγισης. Ουσιαστικά, θα πρέπει να μελετηθούν οι όροι διαμόρφωσης των ποινικών νόμων, ο ρόλος του κράτους στη δημιουργία τους, η επιλεκτικότητα στη μη ποινικοποίηση ζημιόγων δράσεων από ανώτερα κοινωνικά στρώματα στο επίπεδο της πολιτικής κι οικονομικής ισχύος, δράσεων που αποτελούν πολύ μεγαλύτερους κινδύνους για την υγεία, το περιβάλλον, την οικονομία.

Παρά τις διαφορετικές προσεγγίσεις, μερίδα της συμβατικής εγκληματολογίας και σχεδόν το σύνολο της κριτικής εγκληματολογίας, συμφωνούν στο ότι το τι

ορίζεται ως έγκλημα συνιστά μια κοινωνική κατασκευή και επιλεκτική διαδικασία χαρακτηρισμού των συμπεριφορών από την ποινική νομοθέτηση (βλ. Λάζος, 2007, για τη διάκριση συμβατικής και κριτικής εγκληματολογίας). Είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί ότι στην παρούσα ανάλυση, η έννοια του επιχειρηματικού εγκλήματος διευρύνεται πέρα από το τυπικά προβλεπόμενο από το νόμο, ώστε να περιλαμβάνει όλες τις κοινωνικά ζημιογόνες πράξεις που μπορεί να βρίσκονται εκτός του επίσημου ορισμού τους ως εγκλημάτων, περιορίζεται όμως στα όσα εντοπίζονται ως παραβάσεις του διοικητικού δικαίου και διαφεύγουν έτσι του στιγματισμού. *Επομένως, ως επιχειρηματικό έγκλημα νοείται κάθε (παράνομη) πράξη που διαπράττεται από επιχειρήσεις και τιμωρείται από το κράτος, ανεξάρτητα από το εάν τιμωρείται σύμφωνα με το διοικητικό, αστικό ή ποινικό δίκαιο* (Clinard and Yeager, 1980, σελ. 16).

B. Κρατικό-Επιχειρηματικό έγκλημα: Μία καινούργια κατηγορία

Στη δεκαετία του '90 ένας καινούργιος όρος ήρθε να προστεθεί στη μελέτη των εγκλημάτων των ισχυρών (Kramer, 1990α, 1990β, 1990γ, Kramer and Michalowski, 1990), αυτός του *κρατικού-επιχειρηματικού εγκλήματος* (state-corporate crime). Παρ' όλο που η κριτική εγκληματολογία είχε να παρουσιάσει αρκετές μελέτες όχι μόνο σχετικά με το επιχειρηματικό έγκλημα, αλλά και με το κρατικά-οργανωμένο έγκλημα (state-organized crime) (Chambliss, 1989), τα δύο αυτά πεδία μελέτης παρέμεναν μέχρι εκείνη τη στιγμή ανεξάρτητα μεταξύ τους. Από τη μία πλευρά, η έρευνα και η θεωρία ήταν περιορισμένη στην οργανωσιακή παραβατικότητα στα στενά πλαίσια της επιχείρησης, ενώ από την άλλη ήταν επικεντρωμένη στα εγκλήματα του κράτους, όπως -αναφερόμενοι μόνο στα σχετικά με την παρούσα μελέτη-, στη

συγκάλυψη των επιχειρηματικών εγκλημάτων και τη διαφθορά με σκοπό την κατά παραγγελία νομοθέτηση (Λάζος, 2007). Η έννοια του κρατικού-επιχειρηματικού εγκλήματος προτάθηκε με σκοπό να καλύψει αυτές τις μορφές οργανωτικής παρέκκλισης, που είναι το συλλογικό προϊόν των κοινών ενεργειών μεταξύ κρατικών φορέων και επιχειρήσεων. Ήρθε να καλύψει αυτό που είχε παραβλεφθεί μέχρι εκείνη τη στιγμή, τις κοινωνικά επιβλαβείς πράξεις που είναι το αποτέλεσμα τεμνόμενων δράσεων οικονομικών και πολιτικών οργανώσεων, καθώς οι επιχειρήσεις και οι κυβερνήσεις είναι λειτουργικά αλληλοεξαρτώμενες. Και επιπλέον να καταδείξει τη σχέση στενής αλληλεξάρτησης, εφόσον η εξάρτηση των κυβερνήσεων είναι συνάρτηση του ότι η οικονομική δραστηριότητα παράγει κρατικά έσοδα (Offe and Ronge, 1982) και οι φορείς της οικονομικής δραστηριότητας από την άλλη πλευρά, δεν θα μπορούσαν να είχαν αναπτυχθεί χωρίς τη νομική, οικονομική, και πολιτική υποδομή που παρέχεται από την κυβέρνηση (Sklar, 1988).

Η πρώτη αναφορά στο καινούργιο αυτό πεδίο μελέτης έγινε από τον Kramer (1990β) στο Συνέδριο «Edwin Sutherland» για τη μελέτη των εγκλημάτων λευκού περιλαίμιου, στο πανεπιστήμιο Indiana των ΗΠΑ και ήταν στο πλαίσιο της παρουσίασης της περιπτωσιολογικής του μελέτης σχετικά με το δυστύχημα του διαστημικού λεωφορείου Challenger τον Ιανουάριο του 1986¹⁹. Στη μελέτη αυτή,

¹⁹ <http://library.techlink.gr/ptisi/article.asp?mag=2&issue=158&article=4048>

Το Challenger συνετρίβη λίγο μετά την απογείωσή του εξαιτίας μιας κακοσχεδιασμένης O-ring βαλβίδας ασφαλείας στον συμπαγή ενισχυτή εκτόξευσης της ακάτου. Τη βραδιά πριν την ανύψωση του Challenger, η ομάδα των μηχανικών του Morton Thiokol, εργολάβου της NASA, είχε ταχθεί κατά της εκτόξευσης, καθώς τα στοιχεία τους έδειχναν ότι οι χαμηλές θερμοκρασίες που επικρατούσαν τη νύχτα πριν την εκτόξευση, θα επιδρούσαν καταλυτικά στην ανθεκτικότητα των βαλβίδων O-ring. Παρ' όλ' αυτά, κάτω από τις ασφυκτικές πιέσεις των υψηλόβαθμων στελεχών της NASA, οι προϊστάμενοι του Thiokol μεταστράφηκαν, αγνοώντας τις συστάσεις των μηχανικών τους να μην προχωρήσουν στην εκτόξευση. Συγκεκριμένα, ο Stanley Reinartz, πρώην διευθυντής του αρμόδιου γραφείου για τη μελέτη κατασκευής των διαστημικών σκαφών, στο κέντρο διαστημικών πτήσεων Marshall, στο Huntsville της Ala, ήταν αυτός που πήρε την απόφαση να μην μεταφέρει τις ανησυχίες των μηχανικών για τις μοιραίες O-ring βαλβίδες ασφαλείας του Challenger στα υψηλότερα διευθυντικά στελέχη της NASA. Το αξιοπεριεργό είναι πως ανωμαλίες στα O-rings είχαν

κατέστη προφανές ότι η καταστροφή ήταν αποτέλεσμα της από κοινού παράβλεψης των κινδύνων, το συλλογικό προϊόν της αλληλεπίδρασης μεταξύ των δύο χωριστών οργανώσεων, της Εθνικής Υπηρεσίας Αεροναυτικής και Διαστήματος (NASA) και της ιδιωτικής επιχείρησης Morton Thiokol, Inc., που είχε κατασκευάσει τους πυραύλους στερεού προωθητικού του διαστημικού λεωφορείου.

Η προσπάθεια να καθοριστεί επακριβώς η καινούργια αυτή έννοια και να αναπτυχθεί μια θεωρητική προσέγγιση για το θέμα, αποτυπώθηκε στην εργασία που παρουσίασαν οι Kramer και Michalowski το Νοέμβριο του ίδιου έτους (Kramer and Michalowski, 1990) κατά την ετήσια συνεδρίαση της Αμερικανικής Εταιρείας Εγκληματολογίας στη Βαλτιμόρη. Σύμφωνα με τον ορισμό που δόθηκε στην παραπάνω παρουσίαση του άρθρου τους, τα κρατικά-επιχειρηματικά εγκλήματα αφορούν σε:

«εγκληματικές πράξεις που λαμβάνουν χώρα όταν ένα ή περισσότερα όργανα της πολιτικής διακυβέρνησης επιδιώκουν στόχους σε άμεση συνεργασία με έναν ή περισσότερους φορείς της οικονομικής δραστηριότητας» (Kramer and Michalowski, 1990, σελ.4).

Το άρθρο αυτό, το πιο ευρέως αναφερόμενο σχετικά με το κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα, κίνησε την προσοχή αρκετών κριτικών εγκληματολόγων και ενέπνευσε πολυάριθμες εμπειρικές μελέτες και θεωρητικές βελτιώσεις. Εξ' αυτών, η πιο σημαντική θεωρείται η μελέτη των Aulette και Michalowski (1993), που οδήγησε

παρατηρηθεί ούτε λίγο ούτε πολύ σε 12 προηγούμενες πτήσεις. Επίσης μια μελέτη για περίπτωση ατυχήματος που είχε πραγματοποιηθεί το 1979, έδειχνε ότι το διαστημικό λεωφορείο θα αντιμετώπιζε καταστροφικό ατύχημα σε μία πτήση στις πενήντα, ενώ σε μία στις εκατό θα αποτύχαινε να προσεδαφιστεί ομαλά. Η καταστροφή του Challenger συνέβη σε μια εποχή με πολύ «σφιχτούς» προϋπολογισμούς για την NASA, μικρότερο εργατικό δυναμικό και μια μόνιμη ανάγκη της διαστημικής υπηρεσίας να δικαιολογήσει το νέο πρόγραμμα που ακολούθησε το θρίαμβο των εικόνων από το φεγγάρι, που έφερε πίσω η αποστολή του Apollo.

στον τελικό και πιο ολοκληρωμένο ορισμό του κρατικού-επιχειρηματικού εγκλήματος, κατά τον οποίο:

«Τα κρατικά-επιχειρηματικά εγκλήματα αφορούν σε παράνομες ή κοινωνικά επιβλαβείς πράξεις που είναι αποτέλεσμα αμοιβαίως ενισχυόμενης αλληλεπίδρασης μεταξύ (1) πολιτικών και/ή πρακτικών, στο πλαίσιο επιδίωξης των σκοπών, ενός ή περισσότερων φορέων πολιτικής εξουσίας και (2) πολιτικών και/ή πρακτικών, στο πλαίσιο επιδίωξης των σκοπών, ενός ή περισσότερων φορέων οικονομικής δραστηριότητας (παραγωγής και διανομής)» (Aulette and Michalowski, 1993, σελ. 175).

Τέλος, στην προσπάθεια περαιτέρω κατανόησης του καινούργιου αυτού πεδίου, οι Kramer και Michalowski (1993) προχώρησαν σε μία ουσιαστική κατηγοριοποίηση των κρατικών-επιχειρηματικών εγκλημάτων, βάσει των διαφορών που εμφανίζουν στους τρόπους κατά τον οποίους οι δράσεις των επιχειρήσεων και των κυβερνήσεων διασταυρώνονται με αποτέλεσμα την κοινωνική βλάβη. Αυτή αφορούσε στα *κρατικά-εκκινούμενα επιχειρηματικά εγκλήματα* (state-initiated corporate crimes) και στα *κρατικά διευκολυνόμενα επιχειρηματικά εγκλήματα* (state-facilitated corporate crimes). Τα πρώτα διαπράττονται όταν εργοληπτικές επιχειρήσεις εμπλέκονται σε οργανωσιακές παραβάσεις υπό τη διεύθυνση ή τη σιωπηρή έγκριση της κυβέρνησης (όπως στην περίπτωση του δυστυχήματος του διαστημικού λεωφορείου Challenger). Από την άλλη πλευρά, τα κρατικά διευκολυνόμενα επιχειρηματικά εγκλήματα διαπράττονται όταν οι ρυθμιστικοί φορείς «αποτυγχάνουν» να περιορίσουν παράνομες επιχειρηματικές δραστηριότητες, είτε λόγω άμεσης συνεργίας μεταξύ της επιχείρησης και της κυβέρνησης, είτε λόγω κοινών στόχων, των οποίων η επίτευξη θα παρεμποδιζόταν από μία επιθετική ρύθμιση. Η δεύτερη αυτή κατηγορία είναι που θα αποτελέσει αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

Γ. Κριτική αξιολόγηση

Παρ' όλο που ο αρχικός ορισμός του Sutherland αποτέλεσε τον αναγκαίο όρο για την εξέλιξη της μελέτης αρχικά του επιχειρηματικού εγκλήματος και στη συνέχεια του κρατικού-επιχειρηματικού εγκλήματος, οι αναλύσεις τους συγκροτούνται από σημεία σημαντικών διαφορών. Βέβαια, η άποψη ότι η μελέτη του επιχειρηματικού εγκλήματος αποτελεί προέκταση των αρχικών επισημάνσεων και θέσεων του Sutherland, δεν είναι εντελώς αδικαιολόγητη, καθώς μέχρι και σήμερα επισημαίνονται οι θεαματικές ομοιότητες των δύο κατευθύνσεων, όπως η προβληματική σχετικά με τις σχέσεις εξουσίας και το έγκλημα και την εγκληματικότητα των οικονομικά και κοινωνικά ισχυρών.

Η ανάλυση όμως του Sutherland είναι απομακρυσμένη από την κλασική μαρξιστική θεώρηση, καθώς το ταξικό φαινόμενο δεν κατέχει κεντρική θέση στη ροή των αναλύσεων του και στην ερμηνευτική του. Στην πραγματικότητα, στηρίζεται στη «θεωρία των κυρίαρχων ελίτ», η οποία ενώ σύμφωνα με τον Quinney (1977), επιτρέπει την απομάκρυνση από τις πλουραλιστικές έννοιες της κοινωνίας και της πολιτικής, σταματάει λίγο πριν από μία μαρξιστική μεθοδολογία της κοινωνικής αλλαγής και δεν παρέχει κανένα εργαλείο για τον μετασχηματισμό των κοινωνικών σχηματισμών (Αρχιμανδρίτου, 1996). Στη θεωρία των ελίτ πρωταρχικό στοιχείο αποτελούν οι ανώτερες τάξεις, ομάδες ή ελίτ με σκοπό τη σταθερότητα και τη διατήρηση του status quo. Στην ταξική όμως ανάλυση, όπου η έννοια της τάξης είναι συνδεδεμένη με μία διαλεκτική θεωρία κοινωνικής αλλαγής, κύρια κατεύθυνση των ενεργειών και των επιδιώξεων είναι η ίδια αυτή κοινωνική αλλαγή, με ερμηνευτική αναφορά τις κοινωνικές σχέσεις που βασίζονται σε αντικειμενικούς-υλικούς παράγοντες (Λύτρας, 2004).

Στη μελέτη του κρατικού-επιχειρηματικού εγκλήματος, η ανάλυση επικεντρώνει την προσοχή της στην πολιτική οικονομία του εγκλήματος (Quinney, 1977), η οποία στηρίζεται στη μαρξιστική ανάλυση για την πάλη των τάξεων. Η ταξική ανάλυση ξεκινά με βάση τη δυναμική του καπιταλιστικού συστήματος, τον τρόπο οργάνωσης των παραγωγικών σχέσεων, των κινήτρων του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, των ταξικών συγκρούσεων και του ανταγωνισμού. Η διάπραξη των επιχειρηματικών εγκλημάτων μελετάται σε σχέση με την έμφαση που δίνεται στη μεγιστοποίηση του κέρδους και την κεφαλαιακή συσσώρευση, που αποτελούν ώθηση στη διάπραξη κοινωνικά επιζήμιων πράξεων, αλλά και το ρόλο του κράτους και των οικονομικών και πολιτικών επιταγών που βρίσκονται στη βάση της δημιουργίας των ποινικών νόμων. Το ρόλο του κράτους, που στο πλαίσιο διατήρησης των ισορροπιών και άμβλυνσης των συγκρούσεων μεταξύ οικονομικών συμφερόντων και συμφερόντων που εντάσσονται στην προστασία θεμελιωδών ατομικών και κοινωνικών αγαθών (ζωή, υγεία, περιβάλλον), αποτυγχάνει να ελέγξει κοινωνικά επιζήμιες πράξεις, με αποτέλεσμα να διευκολύνει παράνομες επιχειρηματικές δραστηριότητες, μέσω της περιθωριοποίησης του ποινικού δικαίου και της μη ουσιαστικής εφαρμογής του διοικητικού δικαίου.

ΜΕΡΟΣ Β΄

**ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ ΚΡΑΤΙΚΟΥ-
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ

Α. Γενικά

Ο όγκος της θεωρίας που ασχολείται με το θέμα του επιχειρηματικού εγκλήματος, καθώς και ο ρυθμός αύξησης της είναι τόσο μεγάλος και εντυπωσιακός, όσο και η πολλαπλότητα των όψεων από τις οποίες αυτό εξετάζεται. Καθώς οι συμβολές στη θεωρία προέρχονται από πολλά γειτονικά γνωστικά πεδία -ψυχολογία, κοινωνιολογία, πολιτική επιστήμη, διοίκηση επιχειρήσεων-, οι θεωρητικές οπτικές είναι ποικίλες. Και καθώς οι μελέτες εκτείνονται από το μεθοδολογικό ατομισμό έως τον ολισμό, οι διαμάχες μεταξύ «υποκειμενιστικών» και «αντικειμενιστικών» απόψεων συνεχίζονται.

Το μεγαλύτερο μέρος των προσπαθειών ενοποίησης θεωριών στο πλαίσιο του επιχειρηματικού εγκλήματος, αφορά σε ένα επίπεδο ενοποίησης (Rothe and Mullins, 2006). Εντούτοις, φαινόμενα εξαιρετικής πολυπλοκότητας, όπως οι περιβαλλοντικές παραβιάσεις από τις επιχειρήσεις εις βάρος ατομικών και κοινωνικών αγαθών (ζωή, υγεία, περιβάλλον), προκαλούν θεωρητικά ερωτήματα που απαιτούν έρευνα σε περισσότερα του ενός επίπεδα και προσπάθεια ενοποίησης θεωριών διαμέσου επιπέδων.

Αυτήν τη δημιουργία μιας σχέσης τριών διαφορετικών επιπέδων επιτυγχάνουν οι Kramer, Michalowski και Kauzlarich (2002) με το ολοκληρωμένο θεωρητικό σχήμα για την ανάλυση του κρατικά διευκολυνόμενου επιχειρηματικού εγκλήματος (Σχήμα 1). Η εναρμόνιση των διαφορετικών θεωρητικών στοιχείων γίνεται επί τη βάσει των

ομοιοτήτων των θεωριών και την παράλληλη αποδοχή των διαφορών τους (Κρανιδιώτη, 2007, σελ.65). Στο ολοκληρωμένο θεωρητικό σχήμα δεν γίνεται, δηλαδή, εξομοίωση όρων και εννοιών, αλλά αναζητείται μία σχέση ανάμεσα στις έννοιες των διαφορετικών και υπό ενοποίηση θεωριών, που έχει ως αποτέλεσμα ένα καινούργιο, αφαιρετικό επίπεδο επεξήγησης. Η σχέση αυτή παρουσιάζεται με μία κεντρική γραμμή αιτιώδους ακολουθίας -κίνητρο, ευκαιρία, έλεγχος/περιορισμός- που ενώνει τις θεωρίες και ορίζει το επίπεδο επεξήγησης του νέου ολοκληρωμένου θεωρητικού σχήματος, που είναι το μακρο-επίπεδο (Σχήμα 1).

Καθώς το θεωρητικό σχήμα που προκύπτει τοποθετείται στο μακρο-επίπεδο επεξήγησης, η κύρια έμφαση δίνεται στους μακρο-κοινωνικούς παράγοντες επιρροής. Το ολοκληρωμένο μοντέλο ακολουθεί μία μετάβαση από το μακρο- στο μικρο-επίπεδο καταφέροντας να τηρήσει την ισορροπία μεταξύ *μακρο-θεσμών και μακρο-φορέων δράσης*, την απαραίτητη δηλαδή σταθερότητα στο επίπεδο επεξήγησης. Η μετάβαση ξεκινά με παγκόσμια πολιτικοοικονομικά γεγονότα, τα οποία ασκούν πιέσεις στις επιχειρήσεις επηρεάζοντας τη δομή τους, τον τρόπο λειτουργίας τους καθώς και τις επιλογές τους, και απαιτούν περιόδους προσαρμογής και διαπραγματεύσεων στις νέες συνθήκες. Η οργανωσιακή δομή και η επιχειρηματική κουλτούρα προσαρμόζονται με τη σειρά τους στους νέους αυτούς όρους και στη συνέχεια αναδομούν το αντιληπτικό πεδίο και διαμορφώνουν έναν καινούργιο γνωστικό χώρο μέσα στον οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις των φορέων δράσης. Εντούτοις, οι φορείς δράσης δεν εκλαμβάνονται ως παθητικά προϊόντα της οργανωτικής δομής, ούτε αγνοούνται οι διαντιδράσεις τους. Αντιθέτως, αναλύεται η λήψη αποφάσεων και οι επιδράσεις προσώπων με στρατηγικές θέσεις και εξουσία, δηλαδή *μακρο-φορέων* δράσης, των οποίων οι στάσεις και οι συμπεριφορές καθώς και οι συνέπειες των αποφάσεων επηρεάζουν μεγάλο αριθμό ατόμων.

ΚΑΤΑΛΥΤΕΣ ΔΡΑΣΗΣ

ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	ΚΙΝΗΤΡΟ	ΕΥΚΑΙΡΙΑ	ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΕΛΕΓΧΟΥ
ΘΕΣΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ (ΙΣΤΟΡΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ)	Κουλτούρα ανταγωνισμού Οικονομική πίεση Οργανωσιακοί σκοποί Έμφαση στην αλόδοξη	Διαθεσιμότητα νόμιμων μέσων Εμψύχια και περιορισμοί Μπλοκαρισμένοι σκοποί/Πιέσεις Διαθεσιμότητα παράνομων μέσων Πρόσβαση στα μέσα	Διεθνείς αντιδράσεις Πολιτική πίεση Νομικές κυρώσεις Έλεγχος από τα ΜΜΕ Κοινή γνώμη Κοινωνικά κινήματα
ΟΡΓΑΝΩΣΙΑΚΟ (ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΔΙΕΡΓΑΣΙΑ)	Επιχειρηματική κουλτούρα Λειτουργικοί σκοποί Σκοποί υλοτημάτων Διοικητική πίεση	Εργαλειακός ορθολογισμός Εσωτερικοί περιορισμοί Ελλιπείς Τυλικές διαδικασίες (SOPs) Δημιουργία παράνομων μέσων Εξειδίκευση ρόλων Διαχωρισμός έργων Υπολογιστικές, τηλεπικοινωνιακές και δικτυακές τεχνολογίες Κοινωνικοποίηση παρεκκλίσεων συμπεριφοράς	Κουλτούρα συμμόρφωσης Υποκουλτούρες αντίστασης Κώδικες συμπεριφοράς Δομή επιβράβευσης Διαδικασίες έλεγχου ασφάλειας και ποιότητας Διαδικασίες επικοινωνίας
ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ (ΠΡΟΣΩΠΟ ΜΕ ΠΡΟΣΩΠΟ ΔΙΑΝΤΙΔΡΑΣΗ, ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΗ)	Κοινωνικοποίηση Νοσηματοδότηση Προσωπικοί σκοποί Ανταγωνιστικός ατομικισμός Έμφαση στην υλική επιτυχία	Προσδιορισμός μίας κατάστασης Αντίληψη διαθεσιμότητας και ελευστικότητας παράνομων μέσων	Προσωπική ηθική Εκλογικεύσεις και τεχνικές ουδετεροποίησης Απόσταση από τις συνέπειες Υπακοή στην εξουσία Ομαδική σκέψη Διάγνωση ευθύνης

Σχήμα 1: Πηγή Kauzlarich and Kramer, 2006, σελ.24.

Τα τρία διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης που ενσωματώνονται στο θεωρητικό σχήμα των Kramer, Michalowski και Kauzlarich παρουσιάζονται στη συνέχεια με χρονολογική σειρά εμφάνισης, καθώς επίσης και η αιτιώδης ακολουθία αλληλεπιδρώντων παραγόντων της θεωρίας -κίνητρο, ευκαιρία, έλεγχος/περιορισμός- ή οι διαφορετικά ονομαζόμενοι από τους συγγραφείς «καταλύτες δράσης» (catalysts of action), που συνδέουν τις διαφορετικές θεωρίες.

B. Προσεγγίσεις και Επίπεδα ανάλυσης

Η μελέτη του επιχειρηματικού εγκλήματος περιλαμβάνει τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις, κάθε μία από τις οποίες ανταποκρίνεται σε ένα *σχετικά* διαφορετικό επίπεδο αναφοράς και επεξήγησης. Αρχίζοντας χρονολογικά από την πιο παλιά, πρώτη, όπως διατυπώθηκε από τον Sutherland (1940, 1949) στη βάση της συμβολικής αλληλεπίδρασης, είναι η θεωρία της διαφορικής συναναστροφής που κινείται στο μικρο-επίπεδο της κοινωνιολογίας. Σημείο εστίασης αποτελούν οι διαδικασίες εκμάθησης της εγκληματικής συμπεριφοράς μέσω αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον, την επιχείρηση και πιο συγκεκριμένα την επιχειρηματική κουλτούρα.

Η χρήση του κοινωνιολογικού αυτού άκρου του αιτιολογικού παραδείγματος παρ' όλο που συνείσφερε σημαντικά στην ανάλυση της *επιχειρηματικής εγκληματικής σταδιοδρομίας* –ή της *δευτερογενούς παρέκκλισης*- και με αρκετούς ερευνητές να έχουν προχωρήσει στην εμπειρική δοκιμή της χρησιμότητας και εγκυρότητας του (MacLean, 2008, Piquero, et al., 2005), παρέμεινε επικεντρωμένο στην ατομικά επιλεγμένη δράση με αποτέλεσμα να δεχθεί κριτική για την έλλειψη διερεύνησης της κοινωνικής δομής και ως αποτέλεσμα την ανάλυση της δράσης των υποκειμένων μέσα σε ένα θεσμικό

κενό (Braithwaite, 1985, Ermann and Lundmann, 1978). Δίνοντας περισσότερο βάρος στις μικροκοινωνικές προσεγγίσεις, τον ατομικό φορέα και τις αιτιολογήσεις που παρέχουν, η προσέγγιση της συμβολικής αλληλεπίδρασης μειώνει τη σημασία της δομικής προσδιοριστικότητας και των ιστορικών παραγόντων, ειδικότερα των οικονομικών και πολιτικών δυνάμεων. Με την απόρριψη δηλαδή των εννοιών του «συστήματος», που συναντάμε στο επόμενο επίπεδο ανάλυσης, και της «συλλογικής δράσης», στο πλαίσιο της πολιτικής οικονομίας του επιχειρηματικού εγκλήματος, μελετώνται μόνο τα υποθεσμικά φαινόμενα αγνοώντας τη μελέτη των δομών που επιπρόσθετα προσδιορίζουν την κοινωνική δράση.

Η δεύτερη, αποτέλεσμα συνένωσης της οργανωτικής θεωρίας με την θεωρία της ανομίας (Passas, 1990, Vaughan, 1982, 1983, 1997), υπερέβη την ατομική συμπεριφορά οδηγώντας στο οργανωτικό επίπεδο έρευνας το οποίο αναζητά κατηγορίες που δεν είναι δυνατόν να αναχθούν στην αλληλεπίδραση των ατόμων. Ακολουθώντας τη λειτουργιστική παράδοση, η κατεύθυνση επιρροής και επίδρασης είναι αντίστροφη και μονόπλευρη, από την επιχείρηση στις δραστηριότητες των ατόμων, αποκλείοντας την επίδραση των φορέων στην επιχείρηση καθώς και την αμφίδρομη αντίδραση. Μελετά τη δομή της επιχείρησης, τις δυνατότητες και ευκαιρίες που αυτή δημιουργεί στους φορείς δράσης για εγκληματικές πράξεις και επιπλέον την έμφαση που δίνεται από την επιχείρηση στους οικονομικούς κυρίως σκοπούς ως παράγοντες εγκληματογένεσης, τη θεσμοποίησή τους σε κανόνες και ρόλους που διαμορφώνουν τις δραστηριότητες των ατόμων και προσδιορίζουν τις εγκληματικές επιλογές τους.

Η κριτική που δέχθηκε αυτή η προσέγγιση, κυρίως από την πλευρά των θεωριών δράσης (παρά το παραπλανητικό γεγονός ότι η ίδια χαρακτηρίζεται ως θεωρία δράσης), αφορούσε κατά πρώτον στην περιγραφή της ανθρώπινης ύπαρξης ως

παθητικής μαριονέτας, προϊόν της οργανωτικής δομής και κατά δεύτερον στην περιγραφή των επιχειρήσεων με όρους κοινωνικής δράσης, κάνοντας εμφανή τον κίνδυνο της εμπραγμάτωσης. Επειδή λοιπόν η λειτουργιστική αυτή προσέγγιση αγνοεί τους συλλογικούς φορείς δράσης, τείνει να παρουσιάζει τη δομή της επιχείρησης, την ίδια την επιχείρηση ως εμπράγματη ολότητα. Οι ισχυρισμοί ότι η επιχείρηση έχει στόχους και στρατηγικές ή λαμβάνει αποφάσεις, δημιουργούν την εντύπωση μιας ανθρωπόμορφης οντότητας πάνω και πέρα από τα άτομα.

Ωστόσο, στο μέτρο που έχει κανείς στο νου ότι αυτές οι έννοιες δεν αναφέρονται σε συγκεκριμένες οντότητες, αλλά μεταφράζονται σε δραστηριότητες που έχουν στη βάση τους αλληλεπιδρώντα άτομα και ομάδες και επιπλέον χρησιμοποιούνται για καθαρά αναλυτικούς σκοπούς, αποφεύγεται επιτυχώς αυτός ο κίνδυνος. Εκφράσεις όπως «η επιχείρηση έχει ως σκοπό την αύξηση του κέρδους», αποτελούν απλά ένα συντομογραφικό τρόπο αναφοράς σε κοινωνικές διαδικασίες και αναφέρονται στις δραστηριότητες που αναλαμβάνουν τα άτομα στην επιχείρηση. Η υποστήριξη από την πλευρά των θεωρητικών δράσης ότι ποτέ δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται αυτοί οι συντομογραφικοί όροι καθώς ενθαρρύνεται η αντίληψη περί σκοπών ως δεδομένη με αποτέλεσμα να αγνοούνται τελικά οι διυποκειμενικές αλληλεπιδράσεις, παραλύει κάθε ερευνητική προσπάθεια ή εναλλακτικά μπορεί να οδηγήσει στην ημιαναγωγιστική μελέτη των ατομικών σκοπών και δραστηριοτήτων (Μουζέλης, 2009, σελ. 17-24).

Συν τοις άλλοις, η προσέγγιση αυτή παρουσιάζει απότομες μετατοπίσεις από τους φορείς δράσης στο σύστημα. Τη στιγμή που οι φορείς δράσης εμφανίζονται ως παθητικά παράγωγα της επιχείρησης και η επιχείρηση χαρακτηρίζεται από τη λειτουργική απαίτηση «επίτευξη οικονομικού στόχου» για την επιβίωση της, ακριβώς την ίδια στιγμή οι φορείς δράσης πρέπει να πάρουν *συνειδητά* ορθολογικές αποφάσεις,

να συντονίσουν τη δράση τους και να εφαρμόσουν στρατηγικές για την επίτευξη των οικονομικών στόχων της επιχείρησης. Σε αυτό το σημείο η προσέγγιση σταματά, χωρίς να καταφέρνει να συνδέσει τους φορείς δράσης με τη δομή της επιχείρησης. Ουδέποτε αναλύεται πως δρουν οι φορείς στη βάση αυτών των απαιτήσεων, τον διαφορετικό βαθμό συμμόρφωσης προς τους κανόνες ή τα διαφορετικά συμφέροντα μεταξύ ομάδων μέσα στην επιχείρηση· οι φορείς δράσης κυριολεκτικά εξαφανίζονται. Επομένως, το πρόβλημα με αυτήν τη προσέγγιση, δεν είναι η υπερβολική έμφαση που δίνει στους στόχους και απαιτήσεις της επιχείρησης, αλλά στο γεγονός ότι δεν παρέχει καμία ανάλυση από τη σκοπιά των φορέων δράσης.

Με βάση αυτά, και οι δύο αυτές προσεγγίσεις δεν επιτυγχάνουν να συλλάβουν εννοιολογικά τους φορείς δράσης σε σχέση με τη θεσμική δομή. Το ερμηνευτικό παράδειγμα έχοντας ως πυρήνα τη δράση και φοβούμενο την πραγματοποίηση των θεσμικών δομών καταλήγει στον παραγκωνισμό τους, ενώ η προσέγγιση που ακολουθεί τη λειτουργιστική παράδοση αποτυγχάνει λόγω της υπο-εννοιολόγησης της δράσης. Την απαραίτητη ισορροπία καταφέρνει να κρατήσει η τρίτη προσέγγιση που βασίζεται στο μαρξιστικό παράδειγμα και η οποία καταφέρνει να αποφύγει τη λανθασμένο διχοτομικό σχήμα θεσμική δομή/φορέας δράσης²⁰.

Πιο συγκεκριμένα, η τρίτη προσέγγιση αφορά στην πολιτική οικονομία του επιχειρηματικού εγκλήματος και της κοινωνικής αντίδρασης σε αυτό (Barnett, 1981, Box, 1983, Chambliss, 1988, 1989, Michalowski, 1985, Quinney, 1977, Young, 1981).

Κατά πρώτον, αυτή η προσέγγιση παρέχει τα εργαλεία για τη μελέτη του επιχειρηματικού εγκλήματος και από τη σκοπιά της θεσμικής δομής και των

²⁰ Το διχοτομικό αυτό σχήμα λειτουργεί στη βάση της περίφημης διχοτόμησης κοινωνία-άτομο που οδηγεί στην εσφαλμένη αντίληψη ότι υπάρχουν δύο επίπεδα, το ατομικό που αναφέρεται στους φορείς δράσης και το κοινωνικό που αναφέρεται στην κοινωνική δομή. Η διχοτόμηση αυτή έχει οδηγήσει σε έντονες συγκρούσεις μεταξύ μεθοδολογικού ατομισμού και ολισμού, ταυτίζοντας τις θεσμικές δομές με το μακρο-επίπεδο και τους φορείς δράσης με το μικρο-επίπεδο, αγνοώντας τη σημασία της ιεραρχικής διάστασης.

απαιτήσεων αναπαραγωγής και από την πλευρά των φορέων δράσης, αποφεύγοντας τον ανιστορικό χαρακτήρα που παρατηρείται στις δύο προηγούμενες προσεγγίσεις καθώς και την ανάλυση των πρακτικών των φορέων σε ένα θεσμικό κενό. Κατά δεύτερον, και οι φορείς δράσης και οι θεσμικές δομές μελετώνται στο ίδιο επίπεδο ανάλυσης, υπάρχει δηλαδή μία ισόρροπη αντιμετώπιση, όπου οι *μακρο-θεσμοί* αναλύονται σε σχέση με τους *μακρο-φορείς* δράσης²¹.

Αποτέλεσμα είναι η δυνατότητα υποβολής ερωτημάτων που αφορούν τη δράση, τον τρόπο δηλαδή που οι φορείς αντιδρούν απέναντι στη θυματοποίηση τους από τις επιχειρήσεις, για το πώς διαμορφώνουν συλλογική συνείδηση και υπερασπίζονται τα κοινά τους συμφέροντα. Στο βαθμό που κάποιες πρακτικές γίνονται ευρύτερα αποδεκτές και συνηθισμένες, προκαλούνται επιπλέον ερωτήματα για τη σχέση μεταξύ των φορέων δράσης και της νομιμοποίησης και αναπαραγωγής των κυρίαρχων πεποιθήσεων μέσω των θεσμών: ποιοι βρίσκονται πίσω από τη διατήρηση της μη ποινικοποίησης του επιχειρηματικού εγκλήματος και ποια συμφέροντα εξυπηρετούνται; ποιες οικονομικές ή πολιτικές επιταγές καθορίζουν τη δημιουργία ή κατάργηση των ποινικών νόμων;

Πρωταρχική υπόθεση αυτής της προσέγγισης είναι το ότι η δομή του καπιταλιστικού συστήματος, η έμφαση που δίνεται στη μεγιστοποίηση του κέρδους και την κεφαλαιακή συσσώρευση, αποτελούν ώθηση στη διάπραξη επιχειρηματικών εγκλημάτων²². Σύμφωνα με τον Barnett (1981), «οι επιχειρήσεις επιδιώκουν

²¹ Ο ορισμός των μακρο-φορέων δράσης δεν περιορίζεται μόνο στους συλλογικούς φορείς δράσης, όπως επιχειρήσεις, πολιτικά κόμματα, φορείς, αλλά περιλαμβάνει και μεγα-φορείς δράσης που η βάση εξουσίας τους και οι διαντιδράσεις και αποφάσεις τους, μπορούν να επηρεάσουν μεγάλο αριθμό ατόμων και να επιφέρουν κοινωνικούς μετασχηματισμούς. Βλ. Μουζέλης, Ν. (1997). *Επιστροφή στην Κοινωνιολογική Θεωρία. Η έννοια της Ιεραρχίας και το Πέρασμα από τη Μίκρο- στη Μάκρο- Κοινωνιολογία*, σελ. 156.

²² Τα αντεπιχειρήματα της παραπάνω θεώρησης βασίζονται στο γεγονός ότι πιέσεις για τη μεγιστοποίηση κέρδους και φαινόμενα υποβάθμισης του περιβάλλοντος, δεν συναντώνται μόνο στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, αλλά είναι υπαρκτά και στην αρχαιότητα και σε περιπτώσεις των πρώην χωρών του «υπαρκτού σοσιαλισμού» (Verderey, 1991). Σύμφωνα με

επικερδείς στόχους, ανάπτυξη και μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς, υποκείμενες στους περιορισμούς της αγοράς και του κράτους» και το επιχειρηματικό έγκλημα συντελείται «όταν οι διευθύνοντες επιλέγουν την επιδίωξη των επιχειρηματικών σκοπών μέσω της καταστρατήγησης των περιορισμών της αγοράς κατά τρόπο απαγορευμένο από το κράτος». Επιπρόσθετα των πιέσεων και των περιορισμών για τη μεγιστοποίηση του κέρδους, η μελέτη του ρόλου του κράτους καθώς και των οικονομικών και πολιτικών επιταγών που βρίσκονται στη βάση της δημιουργίας των ποινικών νόμων αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κατανόηση των παραγόντων που όχι μόνο ωθούν, αλλά και διευκολύνουν το επιχειρηματικό έγκλημα. Στο πλαίσιο διατήρησης των ισορροπιών και άμβλυνσης των συγκρούσεων μεταξύ οικονομικών συμφερόντων και συμφερόντων που εντάσσονται στην προστασία θεμελιωδών ατομικών και κοινωνικών αγαθών (ζωή, υγεία, περιβάλλον), το κράτος περιθωριοποιεί το ποινικό δίκαιο και επιπλέον «αποτυγχάνει» να περιορίσει παράνομες επιχειρηματικές δραστηριότητες μέσω της μη ουσιαστικής εφαρμογής του διοικητικού δικαίου.

Ενώ η προσέγγιση αυτή παρέχει, όπως σημειώθηκε, τα εργαλεία για τη μελέτη του επιχειρηματικού εγκλήματος και από τη σκοπιά της θεσμικής δομής και από την πλευρά των φορέων δράσης, δεν έλειψαν अपαράδεκτες εξηγήσεις οι οποίες δεν τήρησαν την ισορροπία της ανάλυσης. Μέρος αυτών, όπως θα δούμε παρακάτω, ήταν οι εργαλειακές -βολονταριστικές- προσεγγίσεις του επιχειρηματικού εγκλήματος, που

τον Λιοδάκη, Γ. (1994). *Περιφερειακή Ανάπτυξη και Περιβάλλον*, στο επιχείρημα αυτό μπορεί να αντιταχθεί ότι: «α) το πρότυπο οργάνωσης και ανάπτυξης των χωρών του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού δεν ανταποκρίνεται ούτε στα οράματα του Μαρξ, ούτε στη φύση του σοσιαλισμού ως ενός κοινωνικά ελεγχόμενου συστήματος κοινωνικής ανάπτυξης, β) το πρόβλημα του περιβάλλοντος και η οικολογική κρίση έχουν σε μεγάλο βαθμό προκύψει ιστορικά και σε παγκόσμιο επίπεδο από την ανάπτυξη του καπιταλισμού κατά τους τελευταίους αιώνες, με δραματική όξυνση κατά τις τελευταίες δεκαετίες, και όχι από οποιοδήποτε άλλο κοινωνικό σύστημα και γ) ο εντοπισμός των αιτών υποβάθμισης του περιβάλλοντος καθιστά αναγκαία την ανάλυση των ειδικών χαρακτηριστικών και των κινήτρων του τρόπου οργάνωσης και παραγωγής, από τα οποία με συγκεκριμένο τρόπο προκύπτει το πρόβλημα».

κατέληξαν να εξηγούν την κρατική παρέμβαση στη βάση της καπιταλιστικής τάξης, η οποία ασκώντας επιρροή στον νομοθετικό και εκτελεστικό τομέα, εξασφάλιζε την εξυπηρέτηση των ισχυρών επιχειρηματικών της συμφερόντων.

Στο ολοκληρωμένο θεωρητικό σχήμα των Kramer, Michalowski και Kauzlarich (2002) μπορούμε να διακρίνουμε όλη τη θεωρητική ιστορία του επιχειρηματικού εγκλήματος, καθώς ενυπάρχουν στοιχεία από τα κύρια επιχειρήματα των θεωρητικών σχημάτων της συμβολικής αλληλεπίδρασης, της ανομίας, των οργανώσεων, της ορθολογικής επιλογής (ωφελιμιστική-αποτρεπτική θεώρηση ή οικονομική θεωρία), των καθημερινών δραστηριοτήτων και της μαρξικής πολιτικής οικονομίας (Rothe and Mullins, 2006). Έτσι το μοντέλο αυτό που θα χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση του κρατικά διευκολυνόμενου επιχειρηματικού εγκλήματος, αποτελεί μία προσπάθεια για την ανάπτυξη του θεωρητικού λόγου και στα τρία επίπεδα επεξήγησης (Braithwaite, 1989, Coleman, 1987, Vaughan, 1983). Εμμένοντας βέβαια στην αντίληψη ότι οι θεσμικές δομές και οι φορείς δράσης θα πρέπει να εξετάζονται στο ίδιο επίπεδο ανάλυσης, η μικρο/μακρο σύνθεση που επιχειρείται λαμβάνει σοβαρά υπόψη τις ιεραρχικές πτυχές της διυποκειμενικότητας. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της συμβολικής αλληλεπίδρασης δίνεται προσοχή στις *κάθετες* και όχι στις *οριζόντιες* πτυχές της διυποκειμενικότητας. Δεν αναλύονται δηλαδή οι σχέσεις μεταξύ των απλών μελών της επιχείρησης, αλλά των μεγα-φορέων δράσης, φορέων δηλαδή σε υψηλά ιεραρχικά επίπεδα με προνομιακή πρόσβαση, των οποίων οι αποφάσεις επηρεάζουν μεγάλο αριθμό ατόμων. *Μόνο ακολουθώντας τον κανόνα ισορροπίας μεταξύ μακρο-θεσμών και μακρο-φορέων δράσης, μπορεί να γίνει δυνατή μία ενσωμάτωση των μικρο- και μακρο- κοινωνιολογιών.*

Σύμφωνα με το ολοκληρωμένο μοντέλο, η συγκεκριμένη ιστορικά κοινωνική δομή και το ειδικό πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δρα μία επιχείρηση,

διαμορφώνει τους στόχους και τα μέσα της επιχείρησης, καθώς και τους περιορισμούς που αντιμετωπίζει. Το μέσο-οργανωτικό επίπεδο συνδέει, από τη μία πλευρά την εσωτερική δομή της επιχείρησης με το ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, ενώ από την άλλη πλευρά την συνδέει με τον τρόπο κατά τον οποίο οι αποφάσεις των φορέων δράσης διαμορφώνονται από την θέση που κατέχουν και την οργανωτική κουλτούρα. Τέλος, το μικρο-επίπεδο συμβάλλει σε μία ολοκληρωμένη θεώρηση της δράσης και αλληλεπίδρασης μέσα στα στενά όρια της επιχείρησης. Συνδυάζει διαστάσεις της θεωρίας της μάθησης (Akers, 1977, Sutherland, 1939) με κεντρικές θέσεις της συμβολικής αλληλεπίδρασης. Συγκεκριμένες επιχειρήσεις μπορούν να κατηχήσουν τους φορείς δράσης σε απόψεις και θέσεις που διευκολύνουν την παράβαση της νομοθεσίας, ενώ η καθημερινή αλληλεπίδραση με άλλους φορείς διευκολύνει όχι μόνο στη διάδοση του εγκληματογενούς συστήματος αξιών, αλλά και στην εξουδετέρωση της ηθικής ευθύνης.

Παρ' όλο που το ολοκληρωμένο μοντέλο ακολουθεί μία μετάβαση από το μακρο-στο μικρο-επίπεδο και η έμφαση δίνεται στους μακρο-κοινωνικούς παράγοντες επιρροής, η παρουσίαση των επιπέδων ανάλυσης θα ακολουθήσει την αντίστροφη πορεία, ξεκινώντας από το μικρο-επίπεδο ανάλυσης. Σκοπός είναι να γίνει σταδιακά σαφές ότι η ανάλυση του επιχειρηματικού εγκλήματος σε ένα μόνο επίπεδο δεν είναι επαρκής, δημιουργεί «επίπεδες» απόψεις και εγείρει ερωτήματα που δείχνουν την ανάγκη διασύνδεσης μεταξύ διαφορετικών επιπέδων ανάλυσης. Για την κατανόηση της διατήρησης και αναπαραγωγής του επιχειρηματικού εγκλήματος καθώς και της τεράστιας πολυπλοκότητας του φαινομένου, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και όχι μόνο τους μεγα-φορείς δράσεις που θέτουν κανόνες και οι αποφάσεις τους έχουν ευρύτερες συνέπειες, όχι μεμονωμένα τη δομή της επιχείρησης που επηρεάζει την ιδιωτική συμπεριφορά, αλλά και τα δύο μαζί σε συνδυασμό με τους συλλογικούς

φορείς δράσεις που ασκούν εσωτερικό και εξωτερικό έλεγχο, όπως αναλύεται στη συνέχεια, και τη συγκεκριμένη ιστορικά κοινωνική δομή. Καθώς προχωράμε από το μικρο- στο μέσο- και τέλος στο μακρο-επίπεδο επεξήγησης, η ανάγκη σύνδεσης γίνεται όλο και πιο αισθητή, καθώς και η ανάγκη θεώρησης της διατήρησης και αναπαραγωγής του επιχειρηματικού εγκλήματος και από τη σκοπιά των μακρο-φορέων δράσης (είτε mega-φορείς είτε συλλογικοί φορείς) και από τη σκοπιά των θεσμικών δομών με ισόρροπο πάντα τρόπο.

Γ. Καταλύτες δράσης και ερευνητικές προτάσεις

Η κεντρική γραμμή αιτιώδους ακολουθίας που ενώνει τις θεωρίες περιλαμβάνει τρεις κεντρικές έννοιες, το κίνητρο, την ευκαιρία και τον έλεγχο /περιορισμό. *Κεντρική πρόταση του ολοκληρωμένου θεωρητικού σχήματος, είναι ότι προϋπόθεση για να προκύψει το κρατικά διευκολυνόμενο επιχειρηματικό έγκλημα είναι να υπάρχει πίεση για την επίτευξη των οικονομικών στόχων της επιχείρησης, πρόσβαση στα παράνομα μέσα που θα καταστήσει τη συμπεριφορά αυτή εφικτή και έλλειψη αποτελεσματικού ελέγχου και περιορισμών.*

Ενώ το κίνητρο και η ευκαιρία αποτελούν απλούς όρους, η έννοια του ελέγχου στο πλαίσιο της πολιτικής οικονομίας του επιχειρηματικού εγκλήματος περιλαμβάνει δύο κατηγορίες, τους εσωτερικούς και εξωτερικούς ελέγχους²³ (Ross, 1995, 2000). Οι εσωτερικοί έλεγχοι αναφέρονται στο σύνολο των νόμων που έχουν θεσπιστεί από το κράτος για την άσκηση ελέγχου στις επιχειρήσεις και την αποτροπή των κινδύνων από

²³ Παρ' όλο που οι εσωτερικοί και εξωτερικοί έλεγχοι παρουσιάζονται αδιαχώριστοι στο ολοκληρωμένο θεωρητικό σχήμα για λόγους συντομίας, η διευκρίνιση αυτή είναι απαραίτητη για την καλύτερη κατανόηση της περιπτώσιολογικής μελέτης που ακολουθεί και τον διαφορετικού βαθμού έλεγχο που ασκείται από εξωτερικούς φορείς σε σχέση με το κράτος.

την οικονομική ανάπτυξη. Οι εξωτερικοί έλεγχοι από την άλλη πλευρά, μπορούν να προέρχονται είτε μέσα από το κράτος, όπως από τις Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), είτε εκτός αυτού, όπως από την Ευρωπαϊκή Ένωση για τη μη καθιέρωση επαρκούς νομοθετικού πλαισίου από το κράτος, ή τη μη λήψη αποτελεσματικών μέτρων για την εφαρμογή της νομοθεσίας με αποτέλεσμα τη διευκόλυνση του επιχειρηματικού εγκλήματος.

Παρατηρώντας τον κάθε καταλύτη δράσης ξεχωριστά και στα τρία επίπεδα επεξήγησης, μπορούν να γίνουν οι παρακάτω προτάσεις:

- Αναφορικά με τον πρώτο καταλύτη δράσης, άτομα που ταυτίζουν τα προσωπικά τους συμφέροντα με την επίτευξη των οργανωσιακών στόχων, που εργάζονται σε μία επιχείρηση όπου πρωταρχική αξία αποτελεί η διεκπεραίωση των αποστολών και η επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών με οποιονδήποτε τρόπο, στο πλαίσιο μίας καπιταλιστικής κοινωνίας που θέτει μια σκοποθεσία που ικανοποιείται από την εφαρμογή των κριτηρίων της απόκτησης των μεγαλύτερων δυνατών κερδών και της αποτελεσματικότητας, είναι περισσότερο επιρρεπή σε παραβατική οργανωσιακή δράση απ' ότι εάν απουσίαζε ένας από τους παραπάνω όρους.
- Σύμφωνα με το δεύτερο καταλύτη δράσης, το επιχειρηματικό έγκλημα είναι πιο πιθανό σε μία κοινωνία όπου τα νόμιμα μέσα για την επίτευξη των στόχων είναι περιορισμένα. Η πιθανότητα αυξάνεται για αυτές τις επιχειρήσεις όπου η κατανομή των μέσων από την εσωτερική δομή της επιχείρησης είναι ανεπαρκής με αποτέλεσμα τα άτομα να αναζητούν εναλλακτικούς τρόπους χρησιμοποιώντας παράνομα μέσα.
- Τέλος, ο βαθμός ελέγχου που ασκείται στην επιχείρηση καθορίζει την πιθανότητα διάπραξης εγκλημάτων. Ο έλεγχος των δραστηριοτήτων της

επιχείρησης και η πραγματική επιβολή ποινών σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης τους με την κείμενη νομοθεσία διαμορφώνει το πλαίσιο για την εκτύλιξη της οργανωσιακής δράσης, επηρεάζει τις οργανωσιακές δομήσεις και συμπεριφορές και συμβάλλει στη διαμόρφωση μίας επιχειρηματικής κουλτούρας προσανατολισμένης προς τη συμμόρφωση με τους νόμους. Τα άτομα που λειτουργούν σε αυτό το πλαίσιο, υιοθετούν ως αποτέλεσμα κανόνες και συμπεριφορές που βρίσκονται σε αρμονία με τη δεσπόζουσα επιχειρηματική κουλτούρα συμμόρφωσης.

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση των τριών επιπέδων, θα πρέπει να επισημανθεί ότι στόχος του θεωρητικού αυτού μοντέλου δεν είναι η παραγωγή «αυστηρών» προτάσεων που μπορούν να ελεγχθούν εμπειρικά, αλλά περισσότερο η κατασκευή ενός νέου εννοιολογικού πλαισίου για την ανάλυση του επιχειρηματικού εγκλήματος που εγείρει ενδιαφέροντα ερωτήματα και που κάνει κατάλληλες διασυνδέσεις μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων για την έρευνα των φορέων δράσης και των θεσμικών δομών. *Επιπλέον δεν αναλύονται ένας προς ένας όλοι οι καταλύτες δράσεις όπως αυτοί παρουσιάζονται στο Σχήμα 1. Το σχήμα συγκεντρώνει ενδεικτικά κάποια κίνητρα, ευκαιρίες και περιορισμούς που διαφοροποιούνται κάθε φορά ανάλογα με την περιπτωσιολογική μελέτη.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΙΠΕΔΩΝ ΕΠΕΞΗΓΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΥΤΩΝ ΔΡΑΣΗΣ

A. Μικρο-επίπεδο: Συμβολική αλληλεπίδραση και μικροκοινωνιολογικές προσεγγίσεις

1. Κοινωνικοποίηση, εκμάθηση και κοινωνικές κατασκευές

Η θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης προσφέρει ένα σημαντικό πλαίσιο για την κατανόηση του επιχειρηματικού εγκλήματος ως το αποτέλεσμα των ερμηνειών τις οποίες αποδίδουν τα άτομα στις πράξεις τους, συμπεριλαμβανομένων και των εαυτών τους. Σύμφωνα με τη θεωρητική αυτή κατεύθυνση, τα άτομα δρουν στο πλαίσιο της κατασκευασμένης πραγματικότητας που απορρέει από τη νοηματοδότηση με την οποία την επενδύουν, και η οποία νοηματοδότηση προκύπτει από τη συνεχή σχέση αλληλεπίδρασης τους μέσα στην επιχείρηση²⁴. Τα άτομα καθώς αλληλεπιδρούν, διατηρούν και συγχρόνως δημιουργούν το σύστημα νοημάτων και αξιών της επιχείρησης, κοινωνικοποιούνται στην επιχειρηματική κουλτούρα, η οποία είναι αποτέλεσμα των μακροχρόνιων επιλογών της επιχείρησης και της εξελικτικής της πορείας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, συγκροτούν και κατασκευάζουν την καθημερινή

²⁴ Σύμφωνα με τη συμβολική αλληλεπίδραση η δράση είναι αυτή που καθορίζει το νόημα. Στην αντίθετη περίπτωση, όπου η δράση των ατόμων προκύπτει από μία δεσπόζουσα επιχειρηματική κουλτούρα –ως σύστημα κοινών συμβόλων και σημασιοδοτήσεων-, διατηρούνται και αναπαράγονται τα προβληματικά σημεία του λειτουργισμού. **Βασικό λοιπόν στοιχείο στην κατανόηση της δράσης είναι οι τρόποι που τα άτομα χρησιμοποιούν τα νοήματα και όχι οι τρόποι που «οι πολιτισμικοί κανόνες, αξίες και έθιμα...παρέχουν τέτοιου είδους εξηγήσεις»** (Blumer, 1969:3). Βλ. Smith, P. (2006). *Πολιτισμική Θεωρία. Μια Εισαγωγή*, σελ.109.

τους πραγματικότητα, δηλαδή αποδίδουν νόημα στις εμπειρίες που αποκτούν μέσα από τις κοινωνικές τους σχέσεις μέσα στην επιχείρηση. Τα νοήματα αποκρυσταλλώνονται και εδραιώνονται ως θεσμικά στοιχεία (Di Maggio, 1988, Scott, 1987), ενώ η οργανωσιακή πραγματικότητα, γίνεται αντιληπτή ως νομιμοποιημένη, φυσική και δεδομένη²⁵ (Prasad, 1993).

Η κοινωνικοποίηση λοιπόν των ατόμων συγκεκριμένα σε εγκληματογενή επιχειρηματική κουλτούρα, έχει ως αποτέλεσμα την εκμάθηση της εγκληματικής συμπεριφοράς διαμέσου μιας επικοινωνιακής διαδικασίας. Σύμφωνα με τη θεωρία της «διαφορικής συναναστροφής»²⁶, όπως διατυπώθηκε από τον Sutherland (1947), η μάθηση της εγκληματικής συμπεριφοράς που λαμβάνει χώρα στα όρια στενών προσωπικών ομάδων, περιλαμβάνει αφ' ενός τις τεχνικές τέλεσης του εγκλήματος και αφ' ετέρου την ειδική κατεύθυνση των κινήτρων, των παροτρύνσεων, των ορθολογικοποιήσεων και των τάσεων (Αρχιμανδρίτου, 1996, Φαρσεδάκης, 1996, Χαΐδου, 1996). Τα άτομα υιοθετούν την εγκληματική συμπεριφορά, όταν η έκθεση που έχουν σε ομάδες όπου υπερτερούν οι χαρακτηρισμοί που ευνοούν την παράβαση του νόμου είναι, ως προς τη συχνότητα, τη διάρκεια, την προτεραιότητα και την ένταση, πιο ισχυρές από τις επαφές με αντεγκληματικά συμπεριφορικά πρότυπα άλλων ομάδων. Οι στενές αυτές προσωπικές ομάδες αποτελούν τους «σημαντικούς άλλους» (significant others), και συνιστούν συμπεριφορικά πρότυπα.

²⁵ Σχετικό παράδειγμα αποτελεί η «θεσμοθετημένη» διαδικασία διαμόρφωσης και καθορισμού των τιμών σε αρκετές επιχειρήσεις του κλάδου ηλεκτρικού εξοπλισμού τη δεκαετία του '60. Στις αντιμονοπωλιακές αυτές υποθέσεις, τα μέλη των επιχειρήσεων έμαθαν, μέσω της κοινωνικοποίησης τους στην εγκληματογενή κουλτούρα των επιχειρήσεων του κλάδου, την επαναλαμβανόμενη εγκληματική διαδικασία ως κάτι το φυσικό και αντικειμενικό (Geis, 1982). Βλ. Ermann. M. D. & R. J. Lundman (Eds.), *Corporate and governmental deviance*.

²⁶ Για τις θέσεις-βάσεις της θεωρίας, βλ. Sutherland, E. H. (1947). *Principles of criminology* (4th edition), Αρχιμανδρίτου, Μ. (1996). *Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας*, Δημόπουλος, Χ. (1988). *Η εγκληματολογική προβληματική των συγχρόνων οικονομικών εγκλημάτων*, Χαΐδου, Α. (1996). *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*.

Καθώς όμως η συμπεριφορά των ατόμων εκτιμάται σε όρους συμβολικής κατασκευής των προσδοκώμενων, από τους «γενικευμένους άλλους», αντιδράσεων των δραστών, οι γενικευμένες προσδοκίες της κοινωνίας και συγκεκριμένων στενών και προσωπικών ομάδων, όπως η οικογένεια και οι φίλοι, θεωρούνται ζωτικά στοιχεία στα κίνητρα των ατόμων και μεγαλύτερης σημασίας (Mead, 1934), καθώς τα άτομα εκτίθενται *πρώτα* σε αυτά, με αποτέλεσμα να είναι καθοριστικής σπουδαιότητας για τη σωστή κοινωνικοποίηση τους, ασκώντας τελικά κρίσιμη επιρροή. Το γεγονός ότι την ίδια στιγμή που οι γενικευμένοι άλλοι -οικογένεια, φίλοι, ευρύτερη κοινωνία- αποτελούν κεντρικό στοιχείο στη συμπεριφορά και τα κίνητρα των ατόμων αυτά προβαίνουν σε εγκληματικές δραστηριότητες, θέτει προβλήματα στην θεωρία της αλληλεπίδρασης.

Αρκετοί μελετητές του επιχειρηματικού εγκλήματος και της επιχειρηματικής κουλτούρας υποστηρίζουν ότι μία εξίσου σημαντική ομάδα επιρροής είναι αυτή που διαμορφώνεται στον εργασιακό χώρο (Vaughan 1996, 1998; Yeager and Reed 1998). Ένας τρόπος για να καταλάβουμε το «πώς είναι δυνατόν άτομα τα οποία είναι κυρίως ευπρεπή και με ήθος στην οικογένεια τους -ίσως ακόμη γενναιόδωρα σε κοινοτικές και φιλανθρωπικές συνεισφορές- να εμπλέκονται σε επιχειρηματικές δραστηριότητες με εξαιρετικά απάνθρωπες συνέπειες» (Hills, 1987), είναι να αντιληφθούμε την έννοια του κινήτρου ως μία κοινωνική κατασκευή που διαφέρει ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο (Yeager and Reed, 1998). Η Vaughan (2002) αναφέρεται στην «εκάστοτε υπάρχουσα φύση της δράσης» (situated nature of action), όπου το νόημα που αποδίδεται στην πράξη καθώς και η επιλογή της συμπεριφοράς τοποθετούνται στο άμεσο κοινωνικό πλαίσιο. Η απόφαση, για παράδειγμα, να παραβεί κάποιος τη νομοθεσία προκειμένου να τηρήσει μία ασφυκτική προθεσμία στο πλαίσιο της επιχείρησης, μπορεί να διαφέρει από την απόφαση που θα λάβει σε ένα διαφορετικό

πλαίσιο, όπως το να παραβεί τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας προκειμένου να μην καθυστερήσει το παιδί του στο μάθημα.

Παρ' όλο, λοιπόν, που η κατεύθυνση των επιλογών ύστερα από την κοινωνικοποίηση στην επιχειρηματική κουλτούρα μπορεί να έρχεται σε αντίθεση με τους κανόνες και τις προσδοκίες της κοινωνίας και των πρώτων προσωπικών ομάδων με τις οποίες έχει έρθει σε επαφή το άτομο, η κοινωνικοποίηση στην επιχειρηματική κουλτούρα αναμφισβήτητα επηρεάζει σημαντικά τη λήψη αποφάσεων, ιδιαίτερα όταν τα άτομα δείχνουν πίστη και αφοσίωση στην επιχείρηση (Reed and Yeager, 1996, Yeager and Reed 1998). Έτσι, αν και δεν αποτελεί την πρώτη προσωπική ομάδα στην οποία εκτίθεται το άτομο, η επιχειρηματική κουλτούρα μετατρέπεται σε στενή προσωπική ομάδα, με την οποία η επαφή είναι συχνή, διαρκής και ιδιαίτερα σημαντική, επηρεάζοντας τις αποφάσεις του (Piquero et al., 2005).

Η επιλογή βέβαια των ατόμων να υιοθετήσουν εγκληματική συμπεριφορά στο πλαίσιο της επιχείρησης, δεν γίνεται με κίνητρο ξεκάθαρα το προσωπικό τους όφελος, όπως στην περίπτωση των εγκλημάτων του λευκού κολάρου, αλλά με σκοπό να εξασφαλίσουν την επίτευξη των στόχων στο πλαίσιο των συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων τους. Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι υπάρχουν άτομα που εμπλέκονται στο επιχειρηματικό έγκλημα λόγω της προσωπικής τους ταύτισης με τα συμφέροντα της επιχείρησης και όχι λόγω της επιθυμίας τους για προσωπική επιτυχία. Βέβαια, σε κάθε περίπτωση, το αρχικό κίνητρο είναι η αποκόμιση προσωπικών ανταμοιβών που αναμένουν από τους εργοδότες -αυξήσεις στο μισθό, πρόσθετες απολαβές και προαγωγές- και όχι η αλτρουιστική επιθυμία τους να βοηθήσουν την επιχείρηση (Coleman, 1987). Το προσωπικό όφελος, ως παράγοντας που καθορίζει τη δραστηριότητα των ατόμων, τοποθετείται σε ένα συνεχές που κυμαίνεται από το φόβο

της αποτυχίας, το φόβο μήπως χάσουν τη δουλειά τους, μέχρι τις προσωπικές ανταμοιβές και την άκρατη πλεονεξία (Pontell and Geis, 2006).

Ο φόβος της αποτυχίας και η απαίτηση για επιτυχία αποτελούν ένα σύνολο αναπόφευκτα συνδεδεμένων συμβολικών κατασκευών στο πλαίσιο του εργασιακού περιβάλλοντος, που είναι πρωταρχικής σημασίας στην παρακίνηση της συμπεριφοράς των ατόμων. Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις όπου το επιχειρηματικό έγκλημα είναι αποτέλεσμα της προσπάθειας των ατόμων να γίνουν αποδεκτοί, να αναγνωριστούν και να ανταπεξέλθουν στις προσδοκίες των συναδέλφων τους στο χώρο της επιχείρησης. Όμως ακόμα και τότε, η πρωταρχική δύναμη που υποστηρίζει αυτές τις προσδοκίες είναι η επιθυμία για οικονομικό κέρδος και επιτυχία.

Οι ευκαιρίες, όπως και τα κίνητρα, αποτελούν και αυτές ένα σύνολο από κοινωνικές κατασκευές ενσωματωμένες στην επιχειρηματική κουλτούρα, τις υπάρχουσες αντιλήψεις και το σύνολο των πεποιθήσεων, αξιών και συμπεριφορών που συμμερίζονται τα μέλη της επιχείρησης (Coleman, 1995, Coleman and Ramos, 1998). Ο «προσδιορισμός μίας κατάστασης» (definition of the situation)²⁷ ως ευκαιρία, δεν γίνεται μόνο σε σχέση με τα αντικειμενικά χαρακτηριστικά της κατάστασης, αλλά κυρίως βάσει των παραστάσεων που έχουν τα άτομα μέσα στην επιχείρηση και μέσω των οποίων «φιλτράρουν» κάποιες δραστηριότητες ως κατάλληλες και επιθυμητές. Όταν μία κατάσταση προσδιορίζεται ως ευκαιρία, τότε συχνά καταλήγει σε πιο καινοτόμες συμπεριφορές σε αντίθεση με την περίπτωση που χαρακτηριστεί ως επικίνδυνη επιχειρηματική επιλογή και η οποία διακρίνεται από μία πιο επιφυλακτική στάση των ατόμων (Fiol, 1995).

²⁷ Ο «προσδιορισμός της κατάστασης», ο τρόπος σύλληψης από την υποκειμενική θεώρηση ενός ατόμου, ομάδας ή υποκουλτούρας σχετικά με μία κοινωνική κατάσταση, αποτέλεσε κεντρική έννοια στις αναλύσεις του W. I. Thomas και συνοψίζεται στο γνωστό αφορισμό: «Όταν οι άνθρωποι προσδιορίζουν μία κατάσταση ως πραγματική τότε αυτή γίνεται πραγματική στις επιπτώσεις της». Βλ. Κατριβέσης, Κ. Ν.(1996). *Κοινωνιολογική θεωρία. Σύγχρονα ρεύματα της Κοινωνιολογικής Σκέψης*, σελ. 231.

Οι συγκεκριμένοι τρόποι σύλληψης και προσδιορισμού των ευκαιριών, που συνιστούν την κυρίαρχη κουλτούρα και καταλήγουν στο επιχειρηματικό έγκλημα, είναι «θεσμοποιημένοι, όπως η πραγματικότητα στο πλαίσιο της επιχείρησης, δια μέσου μεταφορών, δομών, τελετουργικών, πολιτικών και άλλων συμβολικών δράσεων» (Witherspoon and Wohler, 1996). Η ανάλυση της αμοιβαίας κατανόησης και γλώσσας που μαθαίνουν, χρησιμοποιούν και διαμορφώνουν τα μέλη της επιχείρησης καθώς και των συνεχών και παγιωμένων πρακτικών που συνιστούν την κουλτούρα και αποτελούν τη βάση για τη διήθηση των πληροφοριών και την εκτίμηση τους ως ευκαιρίες, παράγει σημαντικές πληροφορίες για την διατήρηση και αναπαραγωγή του επιχειρηματικού εγκλήματος. Βασική όμως προϋπόθεση για την κατανόηση του επιχειρηματικού εγκλήματος, αποτελεί σε αυτό το σημείο η ανάλυση του όρου «επιχειρηματική κουλτούρα» στο πλαίσιο της θεωρίας της συμβολικής αλληλεπίδρασης.

2. Επιχειρηματική κουλτούρα, τεχνικές ουδετεροποίησης και ομαδική σκέψη

Μιλώντας για την κουλτούρα, αναφερόμαστε σε μία διαδικασία κατασκευής της πραγματικότητας, ένα σύστημα κοινών συμβόλων και σημασιοδοτήσεων, που παρέχει τη βάση στους ανθρώπους να κατανοούν και να βλέπουν με συγκεκριμένο τρόπο δράσεις, αντικείμενα ή λόγια και να εμπνέονται προορισμούς²⁸ (Morgan, 1996). Αν και για την έννοια της οργανωσιακής κουλτούρας υπάρχουν πολυπληθείς ορισμοί,

²⁸ Ένας από τους ορισμούς της κουλτούρας στο πλαίσιο της συμβολικής προσέγγισης, είναι του ανθρωπολόγου Geertz (1973), ο οποίος ορίζει την κουλτούρα ως «το υλικό των σημασιοδοτήσεων με τις οποίες τα ανθρώπινα όντα ερμηνεύουν τις εμπειρίες τους και καθοδηγούν τη δράση τους. Βλ. Παναγιωτοπούλου, Ρ. (1997). *Η Επικοινωνία στις Οργανώσεις*, σελ.361.

με τον Jaques (1952) να έχει δώσει έναν από τους παλαιότερους ορισμούς της κουλτούρας μιας εταιρείας²⁹, οι μελετητές του εγκληματικού φαινομένου απέφυγαν την εξέταση και τον προσδιορισμό των ιδιοτήτων και χαρακτηριστικών της επιχείρησης που μπορούν να συμπεριληφθούν στην κουλτούρα, μειώνοντας αρκετές φορές το περιεχόμενο της έννοιας. Ο Barnett (1986) την ορίζει ως «ένα σύνολο κοινώς αποδεκτών συμπεριφορών, τεχνικών και εκλογικεύσεων», ενώ ο Hills (1987) εστιάζει στην ιδιαίτερη χρησιμότητα των τεχνικών ουδετεροποίησης και γλωσσικών μηχανισμών ως ηθικές δικαιολογίες για τη διάπραξη επιχειρηματικών εγκλημάτων. Τέλος ο Braithwaite (1989), αναφερόμενος στη σημασία του νόμου ως αντικειμένου στο οποίο προσδίδεται θετικό ή αρνητικό νόημα, ξεχωρίζει ως σημαντικό στοιχείο της εγκληματογενούς κουλτούρας την υπερίσχυση των ορισμών που ευνοούν την παράβαση του νόμου.

Μέρος της κοινωνικοποίησης των φορέων στην εγκληματική επιχειρηματική κουλτούρα, στη «δομική ανηθικότητα» (structural immorality), όπως την αποκαλεί ο Mills (1956:138), αποτελεί η εκμάθηση τεχνικών εξουδετέρωσης που καθιστούν ανενεργό τον κοινωνικό έλεγχο και τους επιτρέπουν να διατηρούν μία μη αποκλίνουσα εικόνα της συμπεριφοράς τους (Sykes and Matza, 1957). Μαθαίνουν οι φορείς, δηλαδή, να φιλτράρουν τις παράνομες δραστηριότητες τους «μέσα από ένα υγιές ιδεολογικό πρίσμα, το οποίο τους παρέχει μία μη εγκληματική εικόνα» (Simon and Eitzen, 1993). Αυτές οι τεχνικές εξουδετέρωσης αποτελούν γλωσσικούς μηχανισμούς που παρακάμπτουν τους ηθικούς φραγμούς και τις αξίες και ουδετεροποιούν το συναίσθημα της ενοχής που συνεπάγεται των παράνομων πράξεων

²⁹ «...Συνήθης και παραδοσιακός τρόπος σκέψης και δράσης, τον οποίο συμμερίζονται σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό όλα τα μέλη της, και τον οποίο τα νέα μέλη πρέπει να μάθουν και να αποδεχτούν, τουλάχιστον ως ένα σημείο, για να γίνουν δεκτά στις υπηρεσίες μιας επιχείρησης» (Jaques, 1952, σελ. 251). Βασικές ιδιότητες της κουλτούρας στον παραπάνω ορισμό αποτελούν η «συμμετοχή», η «εκμάθηση» και ο «τρόπος σκέψης και δράσης». Βλ. Τσιβάκου, Ι. (1995). *Δράση και Σύστημα. Σύγχρονες Προσεγγίσεις στη Θεωρία των Οργανώσεων*, σελ.213.

τους (Hills, 1987). Χρησιμοποιούνται μετά την πράξη προκειμένου να προστατευτούν οι φορείς από την ευθύνη και την ενοχή, και πριν την πράξη για την εξασθένηση του κοινωνικού ελέγχου³⁰ (Cohen, 2001).

Οι παραπάνω τεχνικές κατατάσσονται σε πέντε βασικές κατηγορίες, όπου οι τρεις από αυτές περιέχουν τον όρο άρνηση. Κατά την *άρνηση της ευθύνης*, ο δράστης αποποιείται των ευθυνών του, ισχυριζόμενος ότι η παράνομη πράξη οφείλεται σε γεγονότα για τα οποία ο ίδιος δεν είχε τον έλεγχο, δεν είχε την πρόθεση, ούτε εναλλακτική λύση. Συχνά η ευθύνη μεταφέρεται σε άλλους φορείς, όπου ένας από τους κοινούς ισχυρισμούς είναι ότι αναγκάστηκαν από ιεραρχικά ανώτερους, μην έχοντας άλλη επιλογή, φοβούμενοι μην χάσουν τη θέση τους ή ακόμη και να μην προαχθούν, φόβος σχεδόν τόσο δυνατός όσο και ο φόβος της απόλυσης. Αρκετά κοινότυπη είναι η μεταφορά της ευθύνης σε ασαφείς ομάδες και η οποία χαρακτηρίζεται από εκφράσεις όπως «δεν κάνουμε τίποτα διαφορετικό από αυτό που κάνουν και οι άλλοι» (Cressey, 1953), ή «τέτοιες δραστηριότητες απαντώνται συχνά στις επιχειρήσεις». Τέλος, η ευθύνη μπορεί να μεταφερθεί και σε παράγοντες εξωτερικούς ως προς την επιχείρηση, όπως για παράδειγμα στην περιπτωσιολογική μελέτη που ακολουθεί, όπου η ΔΕΗ μεταθέτει μεταξύ άλλων την αδυναμία της να αποσύρει παλιές ρυπογόνες μονάδες στην αυξημένη ζήτηση ηλεκτρικού ρεύματος.

Η *άρνηση της βλάβης* αφορά στην αντιμετώπιση του επιχειρηματικού εγκλήματος ως άλλη δραστηριότητα από αυτήν που πραγματικά είναι, και στηρίζεται στη διάχυση της θυματοποίησης, στην έλλειψη θυμάτων ή πιο συγκεκριμένα στην

³⁰ Σύμφωνα με τη θεωρία της μάθησης, οι τεχνικές εξουδετέρωσης προηγούνται της πράξης και αποτελούν μέρος των κινήτρων. Στο πλαίσιο όμως των θεωριών ελέγχου και σύμφωνα με τον Hirschi (1969), οι τεχνικές εμφανίζονται μόνο μετά την τέλεση της πράξης και χαρακτηρίζονται από μία αμυντική στάση που σχετίζεται με την άρνηση. Επιπλέον, είναι λογικό ότι αυτό που αποτέλεσε σε μία δεδομένη στιγμή εκλογίκευση ακόλουθη της πράξης, να αποτελέσει στη συνέχεια αιτιολογική ουδετεροποίηση (causal neutralization) που προηγείται της πράξης. Βλ. Hamlin, J. E. (1988). “*The misplaced role of rational choice in neutralization theory*”.

έλλειψη «χειροπιαστών» θυμάτων. «Παράνομη ναι, αλλά όχι εγκληματική» είναι μία από τις γνωστές φράσεις στη βιβλιογραφία του επιχειρηματικού εγκλήματος, που δήλωσε ένας από τους κατηγορούμενους στη δίκη που αφορούσε στις αντιμονοπωλιακές υποθέσεις Βαρέως Ηλεκτρικού Εξοπλισμού του 1961, όταν ρωτήθηκε εάν γνώριζε ότι ήταν παράνομες οι συναντήσεις με ανταγωνιστές καθώς και η διαμόρφωση των τιμών (Geis, 1977:122). Αρκετά συχνός είναι ο ισχυρισμός ότι κύριος στόχος ήταν η επίτευξη του σκοπού της επιχείρησης και ότι δεν είχαν πρόθεση να σκοτώσουν ή να βλάψουν ανθρώπους, υποβαθμίζοντας τις συνέπειες των εγκλημάτων με τον όρο «ατύχημα» (Box, 1983: 55).

Στην *άρνηση του θύματος*, ο δράστης είτε εμφανίζεται ως θύμα, είτε θεωρεί το ίδιο το θύμα υπεύθυνο για αυτό που του συνέβη. Η πράξη δικαιολογείται κατά παρόμοιο τρόπο με την προηγούμενη περίπτωση, καθώς, λόγω της φύσης της, δεν υπάρχει συγκεκριμένο θύμα, όπου για παράδειγμα μπορεί να είναι το περιβάλλον ή μία αφηρημένη οντότητα με νομική υπόσταση (Καπαρδής, 2001).

Η *κατηγορία κατά των κατηγορών* αφορά στην ενοχοποίηση αυτών που τον καταδικάζουν, μεταφέροντας την ευθύνη στο σύστημα, στα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, στις ατελείς γραφειοκρατικές διατάξεις και ασαφείς νόμους και κοινοτικές οδηγίες, που αρκετές φορές θεωρούνται μη απαραίτητοι ή ακόμα και άδικοι.

Τέλος η *επίκληση ανωτέρων αξιών* συνδέεται με τις ειδικές αξίες της ομάδας, του επιχειρηματικού κύκλου στον οποίο ανήκει ο δράστης και τις οποίες ασπάζεται και υπακούει, έστω και αν διαφέρουν από το γενικότερο σύστημα, έρχονται σε αντίθεση με τους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας και μπορούν να οδηγήσουν σε ανήθικες και παράνομες αποφάσεις. Κεντρική θέση αποτελεί η αντίληψη ότι η επιχείρηση παρέχει σημαντική προσφορά στο κοινωνικό σύνολο και στο κράτος,

επομένως όποιες παραβάσεις στο πλαίσιο των αναγκαίων για την επιχείρηση δραστηριοτήτων, θα πρέπει να αντισταθμιστούν από τα οφέλη που προσφέρει η επιχείρηση, κατά κάποιον τρόπο να «νομιμοποιηθούν».

Όταν η επιχειρηματική κουλτούρα προσφέρει τέτοιου είδους εκλογικεύσεις που διαχέουν τις ευθύνες, αυξάνεται η πιθανότητα παράνομων επιλογών και η ανάπτυξη ομαδικής σκέψης (groupthink)³¹ μέσα στην επιχείρηση (Janis 1972, Sims, 1994). Η ομαδική σκέψη συμβαίνει όταν προτεραιότητα αποτελεί η «συμμόρφωση» με τα πρότυπα της επιχείρησης και όταν η πίστη στις προηγούμενες πολιτικές υπερβαίνει τη συνείδηση καθενός μέλους. Το αποτέλεσμα είναι να βλέπουν οι φορείς λίγες εναλλακτικές λύσεις, να είναι απαθείς στα ρίσκα σε σχέση με τις συνήθειες στρατηγικές της επιχείρησης και να δυσκολεύονται να σκεφτούν μια στρατηγική που υπάρχει περίπτωση να αποτύχει (Handy, 1993). Στο όνομα της «συμμόρφωσης» με τα πρότυπα της επιχείρησης, όλοι προσαρμόζονται και επιτρέπουν σε μία επιζήμια ιδέα να δημιουργηθεί και να επιβιώσει και σε μία καταστροφική απόφαση που διαφυλάσσει το status quo.

3. Συμπέρασμα

Η προσέγγιση αυτή δίνει τη δυνατότητα εξέτασης των διαδικασιών κατασκευής της συμβολικής πραγματικότητας και διαπραγμάτευσης εννοιών και συμβόλων. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η ανάλυση είναι επικεντρωμένη στους μεγα-φορείς

³¹ Η έννοια της «ομαδικής σκέψης» προτάθηκε από τον Janis (1972) στην προσπάθεια του να εξηγήσει τις καταστροφικές αποφάσεις της αμερικανικής διοίκησης, όπως την αδιαφορία και παράβλεψη πληροφοριών αναφορικά με τη συγκέντρωση των ιαπωνικών δυνάμεων στην περιοχή του, καθώς και την εισβολή του Κόλπου των Χοίρων. Βλ. Janis, I. L. (1972). *Victims of Groupthink: A Psychological Study of Foreign-Policy Decisions and Fiascoes*.

δράσης, οι οποίοι, λόγω της οικονομικής, πολιτικής ή πολιτισμικής τους βάση εξουσίας, έχουν την ισχύ να καθορίσουν τα νοήματα που θα «μετρήσουν» και θα επηρεάσουν την έκβαση της διαντίδρασης, τη λήψη αποφάσεων. Οι μεγα-φορείς δράσεις ως δημιουργοί των διυποκειμενικών τους κόσμων και της πραγματικότητας της επιχείρησης, αποτελούν το θεμέλιο της επιχειρηματικής κουλτούρας και της ίδιας της επιχείρησης.

Δεδομένου όμως ότι η προσέγγιση αυτή βάζει στο περιθώριο το ενδιαφέρον για τις θεσμικές δομές που προσδιορίζουν και αυτές την κοινωνική δράση, είναι λογικό να είναι ανεπαρκής από μόνη της να προσφέρει μία ολοκληρωμένη θεώρηση του επιχειρηματικού εγκλήματος.

B. Μεσο-επίπεδο: Θεωρία της ανομίας και οργανωτική θεωρία

1. Πιέσεις και ανομία

...Δεν υπάρχει άλλη παρά μία «κοινωνική ευθύνη» για τα στελέχη των εταιρειών. Πρέπει να παράγουν όσο το δυνατόν περισσότερα κέρδη για τους μετόχους τους. Πρόκειται για ένα ηθικό καθήκον. Τα στελέχη που θέτουν κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους πάνω από το κέρδος -που προσπαθούν να δράσουν «ηθικά»- είναι στην πραγματικότητα ανήθικα.

Milton Friedman, The Corporation, σελ. 38.

Η δεύτερη προσέγγιση του επιχειρηματικού εγκλήματος χαρακτηρίζεται από την επιστροφή στη μακροσκοπική εξέταση του φαινομένου. Οι γνώσεις που αποκτήθηκαν σχετικά με τη σημασία που ασκούν οι διάφοροι κοινωνικοί και ψυχολογικοί παράγοντες διατηρήθηκαν, όμως η ατομική δράση εξετάζεται πλέον σε συνάρτηση με τη δομή της επιχείρησης και θεωρείται ότι καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από αυτή. Η δράση προσδιορίζεται από ένα σύνολο κανόνων, οργανωτικών διαδικασιών και δεσμεύσεων που διαμορφώνουν ένα είδος «κανονιστικού πλαισίου» των αποφάσεων των φορέων δράσης (MacCormick, 1978, σελ. 129).

Σημείο εκκίνησης αποτελούν οι οργανωτικές αξίες, η θεσμοποίηση τους διαμέσου κανονιστικών προσδοκιών και η εσωτερίκευση τους στο πεδίο της προσωπικότητας. Η μεγάλη έμφαση στον πλούτο σαν ένα βασικό σύμβολο επιτυχίας και παραδεκτό κοινωνικό στόχο αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής το οποίο χαρακτηρίζει τη σύγχρονη κουλτούρα (Πανούσης, 1987). Αυτός ο πολιτισμικά προδιαγραμμένος στόχος της χρηματικής επιτυχίας ενώ έχει δίκαια αμφισβητηθεί λόγω της υποκείμενης υπόθεσης κοινών αξιακών μοντέλων που διέπουν τη συμπεριφορά όλων των ατόμων μίας κοινωνίας (Gouldner, 1970, Mills, 1959), στην περίπτωση των επιχειρήσεων δεν μπορεί παρά να αναγνωριστεί ομόφωνα. Ο κύριος σκοπός μιας επιχείρησης είναι να δημιουργεί αξία, επιφέροντας με τον τρόπο αυτό κέρδη για τους ιδιοκτήτες και τους μετόχους της. Η επιχείρηση προκειμένου να επιβιώσει και να συντηρηθεί, επιδιώκει την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των πόρων που διαθέτει (ανθρώπινους πόρους, κεφαλαίο, μηχανολογικό εξοπλισμό) για τη μεγιστοποίηση του κέρδους και την αντιμετώπιση των αβεβαιοτήτων μέσα σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον³².

³² Όπως ήδη αναφέρθηκε προηγουμένως, η περιχαράκωση των σκοπών της επιχείρησης και η κατοχύρωση τους σε αντιδιαστολή με τις προσωπικές βλέψεις και επιδιώξεις των μελών της, μπορεί να οδηγήσει στον ανθρωπομορφισμό, την μορφή της πραγματοποίησης όπου η

Σύμφωνα με το θεώρημα του Merton περί ανομίας, όπως αυτό χρησιμοποιήθηκε από τον Passa (1990) στην ανάλυση του επιχειρηματικού εγκλήματος, οι επιχειρήσεις παραβατούν λόγω της ρήξης ανάμεσα στους ακολουθούμενους επιχειρηματικούς σκοπούς και των νόμιμων και διαθέσιμων μέσων για την επίτευξη αυτών των σκοπών. Η επιχείρηση, που στο πλαίσιο της συστημικής θεώρησης νοείται ως ένα *ορθολογικό* κοινωνικό σύστημα που εντάσσεται στο γενικότερο σύστημα, την κοινωνία, και το οποίο είναι προσανατολισμένο στην επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών, επηρεάζεται άμεσα και συνεχώς από την κατάσταση που επικρατεί στο κοινωνικό περιβάλλον (Παναγιωτοπούλου, 1997). Οι αντιφάσεις μεταξύ των επιχειρηματικών σκοπών και των περιβαλλοντικών αβεβαιοτήτων που θα δούμε στη συνέχεια, δημιουργούν ισχυρές πιέσεις, όπου οι επιχειρήσεις απορρίπτουν τους περιοριστικούς κανόνες στην επιλογή των μέσων και υιοθετούν μια πιο «νεωτεριστική»- εγκληματική συμπεριφορά για την επίτευξη των οικονομικών τους στόχων (Box, 1983).

Ως ένας πρώτος παράγοντας πίεσης εξωτερικός ως προς την επιχείρηση, είναι ο έντονος ανταγωνισμός. Η διαρκής και χωρίς όρια αναπαραγωγή του κεφαλαίου που ωθείται από την τάση μίας ανταγωνιστικής συσσώρευσης (Λιοδάκης, 1994), δημιουργούν έντονες πιέσεις που συχνά ωθούν τις επιχειρήσεις να στραφούν προς την «καινοτομία» (Vaughan, 1983). Οι καινοτόμες συμπεριφορές μπορούν να πάρουν τη μορφή καταχρηστικής εκμετάλλευσης και αξιοποίησης των στοιχείων της φύσης - λιγνίτης στην περιπτώσιολογική μελέτη- ή λόγω της ανάγκης περικοπής του ιδιωτικού κόστους παραγωγής, εξωτερίκευσης του κόστους παραγωγής, οδηγώντας σε σοβαρές

επιχείρηση εκλαμβάνεται ως φορέας δράσης με συγκεκριμένες ανάγκες, που λαμβάνει αποφάσεις και ελέγχει τα πάντα στην κοινωνική ζωή. Στην προκειμένη περίπτωση, ο μετασχηματισμός της επιχείρησης σε ανθρωπόμορφη οντότητα εκλαμβάνεται περισσότερο ως ένα εξυπηρετικό μεταφορικό σχήμα εφόσον μπορεί να ερμηνευτεί όταν χρειαστεί με μη πραγματοποιητικούς όρους.

καταστροφές ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Βέβαια, ισχυρές πιέσεις προς τις επιχειρήσεις μπορεί επιπρόσθετα να προκαλέσει και η *φτωχή και αρνητική απόδοση* καθώς και η ίδια η *έλλειψη φυσικών πόρων*, παράγοντες, οι οποίοι σύμφωνα με εμπειρικές μελέτες, σχετίζονται με το επιχειρηματικό έγκλημα και αποτελούν κρίσιμο παράγοντα επιρροής της επιχειρηματικής δράσης (Clinard et al., 1979, Simpson, 1986, Staw and Szwajkowski, 1975, Vaughan, 1983, σελ. 54-66).

Αφήνοντας στην άκρη το εξωτερικό περιβάλλον και ερχόμενοι στην εξέταση των πιέσεων μέσα στην επιχείρηση, διαπιστώνουμε ότι πιέσεις μπορούν να ασκηθούν και από την πλευρά αυτών που λαμβάνουν αποφάσεις και συντονίζουν τις δραστηριότητες για την επίτευξη των σκοπών ή ακόμη και την εξεύρεση των αναγκαίων μέσων για την εκπλήρωση των σκοπών της επιχείρησης (Gross, 1978). Οι πιέσεις για υψηλότερες επιδόσεις είναι πιο συχνές σε επιχειρήσεις με οικονομικές ζημιές, όπου σύμφωνα με μελέτες, οι φτωχές επιδόσεις στους δείκτες κερδοφορίας σχετίζονται με το επιχειρηματικό έγκλημα (Clinard et al. 1979, Cochran and Nigh, 1987).

Χρήσιμες αναλύσεις σε αυτήν την περίπτωση προσφέρουν οι θεωρίες που δίνουν έμφαση στο μηχανισμό λήψης των αποφάσεων της οργάνωσης (March and Simon, 1958). Οι αποφάσεις των μακρο-φορέων δράσης, των ατόμων στην κορυφή της επιχείρησης που ασκούν «ιεραρχική εξουσία», συνιστούν αξιακούς διαλογισμούς στις αποφάσεις των υφιστάμενων, των οποίων η λήψη των αποφάσεων προσλαμβάνει έναν πιο διαδικαστικό χαρακτήρα. Με άλλα λόγια, η εξουσία και το κύρος που ενυπάρχουν στη θέση των μακρο-φορέων δράσης καθορίζουν συγκεκριμένες συμπεριφορές και αποφάσεις. Η εξουσιαστική αρχή είναι αρκετά σημαντική, καθώς οι υφιστάμενοι φορείς δράσης καταργούν τη δική τους αξιολογική κρίση και επιτρέπουν στους μακρο-φορείς δράσης να επηρεάζουν τις αποφάσεις τους ως αναγκαία

προϋπόθεση για την επίτευξη των στόχων της επιχείρησης (Μουζέλης, 1997). Χωρίς να αποκλείεται η πιθανότητα απόκλισης τους από τις δεδομένες διαδικασίες λήψης μιας διαφορετικής απόφασης, ο περιορισμός των δράσεων τους είναι σημαντικός.

Στην πραγματικότητα υπάρχουν αρκετοί μηχανισμοί οι οποίοι, δομώντας το περιβάλλον μέσα στο οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις, μπορούν να οδηγήσουν στην ομοιομορφία ή στο αδιάκριτο της συμπεριφοράς (standardized responsiveness) (Μακροδημήτρης, 2004, σελ. 377) και να διασφαλίσουν την όλη ενσωμάτωση των μελών της οργάνωσης, αποφεύγοντας τις άμεσες πιέσεις προς τα μέλη της επιχείρησης. Πρώτος μηχανισμός αποτελεί ο *καταμερισμός της εργασίας*, που δημιουργεί κατακερματισμένα μοτίβα σκέψης και δράσης. Αναθέτοντας σε κάθε μικρο-φορέα δράσης συγκεκριμένες αρμοδιότητες, οι υφιστάμενοι οριοθετούν ή περιορίζουν τη γνώση των μελών μόνο σε θέματα σχετικά με τις συγκεκριμένες αρμοδιότητες τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το υποκειμενικό πλαίσιο αναφοράς και η επιλεκτική αντίληψη τους, όπου μπορεί και να μην έχουν γνώση της περιορισμένης αντιληπτικότητας τους, τους επιτρέπει μόνο λίγους από τους διαλογισμούς που συνεπάγεται μία παράνομη ή εγκληματική απόφαση³³. Ο έλεγχος των μικρο-φορέων διευκολύνεται δηλαδή από την «περιορισμένη ορθολογικότητα» (bounded rationality, March and Simon, 1958, Perrow, 1986 ή limited rationality, Finney and Lesieur, 1982, σελ. 289). Επιπλέον, ο τρόπος αντιμετώπισης ορισμένων προβλημάτων είναι καθορισμένος από σταθερές διαδικασίες που ορίζουν με λεπτομέρεια τις αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν και επιτρέπουν να αντιμετωπίζονται οι πιέσεις και οι εντάσεις που προκαλεί η αβεβαιότητα (Μουζέλης, 1997).

³³ Όπως έχει παρατηρήσει από καιρό ο Merton (1968, σελ. 252), «ένας τρόπος να βλέπει κανείς είναι επίσης ένας τρόπος να μη βλέπει». Αυτό ισχύει με την έννοια ότι η αντίληψη αφορά πάντοτε σε ένα μέρος του συνόλου της πραγματικότητας.

Ένας δεύτερος μηχανισμός είναι η *αφομοίωση της συγκεκριμένης επιχειρηματικής κουλτούρας*, ο ενστερνισμός και η εσωτερίκευση των ιδεών και των αξιών της επιχείρησης, ύστερα από μια σειρά πιέσεων και ανταμοιβών, ανάλογων της παιδικής κοινωνικοποίησης. Με τη μέθοδο της κατήχησης και της εσωτερίκευσης γνώσεων και αξιών, τα μέλη απορροφούν «κώδικες» δράσης, κάτι που εγγυάται ότι οι αποφάσεις τους θα συνάδουν με τους συνολικούς αντικειμενικούς σκοπούς της επιχείρησης, χωρίς την άμεση και εμφανή άσκηση πίεσης. Έτσι, μέσω της εσωτερίκευσης των αξιών και μέσω της συγκατάθεσης στην επίτευξη κοινών στόχων, οι μικρο-φορείς δράσης ευθυγραμμίζουν τη δράση τους με εκείνη της επιχείρησης. Η αφομοίωση των σχετικών κατευθύνσεων δράσης και η άμεση ανάσυσσή τους από τους φορείς δράσης που επιτελούν οργανωτικούς ρόλους, ενώ δίνουν την εντύπωση ότι αποτελούν ατομική επιλογή, είναι σε μεγάλο βαθμό οργανωτικά δεδομένες και προδιαγεγραμμένες.

Στο μέτρο που αυτές οι αποφάσεις επαναλαμβάνονται συχνά και σταθερά, παγιώνονται σε *«οργανωτική ρουτίνα»* και ενεργοποιούνται αμέσως μόλις παρουσιαστεί το κατάλληλο ερέθισμα. Αυτή η σταθεροποίηση των αποφάσεων εξυπηρετεί τις ανάγκες της επιχείρησης και τη διαίωνιση της οργανωτικής δομής. Στην προκειμένη περίπτωση, οι αποφάσεις των φορέων δράσης, δεν είναι αποτέλεσμα της ατομικής ή συναισθηματικής κατάστασης τους, αλλά αντιθέτως της λειτουργίας των μηχανισμών οργανωτικής ρουτίνας που προγραμματίζουν τη διαδικασία των αποφάσεων.

Αυτό όμως φαίνεται να ισχύει τελικά και για τους ίδιους μακρο-φορείς δράσης που επηρεάζουν τις αποφάσεις των υφιστάμενών τους. Σύμφωνα με τη θεωρία της ορθολογικής επιλογής, στο βαθμό που οι δραστηριότητες των μακρο-φορέων δράσης συνδυάζονται και συντονίζονται για την εξυπηρέτηση των προδιαγεγραμμένων

οικονομικών στόχων της επιχείρησης και υπόκεινται σε υπολογισμούς κόστους-ωφέλειας, τότε αυτές είναι ορθολογικές (Chambliss 1967, Braithwaite and Geis, 1982, Kadish, 1977). Πρακτικά, «ορθολογική» είναι εκείνη η απόφαση, που καταλήγει στην επιλογή εκείνης της πρότασης, η οποία συνεπάγεται την αποτελεσματικότερη επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών (Μακρυδημήτρης, 2004).

Αρκετοί μελετητές του επιχειρηματικού εγκλήματος χρησιμοποίησαν το μοντέλο του ανήθικου υπολογιστή (amoral calculator model) για να περιγράψουν τις ορθολογικές διαδικασίες δια τις οποίες τα στελέχη των επιχειρήσεων λαμβάνουν αποφάσεις, που ενώ γνωρίζουν ότι έχουν βλαπτικές συνέπειες, επιλέγονται, καθώς - βάση των υπολογισμών κόστους-ωφελείας- καλύπτουν τις «ανάγκες» της επιχείρησης (Clinard, 1983, Cullen et al., 1987, Jackall, 1988, Kram, Yeager, and Reed, 1989).

Σύμφωνα με το παραπάνω μοντέλο, «όταν οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν δομικές πιέσεις στο πλαίσιο επίτευξης των σκοπών τους, τότε τα άτομα που δρουν βάσει των οργανωτικών τους ρόλων, σταθμίζουν το κόστος και τα οφέλη από τις πράξεις τους και επιλέγουν να παραβούν τους νόμους και τους κανόνες προκειμένου να επιτύχουν τους οργανωσιακούς σκοπούς»³⁴ (Vaughan, 1998).

Σε αυτό το σημείο είναι που τίθεται ένα σημαντικό ζήτημα, αυτό της εισαγωγής μιας μορφής δομικού ντετερμινισμού στη θεωρία της ορθολογικής επιλογής (Craib, 2000). Και τούτο, διότι, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία οι μακρο-φορείς δράσης είναι τοποθετημένοι μέσα σε ένα δεδομένο περιβάλλον, την επιχείρηση, το οποίο φαίνεται ότι είναι τελικά υπεύθυνο για αρκετές από τις ενέργειες και τις αποφάσεις τους, εκείνες που αποκαλούνται «ορθολογικές». Οι δράσεις δηλαδή των

³⁴ Σύμφωνα με τους Paternoster και Simpson (2001), υπάρχουν διάφορα είδη κόστους που συμπεριλαμβάνονται στο μοντέλο ορθολογικής επιλογής και λαμβάνονται υπόψη πριν την τέλεση του επιχειρηματικού εγκλήματος. Αυτά είναι 1) η βεβαιότητα και η αυστηρότητα των τυπικών κυρώσεων, 2) η πιθανότητα των άτυπων κυρώσεων (π.χ. αρνητική δημοσιότητα), 3) τα οφέλη από την παράβαση της νομοθεσίας όταν αυτά υπερτερούν το κόστος συμμόρφωσης.

μακρο-φορέων αντιμετωπίζονται από τη θεωρία ως παράγωγα των προθέσεων τους, την ίδια στιγμή που οι ίδιες είναι παράγωγα των κανόνων και των αξιών της επιχείρησης. Στο βαθμό όμως που οι μακρο-φορείς δράσης είναι ενταγμένοι στην επιχείρηση, και η οποία νοείται ως ένα κοινωνικό σύστημα, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε πως η ορθολογική επιλογή συνιστά ένας από τους τρόπους με τους οποίους λειτουργεί και αναπαράγεται το ίδιο το σύστημα.

2. Δομικές ευκαιρίες και περιορισμοί

Η φτώχη και αρνητική απόδοση μίας επιχείρησης δεν αποτελεί από μόνη της αξιόπιστο παράγοντα πρόβλεψης του επιχειρηματικού εγκλήματος (Baucus and Near, 1991, Simpson, 1986). Σύμφωνα με την εκτενή μελέτη των Clinard και Yeager (1980), αρκετές καλά εδραιωμένες επιχειρήσεις στην αγορά (πετρελαϊκές, φαρμακευτικές και αυτοκινητιστικές επιχειρήσεις), παρά τα υψηλά ποσοστά κερδοφορίας, βρέθηκαν να έχουν παράλληλα υψηλά ποσοστά παραβατικότητας. Οι στρατηγικές επέκτασης, η μακροβιότητα της επιχείρησης, το μέγεθος και η πολυπλοκότητα, αποτελούν επιπλέον παράγοντες που δημιουργούν ευκαιρίες για παραβατικότητα ακόμη και σε υγιείς επιχειρήσεις.

Από τη στιγμή που οι επιχειρήσεις επιτύχουν ένα ικανοποιητικό επίπεδο κερδοφορίας, η παραβατικότητα μπορεί να είναι αποτέλεσμα των στρατηγικών επέκτασης και ανάπτυξης (Baucus, 1994). Παραπλανητικές πληροφορίες όσον αφορά τα κέρδη, τα προϊόντα και την ποιότητά τους, αντιπροσωπεύουν ευκαιρίες στην αναζήτηση νέων αγορών, στρατηγικών πόρων και χαμηλότερου παραγωγικού κόστους σε άλλες χώρες. Η επιθυμητή και επιδιωκόμενη εμπορική δραστηριότητα στο

εξωτερικό αλλά και οι γεωπολιτικές δυνάμεις, συμβάλλουν στην αύξηση της πολυπλοκότητας της επιχείρησης, κάτι που αποτελεί έναν πρόσθετο παράγοντα ευκαιρίας όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Αναφορικά με τα χαρακτηριστικά της επιχείρησης, έχουν διατυπωθεί αρκετές υποθέσεις που τα συνδέουν με την ενθάρρυνση του επιχειρηματικού εγκλήματος, με το μέγεθος της επιχείρησης να αποτελεί τον πιο ερευνούμενο παράγοντα στην βιβλιογραφία (Baucus and Near, 1991, Cochran and Nigh, 1988, Dalton and Kesner, 1987, Peter and Seneca, 1976, Simpson, 1986). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των μελετών, οι μεγάλες επιχειρήσεις³⁵ παρέχουν περισσότερες ευκαιρίες για τη διάπραξη αδικημάτων, καθώς οι αρκετές υπο-μονάδες εμποδίζουν τη μεταβίβαση των πληροφοριών με ελεύθερο τρόπο σε όλη την επιχείρηση, διευκολύνοντας έτσι τον περιορισμό της γνώσης παράνομων δραστηριοτήτων (Vaughan, 1983). Την ίδια όμως στιγμή, αρκετοί μελετητές υποστηρίζουν ότι δεν είναι τόσο το μέγεθος της επιχείρησης που διευκολύνει τη διάπραξη εγκλημάτων, όσο η πολυπλοκότητα της δομής που χαρακτηρίζει τις επιχειρήσεις (Hall, 1972). Σε περιπτώσεις οργανώσεων μεγάλου μεγέθους, παρατηρείται υψηλός βαθμός διαίρεσης των δραστηριοτήτων σε τμήματα και θέσεις εργασίας καθώς και διαμόρφωση σχετικά αυτόνομων υπο-μονάδων με επιμέρους εξειδικευμένους σκοπούς ή στόχους (subgoals) που στο σύνολο παρουσιάζουν ευκαιρίες απόκρυψης παράνομων δραστηριοτήτων.

Εκτός από την οργανωτική δομή που παρουσιάζει αυτές τις ευκαιρίες, η ίδια η επιχείρηση έμμεσα υποστηρίζει τη διεκπεραίωση μιας αποστολής με οποιοδήποτε τρόπο με την άμεση ανταμοιβή των «κατάλληλων» συμπεριφορών, αυτών δηλαδή που έχουν ως αποτέλεσμα την εκπλήρωση των σκοπών. Η επιβράβευση (θετική ενίσχυση),

³⁵ Σύμφωνα με τις διατάξεις του Νέου Αναπτυξιακού Νόμου 3522/2006 (ΦΕΚ 276/22-12-06), ως μεγάλη επιχείρηση ορίζεται αυτή που α) απασχολεί περισσότερο από 250 άτομα προσωπικό, και β) Ο ετήσιος κύκλος εργασιών της είναι μεγαλύτερος από € 50.000.000,00, καθώς και ο ετήσιος ισολογισμός της είναι μεγαλύτερος από € 43.000.000,00.

είναι πάγια τακτική σε πολλές εταιρίες με σημαντικά αποτελέσματα στο θέμα της υποκίνησης και των επιδόσεων των εργαζομένων. Με αυτήν την τακτική, η επιχείρηση όχι μόνο δεν ελέγχει τον τρόπο με τον οποίο επιτυγχάνονται οι σκοποί, αλλά προωθεί τον αυτοσχεδιασμό και την «καινοτομία» με σύστημα επιβράβευσης, στέλνοντας παράλληλα το μήνυμα ότι τέτοιες συμπεριφορές είναι αποδεκτές (Baucus, 1994, Vaughan, 1999). Η έλλειψη περιορισμού των παράνομων δραστηριοτήτων από την πλευρά της επιχείρησης συνδυάζεται πολλές φορές με την έλλειψη τακτικών ελέγχων και περιορισμών από τις διοικητικές αρχές, ιδίως όταν αυτές έχουν αναπτύξει μακροχρόνιες σχέσεις με την επιχείρηση, λόγω της μακροβιότητας της.

3. Συμπέρασμα

Το οργανωτικό επίπεδο έρευνας δίνει, όπως γίνεται κατανοητό, μονόπλευρη έμφαση στην επιχείρηση καταλήγοντας έτσι στην υπο-εννοιολόγηση της ατομικής και συλλογικής δράσης. Επικεντρώνεται στις κεντρικές αξίες της επιχείρησης, χωρίς όμως να παρέχει καμία εξήγηση για την προέλευση τους, για τη διατήρησή τους ή το μετασχηματισμό τους (Μουζέλης, 1992, 1997). Οι αξίες αυτές δεν θεωρούνται αντανάκλασεις του υλικού υποστρώματος ή κατασκευές αλληλοσυγκρουόμενων συλλογικών φορέων, αλλά αντιθέτως αυτοπροσδιοριζόμενες, σαν πράγματα αντικειμενικά που υπάρχουν αυτοτελώς. Παραμελείται έτσι το γεγονός ότι οι οργανωτικές αξίες μπορεί να υποστηρίζουν μία καθεστηκυία τάξη πραγμάτων, όπου τα συμφέροντα του κυρίαρχου υποσυστήματος θεσμοποιούνται. Μετατοπίζοντας το επίπεδο ανάλυσης σε ολόκληρη την κοινωνία ως σύστημα αναφοράς και την επιχείρηση ως μονάδα, μπορούμε να δούμε αυτή την πιθανότητα πιο καθαρά.

Οι κανόνες και οι κοινές αξίες πρέπει να διασυνδεθούν με τους μακρο-φορείς δράσης και τους ιστορικούς αγώνες και να μελετηθούν από τη σκοπιά των βασικών προϋποθέσεων για τη διατήρηση του συστήματος. Μπορούν να εξεταστούν όπως έκανε ο Μαρξ για το καπιταλιστικό σύστημα, από την πλευρά των προϋποθέσεων για τη διάλυση ή υπέρβαση του συστήματος (Μουζέλης, 1997). Όταν απουσιάζουν οι συλλογικοί φορείς δράσης, τότε ο μόνος τρόπος για να κινηθούμε από την περιγραφή στην εξήγηση, είναι η χρησιμοποίηση των λειτουργικών αναγκών της επιχείρησης που έχουν αιτιακή επίδραση στη δημιουργία και αναπαραγωγή του συστήματος -οι αξίες διατηρούνται γιατί ικανοποιούν απαραίτητες λειτουργικές ανάγκες. Η ανάλυση λοιπόν, θα πρέπει να είναι στραμμένη και προς τους συλλογικούς φορείς, τις κοινωνικές τάξεις και τις ομάδες συμφερόντων, που αντιλαμβάνονται ή δεν καταφέρνουν να αντιληφθούν τις λειτουργικές απαιτήσεις και τις προσδιορίζουν οδηγώντας σε μια ποικιλία στρατηγικών που, μακροπρόθεσμα μπορούν είτε δεν μπορούν να ικανοποιήσουν της απαιτήσεις αναπαραγωγής του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (Μουζέλης, 1997).

Γ. Μακρο-επίπεδο: Πολιτική οικονομία και επιχειρηματικό έγκλημα

Η τρίτη προσέγγιση παρουσιάζει αρκετά πλεονεκτήματα σε σχέση με τις δύο προηγούμενες, καθώς προτείνει χρήσιμους τρόπους για τη μελέτη του επιχειρηματικού εγκλήματος και από τη σκοπιά της θεσμικής δομής και από τη σκοπιά των συλλογικών φορέων δράσης. Η προσέγγιση αυτή, με μέσο την μαρξική κριτική της πολιτικής οικονομίας, κατά πρώτον παίρνει στα σοβαρά τον προφανή διευκολυντικό ρόλο που διαδραματίζει το κράτος μέσω της νομοθεσίας απέναντι στα προβλήματα και τις

πίεσεις που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις, λόγω της ανοικτής ανταγωνιστικής οικονομίας και των συνεχών αλλαγών στην αγορά. Κατά δεύτερον, αναδεικνύει και αναλύει το ρόλο των συλλογικών φορέων δράσης, όπως των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των μη κυβερνητικών οργανώσεων, που ελέγχουν τη δράση των επιχειρήσεων και παράλληλα θέτουν περιορισμούς και ασκούν πίεση προς τις εθνικές κυβερνήσεις και τους πολιτικούς και διοικητικούς φορείς. Ο χαρακτήρας αυτής της προσέγγισης που αφορά στην ανάλυση του τρόπου οργάνωσης των παραγωγικών σχέσεων, των κινήτρων του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, των ταξικών συγκρούσεων και του ανταγωνισμού, επιτρέπει μία πιο σφαιρική ερμηνεία του επιχειρηματικού εγκλήματος.

1. Εφαρμογή της νομοθεσίας και πιέσεις

Όσον αφορά συγκεκριμένα το περιβάλλον, λόγω της παγκόσμιας κρισιμότητας του, ο θεσμικός του τομέας χαρακτηρίζεται από ταχύτατες εξελίξεις και γίνεται ολοένα πιο φιλόδοξος και αυστηρός. Οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν αρκετές πιέσεις για την υιοθέτηση ρυθμίσεων που αφορούν στην εφαρμογή της διεθνούς και κοινοτικής νομοθεσίας. Η υιοθέτηση αυτών των ρυθμίσεων για την προστασία του περιβάλλοντος και τη μείωση της βιομηχανικής ρύπανσης, απαιτεί την εφαρμογή μέτρων πρόληψης και τη χρήση νέων, καθαρών τεχνολογιών, φιλικών προς το περιβάλλον, αλλά και αντιρρυπαντικής τεχνολογίας, κάτι που οδηγεί σε αυξημένο κόστος για τις επιχειρήσεις. Αρκετές είναι οι εμπειρικές μελέτες που υποδεικνύουν ότι υπάρχει μία σταθερή σχέση μεταξύ εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου και κατανάλωσης ενέργειας ή ΑΕΠ, η οποία υποδηλώνει χαμηλές τάσεις υιοθέτησης

καθαρών τεχνολογιών και υψηλό κόστος από εισαγωγή περιοριστικών πολιτικών για τα αέρια του θερμοκηπίου (Ξεπαπαδέας, 1995, Ξεπαπαδέας, et al., 1997). Επομένως, η χρήση νέων τεχνολογιών που επιβαρύνει τις επιχειρήσεις με επένδυση σταθερού κεφαλαίου, καθώς δεν υιοθετείται με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας, άλλα αντίθετα σε πολλές περιπτώσεις έχει και ως αποτέλεσμα τη μείωσή της, δημιουργεί αρκετές πιέσεις στις επιχειρήσεις που προτιμούν να μην επενδύσουν για την προστασία του περιβάλλοντος.

Σύμφωνα με βιομηχανική έρευνα που διεξήχθη σε 170 βιομηχανικές μονάδες και αφορούσε την περιβαλλοντική τους πολιτική, από τις ρυπογόνες βιομηχανίες, στον τομέα που ευθύνονται για την ρύπανση του περιβάλλοντος, μόνο ένα μικρό μέρος δραστηριοποιείται με περιβαλλοντικά προγράμματα. Επιπλέον, «το 56% της βιομηχανίας, που αποτελεί και το υγιές κομμάτι της βιομηχανίας, θα ήταν πρόθυμο να επενδύσει για την προστασία του περιβάλλοντος, εάν δεν υπήρχαν παράγοντες, που θα επηρέαζαν το κόστος και κατά συνέπεια την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων» (Μανιατάκης, 1994).

Η συμμόρφωση προς τη διεθνή και κοινοτική νομοθεσία συνεπάγεται πίεση και κόστος και για το ίδιο το κράτος που δεν είναι πάντοτε σε θέση, ή δεν επιθυμεί, να επωμιστεί. Το κοινοτικό δίκαιο περιέχει στοιχεία πολιτικού και διοικητικού κόστους (Κουταλάκης, 2003α, 2003β). Οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την περιβαλλοντική νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποκτούν πολιτική διάσταση στο μέτρο που προωθούν πολιτικές διαφορετικές, ως προς τις ήδη διαμορφωμένες, στη διαχείριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, στην υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και στη συμμετοχή νέων φορέων στις διαδικασίες πολιτικών παρεμβάσεων. Επιπλέον, οι υποχρεώσεις αυτές επιβάλλουν την ανακατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ εθνικών διοικητικών δομών αυξάνοντας το κόστος της προσαρμογής. Στις περιπτώσεις αυτές,

το κίνητρο για το κράτος να υιοθετήσει παραβατικές συμπεριφορές αυξάνεται, στην προσπάθειά του να μειώσει το πολιτικό και διοικητικό κόστος της προσαρμογής. Οι παραβατικές αυτές συμπεριφορές χαρακτηρίζονται από παραβίαση διατάξεων της Συνθήκης και Κανονισμών, μη ενσωμάτωση Οδηγιών στην εθνική νομοθεσία και πλημμελή εφαρμογή τους. Μέσω βέβαια αυτών των συμπεριφορών από την πλευρά του κράτους, διευκολύνεται έμμεσα και η παραβατική συμπεριφορά των επιχειρήσεων.

Επιπλέον, καθώς η Ελλάδα βρίσκεται σε μία διαδικασία οικονομικής σύγκλισης ύστερα από την ένταξη της στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση στα μέσα της δεκαετίας του '90, οι πιέσεις που δημιουργούνται από τις ανταγωνιστικές συνθήκες είναι τόσο δυσμενείς που έχουν επιπτώσεις στη διαμόρφωση της αναπτυξιακής διαδικασίας (Δούση, 2001). Οι πιέσεις αυτές και η αδυναμία της χώρας να ανταγωνιστεί άλλες αναπτυγμένες τεχνολογικά καπιταλιστικές χώρες, οδηγούν σε μία πάση θυσία οικονομική ανάπτυξη με σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Και αυτό γιατί προκειμένου οι επιχειρήσεις να αντισταθμίσουν τα χαμηλά ποσοστά κέρδους, καταφεύγουν σε καταλήστευση των φυσικών πόρων ή σε υποβάθμιση του περιβάλλοντος (Λιοδάκης, 1994).

Η πολιτική που θα ακολουθηθεί για την προστασία του περιβάλλοντος προϋποθέτει κοινωνική στήριξη και μπορεί να επηρεαστεί από κοινωνικές ομάδες οι οποίες ενεργοποιούν όλο και περισσότερο εσωτερικές διαδικασίες και κοινοτικά όργανα κατά πράξεων και παραλείψεων του κράτους. Πριν όμως περάσουμε στην ανάλυση του ελέγχου και της πίεσης που ασκείται από αυτές τις κοινωνικές ομάδες, είναι απαραίτητη η παρουσίαση των διαφορετικών προσεγγίσεων αναφορικά με το ρόλο του κράτους στο επιχειρηματικό έγκλημα, που αφορούν στις παραμέτρους και τα

κριτήρια που επηρεάζουν τον προσανατολισμό του νόμου και του κράτους με αποτέλεσμα τη διευκόλυνση κοινωνικά επιζήμιων επιχειρηματικών πρακτικών.

2. Προσεγγίσεις του επιχειρηματικού εγκλήματος

Παρ' όλο που αρκετές κριτικές εγκληματολογικές θεωρήσεις εμφανίζονται να έχουν θέσεις σύμφωνες με τις θεωρίες για το κράτος με ταξικό προσανατολισμό - αποκλείοντας αυτομάτως τις πλουραλιστικές πολιτικές θεωρίες που εκκινούν από τους τρεις εκπροσώπους της κλασικής θεωρίας, Hobbes, Locke και Rousseau³⁶ (Carnoy, 1990) -, ο αριθμός των κριτικών εγκληματολόγων που τις έχει επεξεργαστεί για την ανάλυση του ρόλου του κράτους στο επιχειρηματικό έγκλημα παραμένει σχετικά μικρός και στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην *εργαλειακή* (Miliband, 1969) και στη *δομική* (Πουλαντζάς, 1978) προσέγγιση (Gerber, et al., 1996). Από αυτές τις κριτικές αναλύσεις, το μεγαλύτερο μέρος, με λίγες μόνο εξαιρέσεις, (Sargent, 1990, Snider, 1987, 1990, Smandych, 1985), εμμένει στην εργαλειακή αντίληψη για το κράτος, σύμφωνα με την *οποία η αποτυχία του κράτους και της ποινικής νομοθέτησης να ανταποκριθούν στο επιχειρηματικό έγκλημα αποτελεί σαφή αντανάκλαση των συμφερόντων των κυρίαρχων τάξεων* (Casey, 1985).

Η *θεσμοκρατική-λειτουργιστική* προσέγγιση για το κράτος -, που ξεκίνησε από τον Χέγκελ και υιοθετήθηκε από τον Μαξ Βέμπερ και όπου το «κράτος-υποκείμενο» είναι απολύτως αυτόνομο σε σχέση με τις κοινωνικές τάξεις (Skocpol, 1980) και η

³⁶ Απέναντι στις πλουραλιστικές θεωρίες που αρνούνται τη σχέση του κράτους με το δίκαιο και παραμένουν σε μία αταξική θεώρηση τους, παρουσιάζονται μία σειρά θεωρητικές και συγκεκριμένες αναλύσεις που αμφισβητούν την ενότητα των σκοπών των ατόμων της καπιταλιστικής κοινωνίας καθώς και την προστασία των συλλογικών συμφερόντων του κοινωνικού «όλου» από το την κρατική δραστηριότητα.

αυτονομία του ανάγεται στην αυθύπαρκτη εξουσία του και στους φορείς αυτής της εξουσίας, στη γραφειοκρατία και κυρίως στην πολιτική ελίτ (Πουλαντζάς, 1978) - δεν έχει χρησιμοποιηθεί, σύμφωνα με όσα γνωρίζουμε, από κριτικούς εγκληματολόγους.

Θέλοντας να αποφευχθεί ο υπεραπλουστευτικός «οικονομιστικός» μαρξισμός και η εργαλειακή προσέγγιση που παραβλέπουν τη σχετική αυτονομία του κράτους, αφού πρώτα παρουσιαστούν οι θέσεις και οι θεωρητικές αδυναμίες αυτών των απόψεων, θα επιχειρηθεί η παρουσίαση της δομικής και τέλος της *σχεσιακής* προσέγγισης που περιλαμβάνει την ανάλυση του διευκολυντικού ρόλου του κράτους στη συνέχιση διάπραξης του επιχειρηματικού εγκλήματος, αρχικά μέσω της μη ποινικοποίησης του και στη συνέχεια μέσω της μη πραγματικής εφαρμογής του νόμου - μη τήρηση διατάξεων διοικητικού δικαίου - από το ίδιο το κράτος.

α. Οικονομιστική και Εργαλειακή προσέγγιση

Η πρώτη μορφή ανάλυσης του επιχειρηματικού εγκλήματος υποστήριξε πως το δίκαιο αποτελούσε αντανάκλαση των καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων και είναι γνωστή ως «οικονομισμός», λόγω της υπερβολικής έμφασης που προσέδιδε στην καθοριστική επίδραση της οικονομικής βάσης (Casey, 1985). Η οικονομιστική αντίληψη παρουσίαζε σοβαρά μειονεκτήματα καθώς δεν ανέλυε τη σχέση του δικαίου με άλλους κοινωνικούς θεσμούς και δεν εξηγούσε τις λειτουργίες του δικαίου, τους λόγους για τους οποίους είναι αναγκαίο να εκφράζει το δίκαιο τις σχέσεις παραγωγής. Επιπλέον, η έλλειψη ανάλυσης του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνικές πρακτικές μετατρέπονται σε δικαιικά συστήματα κατέληξε σε χοντροκομμένες διατυπώσεις περί

αντανάκλασης, όπου απλά μεταθέτουν το πρόβλημα του προσδιορισμού της καταγωγής των νομικών κανόνων.

Οι μεταφορικές αυτές εκφράσεις αδυνατούν, για παράδειγμα, να ερμηνεύσουν νόμους που έχουν θεσπιστεί για την αποτροπή της ρύπανσης της ατμόσφαιρας. Τέτοιοι νόμοι, αποτέλεσμα μακρών συγκρούσεων που μετέβαλλαν τις παραγωγικές σχέσεις και κατέληξαν σε διαφορετικές πρακτικές των επιχειρήσεων και οργάνωσης της παραγωγής τους προκειμένου να αποφευχθεί η ρύπανση, δεν μπορούν να περιγραφούν ως μία απλή αντανάκλαση της οικονομικής βάσης.

Το μειονέκτημα της οικονομιστικής αντίληψης έγκειται στην αδυναμία εξήγησης του πως η συνειδητή πράξη καθορίζεται από την οικονομική βάση. Το πρόβλημα αυτό ήρθε να ξεπεράσει η εργαλειακή προσέγγιση, που απέφυγε την ορολογία περί αντανάκλασης και ερμήνευσε τους νόμους ως δημιουργήματα του κράτους με σκοπό την προώθηση των στόχων της κυρίαρχης τάξης, ως εκφράσεις δηλαδή της θέλησης της³⁷.

Σύμφωνα με την εργαλειακή προσέγγιση της ορθόδοξης μαρξιστικής θεωρίας, το «κράτος-αντικείμενο» δεν έχει δική του αυτονομία, αλλά ανάγεται σε συμπλήρωμα της εξουσίας της καπιταλιστικής τάξης (Domhoff, 1967, Miliband, 1969). Στην εγκληματολογία, θεωρητικοί όπως οι Chambliss (1975) και Quinney (1970, 1974) εκφράζουν περισσότερο αυτές τις απόψεις. Το κράτος-εργαλείο της κυρίαρχης τάξης, χρησιμοποιεί το νόμο για την εγκληματοποίηση των συμπεριφορών των κατώτερων στρωμάτων, ενώ αγνοεί τις κοινωνικά βλαβερές συμπεριφορές των ισχυρών (Snider, 1982, Glasbeek, 1984).

³⁷ Η άποψη αυτή, όπου προβάλλεται ο κανονιστικός χαρακτήρας του δικαίου ενώ παραλείπεται η διαπλαστική του λειτουργία, στηρίζεται στην αναφορά των Μαρξ και Ένγκελς στο δίκαιο στο «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» όπου επισημαίνουν «το δίκαιο σας είναι η θέληση της τάξης σας που αναγορεύτηκε σε νόμο, θέληση που το περιεχόμενό της, καθορίζεται από τις υλικές συνθήκες ύπαρξης της τάξης σας» (Marx – Engels, 1983).

Στο πλαίσιο του επιχειρηματικού εγκλήματος, η παραπάνω άποψη υποστηρίζει ότι το κράτος και η κρατική παρέμβαση εξυπηρετούν αποκλειστικά και πάντα τα ισχυρά επιχειρηματικά συμφέροντα, αποδίδει δηλαδή τον έλεγχο του κράτους στην καπιταλιστική τάξη που ασκεί επιρροή στο νομοθετικό και τον εκτελεστικό τομέα, στους μηχανισμούς που είναι υπεύθυνοι για τη ρυθμιστική πολιτική και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Συγκεκριμένα, παρουσιάζει την αδιαφορία του κράτους να περιβάλλει με τη μορφή του ποινικού νόμου κοινωνικά επιζήμιες πράξεις επιχειρήσεων, οι οποίες βρίσκονται εκτός του επίσημου ορισμού τους ως εγκλημάτων (Λάζος, 2007). Επιπλέον, περιγράφει τη χειραγώγηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης από την καπιταλιστική τάξη και την υποβάθμιση του κοινωνικού και οικονομικού κόστους που σχετίζεται με το επιχειρηματικό έγκλημα. Αποτέλεσμα αυτής της χειραγώγησης είναι η δημιουργία ενός τέτοιου πολιτικού κλίματος, όπου οι πόροι που διατίθενται για τον έλεγχο της επιχειρηματικής παραβατικότητας είναι πολύ λιγότεροι σε σχέση με αυτούς για την αντιμετώπιση των εγκλημάτων του δρόμου (Goff and Reasons, 1978, Snider, 1978). Παρομοίως, περιγράφει τις διασυνδέσεις των ιδιωτικών επιχειρήσεων με την κυβέρνηση και την αλληλοδιείσδυση προσωπικού μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου τομέα (Goff and Reasons, 1978, Snider, 1978).

Αναπτύσσοντας ένα λόγο κριτικό, η ανάλυση είναι ενδιαφέρουσα καθώς θέτει στο προσκήνιο τη σχέση μεταξύ κράτους, τάξης και επιχειρηματικού εγκλήματος. Το δυνατό σημείο της εργαλειακής προσέγγισης είναι η απάντηση στο ζήτημα της συνειδητής πράξης και στο πρόβλημα της σχέσης μεταξύ βάσης και εποικοδομήματος. Έτσι απαρχή των δικαιικών και πολιτικών θεσμών αποτελεί η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος και οι νόμοι από απλή αντανάκλαση της οικονομικής βάσης, κατασκευάζονται από την κυρίαρχη τάξη προς εξυπηρέτηση των συμφερόντων της, στη συγκεκριμένη περίπτωση των επιχειρηματικών της συμφερόντων. Ο κρίκος

λοιπόν μεταξύ βάσης και εποικοδομήματος παρέχεται από την κυρίαρχη τάξη που καθορίζεται από τις παραγωγικές σχέσεις που έχουν επικρατήσει.

Ωστόσο, η βολονταριστική αυτή αντίληψη για το κράτος ανάγει την κυρίαρχη τάξη σε ιστορικό υποκείμενο και σε γενεσιουργό παράγοντα των εποικοδομημάτων. Έτσι λοιπόν τα εποικοδομήματα, κράτος, δίκαιο, εμφανίζονται σαν εργαλειακά δημιουργήματα της κυρίαρχης τάξης-υποκειμένου και πλήρως χειραγωγήσιμα από τη βούληση της. Η απολυτοποίηση του ρόλου της άρχουσας τάξης συνοδεύεται από την υποτίμηση του ρόλου του κράτους ως εκφραστή της κυρίαρχης τάξης (Καλτσώνης, 2005). Η συλλογιστική αυτή όπου το κράτος προκύπτει από το σύνολο των βουλήσεων των ατόμων, είναι αντίθετο με τη μαρξιστική θέση όπου το κράτος προκύπτει από τον κυρίαρχο τρόπο παραγωγής και τις παραγωγικές σχέσεις (Collins, 1991). Το κράτος, κατ' αυτόν τον τρόπο, μένει έκθετο, καθώς δεν εξετάζεται κανένας από τους περιορισμούς της κρατικής παρέμβασης και της ανάγκης νομιμοποίησης του στα μάτια των μαζών ώστε να θεωρηθεί ουδέτερο και ευαίσθητο προς όλες τις κοινωνικές ομάδες (Smandych, 1985).

Ένα σχετικό πρόβλημα προκύπτει με τον ισχυρισμό της ενότητας της τάξης-υποκείμενο καθώς και της κοινής αντίληψης των στόχων και των οικονομικών της συμφερόντων. Ο ορισμός της τάξης του Μαρξ δεν περικλείει καμία αναφορά σε ενότητα σκοπών, κάτι που θα απέκλειε τις εσωτερικές αντιθέσεις και συγκρούσεις των διαφορετικών ομάδων αυτής της τάξης. Η υποστήριξη μιας τέτοιας θέσης θα χρειαζόταν ανάλυση της προέλευσης της κοινής αντίληψης - θεωρία της ιδεολογίας - αυτής της τάξης αναφορικά με τις κοινές επιδιώξεις της. Ως αποτέλεσμα, η προβληματική της εξέτασης των εσωτερικών αντιθέσεων της κυρίαρχης τάξης διαλύεται μέσα στη θεώρηση της αδιαίρετης βούλησης της για κυριαρχία.

Τέλος, ως επιπλέον εργαλείο της κυρίαρχης τάξης εμφανίζεται και ο νόμος που μοιράζεται αυτόν το ρόλο με το κράτος. Και σε αυτή την περίπτωση, η σχέση νόμος-κοινωνικές τάξεις νοείται ως σχέση εξωτερικότητας, ο νόμος και οι τάξεις ως αυτογενείς οντότητες (Picciotto, 1979). Συνεπώς, οι ταξικές διακρίσεις και η ανισότητα στο νομικό σύστημα αναλύονται απλά ως αποτέλεσμα εξωτερικών παραγόντων, όπως της τάξης των νομοθετούντων και των αντιλήψεων τους περί ηθικής, δικαιοσύνης και τάξης ή της ισχύος και της κοινωνικής επιρροής των κυρίαρχων τάξεων και των επιχειρηματικών συμφερόντων στη δημιουργία και παρεμπόδιση νόμων. Η εργαλειακή αντίληψη αδυνατεί επίσης να δώσει μία επαρκή εξήγηση όσον αφορά νόμους που αντιστρατεύονται τα οικονομικά συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης.

β. Από τη δομική στη σχεσιακή προσέγγιση

Τη διαφορετική και επιλεκτική αντιμετώπιση του επιχειρηματικού εγκλήματος από το κράτος ανάλογα με το χαρακτήρα του, ανέλυσε αποτελεσματικότερα η δομική προσέγγιση, κάνοντας τη διάκριση μεταξύ οικονομικού και κοινωνικού³⁸ (Barnett, 1981, Calavita and Pontell, 1994, Snider, 1991, 2000). Συγκεκριμένα, έχει διαπιστωθεί ότι τα επιχειρηματικά εγκλήματα κοινωνικού χαρακτήρα (κυρίως, κατά του περιβάλλοντος, των εργαζομένων και των καταναλωτών) αντιμετωπίζονται με επιείκεια σε σύγκριση με τα λεγόμενα οικονομικά, όπως παράνομες χρηματιστηριακές και χρηματοπιστωτικές συναλλαγές, φορολογικές και τελωνειακές παραβάσεις,

³⁸ Πρόκειται στο σύνολο για οικονομικά εγκλήματα που η διαφοροποίηση τους έγκειται στο χαρακτήρα τους.

συμπράξεις. Η εφαρμογή των νόμων συνδέεται άμεσα με το εάν οι ρυθμίσεις προστατεύουν ή εμποδίζουν την αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Έτσι, οι ρυθμίσεις νόμων που θεωρούνται εμπόδια στην κεφαλαιακή συσσώρευση εφαρμόζονται λιγότερο σε σύγκριση με αυτές που, αν και δρουν ενάντια σε κάποια στενά οικονομικά συμφέροντα, μακροπρόθεσμα προστατεύουν την αγορά και την οικονομική σταθερότητα (Barnett, 1981, Calavita, 1983). Αρκετές φορές -με τις διαφορετικές μορφές μη εφαρμογής του νόμου να αναλύονται στη συνέχεια- καθίστανται μέχρι και ανενεργές προς έμμεση διευκόλυνση του επιχειρηματικού εγκλήματος.

Η παραπάνω διάκριση βασίζεται, όπως αναφέρθηκε, στη δομική προσέγγιση για το κράτος και την αντικειμενικότητα των δομών (Πουλαντζάς, 1968, Althusser, 1971). Στα πρώτα έργα του ο Πουλαντζάς μιλάει για την κοινωνία ως «αντικειμενικό σύστημα κανονικών συνδέσεων», με διακριτά επίπεδα -οικονομικό, πολιτικό, ιδεολογικό-, «είδη πρακτικών» κατά τον Αλτουσέρ, που προσδιορίζονται σε ένα όλο σε σχέση με τη λειτουργία τους (Ψυχοπαίδης, 2001). Ο ρόλος του κράτους είναι «να αποτελεί συνεκτικό παράγοντα των επιπέδων ενός κοινωνικού σχηματισμού» και ρυθμιστικό παράγοντα της συστημικής ισοροπίας του (Πουλαντζάς, 1968), να αποτελεί δηλαδή εγγυητή της αναπαραγωγής του κοινωνικού σχηματισμού. Στο βαθμό που ο σχηματισμός χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία μίας τάξης, η αναπαραγωγή του συνεπάγεται και την αναπαραγωγή αυτής της τάξης. Αυτό επιτυγχάνεται μόνο με τη «σχετική αυτονομία» του κράτους ως προς τις τάξεις ή τις μερίδες των τάξεων ενός συνασπισμού εξουσίας. Το κράτος προκειμένου να αμβλύνει τις ταξικές συγκρούσεις μπορεί να δράσει ενάντια σε κάποια στενά οικονομικά συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων, ώστε να διασφαλίσει με αυτόν τον τρόπο την πολιτική κυριαρχία τους. Σε γενικές γραμμές, λειτουργεί έτσι ώστε να οργανώνει τις κυρίαρχες τάξεις και να

κατακερματίζει τις κυριαρχούμενες μέσω διαδικασιών εξατομίκευσης και διαχειριζόμενο τις υλικές παραχωρήσεις.

Η σχετική αυτονομία του κράτους που είναι αποτέλεσμα της δομικής αιτιότητας, αναθεωρείται στη συνέχεια με τον ορισμό του κράτους ως κοινωνική σχέση και «ακριβέστερα ως η υλική συμπύκνωση ενός συσχετισμού δυνάμεων ανάμεσα σε τάξεις και μερίδες τάξεων, έτσι όπως αυτός εκφράζεται, πάντοτε με ειδικό τρόπο, μέσα στο κράτος» (Πουλαντζάς, 1978) και γίνεται αποτέλεσμα της ταξικής πάλης. Κατά τον τρόπο αυτό, η σχετική αυτονομία του κράτους γίνεται διαλεκτική και το κράτος από χώρο ενοποίησης των μερίδων της καπιταλιστικής τάξης και εξατομίκευσης των κυριαρχούμενων, γίνεται πεδίο ταξικής σύγκρουσης και αμφισβήτησης της πολιτικής εξουσίας.

Η αντίληψη για το κράτος ως σχέση επιτρέπει την εξήγηση της πολιτικής του υπέρ των κυρίαρχων τάξεων και του προβλήματος των εσωτερικών αντιφάσεων σε αντίθεση με την εργαλειακή και τη θεσμοκρατική-λειτουργιστική θεωρία για το κράτος. Και στις δύο προσεγγίσεις η σχέση κράτους-κοινωνικών τάξεων -ενύπαρκτων οντοτήτων- νοείται ως σχέση εξωτερικότητας, που το κράτος, «ένας μονολιθικός συνασπισμός χωρίς ρωγμές», είτε υποτάσσεται από τις κυρίαρχες τάξεις ως παθητικό και ουδέτερο εργαλείο, είτε τις υποτάσσει ως υπολογιστικό υποκείμενο. Αντιθέτως, το κράτος ως σχέση, συμπύκνωση ενός συσχετισμού δυνάμεων, συγκροτείται και διαπερνάται από τις ταξικές αντιφάσεις που αποκτούν τη μορφή εσωτερικών αντιφάσεων μεταξύ των διαφόρων μηχανισμών του. Η πολιτική που τελικά ακολουθεί το κράτος είναι η συνισταμένη αυτών των αντιφάσεων καθώς και αποτέλεσμα της λειτουργίας τους μέσα σε αυτό (Πουλαντζάς, 1978).

Έτσι, οι διάφορες τάξεις και μερίδες τάξεων αντιπαρατίθενται στο εσωτερικό του, χωρίς κάποια από αυτές να έχει τον πλήρη έλεγχο, με το αποτέλεσμα των αγώνων

τους να αποκρυσταλλώνεται στους κρατικούς θεσμούς, στους κανόνες του (Bratsis, 2001). Η «δομική επιλεκτικότητα»³⁹ ή «στρατηγική επιλεκτικότητα» (Jessop, 2001) κάποιων θεσμών προς διάφορες πολιτικές και νόμους, η επιλεκτική αντιμετώπιση του επιχειρηματικού εγκλήματος στη δεδομένη περίπτωση, είναι η ταξική προκατάληψη, προϊόν αυτών των παλαιότερων πολιτικών αγώνων (Bratsis, 2001). Αυτή η επιλεκτικότητα του κράτους προς εξυπηρέτηση συγκεκριμένων συμφερόντων συμπεριλαμβάνει μεταξύ άλλων τη συστηματική έλλειψη δράσης ή την επιλεκτική διάθεση πληροφοριών (Jessop, 2001).

3. Κράτος, νόμος και διευκόλυνση του επιχειρηματικού εγκλήματος

Το δίκαιο, του οποίου το περιεχόμενο, οι στόχοι και το πλαίσιο λειτουργίας του καθορίζονται από την πολιτική εξουσία, εκπληρώνει την κρατική παρέμβαση στη διατήρηση ισορροπιών και άμβλυνση της σύγκρουσης των οικονομικών συμφερόντων με τα συμφέροντα που εντάσσονται στην προστασία θεμελιωδών ατομικών και κοινωνικών αγαθών (ζωή, υγεία, περιβάλλον), ενσωματώνοντας στις ρυθμίσεις του τις παραμέτρους που επιβάλλει η δυναμική του συσχετισμού των κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων⁴⁰ (Παπανεοφύτου, 1997).

³⁹ Ο Πουλαντζάς χρησιμοποιεί τον όρο «δομική επιλεκτικότητα» ακολουθώντας τον Offe (1973). Η διαφορά μεταξύ τους ως προς το κράτος έγκειται στο ότι στον Offe συνδέεται με τη διαδικασία συσσώρευσης, ενώ στον Πουλαντζά με την αναπαραγωγή των παραγωγικών σχέσεων.

⁴⁰ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Παπανεοφύτου, Α. (1997). *Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί κίνδυνοι*, σελ. 166, σημ. 2, «Η θέση που υποστηρίζει ότι το εκάστοτε ισχύον δίκαιο κατευθύνεται, κυρίως, στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων της άρχουσας τάξης στους καθορισμένους κοινωνικούς σχηματισμούς δεν είναι απλά ένα δογματικό αποκύημα των κλασικών του μαρξισμού και των εκπροσώπων τους». Συμπληρώνει με την ανάπτυξη του *Μάνεση* από το δοκίμιο, Κριτικές σκέψεις για την έννοια και τη σημασία του δικαίου, ότι «Είναι μια ρεαλιστική διαπίστωση, προϊόν κριτικών παρατηρήσεων της κοινωνικής

Αντίστοιχα και στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος από τη λειτουργία των επιχειρήσεων οι κοινωνικοπολιτικές παράμετροι επιδρούν καθοριστικά στη διαμόρφωση του περιεχομένου της σχετικής νομοθεσίας και στο γενικότερο προσανατολισμό της νομοθετικής πολιτικής. Για την κατανόηση του ρόλου του δικαίου και της διαπλοκής κράτους-δικαίου στη βάση της οποίας καθορίζονται οι επιλογές και το περιεχόμενο των νομικών κανόνων, δεν επαρκεί η στεία γνώση των της περιβαλλοντικής νομοθεσίας που εμφανίζεται χωρίς ιδεολογικές προκαταλήψεις και αξιολογικά ουδέτερη⁴¹ έναντι των συμφερόντων των κυρίαρχων τάξεων. Ιδίως στον τομέα του περιβάλλοντος, όπου η σύγκρουση των οικονομικών συμφερόντων με το αίτημα προστασίας των ατομικών και κοινωνικών αγαθών (ζωή, υγεία, περιβάλλον) κορυφώνεται, η αξιολογική ουδετερότητα και τα επιχειρήματα περί αυτονομίας του δικαίου και του κράτους ακούγονται αστεία.

Όπως θα δούμε παρακάτω, οι προθέσεις και προτεραιότητες του κράτους όσον αφορά το επιχειρηματικό έγκλημα κατά του περιβάλλοντος, της ζωής και της υγείας γίνονται φανερές από τον περιθωριακό ρόλο του ποινικού δικαίου σε ένα πρώτο επίπεδο και στη συνέχεια από την ανταπόκριση στα συμφέροντα των οικονομικά κυρίαρχων τάξεων μέσω της μη εφαρμογής, από πλευράς του, των διοικητικών διατάξεων.

πραγματικότητας επαληθευμένη από την ιστορία, και αποτελεί σήμερα “κοινό τόπο” της πολιτικής κοινωνιολογίας και της κοινωνιολογίας του δικαίου».

⁴¹ Βλ. Λάζος, Γρ. (2007). *Κριτική Εγκληματολογία*, σελ. 163-171 για την έννοια της αξιολογικής ουδετερότητας στις επιστήμες.

α. Περιορισμοποίηση του ποινικού δικαίου από το κράτος

Από πλευράς ποινικού δικαίου, δεν μπορεί να γίνει λόγος για πρωτογενή ποινική προστασία του περιβάλλοντος, καθώς η ενεργοποίηση των ποινικών διατάξεων εξαρτάται από την παράβαση διοικητικού χαρακτήρα διατάξεων. Έτσι, εμφανίζεται το φαινόμενο της παρακολουθηματικής σχέσης του ποινικού δικαίου ή αλλιώς της εξάρτησης του από τους διοικητικούς κανόνες. Ο ποινικός κανόνας καθορίζει απλά το πλαίσιο των ποινικών κυρώσεων (λευκοί ποινικοί νόμοι), ενώ η περιγραφή και η οριοθέτηση των στοιχείων της αξιόποινης πράξης ή παράλειψης εγκαταλείπονται σε διατάξεις διοικητικού περιεχομένου (Μανωλεδάκης, 1983, Παπανεοφύτου, 1996β). Οι ποινικές κυρώσεις με τη σειρά τους, επιβάλλονται σε περίπτωση αποτυχίας των διοικητικών μέτρων αποτελώντας κατ' αυτόν τον τρόπο το έσχατο σημείο της έννομης τάξης (Ρέμελης, 1989).

Η εξάρτηση από τους διοικητικούς κανόνες που οδηγεί στην τακτική της νομοθετικής εξουσιοδότησης, καταλήγει συχνά στην έμμεση καταστρατήγηση της αρχής της διάκρισης των εξουσιών με την ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας εις βάρος της νομοθετικής και με την ανάθεση στην πρώτη δικαιοπαραγωγικής αρμοδιότητας (Παπανεοφύτου, 1997). Δεν είναι ασυνήθιστο το φαινόμενο εναπόθεσης αυτής της λειτουργίας στην κατά τόπο διοίκηση π.χ. νομάρχες, που εκτίθενται στον κίνδυνο αντιφατικών αποφάσεων (Παπανεοφύτου, 1996β). Έτσι αναδεικνύεται η Διοίκηση σε κυρίαρχο νομοθέτη που καθορίζει το εγκληματικό άδικο με κριτήρια που αντανακλούν τους κυρίαρχους πολιτικοοικονομικούς συσχετισμούς.

Αυτή η παράδοση της προστασίας του περιβάλλοντος στο διοικητικό μηχανισμό, δεν συνοδεύεται από τον ποινικό έλεγχο των πράξεων ή παραλείψεων των διοικητικών οργάνων. Όπως θα δούμε και στην περιπτωσιολογική μελέτη, φαινόμενα

όπως η έκδοση αδειών χωρίς την ύπαρξη νόμιμων προϋποθέσεων, ή η έλλειψη ελέγχου βιομηχανικών εγκαταστάσεων, είναι συχνά και απλά ένα μέρος της διευκόλυνσης της διοίκησης στην τέλεση επιχειρηματικών εγκλημάτων κατά του περιβάλλοντος. Χωρίς τη θεσμοθέτηση ειδικών νομοθετικών ρυθμίσεων για την καταστολή των διευκολυντικών παραβάσεων που διαπράττει η διοίκηση στα πλαίσια των καθηκόντων της, οι πράξεις της διοίκησης παραμένουν κατά κανόνα ατιμώρητες.

Στα παραπάνω πρέπει να προστεθούν οι δυσκολίες που προκαλούνται από το γεγονός ότι οι ποινικές κυρώσεις συναντώνται διάσπαρτες σε μεγάλο αριθμό ειδικών νομοθετημάτων, που πολλές φορές οι τροποποιήσεις και οι συμπληρώσεις παλαιών ή η θέσπιση νέων νόμων, χωρίς προηγούμενο συσχετισμό και εκτίμηση, δημιουργούν ζητήματα επικαλυπτόμενων και αλληλοσυγκρουόμενων ρυθμίσεων. Η διορθωτική αυτή διαδικασία πέραν του ότι δεν οδηγεί στη βελτίωση της ποινικής προστασίας, έχει ως αποτέλεσμα την ευκαιριακή και υποτονική χρησιμοποίηση του ποινικού δικαίου, αποκαλύπτοντας τη βούληση απλά εκτόνωσης κοινωνικών αντιδράσεων και περιθωριοποίησης της προστατευτικής δράσης του ποινικού δικαίου. Επιπλέον η διασπορά των ποινικών κυρώσεων, αλλά και η έλλειψη κωδικοποίησης σε ενιαίο κείμενο της νομοθετικής ύλης, δεν επιτρέπει τη χάραξη συγκεκριμένης αντεγκληματικής πολιτικής και φανερώνει την προτεραιότητα που αποκτά η οικονομία έναντι της προστασίας του περιβάλλοντος .

β. Μη ουσιαστική εφαρμογή του διοικητικού δικαίου από το κράτος

Το κρατικά διευκολυνόμενο επιχειρηματικό έγκλημα παρατηρείται όταν οι κρατικοί ρυθμιστικοί φορείς «αποτυγχάνουν» να περιορίσουν παράνομες

επιχειρηματικές δραστηριότητες (Kramer, et al., 2002, Michalowski and Kramer, 1993) πολλές φορές από την ίδια έλλειψη δράσης. Το κράτος ως θεσμικό σύνολο αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα διευκόλυνσης βλαπτικών πράξεων και όσον αφορά συγκεκριμένα το νόμο, το κράτος είναι ένας από τους παράγοντες της μη ουσιαστικής εφαρμογής του (Παπαχρίστου, 1999). Οι νόμοι, οι οποίοι αποκτούν ισχύ μέσω του κράτους, μέσω της υλικής και ιδεολογικής δύναμης που διαθέτει (Καλτσώνης, 2005), εκφράζουν συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές που συναρτώνται από το συσχετισμό των κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων (Παπαχρίστου, 1984). Η τυπολογία των μορφών με τις οποίες δεν εφαρμόζεται ο νόμος σε σχέση πάντα με το κράτος είναι μεγάλης έκτασης όπως αναλύεται παρακάτω (Καλτσώνης, 1998).

Αρκετά συνηθισμένη μορφή αποτελεί η εξαιρετικά *καθυστερημένη μεταφορά στο εθνικό δίκαιο κάποιων κοινοτικών οδηγιών* (Παράρτημα 3). Όταν δεν ισχύει η κοινοτική οδηγία δεν είναι δυνατή η εφαρμογή της και ως αποτέλεσμα ο περιορισμός και έλεγχος των πράξεων που βλάπτουν το περιβάλλον. Αρκετά συχνά η ενσωμάτωση της κοινοτικής οδηγίας είναι αποσπασματική, αποκλείοντας με αυτόν τον τρόπο νευραλγικά άρθρα για τη σωστή εφαρμογή της. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο εκσυγχρονισμός και η ενίσχυση της ελληνικής νομοθεσίας είναι αποτέλεσμα προδικαστικής διαδικασίας που έχει ξεκινήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ή αποτέλεσμα παραπομπής της χώρας στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ή ακόμη και καταδίκης της από αυτό (WWF, 2005, 2006, 2007).

Όμως και στην περίπτωση της εθνικής νομοθεσίας, η ισχύς του ν. 1650/1986 “για την προστασία του περιβάλλοντος” που συμπυκνώνει τις αρχές και τους σκοπούς της εθνικής προστασίας του περιβάλλοντος και ασκεί σημαντική επιρροή στην κατεύθυνση της εθνικής περιβαλλοντικής πολιτικής, παραμένει ουσιαστικά ανέφικτη. Η έναρξη ισχύος και η *ουσιαστική* και πλήρης εφαρμογή του νόμου, προϋποθέτει την

ενεργοποίηση αρκετών -περισσότερες των 70!- διατάξεων από τις κανονιστικές διοικητικές πράξεις που δεκατρία χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ του εν λόγω νόμου δεν έχει ολοκληρωθεί (Παπανεοφύτου, 1997, Τάχου, 2006).

Άλλη μία μορφή είναι η *έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής*. Η απουσία αυτής της υποδομής στις υπηρεσίες επιθεώρησης - χρηματοδοτήσεων, προσωπικού, στοιχείων, γνώσης της ισχύουσας νομοθεσίας - απαραίτητη για την εφαρμογή της νομοθεσίας σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος, είναι χαρακτηριστική της αδιαφορίας του κράτους (Clinard and Yeager, 1980, Russell and Gilbert, 1999). Στην ανεπάρκεια αυτής της υποδομής συμπεριλαμβάνεται και η *έλλειψη ηθικών κινήτρων* και ειδικότερου ενδιαφέροντος που μπορεί να οδηγήσει ακόμη και στην τάση φιλοαναπτυξιακής λογικής εις βάρος του περιβάλλοντος, όπως έχει παρατηρηθεί σε προσωπικό «προέλευσης οργανικής ένταξης και σύνδεσης με υπηρεσίες άλλου αντικειμένου, όπως του Υπουργείου Βιομηχανίας» (Καλιντζάκη, 2007, σελ. 237).

Ενώ το σύνολο των έργων και δραστηριοτήτων που θα πρέπει να ελέγχονται ετησίως ανέρχεται σε περίπου 12.500, το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. αναφέρει ότι «για τη διεκπεραίωση του ανωτέρω ελεγκτικού έργου, η Υπηρεσία - Εθνική Υπηρεσία Επιθεώρησης Περιβάλλοντος - θα έπρεπε να στελεχωθεί με πολλαπλάσιο αριθμό επιθεωρητών, το οποίο θεωρήθηκε ως μη ρεαλιστικό και σκόπιμο» (ΥΠΕΧΩΔΕ, Οκτώβριος 2007). Επιπλέον αξίζει να σημειωθεί ότι η μικτή Ομάδα Εργασίας, που συστάθηκε στην Ε.Υ.Ε.Π. με την από 17.02.2004 απόφαση της τότε Υπουργού ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. και η οποία είναι υπεύθυνη για την αποστολή, τον προγραμματισμό δράσεών της και την εποπτεία της λειτουργίας των τομέων της, τη συλλογή, κωδικοποίηση και επεξεργασία στοιχείων που αφορούν στην τήρηση της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, καθώς και την εκπόνηση ετήσιας εθνικής έκθεσης προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα αποτελέσματα των σχετικών περιβαλλοντικών

ελέγχων, συγκροτείται από είκοσι οκτώ (28) άτομα και δεν προβλέπεται συμμετοχή νομικού, παρά το γεγονός ότι σημαντικό μέρος των καθηκόντων της απαιτεί νομική εξειδίκευση σε θέματα Δικαίου Περιβάλλοντος (Παπακωνσταντίνου, 2006).

Η απάθεια βέβαια του κράτους σχετικά με την αξιοποίηση της υποδομής των Σωμάτων Επιθεώρησης δεν είναι καινούργια. Πέραν των ελλείψεων που σημειώνονται σήμερα στην Ε.Υ.Ε.Π., προβλήματα έλλειψης προσωπικού και υλικών μέσων αντιμετώπιζε και το Ειδικό Σώμα Ελεγκτών Περιβάλλοντος που καταργήθηκε με νόμο που προέβλεπε την ίδρυση της Ε.Υ.Ε.Π. (Καλιντζάκη, 2007). Πρόκειται για αποκρυσταλλωμένες πρακτικές χρόνων, που είχαν γίνει αντιληπτές ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα στην Αγγλία, όπου η ουσιαστική εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας υπονομεύθηκε από την ανεπάρκεια των υπηρεσιών των επιθεωρητών εργασίας (Καλτσώνης, 1998). Όπως σχετικά αναφέρει ο Μαρξ:

«Ο 'Mining inspecting Act' [νόμος για την επιθεώρηση ορυχείων] του 1860 είναι απλό κουρελόχαρτο. Ο επιθεωρητής - κι ο αριθμός των επιθεωρητών είναι τόσο μικρός - κάνει ίσως κάθε 7 χρόνια μια τυπική επίσκεψη. ... Έχουμε ανάγκη από περισσότερους επιθεωρητές» (Μαρξ, σελ. 517).

Η απουσία αυτής της υποδομής και η μη εφαρμογή του νόμου αποτελεί προτρεπτικό παράγοντα περιβαλλοντικών παραβιάσεων από τις επιχειρήσεις.

Ο ρόλος όμως του κράτους δεν περιορίζεται στην έμμεση διευκόλυνση του επιχειρηματικού εγκλήματος μέσω της μη εφαρμογής του νόμου, αλλά πολλές φορές ξεπερνά σημαντικά το νόμο ή τη νομική ρύθμιση (Πουλαντζάς, 1978, σελ.120).

Απροκάλυπτες παραβιάσεις του νόμου από το κράτος, παραβιάσεις της διοικητικής

διαδικασίας αδειοδότησης όπως θα δούμε παρακάτω, αποτελούν μέρος της δομικής λειτουργίας του που έχουν προβλεφθεί, επιτρέποντας έτσι στην παράκαμψη του νόμου. Κάθε νομικό σύστημα έχει προβλέψει και επιτρέπει τη μη τήρηση του νόμου από το ίδιο το κράτος, γνωστό ως *Raison d'état*, λόγος κρατικού συμφέροντος (Πουλαντζάς, 1978, Πασουκάνις, 1977). Στο πλαίσιο της απαραίτητης νομιμοποίησης του και ερμηνείας της κρατικής επιλογής του, το κράτος δικαιολογεί όποια παραβίαση επικαλούμενο το δημόσιο συμφέρον. Στην υπόθεση που ακολουθεί, η διοικητική διαδικασία αδειοδότησης των μονάδων της ΔΕΗ μπορεί να παρακαμφθεί με την πρόβλεψη στην παρ. 4 του αρ. 24 του ν. 3377/05 και να δοθεί περαιτέρω παράταση της διάρκειας των αδειών, για λόγους δημόσιου συμφέροντος, με απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης.

Το κράτος ξεπερνά το νόμο και με άλλον έναν τρόπο: τροποποιώντας τον. Οι νόμοι αποκτούν ισχύ μέσω του κράτους το οποίο, έχοντας το προβάδισμα έναντι τους, επιβάλλει την εφαρμογή τους, τους παραβιάζει ή τους τροποποιεί (Πουλαντζάς, 1978). Δεν περιορίζεται επομένως στην επιβολή κανόνων ή στον έλεγχο της εφαρμογής τους, αλλά στο βαθμό που εμπλέκεται στη διατήρηση και αναπαραγωγή του κυρίαρχου τρόπου παραγωγής κάνει πολύ περισσότερα κατά τρόπο θετικό, παράγοντας και τροποποιώντας. Στην περιπτωσιακή μελέτη που μελετάται, το κράτος διευκόλυνε τη ΔΕΗ τροποποιώντας εγκρίσεις περιβαλλοντικών όρων που αφορούσαν στη λειτουργία Ατμοηλεκτρικών της σταθμών όπου αύξησε τα όρια εκπομπής σωματιδίων (από 150mg/m³ σε 225mg/m³), λόγω αδυναμίας της επιχείρησης να τηρηθούν τα αρχικώς επιτρεπόμενα όρια.

4. Ομάδες πίεσης και ελέγχου

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το κράτος, σύμφωνα με τη σχεσιακή προσέγγιση, νοείται ως σχέση, συμπύκνωση ενός συσχετισμού δυνάμεων, όπου διαπερνάται από αντιφάσεις που αποκτούν τη μορφή εσωτερικών αντιφάσεων μεταξύ των διαφόρων μηχανισμών του. Η πολιτική που τελικά ακολουθεί, η περιβαλλοντική πολιτική, αποτελεί αποτέλεσμα αυτών των αντιφάσεων και της λειτουργίας τους μέσα σε αυτό. Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι ανεξάρτητες διοικητικές αρχές, οι συλλογικοί αντιπροσωπευτικοί φορείς και οι ενώσεις πολιτών, που λειτουργούν και συγκρούονται μέσα στο κράτος, αποτελούν από τους πιο σημαντικούς θεσμούς άσκησης πίεσης προς αυτό, τους πολιτικούς και διοικητικούς φορείς και τις επιχειρήσεις, αναφορικά με τις παραβατικές συμπεριφορές και τη μη συνεπή εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Η αντισταθμιστική λειτουργία αυτών των συλλογικών φορέων δράσης μπορεί να μεταβάλλει την κατανομή του πολιτικού και διοικητικού κόστους και να αυξήσει το πολιτικό κόστος της μη συμμόρφωσης (Κουταλάκης, 2003γ).

Μεταξύ των μορφών άσκησης πίεσης από τους συλλογικούς φορείς, είναι οι κινητοποιήσεις, οι καμπάνιες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, αλλά και οι καταγγελίες στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για παραβάσεις της κοινοτικής νομοθεσίας από το κράτος, μία διαδικασία που συνιστά βασικό μοχλό πίεσης και πολιτικής επιρροής στη διάθεση μη κυβερνητικών περιβαλλοντικών οργανώσεων και ενώσεων πολιτών. Παράλληλα, η διαδικασία των καταγγελιών προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελεί τη βασικότερη πηγή πληροφόρησης στη διάθεση της Επιτροπής σχετικά με τις παραβάσεις της κοινοτικής νομοθεσίας, που οδηγεί στην ενεργοποίηση των διαδικασιών, με τελική την προσφυγή στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

(ΔΕΚ) και την επιβολή προστίμων σε περιπτώσεις καταδικαστικής απόφασης (Κουταλάκης, 2003α).

5. Συμπέρασμα

Η ανάλυση του επιχειρηματικού εγκλήματος με μέσο τη μαρξική κριτική της πολιτικής οικονομίας παρέχει, όπως γίνεται κατανοητό, το πλαίσιο που επιτρέπει να αποφευχθεί το σχίσμα μεταξύ των θεωριών με προσανατολισμό το σύστημα ή τη δράση. Οι αντιφάσεις μεταξύ των θεσμοποιημένων μερών αμέσως προκαλούν απορίες και δίνουν τη δυνατότητα διατύπωσης ερωτημάτων που αφορούν τη δράση, για το ποιος, ποιοι σχετικά με την ανάπτυξη ή μη συλλογικής συνείδησης, σχετικά με την ταξική πάλη, την αντίδραση απέναντι στη θυματοποίηση τους και την υπεράσπιση των κοινών συμφερόντων τους. Ο λειτουργισμός ουδέποτε προσπάθησε να συνδέσει συστηματικά τις αντιφάσεις με μια ανάλυση από τη σκοπιά των φορέων δράσης. Ουδέποτε διατύπωσε ερωτήματα σχετικά με το ποιοι επωφελούνται, ποιων συμφέροντα υποστηρίζονται, ποιοι προσπαθούν να λύσουν τις αντιφάσεις και ποιοι αντιδρούν ή αντιστέκονται απέναντι σε αυτές τις απόπειρες. Αυτό τελικά συνιστά και την κυριότερη αδυναμία του λειτουργιστικής ανάλυσης του επιχειρηματικού εγκλήματος και όχι η υπερβολική προσήλωση που δίνει στους κανόνες και τις οργανωτικές αξίες.

Βέβαια όπως ήδη παρουσιάστηκε, η ισορροπία μεταξύ της ανάλυσης από τη σκοπιά της θεσμικής δομής και των απαιτήσεων αναπαραγωγής και από την σκοπιά των φορέων δράσης δεν διατηρήθηκε πάντα. Χαρακτηριστικές ήταν οι εργαλειακές προσεγγίσεις που εξηγούν το επιχειρηματικό έγκλημα στη βάση των μηχανορραφιών

της κυρίαρχης τάξης, καθώς και οι δομικές προσεγγίσεις που παρουσιάζουν τους φορείς δράσης ως παθητικά στηρίγματα των δομικών καθορισμών και τις πρακτικές τους ως αποτελέσματα των δομικών προσδιορισμών. Πέρα όμως από αυτές τις προσεγγίσεις, η σχεσιακή προσέγγιση δίνει τη δυνατότητα μίας ισόρροπης ανάλυσης.

Η εστίαση στη σφαίρα παραγωγής και στο συνολικό θεσμικό πλαίσιο επιτρέπει στην κατανόηση των συγκρούσεων μεταξύ των επιχειρήσεων και των συλλογικών φορέων δράσης, καθώς και των πολύπλοκων διαδικασιών εξέλιξης του επιχειρηματικού εγκλήματος μέσα στο χρόνο. Επιπλέον η έμφαση που δίνει στους συλλογικούς φορείς δράσης, παρέχει τα εννοιολογικά εργαλεία για την αποφυγή της πραγματοποίησης, όπου οι «ανάγκες» της επιχείρησης ή οι απαιτήσεις αναπαραγωγής της μετατρέπονται σε αιτίες, καθώς και την αποφυγή του αναγωγισμού, όπου η αναπαραγωγή των μακρο-θεσμικών σφαιρών είναι αποτέλεσμα μεμονωμένων ατόμων.

Δ. Επαναπροσδιορισμός ερευνητικών προτάσεων

Έχοντας αναπτύξει με λεπτομέρεια το κάθε ένα από τα τρία επίπεδα και την κεντρική γραμμή αιτιώδους ακολουθίας -κίνητρο, ευκαιρία, έλεγχος/περιορισμός- σε κάθε ένα από αυτά, μπορεί να γίνει πιο κατανοητή η διαδικασία μετάβασης από το μακρο- στο μικρο-επίπεδο και οι λόγοι που η έμφαση δίνεται στους μακρο-κοινωνικούς παράγοντες επιρροής. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η συγκεκριμένη ιστορικά κοινωνική δομή και το ειδικό πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δρα μία επιχείρηση καθώς και τα συγκεκριμένα πολιτικοοικονομικά γεγονότα που ασκούν πιέσεις, επηρεάζουν τη δομή της και διαμορφώνουν τους στόχους και τα μέσα της επιχείρησης, καθώς και τους περιορισμούς που αντιμετωπίζει. Η οργανωσιακή δομή και η

επιχειρηματική κουλτούρα προσαρμόζονται με τη σειρά τους στους νέους αυτούς όρους και στη συνέχεια αναδομούν το αντιληπτικό πεδίο μέσα στον οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις των φορέων δράσης. Εντούτοις, οι φορείς δράσης δεν εκλαμβάνονται ως παθητικά προϊόντα της οργανωτικής δομής, ούτε αγνοούνται οι διαντιδράσεις τους. Αντιθέτως, αναλύεται η λήψη αποφάσεων και οι επιδράσεις προσώπων με στρατηγικές θέσεις και εξουσία, δηλαδή *μακρο-φορέων* δράσης, των οποίων οι στάσεις και οι συμπεριφορές καθώς και οι συνέπειες των αποφάσεων επηρεάζουν μεγάλο αριθμό ατόμων.

Σε αυτό το σημείο μπορούμε να παρουσιάσουμε πιο αναλυτικά τις θεωρητικές προτάσεις.

Πιέσεις:

1. Οι επιχειρήσεις που λειτουργούν σε ένα περιβάλλον έντονου ανταγωνισμού με συχνές αλλαγές στη νομοθεσία και υψηλό κόστος συμμόρφωσης προς τους νόμους, παραβατούν λόγω έντονων πιέσεων.
2. Οι επιχειρήσεις που χαρακτηρίζονται από έντονες εσωτερικές πιέσεις για υψηλές αποδόσεις και έχουν παράλληλα φτωχή απόδοση και περιορισμένα μέσα για την επίτευξη των οργανωτικών τους σκοπών, παραβατούν λόγω έντονων πιέσεων.
3. Οι επιχειρήσεις με άκρως αφοσιωμένα άτομα, που ταυτίζονται με τα οικονομικά συμφέροντα της και που είναι πλήρως κοινωνικοποιημένα στην εγκληματική επιχειρηματική κουλτούρα, παραβατούν λόγω προδιάθεσης.

Ευκαιρίες:

4. Οι επιχειρήσεις που λειτουργούν σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από πολυνομία, συχνές αλλαγές στη νομοθεσία, μη εφαρμογή του νόμου από το κράτος

και έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής σε υπηρεσίες επιθεώρησης, παραβατούν λόγω των ευκαιριών που παρουσιάζονται.

5. Οι επιχειρήσεις που χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα, κινητικότητα, καταμερισμό ρόλων και μυστικότητα που υποστηρίζεται από την κουλτούρα, παραβατούν λόγω των ευκαιριών που παρουσιάζουν τα δομικά χαρακτηριστικά τους.

6. Οι επιχειρήσεις όπου υπερισχύουν οι ορισμοί που ευνοούν την παράβαση, παραβατούν λόγω του προσδιορισμού των εγκληματικών δραστηριοτήτων ως ευκαιριών.

Έλεγχος/Περιορισμοί:

7. Η πιθανότητα επιλογής παραβατικών ενεργειών εξαρτάται από το βαθμό ελέγχου που ασκείται από τους συλλογικούς φορείς δράσης, όπως τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τις ενώσεις πολιτών.

8. Η πιθανότητα επιλογής παραβατικών ενεργειών εξαρτάται από το βαθμό θετικού ή αρνητικού ελέγχου (π.χ. επιβράβευση «καινοτόμων» εγκληματικών ενεργειών) που ασκείται από την επιχείρηση.

9. Η πιθανότητα επιλογής παραβατικών ενεργειών εξαρτάται από το βαθμό εσωτερικού ελέγχου ή ουδετεροποίησης των προσωπικών ηθικών περιορισμών.

ΜΕΡΟΣ Γ΄
ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ
ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. Μεθοδολογία

Αναφορικά με την εφαρμογή του ολοκληρωμένου μοντέλου, υπήρχαν δύο επιλογές. Είτε η παρουσίαση αρκετών εμπειρικών παραδειγμάτων κατά τη διάρκεια ανάπτυξης των διάφορων θεωρητικών σημείων, είτε η ανάπτυξη ολόκληρου του εννοιολογικού πλαισίου στην εμπειρική ανάλυση μίας μόνο περίπτωσης. Επιλέχτηκε η δεύτερη περίπτωση, η έρευνα περιπτωσιολογικής μελέτης (case study research), πιστεύοντας ότι η σε βάθος ανάλυση μίας περίπτωσης επιτρέπει την καλύτερη ανάλυση της χρησιμότητας των εννοιολογικών εργαλείων. Θεωρήθηκε η πλέον προτιμητέα στρατηγική για την ανάλυση του κρατικά διευκολυνόμενου επιχειρηματικού εγκλήματος, τόσο σε σχέση με τις ερευνητικές προτάσεις, όσο και με το ζήτημα της «ολιστικότητας στην ανάλυση».

Σύμφωνα με τον Robert Yin (2003, σελ.2) «η χαρακτηριστική ανάγκη για περιπτωσιολογικές μελέτες απορρέει από την επιθυμία κατανόησης σύνθετων κοινωνικών φαινομένων, καθώς επιτρέπει στους μελετητές μια αναζήτηση που διατηρεί τα ολιστικά και γεμάτα νοήματα των γεγονότων της αληθινής ζωής». Πρόκειται λοιπόν για μία στρατηγική έρευνας ενός σύγχρονου φαινομένου μέσα στο «πραγματικό» του πλαίσιο που επιτρέπει σε μία καλύτερη κατανόηση του, καθώς εμβαθύνει στο φαινόμενο αυτό, κάτι που δεν είναι εφικτό σε ποσοτικές έρευνες μεγάλου αριθμού περιπτώσεων. Η έρευνα περιπτωσιολογικής μελέτης δεν είναι τόσο μέθοδος, όσο μία προσέγγιση, μία σύνδεση προκαθορισμένων και ελεγχόμενων από τα πριν διαδικαστικών βημάτων, με στόχο την επιβεβαίωση ή την απόρριψη μία

υπόθεσης (Hamel, 1993). Αυτή βέβαια η επιβεβαίωση ή απόρριψη μίας υπόθεσης απέχει πολύ από το σχήμα της πολλαπλής επανάληψης ενός πειράματος, παραδοσιακό από το πεδίο των φυσικών επιστημών και της μηχανικής εισαγωγής μεθόδων, που έχει όμως καθορίσει σημαντικά την «αρχετυπική» ιδέα για το τι είναι επιστήμη και ως αποτέλεσμα το τι αποτελεί κοινωνική έρευνα.

Η απόσταση αυτή από τις παραδοσιακές, συμβατικές ή ορθόδοξες θεωρήσεις έχει δεχθεί κριτική όσον αφορά την αξιοπιστία των δεδομένων και την αντικειμενικότητα του ερευνητή. Συγκεκριμένα η περιπτωσιολογική μελέτη έχει κατηγορηθεί για αδυναμία γενίκευσης των συμπερασμάτων λόγω της ανεπάρκειας στην αντιπροσωπευτικότητα της περίπτωσης -πρόβλημα όταν ο αριθμός των παρατηρήσεων είναι 1, N=1- και της έλλειψης μεθοδολογικής αυστηρότητας στην συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση του εμπειρικού υλικού, κάτι που συνδέεται με την υποκειμενική στάση του μελετητή (Yin, 2003).

Η αντίληψη αυτή απορρέει από το θετικισμό-αντικειμενισμό και τη θέση ότι η επιστήμη είναι αξιολογικά ουδέτερη, ένα αποϊδεολογικοποιημένο εργαλείο για την ανακάλυψη της «αλήθειας», που αν μπορεί να συζητείται ακόμη στις φυσικές επιστήμες, καταρρέει εντελώς όσον αφορά στις κοινωνικές επιστήμες⁴². Η απάρνηση των θεωρητικών, ιδεολογικών και ηθικών αναφορών στην έρευνα και ο αφορισμός της πολιτικής από την επιστήμη, χρησιμοποιούνται τα ίδια ως ιδεολογήματα, με την έννοια της αξιολογικά ουδέτερης επιστήμης να αποτελεί ίσως την ισχυρότερη ιδεολογία της εποχής (Λάζος, 1998). Η ισχύς της κυρίαρχης αυτής ιδεολογίας, που παρουσιάζεται ως μη ιδεολογική και αξιακή, έχει πολύ συγκεκριμένες συνέπειες στη

⁴² Βλ. Λάζος, Γρ. (1998). *Το πρόβλημα της ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Θεωρία και πράξη*, σελ. 125-150, για μία αναλυτική παρουσίαση των κριτικών και θετικιστικών θεωρήσεων στην ποιοτική έρευνα.

ζωή των ανθρώπων και καθορίζει τον πολιτικό ρόλο της επιστήμης στη σύγχρονη κοινωνία.

Η έρευνα περιπτώσιολογικής μελέτης ως στρατηγική για την ανάλυση του κρατικά διευκολυνόμενου επιχειρηματικού εγκλήματος δίνει τη δυνατότητα ανάπτυξης μιας κριτικής θεώρησης για την αποκάλυψη της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων και των αντιλήψεων που τη στηρίζουν. Όσον αφορά στην αντιπροσωπευτικότητα της συγκεκριμένης περίπτωσης, αποτελεί μία από τις σοβαρότερες περιβαλλοντικές συγκρούσεις, τόσο για την ένταση και τη διάρκεια που έλαβε, όσο και για την έκταση και τις μορφές που πήρε. Πρόκειται για μία πολύμορφη σύγκρουση μεταξύ της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού και των τοπικών κοινοτήτων μέσω του Συνηγόρου του Πολίτη πάνω στο ζήτημα της εκμετάλλευσης λιγνίτη και των επιπτώσεων στο περιβάλλον και την υγεία του πληθυσμού, και στη συνέχεια της σύγκρουσης μεταξύ της μη κυβερνητικής οργάνωσης *Ιδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου* (ΙΜΔΑ) και του ελληνικού κράτους αναφορικά με τις πολυάριθμες ενέργειες και παραλείψεις του κράτους για την ελάττωση των επιπτώσεων αυτής της εκμετάλλευσης στο περιβάλλον και τους κατοίκους.

Κατά τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας έγινε προσπάθεια να συγκεντρωθεί και να αξιοποιηθεί πλήθος διαφορετικών στοιχείων, όπως απαντητικά διοικητικά έγγραφα των εμπλεκόμενων φορέων -ΔΕΗ, ΥΠΕΧΩΔΕ, Υπουργείο Ανάπτυξης- προς το Συνήγορο του Πολίτη, στοιχεία εκπομπών και μετρήσεων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και των υπερβάσεων των σταθμών της ΔΕΗ από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης, αποφάσεις τροποποιήσεων των εγκεκριμένων περιβαλλοντικών όρων λειτουργίας των μονάδων από το ΥΠΕΧΩΔΕ, το τελικό πόρισμα του Συνήγορο του Πολίτη, η προσφυγή του *Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα*

Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ), δελτία τύπου, ετήσια δελτία και απολογισμοί της ΔΕΗ, αρχειακό υλικό από τον τύπο καθώς και επιστημονικές μελέτες που πραγματοποιήθηκαν για το θέμα. Η πρόσβαση βέβαια στα απαραίτητα διοικητικά έγγραφα αποδείχτηκε ότι δεν ήταν εύκολη, ενώ υπήρχαν υπεκφυγές και σαφείς αρνήσεις.

Η περιοχή μελέτης βρίσκεται στην Καρδιά, στον Άγιο Δημήτριο και στην Πτολεμαΐδα του νομού Κοζάνης στη Δυτική Μακεδονία, καθώς και στην Μεγαλόπολη του νομού Αρκαδίας στην Πελοπόννησο. Ο χρονικός ορίζοντας της μελέτης εκτείνεται από τον Απρίλιο του 2004, όπου κάτοικοι του Νομού Κοζάνης κατέθεσαν στον Συνήγορο του Πολίτη αναφορές που κατήγγειλαν τις υπερβάσεις των εκπομπών των αερίων ρύπων λόγω της λειτουργίας των μονάδων της ΔΕΗ, μέχρι την καταδικαστική απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης που κοινοποιήθηκε στα ενδιαφερόμενα μέλη στις 6 Φεβρουαρίου 2007 και την επιβολή προστίμου στη ΔΕΗ το Σεπτέμβριο του 2007 μετά από έλεγχο των Επιθεωρητών Περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο μέρος, κεντρική πρόταση του ολοκληρωμένου θεωρητικού σχήματος, είναι ότι προϋπόθεση για να προκύψει το κρατικά διευκολυνόμενο επιχειρηματικό έγκλημα είναι να υπάρχει πίεση για την επίτευξη των οικονομικών στόχων της επιχείρησης, πρόσβαση στα παράνομα μέσα που θα καταστήσει τη συμπεριφορά αυτή εφικτή και έλλειψη αποτελεσματικού ελέγχου και περιορισμών. Η συγκεκριμένη περιπτωσιολογική μελέτη πέρα από τη δυνατότητα επιβεβαίωσης ή απόρριψης αυτής της υπόθεσης, παράλληλα διευκολύνει στην κατανόηση των παρακάτω θεμάτων:

- Πως διατηρείται και αναπαράγεται το επιχειρηματικό έγκλημα, ποίων συμφέροντα βρίσκονται πίσω από τις θεσμοποιημένες αξίες και κανόνες, την επικράτηση και εδραίωση τους.
- Πως συνδέεται η επιχειρηματική δράση της ΔΕΗ με το κράτος, το περιβάλλον και την προστασία του.
- Γιατί και πως επιδρά η κοινωνική κινητοποίηση στη δραστηριοποίηση της επιχείρησης σε σχέση με το περιβάλλον.

B. Παρουσίαση της μελέτης

Η δομή που επιλέχθηκε και ακολουθήθηκε για την παρουσίαση της μελέτης, στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην πεποίθηση πως πριν την ανάλυση της υπόθεσης, είναι σημαντικό να γίνει γνωστή η ιστορική διαδρομή της επιχείρησης, η πορεία της εκμετάλλευσης του λιγνίτη στην Ελλάδα, καθώς και η σχέση του ενεργειακού τομέα με τις εκπομπές αερίων ρύπων. Στη συνέχεια μία σύντομη παρουσίαση των υποθέσεων μας εισάγει στα διάφορα στάδια από τα οποία πέρασε η περίπτωση στα 3,5 περίπου χρόνια διάρκειας της.

Πριν την εκτενή αναφορά των γεγονότων ακολουθεί η παρουσίαση της νομοθεσίας που σχετίζεται με την υπόθεση και που συγκεκριμένα αφορά στην ατμοσφαιρική ρύπανση και στην περιβαλλοντική αδειοδότηση, στην προστασία δηλαδή του περιβάλλοντος μέσω ειδικής διοικητικής διαδικασίας. Η παράθεση της νομοθεσίας κρίνεται αναγκαία σε αυτό το σημείο προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι παραβάσεις της νομοθεσίας από την πλευρά της επιχείρησης καθώς και οι ενέργειες

και παραλείψεις του κράτους προς διευκόλυνση της, οι οποίες παρουσιάζονται στη συνέχεια, στην ανάλυση του χρονικού των γεγονότων.

Πρωτίστης σημασίας ήταν η πλήρης παρουσίαση των γεγονότων και θέσεων όπως κατεγράφησαν στα διοικητικά έγγραφα. Γι' αυτόν το λόγο προβάλλεται το σύνολο της επικοινωνίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων καθώς και εκτενή αποσπάσματα των δηλώσεων και θέσεων τους. Παρ' ότι αυτό δείχνει ενίοτε κουραστικό, προτιμήθηκε έναντι της επιλεκτικής περικοπής χάριν συντομίας. Κάτι τέτοιο βοηθά στην αποκάλυψη των αντιλήψεων, εκλογικεύσεων και αρνήσεων μέσα από τα δικά τους έγγραφα. Στόχος είναι να φανούν όλες διαδικασίες σύγκρουσης, αμφισβήτησης της πολιτικής εξουσίας και αλλαγής στάσης του κράτους ύστερα από τις έντονες πιέσεις και την κοινωνική κινητοποίηση.

Η μελέτη ολοκληρώνεται με την κριτική ανάλυση των στοιχείων και τη διεξοδική διερεύνηση της κεντρικής γραμμής αιτιώδους ακολουθίας, τόσο στο επίπεδο της περίπτωσης όσο και σε θεωρητικό επίπεδο, όπου και αξιοποιούνται τόσο η γνώση για το πλαίσιο όσο και η θεωρητική αναζήτηση από την βιβλιογραφία. Ένας συμπερασματικός επίλογος με την μορφή σύνοψης των συμπερασμάτων που έχουν ήδη παρουσιαστεί, κλείνει ουσιαστικά την μελέτη.

Γ. Ιστορική αναδρομή της ΔΕΗ

Η ανάπτυξη των εταιρειών παραγωγής και διανομής ηλεκτρικού ρεύματος στην Ελλάδα αρχίζει από το 1889, όταν ο φωτισμός με ηλεκτρική ενέργεια αντικαθιστά το φωτισμό με φωταέριο. Η πρώτη περίοδος 1922-1940, χαρακτηρίζεται από τη ραγδαία ανάπτυξη μικρών τοπικών μονάδων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας

και την εξάπλωση της ηλεκτρικής ενέργειας στην οικονομική και ιδιωτική ζωή (Τριανταφύλλου, 2009).) Η κατάσταση αλλάζει ριζικά κατά τη δεύτερη περίοδο, μετά το 1940, με το δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, τη Γερμανική, Ιταλική και Βουλγαρική κατοχή της χώρας και τον εμφύλιο πόλεμο που ακολούθησε, που είχαν ως αποτέλεσμα τεράστιες καταστροφές τόσο στην παραγωγή όσο και στη διανομή ηλεκτρικής ενέργειας. Μέχρι τότε υπήρχαν στην Ελλάδα 400 περίπου ιδιωτικές και δημοτικές επιχειρήσεις παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που χρησιμοποιούσαν το πετρέλαιο και το γαιάνθρακα που εισάγονταν από το εξωτερικό. Τα εισαγόμενα αυτά καύσιμα σε συνδυασμό με τη διαίρεση της παραγωγής, εξωθούσαν την τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος στα ύψη, με αποτέλεσμα η ηλεκτρική ενέργεια να αποτελεί ένα είδος πολυτελείας, το οποίο τις περισσότερες φορές παρεχόταν με ωράριο και ξαφνικές διακοπές.

Στο πλαίσιο αντιμετώπισης αυτών των προβλημάτων και της ανάγκης εθνικοποίησης της παραγωγής και διανομής της ηλεκτρικής ενέργειας για τον εξηλεκτρισμό του συνόλου της χώρας, ιδρύθηκε η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού τον Αύγουστο του 1950 με το Ν.1468/1950. Αντικείμενο της ήταν η παραγωγή, μεταφορά και διανομή ηλεκτρικής ενέργειας σε όλη την Ελλάδα. Σταδιακά, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1957-1963, η ΔΕΗ εξαγόρασε όλες τις 400 περίπου ιδιωτικές και δημοτικές εταιρίες, συμπεριλαμβανομένης και της Ηλεκτρικής Εταιρείας Αθηνών-Πειραιώς Ε.Π.Ε., με σκοπό την ύπαρξη ενός ενιαίου φορέα διαχείρισης όπου μέσα από την εκμετάλλευση των εγχώριων πόρων να παρέχει ηλεκτρικό ρεύμα στην φθηνότερη δυνατή τιμή (ΔΕΗ, Απολογισμός 2005) .

Η ΔΕΗ χρησιμοποίησε αμέσως τα λιγνιτικά κοιτάσματα του ελληνικού υπεδάφους που είχαν νωρίτερα εντοπισθεί ως καύσιμη ύλη στις λιγνιτικές μονάδες ηλεκτροπαραγωγής που δημιουργούσε (Παράρτημα 1). Το 1951 ανέλαβε την υπόγεια

εκμετάλλευση των Ορυχείων στο Αλιβέρι (Εύβοια), αυξάνοντας την παραγωγή σε 750 χιλιάδες τόνους το χρόνο και τροφοδοτώντας μονάδες συνολικής ισχύος 230 MW. Η λειτουργία του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου σταμάτησε στις αρχές της δεκαετίας του 1980.

Η αξιολόγηση των λιγνιτών της ευρύτερης περιοχής Πτολεμαΐδας άρχισε μετά το 1938. Το 1955 ιδρύθηκε η εταιρεία ΛΙΠΤΟΛ (εταιρεία ΜΠΟΔΟΣΑΚΗ) στη λεκάνη της Πτολεμαΐδας, με αντικείμενο την εκμετάλλευση του λιγνίτη και τη χρησιμοποίησή του για την παραγωγή μπρικετών, αζωτούχων λιπασμάτων, ημικώκ και ηλεκτρικής ενέργειας. Μερικά χρόνια αργότερα, το 1959, το 90% των μετοχών της ΛΙΠΤΟΛ περιήλθαν στη ΔΕΗ και το 10% στην Εθνική Τράπεζα. Το 1975 αποφασίστηκε η πλήρης ενσωμάτωση της ΛΙΠΤΟΛ στη ΔΕΗ⁴³. Σήμερα η εκμετάλλευση του λιγνίτη στην ευρύτερη λεκάνη της Πτολεμαΐδας ανήκει στην αρμοδιότητα του Λιγνιτικού Κέντρου Δυτικής Μακεδονίας (ΛΚΔΜ).

Το λιγνιτικό κοίτασμα Μεγαλόπολης μελετήθηκε για πρώτη φορά το 1957 και οδήγησε το 1969 στην εκμετάλλευση του λιγνίτη από τη ΔΕΗ. Η κίνηση αυτή ήταν πάρα πολύ σημαντική σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς για πρώτη φορά ένας φτωχός λιγνίτης εξορύσσεται και χρησιμοποιείται για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Το λιγνιτωρυχείο της Μεγαλόπολης ξεκίνησε με μία ετήσια παραγωγή 1 εκ. τόνους και το 2005 η παραγωγή λιγνίτη ανήλθε στους 13,5 εκ. τόνους.

Σήμερα, η ΔΕΗ παράγει περίπου 70 εκ. τόνους λιγνίτη σε ετήσια βάση (69 εκ. τόνους το 2005) με αποτέλεσμα η Ελλάδα να κατέχει τη δεύτερη θέση σε παραγωγή

⁴³ Ν. 134/1975 (ΦΕΚ 180/τ. Α' /29-8-1975) «Περί συγχωνεύσεως εις την ΔΕΗ της ΑΕ ΛΙΠΤΟΛ». Το Ελληνικό κράτος με το Νόμος 134/1975 (άρθρο 3) και το Ν.Δ. 4029/1959, Άρθρο 22(1), παραχώρησε στη ΔΕΗ το αποκλειστικό δικαίωμα έρευνας και εκμετάλλευσης ορυχείων λιγνίτη στη Δυτική Μακεδονία (Πτολεμαΐδα, Ορυχεία Κυρίου Πεδίου, Νότιου Πεδίου και Πεδίου Καρδιάς), στην Κεντρική Πελοπόννησο (Μεγαλόπολη), στα πεδία της Ελασσόνας και της Δράμας, στην περιοχή του Αμυνταίου και στην περιοχή της λεκάνης της Φλώρινας στο νομό Φλώρινας (ορυχεία Αμυνταίου και Φλώρινας αντίστοιχα, που ανήκουν στο λιγνιτικό κέντρο Δυτικής Μακεδονίας).

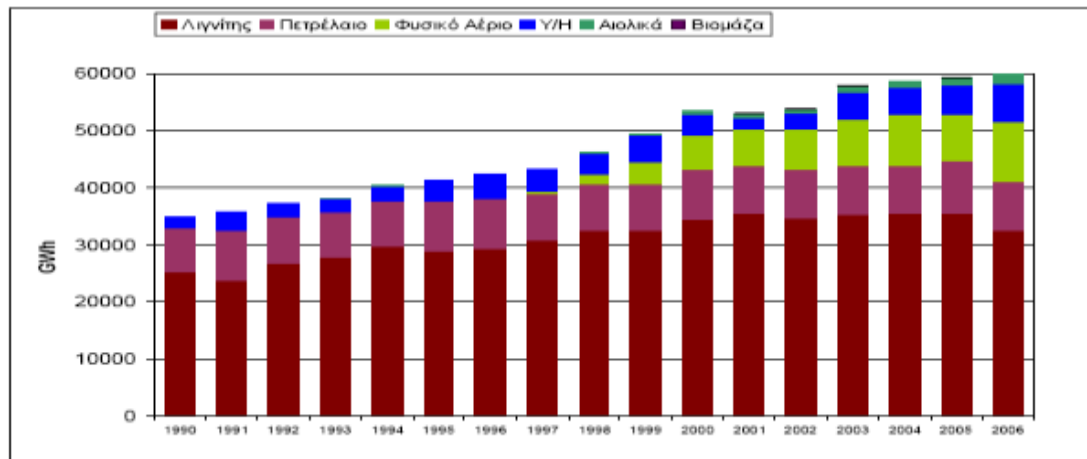
λιγνίτη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την τέταρτη θέση παγκοσμίως μετά τη Γερμανία, τις ΗΠΑ και τη Ρωσία (1^η Έκθεση για το μακροχρόνιο ενεργειακό σχεδιασμό της Ελλάδας, ΥΠΑΝ)⁴⁴. Κατά το έτος 2005 η εταιρεία παράγαγε περίπου το 96% της συνολικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα και όπως φαίνεται από το Σχήμα 1, το μεγαλύτερο ποσοστό προήλθε από το λιγνίτη. Για το έτος 2006 το 60% της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας ήταν από λιγνίτη, το 16% από πετρελαϊκά προϊόντα, το 18.7% από φυσικό αέριο, το 14% από υδροηλεκτρικά και το 2.1% από αιολικά (1^η Έκθεση για το μακροχρόνιο ενεργειακό σχεδιασμό της Ελλάδας, ΥΠΑΝ). Η ΔΕΗ αποτελεί τη μεγαλύτερη εταιρεία παραγωγής και μοναδική εταιρεία διανομής ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα. Στην ιδιοκτησία της ανήκει επίσης και το εθνικό σύστημα μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας μήκους 11.400 χλμ.

Πίνακας 1: Παραγωγή λιγνίτη από τους μεγαλύτερους παραγωγούς παγκοσμίως. Πηγή IEA Coal Information 2006.

(Mt)			
	2003	2004	2005 (εκτίμηση)
Γερμανία	179,1	181,9	177,9
ΗΠΑ	78,4	75,8	77,2
Ρωσία	79,5	69,2	75,1
Ελλάδα	68,3	70,0	71,2
Αυστραλία	68,4	68,6	70,6
Πολωνία	60,9	61,2	61,6
Τουρκία	46,5	44,4	57,6
Τσεχία	50,3	48,5	48,8
Σερβία και Μοντενέγκρο	40,2	41,1	38,7
Καναδάς	35,6	36,7	36,8
Άλλες χώρες	195,5	195,1	189,4
ΣΥΝΟΛΟ	902,7	892,6	904,9

⁴⁴ Η Έκθεση για το Μακροχρόνιο Ενεργειακό Σχεδιασμό για την Ελλάδα 2008-2020 είναι η πρώτη που υποβάλλεται ύστερα από συνεργασία του Υπουργείου Ανάπτυξης, του Προέδρου του Συμβουλίου Εθνικής Ενεργειακής Στρατηγικής (Σ.Ε.Ε.Σ.), της ΡΑΕ και του ΚΑΠΕ, σύμφωνα με όσα προβλέπονται στο ν.3438/2006 περί της «Σύστασης Συμβουλίου Εθνικής Ενεργειακής Στρατηγικής». Υποβάλλεται, μέχρι την 31η Μαρτίου κάθε έτους από το ΣΕΕΣ στον Υπουργό Ανάπτυξης, από τον Υπουργό Ανάπτυξης στον Πρωθυπουργό και στον Πρόεδρο της Βουλής όπου συζητείται σε ειδική συνεδρίαση της Ολομέλειας της Βουλής και δημοσιεύεται σε ειδική έκδοση του Εθνικού Τυπογραφείου.

Σχήμα 1. : Ηλεκτροπαραγωγή ανά καύσιμο. Πηγή ΥΠΑΝ.

Η ΔΕΗ από την 1^η Ιανουαρίου 2001 με βάση το Ν. 2773/1999 περί απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και το Προεδρικό Διάταγμα 333/2000 (ΦΕΚ 278/20.12.2000 τ. Α'), μετατράπηκε σε Ανώνυμη Εταιρεία με την επωνυμία «Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού Ανώνυμη Εταιρεία» και διακριτικό τίτλο «Δ.Ε.Η. Α.Ε.» ή «ΔΕΗ», με μοναδικό μέτοχο το Δημόσιο και κύριο σκοπό την παραγωγή και την προμήθεια της ηλεκτρικής ενέργειας (μέχρι τότε λειτουργούσε ως μία εξολοκλήρου κρατική επιχείρηση κοινής ωφέλειας). Σύμφωνα με το νόμο 2773/1999, το ελληνικό Κράτος δεν επιτρέπεται να κατέχει λιγότερο από το 51% των μετοχών με δικαίωμα ψήφου στη ΔΕΗ. Με την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, η διαχείριση του Δικτύου Διανομής ηλεκτρικής ενέργειας πέρασε στον ΔΕΣΜΗΕ Α.Ε. (Διαχειριστής Ελληνικού Συστήματος Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας).

Το Δεκέμβριο του 2001, η ΔΕΗ εισήχθη στα Χρηματιστήρια Αξιών Αθηνών και Λονδίνου. (ΔΕΗ, Ετήσιο Δελτίο 2006). Η μετοχική σύνθεση της εταιρείας κατά την 31.12.2006 είχε ως εξής: Ελληνικό Δημόσιο 51,12%, ευρύ επενδυτικό κοινό & θεσμικοί επενδυτές 45,07% και ΟΑΠ-ΔΕΗ 3,81%.

Ο νόμος περί απελευθέρωσης σηματοδότησε την μετατροπή του μονοπωλιακού καθεστώτος σε καθεστώς ελεύθερου ανταγωνισμού. Η εισαγωγή όμως της ΔΕΗ στον ανταγωνισμό έγινε με πολλά προβλήματα μεταξύ των οποίων παλαιοί σταθμοί παραγωγής και μεγάλα χρέη.

Δ. Ενεργειακός τομέας και εκπομπές αερίων ρύπων.

Οι λιγνίτες των κοιτασμάτων Δυτικής Μακεδονίας και Μεγαλόπολης ανήκουν στην κατηγορία των φτωχών στερεών καυσίμων. Η θερμιδική δύναμη του ελληνικού λιγνίτη κυμαίνεται μεταξύ 1.800-2.300 Kcal/Kg στα κοιτάσματα της Φλώρινας, μεταξύ 1.300-1.400 Kcal/Kg στα κοιτάσματα της Πτολεμαΐδας (Κυρίου Πεδίου, Νότιου Πεδίου και Καρδιάς) μεταξύ 1.050-1.300 Kcal/Kg στα κοιτάσματα του Αμυνταίου και μεταξύ 1.050-1.100 Kcal/Kg στα κοιτάσματα της Μεγαλόπολης (Ευθυμιάδης, Βιρβίλη και Πορφύρης, 2005).

Η χαμηλή θερμική δύναμη του λιγνίτη έχει ως αποτέλεσμα την μειωμένη απόδοση ισχύος και τον μειωμένο βαθμό απόδοσης των μονάδων. *Όταν μία μονάδα λειτουργεί με φτωχό λιγνίτη 1100 kcal/kg, τότε αποδίδει μικρή ισχύ (~244 MW) ενώ ο θερμικός βαθμός απόδοσης είναι ίσος με 34,8% έως 35,3%. Η οδηγία IPPC επιβάλλει ως Βέλτιστη Διαθέσιμη Τεχνολογία την λειτουργία με καθαρό βαθμό απόδοσης από 36% έως 40%.*

Η λειτουργία με φτωχό λιγνίτη 1100 kcal/kg δημιουργεί επιπλέον αύξηση των εκπομπών σκόνης και αιωρούμενων σωματιδίων⁴⁵. Η χρήση κακής ποιότητας λιγνίτη

⁴⁵ Υπάρχουν τρεις κατηγορίες αιωρούμενων σωματιδίων, οι οποίες διαφέρουν ως προς την προέλευση, τη χημική τους σύσταση και την επικινδυνότητά τους: τα TSP- Total Suspended

αυξάνει τις εκπομπές σκόνης από 47,9 mg/m³ σε 68,4 mg/m³, τιμή σαφώς μεγαλύτερη της κατευθυντήριας τιμής (5-25 mg/m³) που προτείνει η Ευρωπαϊκή Ένωση στο εγχειρίδιο αναφοράς βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών (Ευθυμιάδης et al., 2005). Όπως φαίνεται από το Σχήμα 2, σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Μητρώο Βιομηχανικών Εκπομπών (EPER)⁴⁶, το 2004 η Ελλάδα κατείχε την δεύτερη θέση εκπομπών PM₁₀⁴⁷ στην ατμόσφαιρα.

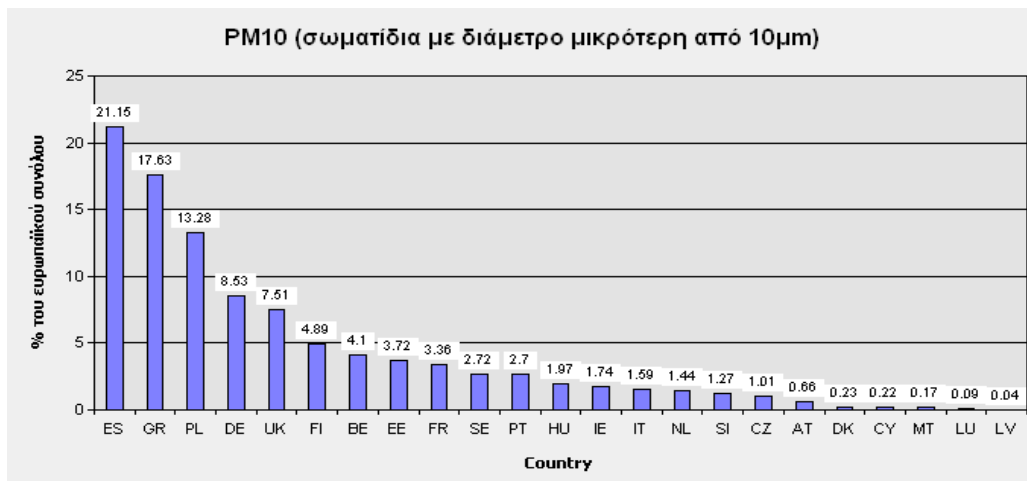
Σύμφωνα με την δεύτερη γενική έκθεση EPER (7 Ιουνίου 2007) και όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, τέσσερις Ατμοηλεκτρικοί σταθμοί της ΔΕΗ κατατάσσονται στις 5 πρώτες πιο ρυπογόνες βιομηχανικές εγκαταστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς την εκπομπή μικροσωματιδίων PM₁₀ στην ατμόσφαιρα και συγκεκριμένα οι ΑΗΣ της ΔΕΗ στην Καρδιά, στον Άγιο Δημήτριο και στην Πτολεμαΐδα του Νομού Κοζάνης, και οι μονάδες I-II-III στην Μεγαλόπολη.

Particulate (ολικά αιωρούμενα σωματίδια), τα PM₁₀ (εσπνεύσιμα αιωρούμενα σωματίδια) και PM_{2,5} (αναπνεύσιμα αιωρούμενα σωματίδια).

⁴⁶ Το EPER (The European Pollutant Emission Register) είναι το Ευρωπαϊκό μητρώο ρυπογόνων εκπομπών που βασίζεται στο άρθρο 15 (3) της οδηγίας 96/61/ΕΚ σχετικά με την ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχο της ρύπανσης. Δίνει πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με τις ετήσιες εκπομπές περίπου 9.200 βιομηχανικών εγκαταστάσεων στα 15 κράτη μέλη της ΕΕ καθώς και στη Νορβηγία και την Ουγγαρία για το έτος 2001 (πρώτο υποβολής εκθέσεων) και περίπου 12.000 εγκαταστάσεων στα 25 κράτη μέλη της ΕΕ και στη Νορβηγία για το έτος 2004. Για το τρίτο έτος αναφοράς το 2007, το EPER θα αντικατασταθεί από το ευρωπαϊκό μητρώο έκλυσης και μεταφοράς ρύπων (ευρωπαϊκό PRTP).

⁴⁷ Τα λεπτόκοκκα σωματίδια με αεροδυναμική διάμετρο μικρότερη των 10 mg ονομάζονται «αναπνεύσιμα σωματίδια» (PM₁₀ - Particulate Matter), και αυτά κυρίως προκαλούν προβλήματα στο αναπνευστικό, νευρικό και κυκλοφοριακό σύστημα του ανθρώπου. Βασικές πηγές αποτελούν οι βιομηχανίες επεξεργασίας ορυκτών (π.χ. τα τσιμεντοποιεία), οι μεγάλες εγκαταστάσεις καύσης (π.χ. οι ηλεκτροπαραγωγοί σταθμοί) και τα πετρελαιοκίνητα οχήματα. (Τεχνική έκθεση, Απρίλιος 2001-Μάρτιος 2002, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Κυπριακή Δημοκρατία).

Σχήμα 2: Εκπομπές στην ατμόσφαιρα ανά κράτος μέλος 2004. Πηγή EPER.

Πίνακας 2: Εγκαταστάσεις με τις υψηλότερες εκπομπές σε PM₁₀. Πηγή EPER.

PM10				
GR_EL5800876	PPC S.A., SES AG. DIMITRIOU	Greece	19 900 000	
GR_EL1201188	PPC S.A., SES MEGALOPOLIS, UNITS I,II,III	Greece	6 550 000	
EE_10579981a	Narva Elektriijaamad AS, Balti Elektriijaam	Estonia	4 660 000	
GR_EL5800949	PPC S.A., SES KARDIAS	Greece	4 560 000	
GR_EL5800902	PPC S.A., SES PTOLEMAIDAS	Greece	4 050 000	

Ε. Επιπτώσεις στο περιβάλλον και στην υγεία

Το γεγονός ότι η ατμοσφαιρική ρύπανση έχει δυσμενείς και μακροχρόνιες, επιδράσεις στην υγεία και ιδιαίτερα σε ασθενείς που σχετίζονται με το καρδιαγγειακό σύστημα, άρχισε να γίνεται φανερό με επιδημιολογικές έρευνες περίπου από το 1990. Η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (WHO) έχει κατατάξει τα αιωρούμενα σωματίδια στην κορυφή της λίστας των επικίνδυνων αέριων ρύπων (Παπαστεριάδης και Δερμιτζάκης, 2002). Η υψηλή συγκέντρωση τους στην ατμόσφαιρα σχετίζεται άμεσα

με εισαγωγές στα νοσοκομεία και αυξανόμενη θνησιμότητα σε ανθρώπους με ή χωρίς προδιάθεση εμφάνισης καρδιαγγειακών παθήσεων (A.H.A., 2002).

Η επιδημιολογία έχει ξεκάθαρες ενδείξεις σύνδεσης της αύξησης της συγκέντρωσης ρύπων με εισαγωγές και θανάτους σε νοσοκομεία από καρδιαγγειακά νοσήματα, όπως οξύ έμφραγμα του μυοκαρδίου και αρρυθμία (Routledge et al., 2003). Σύμφωνα με μελέτη για 10 πόλεις της Ευρώπης (Αθήνα, Βουδαπέστη, Λοντζ, Λονδίνο Μαδρίτη, Παρίσι, Πράγα, Ρώμη, Στοκχόλμη, Τελ-Αβίβ), όπου διερευνήθηκε η συσχέτιση ανάμεσα στις συγκεντρώσεις αιωρούμενων σωματιδίων στην ατμόσφαιρα και της θνησιμότητας εξαιτίας αναπνευστικών και καρδιαγγειακών αιτιών, παρατηρήθηκε αύξηση των θανάτων κατά 4,2% εξαιτίας αναπνευστικών προβλημάτων σε μία αντίστοιχη αύξηση της συγκέντρωσης των PM_{10} κατά 10 mg/m^3 και για την περίπτωση των καρδιαγγειακών παθήσεων μία αύξηση κατά 1,97% σε μία αντίστοιχη αύξηση της συγκέντρωσης των PM_{10} (Zanobetti et al., 2003). Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και η βραχυχρόνια αύξηση της συγκέντρωσης PM_{10} κατά μόνο 1 mg/m^3 σε σχέση με την ημερήσια οριακή τους τιμή (50 mg/m^3) σε μια περιοχή, οδηγεί σε αύξηση της συχνότητας εμφάνισης πρόωρων θανάτων σε ποσοστό που κυμαίνεται ανάμεσα σε 0,6% και 1,6% (Lipfert and Wyzga, 1997, Pope and Dockery, 2006). Επιπλέον υψηλά επίπεδα PM_{10} σχετίζονται με την εισαγωγή σε νοσοκομεία, κρίσεις άσθματος καθώς και αλλεργίες και υπολειτουργία του αναπνευστικού και ανοσοποιητικού συστήματος (Καλιαμπάκος και Δαμιγός, 2003).

Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι έχει αποδειχθεί μέσα από αρκετές μελέτες ότι σωματίδια τα οποία προέρχονται από σταθερές εστίες καύσης (βιομηχανίες), σχετίζονται περισσότερο με αναπνευστικά προβλήματα σε αντίθεση με τα σωματίδια των κινητών πηγών, που προέρχονται κυρίως από εκπομπές βενζινοκίνητων οχημάτων και τα οποία δείχνουν προτίμηση στα καρδιαγγειακά επεισόδια (Laden et al., 2000).

Ενδεικτικό της επικινδυνότητας των αιωρούμενων σωματιδίων για την υγεία αποτελεί το γεγονός ότι δεν έχει προσδιοριστεί από την επιστήμη συγκεκριμένο όριο κάτω από το οποίο οι εκπομπές αυτές μπορούν να θεωρούνται ακίνδυνες. Σύμφωνα με έρευνες της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Περιβάλλοντος (E.E.Y. European Environmet Agency - EEA)⁴⁸, στο πλαίσιο του προγράμματος «Καθαρός αέρας για την Ευρώπη» (Clean Air for Europe - CAFE), οι αυξημένες εκπομπές PM συντελούν ετησίως στο πρόωρο θάνατο περισσότερων από 348.000 ανθρώπων στα 25 κράτη-μέλη της E.E., ενώ παράλληλα ελαττώνουν το μέσο προσδόκιμο όριο ζωής κατά ένα περίπου χρόνο.

Σχετικά με τις επιπτώσεις της ατμοσφαιρικής ρύπανσης σε ευρεία κλίμακα, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου έχουν αυξηθεί σταθερά κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, με σημαντικότερα αέρια το διοξείδιο του άνθρακα (CO₂) που παράγεται από τις καύσεις (κάρβουνο, πετρέλαιο, φυσικό αέριο κ.τ.λ.) και το μεθάνιο (CH₄) που εκλύεται από τη γεωργική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα, η συγκέντρωση CO₂ έχει αυξηθεί από 280 ppm κατά την προβιομηχανική περίοδο σε 375 ppm σήμερα (Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών, 2005).

Δραστηριότητες που σχετίζονται με την παραγωγή και την κατανάλωση ενέργειας ευθύνονται και για το 60% των παγκόσμιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Στην Ελλάδα τα σοβαρότερα προβλήματα βιομηχανικής ατμοσφαιρικής ρύπανσης⁴⁹ εντοπίζονται κατά κύριο λόγο σε περιοχές παραγωγής ενέργειας από λιγνίτη (περιοχή Κοζάνης, Πτολεμαΐδας, Μεγαλόπολης) ή σε περιοχές που λειτουργούν μεγάλες βιομηχανικές μονάδες (μεμονωμένες ή συγκεντρωμένες) (ΥΠΕΧΩΔΕ, Πρόταση προς δημόσια διαβούλευση ΕΣΣΑ, 2006). Έτσι οι μισές περίπου εκπομπές CO₂ προέρχονται από τον τομέα παραγωγής ηλεκτρισμού και

⁴⁸ <http://www.eea.europa.eu/themes/human/about-environment-and-health>

⁴⁹ Τα προβλήματα ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην Ελλάδα διαχωρίζονται σε προβλήματα βιομηχανικής ρύπανσης και προβλήματα αστικής ρύπανσης (ΥΠΕΧΩΔΕ, Πρόταση προς δημόσια διαβούλευση ΕΣΣΑ, 2006).

θερμότητας όπου το 83% οφείλεται στη καύση λιγνίτη (1^η Έκθεση για το μακροχρόνιο ενεργειακό σχεδιασμό της Ελλάδας, ΥΠΑΝ). Οι εκπομπές CO₂, που προέρχονται από τους ατμοηλεκτρικούς σταθμούς (ΑΗΣ), μπορούν να μειωθούν κατά 30%, αν η ενεργειακή απόδοση καυσίμου φτάσει το 43% από το 32% που είναι σήμερα (Παπανικολάου και Κώτης, 2005).

Οι συνολικές εκπομπές CO₂ ανά δραστηριότητα κατά την περίοδο 2000-2003 παρουσιάζονται στον Πίνακα 3. Η ΔΕΗ συμμετέχει κατά 72% στο σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών Διοξειδίου του Άνθρακα, όπου το 59% έχει παραχωρηθεί αποκλειστικά στους σταθμούς που τροφοδοτούνται με λιγνίτη (Παράρτημα 2) και συνεπώς η ΔΕΗ εκπέμπει το 40% του συνόλου αερίων ρύπων του θερμοκηπίου της χώρας (ΥΠΕΧΩΔΕ, Δελτίο τύπου, 13 Μαρτίου 2007).

Πίνακας 3: Ιστορικές εκπομπές CO₂ ανά δραστηριότητα για την περίοδο 2000 – 2003. Πηγή: Εθνικό Σχέδιο Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών, 2005-2007.

	2000	2001	2002	2003	Μέσες ετήσιες ιστορικές εκπομπές
ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΚΠΟΜΠΕΣ CO₂					
Ηλεκτροπαραγωγή	50,821,996	52,031,782	51,634,585	52,320,772	55,653,327
Λοιπές εγκαταστάσεις καύσης	1,146,927	1,128,071	1,178,648	1,083,526	1,188,310
Δυλιστήρια	3,503,436	3,513,367	3,560,537	3,597,470	3,621,573
Φρύξη μετάλλων	723,416	752,187	841,076	828,506	813,391
Σίδηρος & Χάλυβας	360,717	480,402	596,920	545,291	777,105
Παραγωγή τσιμέντου	10,792,575	10,882,903	10,576,265	10,631,854	11,212,726
Παραγωγή ασβέστη	668,542	683,501	762,466	824,286	834,394
Παραγωγή	48,803	107,665	117,167	100,981	110,590

γυαλιού					
Παραγωγή κεραμικών	610,168	667,855	698,335	812,699	823,245
Παραγωγή χαρτιού	177,475	188,859	212,068	200,394	215,649
Σύνολο	68,854,05 6	70,436,59 2	70,178,06 8	70,945,77 9	75,250,31 0

ΣΤ. Συνοπτική παρουσίαση των Υποθέσεων

Κάτοικοι του Νομού Κοζάνης κατέθεσαν στον Συνήγορο του Πολίτη αναφορές που κατήγγειλαν τις υπερβάσεις των εκπομπών των αερίων ρύπων λόγω της λειτουργίας της μονάδας ΙΙΙ του Ατμοηλεκτρικού Σταθμού (ΑΗΣ) της Δ.Ε.Η. στην Καρδιά, των μονάδων Ι-ΙΙ-ΙΙΙ και ΙV στον Άγιο Δημήτριο και των μονάδων Ι-ΙΙ και ΙV στην Πτολεμαΐδα του Νομού Κοζάνης, την έλλειψη έγκρισης περιβαλλοντικών όρων για τη λειτουργία τους, και την επικείμενη λήξη της προσωρινής άδειας λειτουργίας τους.

Ο Συνήγορος του Πολίτη μετά από τη διερεύνηση της υπόθεσης, διαπίστωσε ότι στις εν λόγω μονάδες υπήρξαν υπερβάσεις στις εκπομπές των αιωρούμενων σωματιδίων για μεγάλο χρονικό διάστημα. Επιπλέον διαπίστωσε ότι παρασχέθηκε με νόμο μια ενιαία, προσωρινή άδεια λειτουργίας για τους ατμοηλεκτρικούς σταθμούς της Καρδιάς, του Αγίου Δημητρίου και της Πτολεμαΐδας, σε πρώτη φάση έως τον Ιούλιο του 2005. Αυτή η άδεια παραχωρήθηκε χωρίς εξατομικευμένη περιβαλλοντική αξιολόγηση ειδικά για κάθε μονάδα.

Στο πόρισμα που δημοσίευσε τον Οκτώβριο του 2005, ο Συνήγορος υπογράμμισε ότι αυτές οι πρακτικές δεν σέβονται το άρθρο 24 του Συντάγματος όπως

αυτό ερμηνεύεται από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Επικρατείας, εάν για οποιονδήποτε λόγο πρέπει να παραχωρηθεί μια ενιαία άδεια λειτουργίας, αυτή οφείλει να βασίζεται σε μια εξειδικευμένη και εξατομικευμένη περιβαλλοντική αξιολόγηση κάθε μονάδας.

Επιπλέον επισήμανε ότι στο παρελθόν υπήρξε επανειλημμένη τροποποίηση των εγκεκριμένων περιβαλλοντικών όρων και τριετής καθυστέρηση στην ενσωμάτωση Κοινοτικών Οδηγιών σε σχέση με τις προθεσμίες που έθεταν οι ίδιες.

Συμπερασματικά, ο Συνήγορος του Πολίτη κάλεσε την Κυβέρνηση να ακολουθήσει διαδικασίες πιο συμβατές με το σεβασμό της δικαστικής τάξης. Η Κυβέρνηση δεν απάντησε στο Συνήγορο που αντίθετα, ενημερώθηκε από τον Τύπο (εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, 24.08.2005), ότι η ισχύς της προσωρινής άδειας λειτουργίας των μονάδων της Δ.Ε.Η. παρατάθηκε μέχρι την 31.12.2008 με τροπολογία που εισήχθη σε πολυνομοσχέδιο (παρ. 1 του άρθρου 24 του ν.3377/05 ΦΕΚ 202 Α'/19.08.05).

Ο δήμαρχος της δημοτικής αρχής Δημήτριου Ύψηλάντη με την αναφορά 0400/2004 και ο δήμαρχος της δημοτικής αρχής του Ελλήσποντου με την αναφορά 0401/2004⁵⁰, κατήγγειλαν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την ατμοσφαιρική ρύπανση που προκαλείται από την εκπομπή δηλητηριωδών ουσιών από τα εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρισμού της ΔΕΗ στην Καρδιά, τον Άγιο Δημήτριο και την Πτολεμαΐδα του νομού Κοζάνης. Αναφέρθηκε ότι οι επιπτώσεις της εν λόγω ρύπανσης στη δημόσια υγεία, όπως λόγω χάρη καρκίνοι, οφθαλμολογικές αλλεργίες και αναπνευστικά προβλήματα, έχουν δημιουργήσει μεγάλη ανησυχία στον τοπικό πληθυσμό. Ως εκ τούτου ζητήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να εξασφαλίσει

⁵⁰ www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/cm/616/616829/616829e1.pdf -

ότι οι αρμόδιες ελληνικές αρχές θα λάβουν τα απαραίτητα μέτρα με στόχο την άμεση εφαρμογή και τήρηση των ισχυουσών πράξεων της ΕΕ.

Σύμφωνα με την απάντηση της Επιτροπής που ελήφθη στις 30 Μαρτίου 2005, σημειώθηκε ότι δεν είναι αναγκαίο κάθε εγκατάσταση μεμονωμένα να συμμορφώνεται με τα όρια εκπομπών που ορίζονται στην οδηγία 2001/80/ΕΚ, όταν αντί των ορίων εκπομπών εφαρμόζεται εθνικό σχέδιο μείωσης των εκπομπών (άρθρο 4, παράγραφος 6). Αφορά σε έναν ευέλικτο μηχανισμό που μειώνει τις ολικές ετήσιες εκπομπές αερίων των εγκαταστάσεων του κράτους που υποβάλλονται στο σχέδιο. Σε συμπληρωματική απάντηση της Επιτροπής, που ελήφθη στις 12 Μαΐου 2006, αναφέρθηκε ότι οι ελληνικές αρχές επέβαλαν κυρώσεις για τις εν λόγω υπερβάσεις, επέβαλαν πρόστιμα στη διαχειρίστρια εταιρεία και ενέκριναν και εφάρμοσαν τα κατάλληλα μέτρα με στόχο τη σταδιακή αντικατάσταση των ηλεκτροστατικών φίλτρων (προσαρμογή στη Βέλτιστη Διαθέσιμη Τεχνολογία).

Στις 4 Απριλίου 2005, το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, υπέβαλλε στην Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (ΕΚΧ) του Συμβουλίου της Ευρώπης⁵¹ την υπ' αριθ. 30/2005 συλλογική προσφυγή κατά του Ελληνικού Κράτους⁵². Εν όψει της προσφυγής, ο Συνήγορος του Πολίτη είχε δώσει στο ΙΜΔΑ στοιχεία της έρευνας του και το από Ιουλίου 2005 πόρισμα του σχετικά με τις αναφορές για την ατμοσφαιρική ρύπανση

⁵¹ Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ανεξάρτητος διεθνής οργανισμός και δεν αποτελεί μέρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κύριος ρόλος του είναι η ενίσχυση της δημοκρατίας, των ανθρώπινων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου σε όλα τα κράτη μέλη του. Ο ΕΚΧ επικυρώθηκε από την Ελλάδα στις 6.6.1984 με το Ν. 1426/1984 (ΦΕΚ Α'32). Η Ελλάδα έχει υπογράψει τον αναθεωρημένο ΕΚΧ κατά την υιοθέτησή του στις 3.5.1996, αλλά δεν τον έχει επικυρώσει. Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο στον ΕΚΧ, το οποίο προβλέπει το μηχανισμό των συλλογικών προσφυγών, τέθηκε σε ισχύ στις 1.7.1998. Η Ελλάδα το επικύρωσε στις 18.6.1998 με το Ν. 2595/1998 (ΦΕΚ Α'63) (Σταυρινάκη Τ., ΙΜΔΑ, www.mfhr.gr).

⁵² www.mfhr.gr

και το καθεστώς αδειοδότησης των ατμοηλεκτρικών σταθμών της Καρδιάς, του Αγίου Δημητρίου και της Πτολεμαΐδας. Η υπόθεση αυτή αφορούσε το σύνολο των περιβαλλοντικών παραβάσεων από τις λιγνιτικές δραστηριότητες της Δ.Ε.Η. στην ευρύτερη περιοχή της Πτολεμαΐδας και της Μεγαλόπολης.

Μέρος των επιχειρημάτων της προσφυγής αποτελούσαν η υπέρβαση των επιτρεπομένων ορίων ρύπων των ΑΗΣ της Δ.Ε.Η., η ελλιπής χρήση των τεχνολογιών απορρύπανσης και η χρησιμοποίηση παλαιών και ιδιαίτερα ρυπογόνων τεχνικών και η παράλειψη από πλευράς Κράτους επαρκούς ελέγχου και μετρήσεων των ρύπων με ανεπαρκή προσωπικό στις υπηρεσίες επιθεώρησης περιβάλλοντος. Αυτές οι παραβάσεις αλλοίωσαν τις περιβαλλοντικές και κλιματολογικές συνθήκες, με σοβαρά αποτελέσματα σε βάρος της υγείας των κατοίκων των περιοχών Πτολεμαΐδας και Μεγαλόπολης.

Στο στάδιο εξέτασης του παραδεκτού της προσφυγής, η Κυβέρνηση προέβαλε την ένσταση ότι δεν ευθύνεται για τις πράξεις της Δ.Ε.Η., η οποία αποτελεί ανώνυμη εταιρεία. Η Επιτροπή επισήμανε ότι η Δ.Ε.Η. έως τη μερική της ιδιωτικοποίηση το 2001 λογοδοτούσε αποκλειστικά στο Κράτος, ενώ και κατόπιν αυτής, σύμφωνα με το ν. 2773/1999, είναι υποχρεωμένο να ασκεί έλεγχο στις δραστηριότητες της Δ.Ε.Η. (§192), Έκθεση προς την Επιτροπή των Υπουργών). Τέλος το Κράτος εξακολουθεί να κατέχει την πλειοψηφία των μετοχών της Δ.Ε.Η. (51,12% το 2006).

Στην Έκθεση προς την Επιτροπή Υπουργών, η Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων παρατήρησε ότι παρ' όλες τις διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη οι σταθμοί της Καρδιάς, του Αγίου Δημητρίου και της Πτολεμαΐδας λειτουργούν βάσει ενιαίας προσωρινής άδειας λειτουργίας, δίχως την προηγούμενη έγκριση νέων περιβαλλοντικών όρων.

Η Επιτροπή κατέληξε μεταξύ άλλων, στο ότι η Ελλάδα παραβίασε το άρθρο 11, διότι δεν προέβλεψε τις βλαβερές συνέπειες στο περιβάλλον από την εκμετάλλευση του λιγνίτη και δεν ανέπτυξε στρατηγικές πρόληψης και καταπολέμησης των κινδύνων για την υγεία των κατοίκων στις περιοχές εκμετάλλευσης του. Επιπλέον παραβίασε το άρθρο 3 παρ. 2 λόγω απουσίας αποτελεσματικού ελέγχου της νομοθεσίας σε θέματα ασφάλειας και υγείας καθώς το δυναμικό των υπηρεσιών επιθεώρησης είναι πρόδηλα ανεπαρκές.

Η Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων προς την Επιτροπή των Υπουργών κοινοποιήθηκε στα ενδιαφερόμενα μέλη στις 6 Φεβρουαρίου 2007⁵³. Οι Επιθεωρητές Περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ ξεκίνησαν τους ελέγχους στη ΔΕΗ τον Φεβρουάριο του 2007 (ΥΠΕΧΩΔΕ, Δελτίο Τύπου, 25 Σεπτεμβρίου 2007). Στις 19 και 24 Σεπτεμβρίου 2007, ο Υπουργός ΠΕΧΩΔΕ, μετά από έλεγχο των Επιθεωρητών Περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ, όσον αφορά στις αέριες εκπομπές ρύπων ατμοηλεκτρικών σταθμών, επέβαλε πρόστιμο ύψους **1.000.000 ευρώ** στη ΔΕΗ Α.Ε. και συγκεκριμένα **600.000 ευρώ**, για τους ΑΗΣ Καρδιάς (200.000), Πτολεμαΐδας (150.000) και Αγίου Δημητρίου (250.000) του Ν. Κοζάνης και **400.000 ευρώ**, για τους ΑΗΣ Μεγαλόπολης (207.000) για τις μονάδες I, II, III και 193.000 για τη μονάδα IV).

⁵³ Το ΙΜΔΑ δημοσίευσε την απόφαση-Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων στις 7 Ιουνίου 2007, πρώτη ημέρα που είχε το δικαίωμα να δημοσιοποιήσει την εν λόγω απόφαση, σε συνέντευξη τύπου το πρωί, όσο και σε σεμινάριο για το περιβάλλον το απόγευμα αυτής της μέρας, ώστε να ενημερώσει και να ευαισθητοποιήσει τους πολίτες για το ζήτημα της καταστροφής του περιβάλλοντος και της υγείας τους (ΙΜΔΑ, Δελτίο Τύπου, Αθήνα, 26.09.2007). Η έκθεση περιέχει την απόφαση της Επιτροπής επί της ουσίας της προσφυγής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΙΚΗ ΡΥΠΑΝΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΔΕΙΟΔΟΤΗΣΗ

Α. Γενικά

Το δίκαιο προστασίας της ατμόσφαιρας ή δίκαιο προστασίας από τις εκπομπές, όπως αποκαλείται στο γερμανικό δίκαιο, περιλαμβάνει τις διατάξεις για την προστασία της ατμόσφαιρας και του κλίματος από τις εκπομπές αερίων και το θόρυβο (Κουτούπα-Ρεγκάκου, 2007). Βασικό λόγο της μόλυνσης της ατμόσφαιρας αποτέλεσαν οι ανθρώπινες δραστηριότητες με την πρώτη βιομηχανική επανάσταση (στα μέσα του 18ου αιώνα, Αγγλία), την καύση του άνθρακα και την χρησιμοποίηση του ατμού και κατόπιν με τη δεύτερη βιομηχανική επανάσταση (γύρω στα 1900, Γερμανία) και την καύση των υγρών καυσίμων. Η καύση του πετρελαίου, η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και η ανάπτυξη των χημικών βιομηχανιών αύξησαν προοδευτικά τη ρύπανση του περιβάλλοντος, αλλά σοβαρό πρόβλημα ρυπάνσεως δεν υπήρχε. Έλαβε διαστάσεις ενός μείζονος περιβαλλοντικού προβλήματος μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ως τίμημα της ραγδαίας οικονομικής και τεχνολογικής προόδου.

Η επίδραση της αλόγιστης οικονομικής δράσης, της έντονης τεχνολογικής ανάπτυξης και της ανεξέλεγκτης καύσης ορυκτών καυσίμων, είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση της ποσότητας διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα. Η αύξηση της συγκέντρωσης CO₂ οδήγησε στον εγκλωβισμό υπερβολικής ποσότητας θερμότητας με συνέπεια τη θέρμανση της ατμόσφαιρας και το γνωστό πλέον «φαινόμενο του θερμοκηπίου».

Το μόνιμο και κύριο πρόβλημα του δικαίου περιβάλλοντος έκτοτε ήταν και παραμένει η σύγκρουση ανάμεσα στους παράλληλα επιδιωκόμενους σκοπούς, την προστασία του περιβάλλοντος και την οικονομική ανάπτυξη. Η προστασία βέβαια του περιβάλλοντος σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ανακοπή της οικονομικής ανάπτυξης ή οπισθοδρόμηση, καθώς τα σχετικά προβλήματα δεν οφείλονται μόνο στην ανάπτυξη της τεχνολογίας, αλλά και στον ατελή σχεδιασμό και την κακή χρήση της τεχνολογίας, η οποία αποτελεί στις περισσότερες περιπτώσεις απαραίτητη προϋπόθεση για την προστασία του. Συντελεί δηλαδή έναν διπλό ρόλο, αιτία ρύπανσης και παράλληλα εργαλείο για την προστασία του περιβάλλοντος.

Στην επίτευξη κάποιας ισορροπίας έχει βοηθήσει η ένταξη των επιχειρήσεων σε περιβαλλοντικές πολιτικές μείωσης των εκπομπών ρύπων και προστασίας της ατμόσφαιρας. Στο πλαίσιο μείωσης της διασυνοριακής ρύπανσης και εφαρμογής ορίων εκπομπών, τα σημαντικότερα κείμενα για την προστασία του κλίματος που προήλθαν από το διεθνή μηχανισμό, αποτελούν η Σύμβαση- Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Αλλαγές, η οποία εγκρίθηκε στη Νέα Υόρκη στις 9 Μαΐου 1992, και το Πρωτόκολλο του Κιότο που θεσπίστηκε στις 10 Δεκεμβρίου 1997 στο Κιότο.

B. Διεθνή κείμενα- Προστασία της ατμόσφαιρας

1. Σύμβαση- Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Αλλαγές (United Nations Framework Convention on Climate Change- UNFCCC)⁵⁴

Η Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Αλλαγές⁵⁵ συνιστά το πρώτο βασικό νομοθέτημα που θέσπισε η διεθνής κοινότητα και με το οποίο επιδιώχθηκε η αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών⁵⁶. Η γενικότερη συνεισφορά της είναι ότι αποτυπώνεται στο κείμενο της η επίτευξη μιας στοιχειώδους συναίνεσης ανάμεσα σε αντίθετα διεθνή πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα καθώς και σε αμφίσημα επιστημονικά δεδομένα (Κατσιμπάρδης, 2002). Η Σύμβαση θεμελιώνει την υποχρέωση στα συμβαλλόμενα μέρη να θεσπίσουν εθνικά προγράμματα για τον περιορισμό των εκπομπών των αερίων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου και να υποβάλλουν ετήσιες εκθέσεις απογραφής των εθνικών εκπομπών αερίων καθώς και εθνικό κατάλογο των ανθρωπογενών εκπομπών.

Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση για τις Κλιματικές Αλλαγές με το Νόμο 2205/94. Η ετήσια έκθεση συντάσσεται από το Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών και περιλαμβάνει κυρίως τα εξής αέρια του φαινομένου του θερμοκηπίου (ΑΦΘ): CO₂, CH₄, N₂O, PFC, HFC και SF₆.

⁵⁴ www.unfccc.int/

⁵⁵ Επικυρώθηκε από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα με την απόφαση 94/69/ΕΚ στις 15 Δεκεμβρίου 1993 (ΕΕ L 33).

⁵⁶ Στο επίκεντρο της διεθνής κοινότητας τίθεται η ανθρωπογενής παρεμβολή στη φυσική λειτουργία του παγκόσμιου κλιματικού συστήματος και όχι οι φυσικές μεταβολές. Σύμφωνα με το άρθρο 1.2 της Σύμβασης, όπου και προσδιορίζεται η έννοια της κλιματικής αλλαγής, «Αλλαγή του κλίματος σημαίνει μια κλιματική αλλαγή, η οποία αποδίδεται άμεσα ή έμμεσα σε ανθρώπινη δραστηριότητα που μεταβάλλει τη σύνθεση της ατμόσφαιρας του πλανήτη και η οποία προστίθεται στις φυσικές κλιματικές διακυμάνσεις που παρατηρούνται κατά τη διάρκεια συγκρίσιμων χρονικών περιόδων».

2. Πρωτόκολλο του Κιότο στη Σύμβαση - Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την αλλαγή του κλίματος, 11 Δεκεμβρίου 1997⁵⁷

Το Πρωτόκολλο του Κιότο στη Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Αλλαγές αποτελεί το πιο σημαντικό κανονιστικό εργαλείο για την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών και το μόνο μέχρι στιγμής διεθνές νομικό εργαλείο το οποίο προωθεί την μείωση των ανθρωπογενών εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου. Το Πρωτόκολλο θέτει ορισμένους «ποσοτικούς» στόχους μείωσης της εκπομπής αερίων που δημιουργούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου μέσα σε συγκεκριμένες προθεσμίες και συγκεκριμένα στοχεύει στη μείωση την πρώτη περίοδο δέσμευσης (2009-2012) κατά 8% σε σχέση με τις εκπομπές του 1990-έτους βάσης (το 1990 για τα CO₂, CH₄ και N₂O, και το 1995 για τα φθοριούχα αέρια-PFCs, HFCs, SF₆). Μακροπρόθεσμα, μέχρι το έτος 2020, αυτές οι εκπομπές θα πρέπει να μειωθούν έως 40%⁵⁸. Οι στόχοι μειώσεων ή περιορισμών αυτών των εκπομπών είναι διαφορετικοί ανάμεσα στα αναπτυσσόμενα και ανεπτυγμένα μέρη, λόγω των διαφορετικών επιπέδων οικονομικής ανάπτυξης (ακόμη και ανάμεσα στα μέλη του ΟΑΣΑ), καθώς και της διαφοροποίησης ως προς τις ιστορικές ευθύνες κάθε βιομηχανικού κράτους για την επιβάρυνση της ατμόσφαιρας με αέρια του θερμοκηπίου (Κατσιμπάρδης, 2007).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενσωμάτωσε το Πρωτόκολλο του Κιότο στην κοινοτική νομοθεσία μέσα από τις οδηγίες 2003/87/EK και 2004/101/EK. Η Ελλάδα υπέγραψε το Πρωτόκολλο του Κιότο τον Απρίλιο του 1998 και το κύρωσε τον Μάιο του 2002 με

⁵⁷ <www.unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php - 16k ->

⁵⁸ Αυτοί οι στόχοι δεν μπορεί να θεωρηθούν ικανοποιητικοί καθώς στο σύστημα αυτό δεν μετέχουν οι ΗΠΑ, κύρια πηγή εκπομπής ρύπων θερμοκηπίου ανά τον κόσμο και οι αναπτυσσόμενες χώρες, ιδιαίτερα οι πολύ μεγάλες –Κίνα, Ινδία, Βραζιλία-, που παρουσιάζουν σημαντικούς ρυθμούς βιομηχανικής ανάπτυξης. Βλ. Μπερδήμα, Α. (2007). «*Το Πρωτόκολλο του Κιότο και η «Εμπορία Ρύπων»*»: *Η Ελληνική και η Κοινοτική Διάσταση*».

το Νόμο 3017/2002 (ΦΕΚ 117/Α/2002). Για την Ελλάδα, σύμφωνα με τη συμφωνία στο Συμβούλιο Υπουργών Περιβάλλοντος τον Ιούνιο του 1998 (burden-sharing agreement), ορίστηκε μέγιστη επιτρεπόμενη αύξηση της τάξης του 25% μέχρι το 2012, σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990.

Για την επίτευξη των εν λόγω στόχων, το Πρωτόκολλο προτείνει μια σειρά μέτρων όπως η ενίσχυση ή θέσπιση εθνικών πολιτικών μείωσης των εκπομπών (αύξηση της ενεργειακής αποτελεσματικότητας, ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κ.ά.), καθώς και συνεργασία με τα άλλα συμβαλλόμενα μέρη (ανταλλαγή πείρας ή πληροφοριών, συντονισμός των εθνικών πολιτικών με στόχο την αποτελεσματικότητα, μέσω μηχανισμών συνεργασίας, όπως άδειες εκπομπής, από κοινού εφαρμογή και κατάλληλος μηχανισμός ανάπτυξης).

Παράλληλα μπορεί να χρησιμοποιήσει και κάποιους από τους τρεις «ευέλικτους μηχανισμούς», «μη-ποσοτικές» μεθόδους (Μπρεδήμας, 2007) που προβλέπονται από το Πρωτόκολλο: την *Κοινή Εφαρμογή* (Joint Implementation/JI) τον συνυπολογισμό δηλαδή των εκπομπών ανάμεσα σε κράτη, με την προϋπόθεση ότι οι ολικές εκπομπές δεν θα ξεπερνούν την οροφή (πλαφόν) του συνόλου των εμπλεκόμενων μερών, τον *Μηχανισμό Καθαρής Ανάπτυξης* (Clean Development Mechanism/CDM), ο οποίος επιτρέπει στα αναπτυσσόμενα κράτη να ξεπερνούν το πλαφόν των επιτρεπόμενων εκπομπών αερίων μέσω της χρηματοδότησης σχεδίων (projects) στις αναπτυσσόμενες χώρες που θα τις βοηθήσουν στη «διαρκή ανάπτυξη» και την *Εμπορία Εκπομπών* (Emissions Trading/ET) που θα αναλυθεί στα πλαίσια της κοινοτικής οδηγίας **2003/87/ΕΚ** (Οδηγός Εφαρμογής του ΣΕΔΕ στην Ελλάδα, 2006).

Γ. Κοινοτική Νομοθεσία

1. Προστασία του περιβάλλοντος μέσω ειδικής διοικητικής διαδικασίας:

Περιβαλλοντική Αδειοδότηση

Η κοινότητα καθιέρωσε ένα σύστημα για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον εν όψει της απόφασης για την πραγματοποίησή του. Για δραστηριότητες υψηλού δυναμικού ρύπανσης, προϋπόθεση για την έκδοση της διοικητικής άδειας αποτελεί η έγκριση περιβαλλοντικών όρων. Η διαδικασία αυτή αποτελεί μεταφορά ενός θεσμού αμερικανικής προέλευσης⁵⁹ (Κουτούπα-Ρεγκάκου Ε., 2007). Σύμφωνα με τις οδηγίες που ακολουθούν, η διαδικασία εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων (Ε.Π.Ε.) με σκοπό την έκδοση άδειας περιλαμβάνει τρία στάδια, την *επιλογή* όπου προσδιορίζεται εάν απαιτείται διενέργεια Ε.Π.Ε. για ένα συγκεκριμένο έργο, το *θεματικό πεδίο*, την έκταση και είδος δηλαδή των πληροφοριών που πρέπει να έχει η περιβαλλοντική μελέτη και την *ανασκόπηση*, όπου κρίνεται εάν οι περιβαλλοντικές πληροφορίες που έχει υποβάλλει ο κύριος του έργου στην αρμόδια αρχή προκειμένου να εγκριθεί το έργο είναι κατάλληλες (Κουτούπα-Ρεγκάκου Ε., 2007). Ύστερα από την έκδοση της άδειας πραγματοποιείται η διαδικασία πληροφόρησης και διαβούλευσης με το κοινό. Η διαδικασία που παρουσιάζεται αναλυτικότερα στο πλαίσιο μετατροπής των οδηγιών στο ελληνικό δίκαιο σε αντίθεση με αυτήν την ενότητα, όπου εκτίθεται πιο συνοπτικά.

Τα σχετικά κείμενα είναι τα ακόλουθα:

⁵⁹ «Environmental Impact Assessment»

α) Η οδηγία **85/337/ΕΟΚ** της 27ης Ιουνίου 1985 για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον⁶⁰, η οποία τροποποιήθηκε από την οδηγία **97/11/ΕΚ** και συμπληρώθηκε από τις οδηγίες 2001/42/ΕΚ και 2003/35/ΕΚ. Η βασική σημασία της οδηγίας αυτής έγκειται στο γεγονός ότι έθεσε σε εφαρμογή ένα προληπτικό σύστημα αξιολόγησης, την αρχή της πρόληψης στο δίκαιο του περιβάλλοντος. Έτσι πριν την χορήγηση ή μη άδειας λειτουργίας και πριν την υλοποίηση των έργων, τα έργα τα οποία ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον λόγω, μεταξύ άλλων, της φύσεως, του μεγέθους ή της θέσεώς τους, χρειάζονται μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων (Μ.Π.Ε.). Σκοπός είναι να εξασφαλιστεί ότι η διοικητική αρχή θα λάβει υπόψη της μεταξύ των άλλων κριτηρίων, όπως είναι η οικονομική ανάπτυξη, και την προστασία του περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τη νομολογία του ΣτΕ, η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων «πρέπει να έχει τα χαρακτηριστικά επιστημονικής εργασίας, της οποίας θεμελιώδες γνώρισμα είναι η λογική θεμελίωση και τεκμηρίωση των κρίσεων»⁶¹.

β) Η οδηγία **2001/42/ΕΚ** για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων στο περιβάλλον⁶² διευρύνει το σύστημα εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων ήδη από το στάδιο του σχεδιασμού των σχεδίων, με την υποβολή έργων σε στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση. Ουσιαστικά εντάσσει το

⁶⁰ ΕΕ L 175 της 5.7.1985, σελ. 40.

⁶¹ ΣΕ 1520/93, 1352/94.

⁶² ΕΕ L 197 της 21.07.2001, σ. 0030-0037. Όσον αφορά στο θέμα του πεδίου εφαρμογής, το άρθρο 3 της Οδηγίας αναφέρεται: α) στα σχέδια και τα προγράμματα που εκπονούνται σε έναν ή περισσότερους από τους τομείς γεωργίας, δασοπονίας, αλιείας, ενέργειας, βιομηχανίας, μεταφορών, διαχείρισης αποβλήτων, διαχείρισης υδάτινων πόρων, τηλεπικοινωνιών, τουρισμού, πολεοδομικού ή χωροταξικού σχεδιασμού ή χρήση γης και τα οποία καθορίζουν το πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων και δραστηριοτήτων της Α' κατηγορίας (υποκατηγορίες 1 και 2) του Παραρτήματος Ι (πίνακες 1-10) της υπ' αριθμ. 15393/2332/2002 κοινής υπουργικής απόφασης. Επίσης υπάρχει και η δυνατότητα συμπλήρωσης του Παραρτήματος Ι του άρθρου 11 με αποφάσεις του υπουργείου ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. και κατόπιν εισήγησης της αρμόδιας υπηρεσίας του, και β) όλα τα σχέδια και προγράμματα που εφαρμόζονται σε περιοχές NATURA 2000 (Τόποι Κοινοτικής Σημασίας και Ζώνες Ειδικής Προστασίας) ενώ εξαιρούνται τα σχέδια διαχείρισης και τα προγράμματα δράσης που συνδέονται άμεσα ή είναι απαραίτητα για τη διαχείριση και προστασία των περιοχών αυτών.

περιβάλλον στην όποια απόφαση σχετίζεται με ανθρώπινο έργο/δραστηριότητα και σχέδιο/πρόγραμμα. Επίσης προβλέπει την δημοσιότητα της διαδικασίας και τη δυνατότητα συλλογής της γνώμης του κοινού και των αρμόδιων αρχών για το περιβάλλον πριν από την απόφαση της υιοθέτησης του προγράμματος.

γ) Η οδηγία **2003/35/EK** της 26ης Μαΐου 2003 *σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ⁶³*, επιδιώκει να συμβάλει στην εφαρμογή των υποχρεώσεων που προκύπτουν από τη «σύμβαση του Aarhus» του 1998. Οι τρεις βασικοί άξονες της Σύμβασης, ή «πυλώνες» όπως έχει καθιερωθεί να λέγεται, αφορούν στην επιδίωξη να αποκτήσουν οι πολίτες μεγαλύτερη δυνατότητα πρόσβασης στην πληροφόρηση για θέματα περιβάλλοντος, στην δυνατότητα των πολιτών να εκφέρουν την γνώμη τους με θεσμικά κατοχυρωμένο τρόπο για θέματα περιβάλλοντος και οι απόψεις τους να λαμβάνονται υπόψη στις τελικές αποφάσεις και τέλος στην ευχερή πρόσβαση τους στην Δικαιοσύνη. Επιπλέον, κάθε μέλος του ενδιαφερόμενου κοινού έχει δικαίωμα για την αποκατάσταση της ηθικής ή υλικής βλάβης των εννόμων συμφερόντων του κατά πράξεων ή παραλείψεων της Διοίκησης, που αφορούν σε θέματα ενημέρωσης και συμμετοχής του κατά την διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων. Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις θεωρείται επίσης ότι έχουν δικαιώματα που μπορούν να προσβληθούν. Το δικαίωμα αυτό ένδικης προστασίας παρέχεται τόσο στα πλαίσια διοικητικού ελέγχου με την άσκηση αίτησης θεραπείας ή ειδικής διοικητικής προσφυγής κατά περίπτωση, προς τον Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ, όσο και στα πλαίσια δικαστικής προστασίας με την άσκηση

⁶³ EE L 156 της 25.06.2003, σελ. 0017-0024.

αίτησης ακυρώσεως στο Συμβούλιο της Επικρατείας (ΥΠΕΧΩΔΕ, Δελτίο τύπου, 19 Μαρτίου 2007).

Βασική φιλοσοφία της οδηγίας είναι η τήρηση της αρχής της πρόληψης, την οποία εξυπηρετούν τρεις ειδικότερες αρχές, η αρχή της έγκαιρης εκτίμησης, η αρχή της συνολικής ή σφαιρικής εκτίμησης και η αρχή της διαβάθμισης των επιπτώσεων. Η πρώτη αρχή επιβάλλει στον κύριο του έργου την υποχρέωση της έγκαιρης παροχής πληροφοριών σχετικά με το έργο που προτίθεται να υλοποιήσει, έτσι ώστε να αποφεύγονται επιζήμιες αποφάσεις για το περιβάλλον λόγω ελλιπούς πληροφόρησης. Η αρχή της συνολικής ή σφαιρικής εκτίμησης επιβάλλει τη συνεκτίμηση όλων των πτυχών ενός έργου στις επί μέρους συνιστώσες του περιβάλλοντος. Τα περιβαλλοντικά αγαθά δεν θα πρέπει να θεωρούνται μεμονωμένα, αλλά στο σύνολο των επιπτώσεων και των αλληλεπιδράσεων τους. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση για την εκτροπή του Αχελώου, όπου βρίσκουμε τη διακήρυξη αυτής της αρχής και όπου το ΣτΕ θεώρησε ότι οι επιμέρους περιβαλλοντικές μελέτες που αφορούν σε μεμονωμένα τμήματα του έργου, δεν μπορούν να αντικαταστήσουν τη συνθετική μελέτη που εκτιμά τη συνολική επίδραση του έργου στο περιβάλλον (Κουτούπα-Ρεγκάκου, 2007). Τέλος σύμφωνα με την αρχή της διαβάθμισης των επιπτώσεων, υπάρχει διαφοροποίηση στη νομική μεταχείριση των δημοσίων και ιδιωτικών έργων ανάλογα με την έκταση των επιπτώσεων τους στο περιβάλλον. Η νομική λοιπόν μεταχείριση εξαρτάται από τη φύση, το μέγεθος ή τη θέση των σχεδίων και επιπλέον γίνεται διάκριση μεταξύ δύο κατηγοριών έργων, αυτών που αναφέρονται στο Παράρτημα Ι και έχουν σοβαρότατες επιπτώσεις στο περιβάλλον και εκείνων που περιγράφονται κατά είδος στο Παράρτημα ΙΙ.

δ) Η οδηγία **96/61/ΕΚ**, η λεγόμενη «**οδηγία IPPC**» (Integrated Pollution Prevention and Control) της 24ης Σεπτεμβρίου 1996 *σχετικά με την Ολοκληρωμένη*

*πρόληψη και έλεγχο της ρύπανσης*⁶⁴, η οποία θεσπίζει την έκδοση άδειας για βιομηχανικές και γεωργικές δραστηριότητες υψηλού δυναμικού ρύπανσης και διασυννοριακής ρύπανσης. Από το προοίμιο της οδηγίας γίνεται φανερό ότι λόγος θέσπισης της, αποτελεί η διαπίστωση ότι «διαφορετικές προσεγγίσεις για το χωριστό έλεγχο των εκπομπών στον αέρα, το νερό ή το έδαφος ενδέχεται να ευνοήσουν τη διασπορά της ρύπανσης στο περιβάλλον αντί να προστατεύσουν το περιβάλλον στο σύνολο του». Η ύπαρξη πολύ διαφορετικών διαδικασιών για την αίτηση άδειας μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετικά επίπεδα προστασίας του περιβάλλοντος.

Στόχος λοιπόν της οδηγίας, είναι οι αιτήσεις άδειας να περιέχουν τουλάχιστον ορισμένα κοινά δεδομένα ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι επιπτώσεις των βιομηχανικών δραστηριοτήτων και στους τρεις τομείς του περιβάλλοντος, δηλαδή την ατμόσφαιρα, το έδαφος και το νερό, στο πλαίσιο της ίδιας διαδικασίας για την χορήγηση άδειας. Σύμφωνα με την οδηγία οι αρμόδιες αρχές υποχρεούνται να αξιολογήσουν, για κάθε εγκατάσταση, μια αίτηση χορήγησης άδειας. Οι άδειες πρέπει να περιλαμβάνουν οριακές τιμές εκπομπών ή ισοδύναμες παραμέτρους, λαμβάνοντας υπόψη τα τεχνικά χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης εκμετάλλευσης, την γεωγραφική της θέση και τις τοπικές περιβαλλοντικές συνθήκες. Επίσης, υποχρεούνται να διασφαλίσουν ότι ο φορέας εκμετάλλευσης συμμορφώνεται με τους όρους της άδειας κατά τη λειτουργία της εγκατάστασης.

Στοιχείο κλειδί της οδηγίας είναι η έννοια των *βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών-BAT* (Best Available Techniques- BAT). Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 11 της οδηγίας, «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» είναι «το πλέον αποτελεσματικό και προηγμένο στάδιο εξέλιξης των δραστηριοτήτων και μεθόδων λειτουργίας που αποδεικνύει την πρακτική ικανότητα συγκεκριμένων τεχνικών να συνιστούν καταρχήν τη βάση των

⁶⁴ EE L 257 της 10.10.1996, σελ. 0026-0040.

οριακών τιμών εκπομπής για την αποφυγή και, όταν αυτό δεν είναι πρακτικά εφαρμόσιμο, τη γενική μείωση των εκπομπών και των επιπτώσεων για το περιβάλλον στο σύνολό του». «Βέλτιστες» σημαίνει τις πλέον αποτελεσματικές όσον αφορά την επίτευξη υψηλού γενικού επιπέδου προστασίας του περιβάλλοντος στο σύνολό του, ενώ «διαθέσιμες» είναι οι τεχνικές που έχουν αναπτυχθεί σε κλίμακα που επιτρέπει την εφαρμογή τους εντός του οικείου βιομηχανικού κλάδου, υπό οικονομικές και τεχνικώς βιώσιμες συνθήκες, λαμβανομένων υπόψη του κόστους και των πλεονεκτημάτων, ανεξαρτήτως του αν οι ως άνω τεχνικές χρησιμοποιούνται ή παράγονται εντός του οικείου κράτους μέλους, εφόσον εξασφαλίζεται η πρόσβαση του φορέα εκμετάλλευσης σ' αυτές με λογικούς όρους. Τέλος στις «τεχνικές» περιλαμβάνονται τόσο η τεχνολογία που χρησιμοποιείται όσο και ο τρόπος σχεδιασμού, κατασκευής, συντήρησης, λειτουργίας και παροπλισμού της εγκατάστασης.

Επομένως, για την έγκριση των περιβαλλοντικών όρων η βιομηχανία θα πρέπει να υιοθετεί και να περιγράφει στην αίτησή της ή στην Μ.Π.Ε. τις Βέλτιστες Διαθέσιμες Τεχνικές. Σύμφωνα με το άρθρο 3, τόσο οι αρμόδιες αρχές όσο και ο φορέας εγκατάστασης έχουν την υποχρέωση να εξασφαλίσουν ότι η εγκατάσταση θα λειτουργεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε να λαμβάνονται όλα τα κατάλληλα προληπτικά αντιρρυπαντικά μέτρα για την αποφυγή και, όταν αυτό δεν είναι πρακτικά εφαρμόσιμο, την γενική μείωση των εκπομπών και των επιπτώσεων για το περιβάλλον και το σύνολο του. Επίσης πολύ σημαντικό, να λαμβάνονται τα αναγκαία μέτρα κατά την οριστική παύση των δραστηριοτήτων ώστε να αποφεύγεται κάθε κίνδυνος ρύπανσης και ο χώρος της εκμετάλλευσης να επανευρίσκει ικανοποιητική μορφή. Τέλος κατά το άρθρο 7, θα πρέπει να υπάρχει μία ολοκληρωμένη προσέγγιση στην έκδοση αδειών, έτσι ώστε να διασφαλίζεται ο πλήρης συντονισμός της διαδικασίας και

των όρων έκδοσης αδειών όταν σε αυτή μετέχουν πλείονες αρμόδιες αρχές, και να επιτευχθεί αποτελεσματικός και πλήρης συντονισμός των αρχών των αρμοδίων για τη διαδικασία αυτή.

2. Ατμοσφαιρική ρύπανση

Η κοινοτική νομοθεσία για την προστασία του αέρα έχει ως σκοπό τον καθορισμό ανωτάτων ορίων εκπομπών, τη μείωση της συγκέντρωσης του όζοντος ή των εκπομπών των «μεγάλων εγκαταστάσεων καύσης», τη μείωση των ρυπογόνων εκπομπών από τα οχήματα καθώς και την προώθηση των καταλυτικών εξατμίσεων και γενικότερα των «καθαρών» οχημάτων. Μεταξύ των νομοθετικών κειμένων, αυτά που μας ενδιαφέρουν είναι τα ακόλουθα:

α) Η οδηγία **96/62/ΕΚ** της 27ης Σεπτεμβρίου 1996 για την εκτίμηση και τη διαχείριση της ποιότητας του αέρα του περιβάλλοντος⁶⁵. Η οδηγία ορίζει οριακές και κατευθυντήριες τιμές ποιότητας της ατμόσφαιρας για ορισμένους ρύπους⁶⁶ και είναι υποχρεωτική σε κατοικημένες περιοχές με πληθυσμό άνω των 250.000 κατοίκων ή σε περιοχές που οι συγκεντρώσεις προσεγγίζουν τις οριακές τιμές. Σε περίπτωση υπέρβασης των οριακών τιμών τα κράτη μέλη πρέπει να εφαρμόσουν πρόγραμμα ή σχέδιο αντικατάστασης καθώς και να ενημερώσουν το κοινό με κάθε πρόσφορο μέσο όπως μέσω τηλεόρασης, ραδιοφώνου και του τύπου.

⁶⁵ ΕΕ L 296 της 21.11.1996, σελ. 0055-0063.

⁶⁶ Οι ρύποι αυτοί είναι οι εξής: διοξείδιο του θείου, διοξείδιο του αζώτου, λεπτά σωματίδια όπως αιθάλες, αιωρούμενα σωματίδια, μόλυβδος, όζον, βενζόλιο, μονοξείδιο του άνθρακα, πολυκυκλικόι αρωματικοί υδρογονάνθρακες, κάδμιο, αρσενικό, νικέλιο και υδράργυρος.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα ανώτατα όρια εκπομπών ολικών αιωρούμενων σωματιδίων - TSP και εσπνεύσιμων αιωρούμενων σωματιδίων - PM₁₀ που σχετίζονται με την υπόθεση.

Πίνακας 4: Ανώτατα όρια εκπομπής για TSP και PM₁₀ που καθιερώνονται από την ΕΕ. Πηγή §145, Έκθεση προς την Επιτροπή των Υπουργών.

	<i>Μακρόχρονη έκθεση</i>	<i>Βραχύχρονη έκθεση</i>
TSP	150mg/m ³	Ημερήσιο όριο 300 mg/m ³ (δεν επιτρέπεται υπέρβασή του περισσότερες από 18 ημέρες ανά έτος)
PM ₁₀	40mg/m ³	Ημερήσιο όριο 50 mg/m ³ (δεν επιτρέπεται υπέρβαση του περισσότερες από 35 ημέρες ανά έτος)

Συγκεκριμένα, για τα σωματίδια PM₁₀ το όριο είναι 50 mg/κυβικό μέτρο, ως ημερήσιος μέσος όρος, όριο που δεν μπορεί να ξεπεραστεί 35 φορές το χρόνο, και 40 mg/κυβικό μέτρο ετήσιος μέσος όρος. Τα όρια αυτά ισχύουν μέχρι το 2005. Μέχρι το 2010 επιβάλλεται το όριο των 50 mg/κυβικό μέτρο να μην υπερβαίνεται παρά μόνο 7 φορές ετησίως, ενώ ο ετήσιος μέσος όρος θα φτάσει στα 20 mg/κυβικό μέτρο, που είναι πραγματικά πολύ χαμηλό.

β) Η οδηγία **2001/80/ΕΚ** της 23ης Οκτωβρίου 2001 για τον περιορισμό των εκπομπών στην ατμόσφαιρα ορισμένων ρύπων από Μεγάλες Εγκαταστάσεις Καύσης (τροποποίηση της Οδηγίας 88/609/ΕΚ)⁶⁷. Η οδηγία καθορίζει τις οριακές τιμές εκπομπών για τους ρύπους SO₂ και NO_x. Διαφορετικές διατάξεις προβλέπονται ανάλογα με το αν πρόκειται για υφιστάμενες ή νέες εγκαταστάσεις καύσης. Όσον αφορά τις πρώτες, τα κράτη υποχρεούνται να θεσπίσουν μέχρι το αργότερο την 1^η

⁶⁷ EE L 309 της 27.11.2001, σελ. 0001-0032.

Ιουλίου 1990, προγράμματα σταδιακής ελάττωσης των συνολικών ετήσιων εκπομπών διοξειδίου του θείου (SO₂) και οξειδίων του αζώτου (NO_x) για τις υπάρχουσες εγκαταστάσεις, το οποίο θα θέτει στόχους, και ένα χρονοδιάγραμμα, υποδεικνύοντας τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν και προβλέποντας μηχανισμούς ελέγχου. Σε περίπτωση που οι εγκαταστάσεις καύσης ενταχθούν σε Εθνικό Σχέδιο Μείωσης Ρύπων, τα όρια εκπομπής καθορίζονται κατά περίπτωση.

γ) Η οδηγία **2003/87/ΕΚ** της 13ης Οκτωβρίου 2003 *σχετικά με τη θέσπιση συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου εντός της Κοινότητας και την τροποποίηση της οδηγίας 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου*⁶⁸. Με την οδηγία αυτή καθιερώνεται ένα *κοινοτικό σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων που συμβάλουν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου*. Συγκεκριμένα υιοθετείται ένας από τους τρεις ευέλικτους μηχανισμούς του Πρωτοκόλλου του Κιότο, δηλαδή το *σύστημα εμπορίας ρύπων*.

Κάθε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει την υποχρέωση να συντάξει και να υποβάλλει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Εθνικό Σχέδιο Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΕΣΚΔΕ). Το ΕΣΚΔΕ, μεταξύ άλλων, προσδιορίζει τη συνολική ποσότητα των δικαιωμάτων εκπομπής αερίων και την κατανομή αδειών μεταξύ των υπόχρεων εγκαταστάσεων. Όλες οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις και οι μονάδες παραγωγής ενέργειας οφείλουν από 1.01.2005 να διαθέτουν άδεια (άρθρο 4), η οποία θα περιλαμβάνει ορισμένο αριθμό δικαιωμάτων εκπομπών. Σε περίπτωση που οι ιδιοκτήτες των βιομηχανικών εγκαταστάσεων υπερβούν τις επιτρεπόμενες εκπομπές των εγκαταστάσεών τους στη διάρκεια του έτους, τότε ή θα πρέπει να αγοράσουν επιπλέον άδειες από τις βιομηχανίες που έχουν χαμηλότερες εκπομπές από το επιτρεπόμενο όριο και κατά συνέπεια διαθέτουν τις επιπλέον άδειές τους, ή θα

⁶⁸ ΕΕ L 275 της 25.10.2003, σελ. 0032-0046.

πληρώσουν αυστηρά πρόστιμα (άρθρο 16). Οι άλλοι δύο μηχανισμοί είναι ο μηχανισμός καθαρής ανάπτυξης (άρθρο 12) και ο μηχανισμός κοινής εφαρμογής (άρθρο 6).

Η Ελλάδα εναρμονίστηκε με την έκδοση της κοινής υπουργικής απόφασης Η.Π 54409/2632⁶⁹. Αρμόδια Αρχή για την εφαρμογή της Οδηγίας και της λειτουργίας του συστήματος για την εμπορία δικαιωμάτων αερίων θερμοκηπίου ορίστηκε το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ (άρθρο 4). Επίσης, στην Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος του Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ συστήθηκε αυτοτελές Γραφείο Εμπορίας Δικαιωμάτων εκπομπών (Γ.Ε.Δ.Ε.) που υπάγεται στη Διεύθυνση Ελέγχου Ατμοσφαιρικής Ρύπανσης και Θορύβου (Ε.Α.Ρ.Θ.), και στο οποίο ανατέθηκε η εποπτεία και ο έλεγχος της ορθής εφαρμογής των διατάξεων της απόφασης (άρθρο 4).

Στην πρώτη φάση εφαρμογής του συστήματος (2005-2007) με περίοδο αναφοράς τις ιστορικές εκπομπές των εγκαταστάσεων το 2000-2003, η Ελλάδα καθόρισε οριακές τιμές εκπομπών CO₂ για τις εγκαταστάσεις που εμπίπτουν στο Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών ΣΕΔΕ και έκδωσε δικαιώματα για τις ποσότητες CO₂ που επιτρέπεται να εκπέμπουν οι εγκαταστάσεις αυτές⁷⁰. Για τον υπολογισμό των εκπομπών για κάθε εγκατάσταση πραγματοποιήθηκε απογραφή με τη χρήση ερωτηματολογίου, επεξεργασία των στοιχείων και τέλος προσδιορισμός των μέσων ετησίων ιστορικών εκπομπών των εγκαταστάσεων για την περίοδο 2000-2003.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, το 72% των δικαιωμάτων εκπομπών παραχωρήθηκαν στον τομέα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, εκ των οποίων το 59% αποκλειστικά στους σταθμούς που τροφοδοτούνται με λιγνίτη. Παρ' ότι τα δικαιώματα εκπομπών ήταν αυξημένα, διαπιστώθηκε ότι στις 9 από τις 29 συνολικά

⁶⁹ ΗΠ 54409/2632/2004(ΦΕΚ Β 1931/ 27-12-2004).

⁷⁰ Για την πρώτη περίοδο εφαρμογής 2005-2007 το ΣΕΔΕ αφορούσε μόνο το CO₂. Η δεύτερη φάση περιλαμβάνει και τα έξι αέρια του θερμοκηπίου και αφορά την περίοδο 2008-2012, με περίοδο αναφοράς την πενταετία 2000-2004 (θα ακολουθήσουν πενταετείς φάσεις).

εγκαταστάσεις της ΔΕΗ υπήρξε υπέρβαση του στόχου κατά 20% (Μπερδήμας, Α., 2007). Η ΔΕΗ δαπάνησε 12,6 εκατομμύρια Ευρώ για την αγορά δικαιωμάτων εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου, κυρίως CO₂ (ΔΕΗ, Ετήσιο Δελτίο 2005). Οι εκπομπές CO₂ των καλυπτόμενων εγκαταστάσεων για το 2002 ανήλθαν σε 70.235.003 tCO₂, ποσοστό που αντιπροσωπεύει το 52,8% των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Δ. Ελληνική νομοθεσία

1. Το άρθρο 24

Το Σύνταγμα του 1975 με επίκεντρο το άρθρο 24, είναι το πρώτο που κατοχυρώνει την προστασία του περιβάλλοντος. Η προστασία και των τριών όψεων του περιβάλλοντος, του φυσικού, του οικιστικού και του πολιτιστικού αποτελεί υποχρέωση του κράτους και, «δικαίωμα του καθενός».

Σύμφωνα με το άρθρο 24 παρ. 1, «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Η σύνταξη δασολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους. Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την Εθνική Οικονομία η

αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον».

Το δικαίωμα στο περιβάλλον, όπως αυτό κατοχυρώνεται είναι συγχρόνως δικαίωμα ατομικό, κοινωνικό και πολιτικό. Ως ατομικό δικαίωμα, αποτελεί εγγύηση ότι το κράτος οφείλει να απέχει από κάθε ενέργεια που προσβάλλει ή περιορίζει την προστασία του περιβάλλοντος (αρνητική υποχρέωση του κράτους). Ως κοινωνικό δικαίωμα, επιβάλλει στο κράτος να προβεί σε θετικές ενέργειες που το συγκεκριμενοποιούν και συμβάλλουν στην εφαρμογή του (θετική υποχρέωση του κράτους). Τέλος ως πολιτικό δικαίωμα, συνίσταται στο δικαίωμα πληροφόρησης των πολιτών για όλα τα θέματα που αφορούν το περιβάλλον και συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Μετά την αναθεώρηση του 2001 περιλήφθηκε και ρητή αναφορά στην *αρχή της αειφορίας* ή *αλλιώς της βιώσιμης ανάπτυξης*. Η εν λόγω συνταγματική αρχή, που συνάγεται ερμηνευτικά από το συνδυασμό των άρθρων 24 και 106 παρ. 1 του Συντάγματος, αποβλέπει στη διατήρηση των περιβαλλοντικών αγαθών, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η ύπαρξή τους και στις μελλοντικές γενιές. Σύμφωνα με την έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, γνωστή ως έκθεση Brundland, ως «αειφόρος ανάπτυξη» ή «βιώσιμη ανάπτυξη» θεωρείται «*η ανάπτυξη που καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες*» (Νιννή, 2007). Όπως αναφέρεται στην νομολογία του ΣτΕ, «το φυσικό περιβάλλον έχει αναχθεί σε αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό προκειμένου να εξασφαλισθεί η οικολογική ισορροπία και η διαφύλαξη των φυσικών πόρων προς χάρη και των επόμενων γενεών»⁷¹ (Κουτούπα-Ρεγκάκου, 2007). Αυτό σημαίνει ότι κάθε οικονομική ή

⁷¹ ΣΕ 2537/96 (Ολομ.), 3478/00 (Ολομ.), 613/02 (Ολομ.).

επιχειρηματική δραστηριότητα σε εθνικό ή παγκόσμιο επίπεδο θα πρέπει να υπολογίζει τη χρήση του περιβάλλοντος ως τροφοδότη πόρων και ως απορροφητή ρύπων. Επιπλέον είναι υποχρέωση του κράτους να προγραμματίζει και να συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα και επιβάλλεται στην κρατική εξουσία να επιδιώκει τη μέγιστη εξισορρόπηση ανάμεσα στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και την περιβαλλοντική προστασία. Καταλήγουμε λοιπόν ότι η ποιότητα του περιβάλλοντος και η οικονομική ανάπτυξη θα είναι πλέον άρρηκτα συνδεδεμένες.

Το άρθρο 24 κατοχυρώνει επίσης ρητά την *αρχή της πρόληψης* ή προληπτικής δράσης, σύμφωνα με την οποία τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να λαμβάνουν τα αναγκαία προληπτικά μέτρα προκειμένου να αποτρέπεται η μόλυνση, υποβάθμιση ή καταστροφή των περιβαλλοντικών αγαθών, καθώς και η *αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει»*, η οποία θεμελιώνει νομική υποχρέωση του ρυπαίνοντος να αποκαταστήσει με δικές του δαπάνες την περιβαλλοντική βλάβη.

2. Ο Νόμος 1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος

Ο πρώτος νόμος που προσπάθησε να αντιμετωπίσει την προστασία του περιβάλλοντος συνολικά και να ρυθμίσει το θέμα της εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων με βάση τις ίδιες αρχές της οδηγίας **85/337/ΕΟΚ** είναι ο **ν. 1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος**. Για την εφαρμογή βέβαια της οδηγίας χρειάστηκε η έκδοση πολλών υπουργικών αποφάσεων που ρυθμίζουν τη διαδικασία με πολλές λεπτομέρειες. Στην συνέχεια για την μεταφορά της οδηγίας **97/11/ΕΚ** που αφορά στην εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων έργων και δραστηριοτήτων στο περιβάλλον και της οδηγίας **96/61/ΕΚ** σχετικά με την Ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχο της

ρύπανσης, προέκυψε η ανάγκη τροποποίησης των άρθρων 3, 4, 5 του ν. 1650/86 για το περιβάλλον. Η τροποποίηση αυτή έλαβε χώρα με τη θέσπιση του νόμου **3010/2002**⁷².

Αντικείμενο της προστασίας είναι το περιβάλλον, δηλαδή «το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες» (άρθρο 2 § 1). Παράλληλα όμως είναι και η οικονομική ανάπτυξη, καθώς η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί «θεμελιώδες και αναπόσπαστο μέρος της πολιτιστικής και αναπτυξιακής διαδικασίας» (άρθρο 1 § 1). Προστατεύει λοιπόν το έννομο αγαθό περιβάλλον σε συνδυασμό με την προστασία του συντελεστή «κεφάλαιο», εκφράζοντας νομικά και πολιτικά το «κρατούν οικονομικό καθεστώς» (Τάχος, 2006, σελ 264). Έτσι η προστατευτική λειτουργία του συγκεκριμενοποιείται στον περιορισμό σε ανεκτά όρια εκπομπών, επιτυγχάνοντας με αυτόν τον τρόπο την αρμονία μεταξύ των οικονομικών συμφερόντων και της προστασίας του περιβάλλοντος.

Στο ίδιο άρθρο, ο νόμος παρέχει κάποιους επιπλέον ορισμούς εννοιών που είναι απαραίτητες για την εφαρμογή του. Έτσι ως «ρύπανση» ορίζεται η παρουσία στο περιβάλλον ρύπων, δηλαδή κάθε είδους ουσιών, θορύβου, ακτινοβολίας ή άλλων μορφών ενέργειας, σε ποσότητα, συγκέντρωση ή διάρκεια που *μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς και στα οικοσυστήματα ή υλικές ζημιές και γενικά να καταστήσουν το περιβάλλον ακατάλληλο για τις επιθυμητές χρήσεις του*. Επίσης ως «μόλυνση» ορίζεται η μορφή

⁷² (ΦΕΚ 91/Α/25.4.02) Με το άρθρο 1 αντικαθίσταται το άρθρο 3 του ν. 1650/1986, ώστε τα έργα και οι δραστηριότητες, εκτός από την κατάταξη τους σε κατηγορίες ανάλογα με την ένταση, το είδος και το μέγεθος των επιπτώσεων τους στο περιβάλλον, να μπορεί να κατατάσσονται και σε ομοειδείς ενότητες (ομάδες). Τα έργα και οι δραστηριότητες της Α και Β κατηγορίας υποδιαιρούνται στις υποκατηγορίες 1 και 2 (για τη Α) και 3 και 4 (για τη Β). Με το άρθρο 2 αντικαθίσταται το άρθρο 4 του ν. 1650/1986, προκειμένου να διευρυνθεί το πεδίο εφαρμογής των έργων και δραστηριοτήτων.

ρύπανσης που χαρακτηρίζεται από την παρουσία παθογόνων μικροοργανισμών στο περιβάλλον ή δεικτών που υποδηλώνουν την πιθανότητα παρουσίας τέτοιων μικροοργανισμών και τέλος «υποβάθμιση» η πρόκληση από ανθρώπινες δραστηριότητες ρύπανσης ή οποιασδήποτε άλλης μεταβολής στο περιβάλλον, η οποία είναι πιθανό να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες.

Από τους παραπάνω ορισμούς διαφαίνεται ότι η κρατούσα στην ελληνική επιστήμη θεώρηση αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος είναι η *οικολογική*. Σύμφωνα με αυτήν, το περιβάλλον αναγνωρίζεται και προστατεύεται ως κοινωνικό-υπερατομικό, αυτοτελές έννομο αγαθό και η προσβολή του αποτελεί πλημμέλημα, πέραν από τη σύνδεσή του και την ενδεχόμενη βλάβη στα παραδοσιακά έννομα αγαθά της ανθρώπινης ζωής και της σωματικής ακεραιότητας, που αποτελεί ως διατυπώνεται μία επιβαρυντική περίπτωση (Παναγοπούλου, 1996)⁷³. Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι η ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος τιμωρείται με τη διάταξη του άρθρου 28 παρ. 1 του ν. 1650/86, χωρίς να χρειάζεται η συνδρομή οποιουδήποτε άλλου στοιχείου (Καϊάφα-Γκμπάντι, 1987, Ρέμελης, 1989). Εγκαταλείπεται έτσι η παραδοσιακή ανθρωποκεντρική θεώρηση που θέλει το περιβάλλον φυσική προϋπόθεση των ατομικών έννομων αγαθών και με τα οποία άλλοτε κυριαρχικά και άλλοτε δευτερευόντως και επικουρικά αναγνωρίζεται η σύνδεση του⁷⁴. Μάλιστα, η αναγνώριση του περιβάλλοντος ως αυτοτελές έννομο

⁷³ Με την άποψη που θέλει το περιβάλλον αυτοτελές έννομο αγαθό συντάσσεται ο Βασιλείου (1985), ο Κανίνιας (1983), ο Μανωλεδάκης (1989), ο Σακελλαρόπουλος (1985) και ο Τάχος (1983).

⁷⁴ Την αντίληψη αυτή εκφράζουν ο Αλεξιάδης (1981) και Γιαννόπουλος (1987), οι οποίοι παρατηρούν ότι από το γεγονός ότι στην παράγραφο 1 του άρθρου 1 αναφέρεται ότι σκοπός του νόμου είναι «...η προστασία του περιβάλλοντος, έτσι ώστε ο άνθρωπος, ως άτομο και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, να ζει σε ένα υψηλής ποιότητας περιβάλλον, μέσα στο οποίο να προστατεύεται η υγεία του και να ευνοείται η ανάπτυξη της προσωπικότητάς του...»,

αγαθό, θεωρείται υποβοηθητική της εγγυητικής λειτουργίας του ποινικού δικαίου λόγω της μεγαλύτερης ευκολίας να αποδειχθεί η βλάβη του περιβάλλοντος παρά ο αφηρημένος κίνδυνος για τα κατ' έμμεσο τρόπο προστατευόμενα έννομα αγαθά και νομικά αναγνωρισμένα συμφέροντα, δηλαδή της ζωής, της υγείας, της περιουσίας και των πολιτιστικών στοιχείων (Χαραλαμπίδης, 1996).

3. Περιβαλλοντική Αδειοδότηση

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη χορήγηση διοικητικής άδειας αποτελεί η Έγκριση Περιβαλλοντικών Όρων (ΕΠΟ)⁷⁵, η οποία θεσπίστηκε σε συμμόρφωση προς την αρχή της πρόληψης. Ως έναρξη κατασκευής των έργων (δημόσιων ή ιδιωτικών) νοείται η έκδοση της διοικητικής άδειας, η οποία συνιστά ατομική διοικητική πράξη (ΣΕ 3732/1992) με συγκεκριμένη χρονική ισχύ, με τελική δηλαδή προθεσμία, που καθορίζεται στην εγκριτική πράξη. Μετά την πάροδο του συγκεκριμένου αυτού χρονικού διαστήματος υπόκειται σε αναθεώρηση ή ανανέωση (ν. 3010/2002, άρθρο 4 § 7). Ωστόσο, η διαδικασία της ανανέωσης των περιβαλλοντικών όρων συναρτάται με την αποτελεσματικότητα των μέτρων που έχουν ληφθεί.

Η διοικητική πράξη έχει μορφή Απόφασης (Νομάρχη ή Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας ή Συναρμόδιων Υπουργών) και προκύπτει ύστερα από διαβουλεύσεις μεταξύ Υπηρεσιακών Αρχών - Αιρετών εκπροσώπων και του ευρύτερου κοινού.

υποκρύπτεται ότι με την εγκληματοποίηση των προσβολών του περιβάλλοντος δεν επιδιώκεται η προστασία του περιβάλλοντος καθαυτό, αλλά αγαθών που η διατήρηση και η ανάπτυξη τους βρίσκονται σε άμεση εξάρτηση από την ποιότητα του περιβάλλοντος. Βλ. Αλεξιάδη, Σ. Α. (1981). *Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος ως πρόβλημα αντεγκληματικής πολιτικής* και Γιαννόπουλο, Θ. (1987). *Οι νέες ποινικές διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος*, σελ. 645.

⁷⁵ Η διαδικασία που ακολουθείται για την ΕΠΟ εξαρτάται από την κατηγορία του έργου σύμφωνα με την υπουργική απόφαση 15393//2332/02 (ΦΕΚ 1022/Β/02).

Συνεπώς, η έγκριση των περιβαλλοντικών όρων αποτελεί μέτρο προληπτικού χαρακτήρα που πρέπει να προηγείται των διοικητικών αδειών εγκατάστασης και λειτουργίας, καθώς το περιεχόμενο των αδειών δεν επιτρέπεται να έρχεται σε αντίθεση προς τους περιβαλλοντικούς όρους, και η τήρηση της διαδικασίας εκ των υστέρων είναι παράνομη (Τάχος, 2006).

α. Κατάταξη των έργων και δραστηριοτήτων σε κατηγορίες

Η διαδικασία που ακολουθείται προκειμένου να δοθεί η έγκριση περιβαλλοντικών όρων διαφοροποιείται ανάλογα με την κατηγορία στην οποία κατατάσσεται κάθε έργο. Συνολικά υπάρχουν τρεις μεγάλες κατηγορίες η καθεμιά από τις οποίες διαιρείται σε υποκατηγορίες, με διαφορετικές προϋποθέσεις χορήγησης της έγκρισης ανάλογα με τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει το έργο ή δραστηριότητα στο περιβάλλον⁷⁶. Για την κατάταξη των έργων που γίνεται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, λαμβάνονται υπόψη 1) το είδος και το μέγεθος του έργου ή της δραστηριότητας, 2) το είδος και η ποσότητα των ρύπων που εκπέμπονται καθώς και κάθε άλλη επίδραση στο περιβάλλον, 3) η δυνατότητα να προληφθεί η παραγωγή ρύπων από την εφαρμοζόμενη παραγωγική διαδικασία και 4) ο κίνδυνος σοβαρού ατυχήματος και η ανάγκη επιβολής περιορισμών για την προστασία του περιβάλλοντος.

Η πρώτη (Α) κατηγορία περιλαμβάνει τα έργα και τις δραστηριότητες που λόγω της φύσης, του μεγέθους ή της έκτασης τους είναι πιθανό να προκαλέσουν σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Η έγκριση ανατίθεται στον Υπουργό

⁷⁶ Η κατηγοριοποίηση των έργων έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνο την διαφορετική διαδικασία για την έγκριση των περιβαλλοντικών όρων (π.χ. για τα έργα της τρίτης κατηγορίας δεν απαιτείται η υποβολή Μ.Π.Ε., παρά μόνο η υποβολή των απαραίτητων δικαιολογητικών), αλλά και τον διαφορετικό σε κάθε περίπτωση αρμόδιο φορέα για την έγκριση.

Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και στον κάθε φορά αρμόδιο Υπουργό, καθώς και στον Γενικό Γραμματέα Περιφέρειας για ορισμένα έργα. Επίσης γνωμοδοτούν κατά περίπτωση οι Οργανισμοί που θα συσταθούν σύμφωνα με το άρθρο 3 του ν. 2508/1997 και το οικείο Νομαρχιακό Συμβούλιο (άρθρο 4 § 2).

Η δεύτερη (Β) κατηγορία αφορά σε αυτά που χωρίς να προκαλούν σοβαρές επιπτώσεις πρέπει να υποβάλλονται σε γενικές προδιαγραφές, περιορισμούς και όρους, ενώ η τρίτη (Γ) κατηγορία περιλαμβάνει τα έργα και τις δραστηριότητες που προκαλούν μικρές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Όλα τα λιγνιτωρυχεία της ΔΕΗ και όλοι οι σταθμοί παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που τροφοδοτούνται με λιγνίτη, με εξαίρεση αυτούς του Λιπτοί-Πτολεμαΐδα, ανήκουν στην κατηγορία Α, υπο-κατηγορία Ι (εξορυκτικές εκμεταλλεύσεις επιφάνειας $\geq 500.000\text{m}^2$ – περίπου 125 ακρ – και εγκαταστάσεις καύσης ονομαστικής θερμικής ισχύος $\geq 50\text{ MW}$) (§164, Έκθεση προς την Επιτροπή των Υπουργών).

β. Έγκριση Περιβαλλοντικών Όρων

Για την έκδοση απόφασης ΕΠΟ προϋπόθεση αποτελούν κάποιες διοικητικές διαδικασίες. Αρχικά απαιτείται η διαδικασία της Προκαταρκτικής Περιβαλλοντικής Εκτίμησης και Αξιολόγησης (Π.Π.Ε.Α.), κυρίως για τα έργα που κατατάσσονται στην Α' κατηγορία και για ορισμένα από αυτά τα οποία ανήκουν στη Β' κατηγορία, στην οποία προβαίνει η αρμόδια αρχή για την έγκριση των περιβαλλοντικών όρων. Η διαδικασία αυτή αποτελεί γνωμοδότηση ως προς τη θέση, το μέγεθος, το είδος, την εφαρμοζόμενη τεχνολογία, τα γενικά τεχνικά χαρακτηριστικά, τη χρήση των φυσικών πόρων, τη συσσωρευτική δράση με άλλα έργα, την παραγωγή αποβλήτων, τη ρύπανση

και τις οχλήσεις, καθώς και τον κίνδυνο ατυχημάτων ιδίως από τη χρήση ουσιών ή τεχνολογίας. Σύμφωνα με τον ν. 3010/2002, η προκαταρκτική περιβαλλοντική εκτίμηση και αξιολόγηση είναι πλέον υποχρεωτική όχι μόνο για τα νέα έργα/δραστηριότητες της πρώτης (Α) κατηγορίας ή τη μετεγκατάσταση, εκσυγχρονισμό, επέκταση, τροποποίησή τους, εφ' όσον επέρχονται ουσιαστικές διαφοροποιήσεις στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις τους, αλλά και για ορισμένα – κανονιστικά προσδιοριζόμενα – έργα/δραστηριότητες της δεύτερης κατηγορίας (άρθρο 4 §10).

Στην συνέχεια εάν είναι θετική η γνωμοδότηση και δυνατή η πραγματοποίηση του έργου, ο ενδιαφερόμενος καλείται από την αρμόδια αρχή να υποβάλει Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Μ.Π.Ε.) για έγκριση περιβαλλοντικών όρων. Σύμφωνα με με την νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας η Μ.Π.Ε. αποτελεί επιστημονική μελέτη όπου απαιτείται η συμμετοχή επιστημόνων που έχουν την απαιτούμενη ειδικότητα (Κουτούπα-Ρεγκάκου Ε., 2007). Επιπλέον αποτελεί προϋπόθεση της πραγματοποίησης του έργου.

Σε περίπτωση που το έργο ή η δραστηριότητα περιλαμβάνεται στο Παράρτημα ΙΙ του άρθρου 5 της Κ.Υ.Α ΗΠ 15393/2332/2002⁷⁷, υπόκειται δηλαδή σε ολοκληρωμένη πρόληψη και συνολική εκτίμηση των επιπτώσεών του στο περιβάλλον, σύμφωνα με την οδηγία 96/61/ΕΚ «σχετικά με την ολοκληρωμένη πρόληψη και τον έλεγχο της ρύπανσης», η Μ.Π.Ε. περιλαμβάνει, επιπλέον, τις ακόλουθες πληροφορίες:

- 1) τα κατάλληλα προληπτικά αντιρρυπαντικά μέτρα, ιδίως με την επιλογή των βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών (ΒΔΤ), λαμβάνοντας υπόψη τα κοινοτικά και διεθνή δεδομένα και πρακτικές, 2) τις πρώτες και βοηθητικές ύλες, τις ουσίες και την

⁷⁷ (ΦΕΚ Β' 1022/5-8-2002) Κατάταξη δημόσιων και ιδιωτικών έργων και δραστηριοτήτων σε κατηγορίες σύμφωνα με το αρθ. 3 του ν. 1650/86 όπως αντικαταστάθηκε με το αρθ. 1 του ν. 3010/02 «εναρμόνιση του ν. 1650/86 με τις οδηγίες 97/11/ΕΕ και 96/61/ΕΕ κ.α (91/Α)». Συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις καύσης με θερμική ισχύ καύσης μεγαλύτερη των 50 MW, επομένως και τα λιγνιτωρυχεία της ΔΕΗ και οι σταθμοί παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που τροφοδοτούνται με λιγνίτη.

ενέργεια που χρησιμοποιούνται ή παράγονται από την εγκατάσταση, 3) τις πηγές εκπομπών της εγκατάστασης, 4) τη φύση και τις ποσότητες των προβλεπόμενων εκπομπών της εγκατάστασης καθώς και προσδιορισμό των σημαντικών επιπτώσεων των εκπομπών στο περιβάλλον, 5) την προβλεπόμενη τεχνολογία και τις άλλες τεχνικές που αποσκοπούν στην πρόληψη των εκπομπών που προέρχονται από την εγκατάσταση ή, εάν αυτό δεν είναι δυνατό, στη μείωσή τους, τα μέτρα πρόληψης και αξιοποίησης των αποβλήτων που παράγει η εγκατάσταση και 6) τα αναγκαία μέτρα μετά την οριστική παύση της δραστηριότητας ώστε να αποφεύγεται κάθε κίνδυνος ρύπανσης και ο χώρος να αποκαθίσταται ικανοποιητικά⁷⁸.

γ. Πληροφόρηση και συμμετοχή του κοινού

Η περιβαλλοντική πληροφόρηση αποτελεί όπως αναφέρθηκε πολιτικό δικαίωμα. Με το άρθρο 5 παρ. 2 του Ν. 1650/1986, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 3 του Ν.3010/2002, κατοχυρώνεται η διαδικασία δημοσιοποίησης των Μ.Π.Ε. καθώς και η κλήση των πολιτών και των φορέων εκπροσώπησής τους να εκφράσουν τη γνώμη τους πριν τη χορήγηση της έγκρισης περιβαλλοντικών όρων. Η αρμόδια αρχή πριν από τη χορήγηση της έγκρισης περιβαλλοντικών όρων πρέπει να διαβιβάσει στο οικείο νομαρχιακό συμβούλιο φάκελο με τη Μ.Π.Ε. καθώς και τη γνωμοδότηση για την Προκαταρκτική Περιβαλλοντική Εκτίμηση και Αξιολόγηση (Π.Π.Ε.Α.) επί της Προμελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Π.Π.Ε.) που υποβλήθηκε. Το νομαρχιακό συμβούλιο πριν γνωμοδοτήσει επί του περιεχομένου του φακέλου της Μ.Π.Ε., υποχρεούται να θέτει στη διάθεση του κοινού και των φορέων εκπροσώπησης του το

⁷⁸ ΚΥΑ Η.Π. 11014/703/ Φ104/03 (ΦΕΚ 332/Β/ 03).

φάκελο για να εκφράσουν σχετικά τη γνώμη τους. Ο τρόπος ενημέρωσης και συμμετοχής του κοινού κατά την διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων καθορίζεται με την ΚΥΑ 37111/2021/03⁷⁹ όπου το ενδιαφερόμενο κοινό έχει τη δυνατότητα μέσα σε προθεσμία 30 ημερών –και όχι πλέον 15- να λάβει γνώση ολόκληρου του περιεχομένου του φακέλου με τη Μ.Π.Ε. και τα συνοδευτικά στοιχεία και να διατυπώσει εγγράφως τη γνώμη του και τις προτάσεις του⁸⁰.

Η απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων για τα έργα της πρώτης (Α) κατηγορίας χορηγείται μέσα σε ενενήντα (90) ημέρες από την υποβολή της αίτησης, εφόσον ο φάκελος ήταν πλήρης και περιελάμβανε τα απαιτούμενα δικαιολογητικά (σε αντικατάσταση του άρθρου 4 του Ν. 1650/1986, όπου η χορήγηση Ε.Π.Ο. για τα έργα της πρώτης (Α) κατηγορίας ήταν δυνατή μέσα σε εξήντα (60) ημέρες). Μέσα σε αυτό το διάστημα πρέπει να γνωμοδοτήσουν οι υπηρεσίες των συναρμόδιων Υπουργείων και να ολοκληρωθεί η διαδικασία δημοσιοποίησης και διαβούλευσης με το κοινό και τους φορείς εκπροσώπησής του.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 7 του ν. 1650/1986, *η έγκριση των περιβαλλοντικών όρων μπορεί να δοθεί για ορισμένο διάστημα που καθορίζεται στην εγκριτική πράξη, να δοθεί δηλαδή με τελική προθεσμία, μετά την πάροδο της οποίας υπόκειται σε αναθεώρηση*. Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 8 του ίδιου νόμου, αν

⁷⁹ (ΦΕΚ 1391 Β/29.9.03) Εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την Οδηγία 2003/35/ΕΚ «σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη των Οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου».

⁸⁰ Παραμένει αρνητικό το γεγονός ότι το κοινό δεν εμπλέκεται καθόλου στην διαδικασία κατά το στάδιο της Προκαταρκτικής Περιβαλλοντικής Εκτίμησης και Αξιολόγησης (Π.Π.Ε.Α.) παρά μόνο με τη δημοσιοποίηση της Μ.Π.Ε. Η δημοσιοποίηση λοιπόν, δεν θεσπίζεται ως συστατικός τύπος για την τελείωση των πράξεων της Διοίκησης, αλλά αποσκοπεί απλώς στη γνωστοποίηση τους (ΣΕ 2759-2760/1994). Επιπλέον δεν είναι περίεργο το γεγονός ότι στον Ν 1650/1986, δεν γίνεται λόγος για δικαίωμα και υποχρέωση των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Τάχος (2006), «λείπει τελείως η υποχρέωση και το δικαίωμα του κάθε πολίτη στην προστασία του περιβάλλοντος. Μία αρχή η οποία υπήρχε στο προσχέδιο τουλάχιστον του 1983 και η οποία σύμφωνα με δικές μας πληροφορίες αφαιρέθηκε μετά από πιέσεις του Συνδέσμου Ελλήνων Βιομηχάνων».

δημιουργηθούν σοβαρά προβλήματα υποβάθμισης του περιβάλλοντος ή αν παρατηρηθούν επιπτώσεις στο περιβάλλον, τότε το αρμόδιο όργανο για την Ε.Π.Ο. μπορεί να υποβάλλει πρόσθετους περιβαλλοντικούς όρους ή να μεταβάλλει τους αρχικούς, ανεξάρτητα από την κατηγορία στην οποία υπάγεται το έργο ή η δραστηριότητα. Οι νέοι όροι συνίστανται στη λήψη νέων προστατευτικών μέτρων ή στη βελτίωση των τεχνικών μέτρων ασφαλείας.

4. Ατμοσφαιρική ρύπανση

α. Σχετικά νομοθετήματα και μέτρα

Ανά διαστήματα εκδίδονται διάφορες Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις (ΚΥΑ) που προβλέπουν έκτακτα μέτρα για την αντιμετώπιση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και οι οποίες καθορίζουν τους υπό έλεγχο ατμοσφαιρικούς ρύπους καθώς και τις παραμέτρους μέτρησης της ρύπανσης. Από τις σχετικές με την υπόθεση ΚΥΑ, πρώτη είναι η 3277/209⁸¹ για την εκτίμηση και διαχείριση της ποιότητας του αέρα. Σύμφωνα με το άρθρο 1, η απόφαση αυτή αποσκοπεί στον καθορισμό των γενικών αρχών μίας κοινής στρατηγικής για την αποτελεσματικότερη προστασία του αέρα, καθώς και των αρμόδιων υπηρεσιών για την υλοποίηση αυτής της στρατηγικής. Αρμόδιο για την υλοποίηση των αρχών της απόφασης, δηλαδή τον καθορισμό των γενικών κατευθύνσεων και τον συντονισμό της πολιτικής σε εθνικό επίπεδο, ορίζεται το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (Γεν. Δ/νση

⁸¹ ΦΕΚ Β 180 (17/2/2000). Εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την Οδηγία 96/62/ΕΚ για την εκτίμηση και τη διαχείριση της ποιότητας του αέρα του περιβάλλοντος.

Περιβάλλοντος). Επιπλέον στο Παράρτημα του άρθρου 5 παρατίθεται κατάλογος των ατμοσφαιρικών ρύπων που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την εκτίμηση και τη διαχείριση της ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα.

Η Κοινή Υπουργική Απόφαση 58751/2370⁸² καθορίζει τα μέτρα και τους όρους για τον περιορισμό των εκπομπών στην ατμόσφαιρα διοξειδίου του θείου (SO₂), οξειδίων του αζώτου (NO_x) και σωματιδίων, που προέρχονται από τη λειτουργία μεγάλων εγκαταστάσεων καύσης. Βάσει του άρθρου 5 παρ. 5, η αρμόδια υπηρεσία του ΥΠΕΧΩΔΕ μπορεί να επιτρέψει στις εγκαταστάσεις καύσης που χρησιμοποιούν εγχώριο λιγνίτη την υπέρβαση των οριακών τιμών εκπομπής καθώς ο λιγνίτης αποτελεί το βασικό καύσιμο των εγκαταστάσεων αυτών και καθώς η φύση του λιγνίτη παρουσιάζει σοβαρές δυσχέρειες ακόμη και στις περιπτώσεις που εφαρμόζεται η καλύτερη διαθέσιμη τεχνολογία αντιρρύπανσης. Το Κράτος οφείλει να γνωστοποιεί αυτές τις περιπτώσεις στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ώστε να αποτελέσουν αντικείμενο συνεννόησης με αυτήν όσον αφορά τα κατάλληλα μέτρα που πρέπει να ληφθούν.

Τέλος η Κοινή Υπουργική Απόφαση 40786/2143⁸³ για την εφαρμογή μέτρων αντιρρύπανσης στους λιγνιτικούς σταθμούς της ΔΕΗ στους νομούς Κοζάνης & Φλώρινας και άλλες συναφείς διατάξεις, αναγνώριζε την ανάγκη μείωσης των εκπομπών στάχτης υπό μορφή λεπτής σκόνης που προέρχεται από τους παραπάνω λιγνιτικούς σταθμούς. Βάσει του άρθρου 2, σε κάθε καπνοδόχο όπου απολήγουν τα καυσαέρια από την καύση λιγνίτη επιβάλλεται η εγκατάσταση και λειτουργία αυτόματου συστήματος συνεχούς λειτουργίας για τη μέτρηση και καταγραφή των

⁸² ΦΕΚ Β 264 (15/04/1993). Εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την Οδηγία 88/609/ΕΟΚ για τον περιορισμό των εκπομπών στην ατμόσφαιρα ορισμένων ρύπων από μεγάλες εγκαταστάσεις καύσης και τις διατάξεις του άρθρου 8 (παρ. 2α και 3) του Ν. 1650/86. Αναφέρεται σε εγκαταστάσεις καύσης με ονομαστική θερμική ισχύ μεγαλύτερη ή ίση των 50 MW, ανεξάρτητα από το είδος του χρησιμοποιούμενου καυσίμου (στερεό, υγρό ή αέριο).

⁸³ ΦΕΚ Β 341 (06/06/1988).

εκπεμπόμενων σωματιδίων. Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 4 της απόφασης, η ΔΕΗ θα πρέπει να διενεργεί, τουλάχιστον μια φορά το μήνα, ελέγχους για τον προσδιορισμό, στον ατμοσφαιρικό αέρα, καθώς και στα αποδιδόμενα προς καλλιέργεια εδάφη, της συγκέντρωσης των βαρέων και τοξικών μετάλλων, που παράγονται από τη χρήση και καύση λιγνίτη.

β. Ειδική ρύθμιση των μεταλλείων και λατομείων

Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 6 του ν. 1650/1986 δεν απαιτείται προέγκριση στις βιομηχανικές μεταλλευτικές και λατομικές περιοχές που έχουν καθορισθεί σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία. Το άρθρο 9 του ν. 2115/1993, επεξέτεινε την εξαίρεση και «για την εκμετάλλευση λατομείων αδρανών υλικών, καθώς και την εντός αυτών ανέγερση και λειτουργία μηχανολογικών εγκαταστάσεων και κτιρίων που εξυπηρετούν την εκμετάλλευση». Η πρόσθετη αυτή εξαίρεση των εν λόγω περιοχών περιλαμβάνεται πλέον στο άρθρο 4 παρ. 6 εδ. στ' του ν. 1650/1986, όπως ισχύει μετά το ν. 3010/2002. (Παπανικολάου, Π., Κ., 2005). Συγκεκριμένα, «προκαταρκτική περιβαλλοντική εκτίμηση και αξιολόγηση δεν απαιτείται ... στις περιοχές που εντοπίζονται κοιτάσματα μεταλλευτικών ορυκτών, βιομηχανικών ορυκτών και μαρμάρων, σύμφωνα με την περ. Α' της παρ. 1 του άρθρου 12 του Ν. 2837/2000 (ΦΕΚ 178 `Α') καθώς και στις μεταλλευτικές και λατομικές περιοχές που έχουν καθορισθεί σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία».

5. Έλεγχος τήρησης περιβαλλοντικών όρων

Η διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, η οποία όπως αναφέρθηκε ρυθμίστηκε αρχικά στο ν. 1650/1986 περιλαμβάνει σειρά σταδίων ελέγχου της τήρησης των περιβαλλοντικών όρων (άρθρα 5 - 6). Βέβαια ο έλεγχος αυτός ανατίθεται σε μια πληθώρα διοικητικών οργάνων τόσο της κεντρικής όσο και της τοπικής αυτοδιοίκησης, που σε πολλές περιπτώσεις οι αρμοδιότητές τους αλληλοκαλύπτονται. Σύμφωνα με τον ν. 1650/1986 ο έλεγχος για την τήρηση των Περιβαλλοντικών Όρων οι Υπηρεσίες ανήκει:

- Στις υπηρεσίες που είναι αρμόδιες, κατά τις οικείες διατάξεις, να εγκρίνουν την ίδρυση, λειτουργία ή πραγματοποίηση έργου ή δραστηριότητας. (άρθρο 6 § 1)
- Στις Υπηρεσίες περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ σε κεντρικό, περιφερειακό και νομαρχιακό επίπεδο που μπορούν αυτοτελώς να διενεργούν ελέγχους (άρθρο 6 § 2)
- Στα Κλιμάκια Ελέγχου Ποιότητας Περιβάλλοντος (Κ.Ε.Π.ΠΕ.) (άρθρο 6 § 3)
- Στην Ειδική Υπηρεσία Επιθεωρητών Περιβάλλοντος (Ε.Υ.Ε.Π.)⁸⁴.

⁸⁴ Η Ε.Υ.Ε.Π. ιδρύθηκε με το Ν. 2947/2001 (ΦΕΚ 22/Α/9.10.2001) και στελεχώθηκε το 2004 στα πλαίσια των προβλεπομένων στην Κοινοτική Σύσταση 2001/331/ΕΚ «Ελάχιστες απαιτήσεις για περιβαλλοντικές επιθεωρήσεις». Στόχος της είναι ο έλεγχος για την τήρηση της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και των εγκεκριμένων περιβαλλοντικών όρων που έχουν θεσπισθεί για να πραγματοποιηθούν δημόσια έργα. Υπάγεται απευθείας στον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Α. Ιστορικό- Οι πρώτες αναφορές

Ο Συνήγορος του Πολίτη (ΣτΠ) έλαβε δύο αναφορές τον Απρίλιο του 2004 που αφορούν υπερβάσεις των εκπομπών των αερίων ρύπων λόγω της λειτουργίας της μονάδας ΙΙΙ του Ατμοηλεκτρικού Σταθμού (ΑΗΣ) της Δ.Ε.Η. στην Καρδιά, των μονάδων Ι-ΙΙ-ΙΙΙ και ΙV του ΑΗΣ στον Άγιο Δημήτριο και των μονάδων Ι-ΙΙ και ΙV του ΑΗΣ στην Πτολεμαΐδα του Νομού Κοζάνης. Συγκεκριμένα καταγγέλθηκε και προέκυψε ότι:

- «...υπάρχει σοβαρό πρόβλημα ατμοσφαιρικής ρύπανσης στο Δήμο Δημητρίου Υψηλάντη, οι κάτοικοι εμφανίζουν προβλήματα υγείας, η ΔΕΗ δεν έχει δείξει καμία περιβαλλοντική ευαισθησία ούτε αίσθημα κοινωνικής ευθύνης αλλά αντί αυτού δεν τηρεί τους περιβαλλοντικούς όρους βάση των οποίων δόθηκαν οι άδειες λειτουργίας στους ΑΗΣ Καρδιάς, Αγίου Δημητρίου και Πτολεμαΐδας...»
- Στις εν λόγω μονάδες υπήρχαν υπερβάσεις στις εκπομπές των αιωρούμενων σωματιδίων για μεγάλο χρονικό διάστημα, γεγονός που αποδεικνύεται από τα στοιχεία των μετρήσεων ατμοσφαιρικής ρύπανσης που απέστειλε το Τμήμα Περιβάλλοντος της Ν.Α. Κοζάνης στο Δήμο Υψηλάντη (Παράρτημα 5).
- Στα αντίγραφα των σχετικών στοιχείων της ΔΕΗ, όπου έχουν καταγραφεί οι εν λόγω υπερβάσεις, αναγράφεται ότι το πρόβλημα αυτό οφείλεται στην υποβάθμιση της ποιότητας του λιγνίτη που αποτελεί την καύσιμη πρώτη ύλη για τη λειτουργία των σταθμών.

- Η υπ'αρ.29827/19.7.96 απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων για τη λειτουργία των μονάδων I-II-III και IV του ΑΗΣ Καρδιάς, η οποία είχε χρονική διάρκεια ισχύος έξι (6) έτη από την ημερομηνία υπογραφής της ίσχυε, όπως και οι περιβαλλοντικοί όροι που είχαν εγκριθεί με την παραπάνω πράξη, έως την 19.7.2002, επομένως είχε λήξει προ διετίας.
- Η υπ'αρ.29828/18.7.96 απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων για τη λειτουργία των μονάδων I-II-III και IV του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου, η οποία είχε χρονική διάρκεια ισχύος έξι (6) έτη από την ημερομηνία υπογραφής της ίσχυε, όπως και οι περιβαλλοντικοί όροι που είχαν εγκριθεί με την ανωτέρω πράξη, ίσχυε έως την 18.7.2002, επομένως είχε λήξει προ διετίας.
- Σύμφωνα με υπαλλήλους της ΕΑΡΘ και του Τμήματος Περιβάλλοντος Ν.Α. Κοζάνης οι περιβαλλοντικοί όροι που αφορούν στη λειτουργία των δύο ΑΗΣ και που είχαν λήξει εδώ και 2 χρόνια δεν είχαν ανανεωθεί καθώς βρισκόταν σε εξέλιξη η διαδικασία τροποποίησης τους.

Ο ΣτΠ ανέλαβε τη διερεύνηση της παραπάνω υπόθεσης και ήλθε σε επαφή με τις αρμόδιες υπηρεσίες της ΔΕΗ, του ΥΠΕΧΩΔΕ, της Νομαρχίας και με τους ενδιαφερόμενους πολίτες με σκοπό τη συλλογή περισσότερων πληροφοριών για την πληρέστερη διερεύνηση του θέματος.

B. Ανάλυση της Υπόθεσης και παρουσίαση των απόψεων των εμπλεκόμενων φορέων

1η Φάση: Συνήγορος του Πολίτη

1. Ο ΣτΠ με έγγραφο του στις 28.04.04 προς τις αρμόδιες υπηρεσίες ζήτησε να ενημερωθεί, συγκεκριμένα από την ΕΑΡΘ, βάσει ποιου καθεστώτος λειτουργούσαν από 19.07.02 και 18.7.2002 οι ΑΗΣ Καρδιάς και ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου αντίστοιχα καθώς οι διοικητικές άδειες λειτουργίας είχαν λήξει πριν δύο χρόνια και δεν είχε γίνει έκτοτε ανανέωση των περιβαλλοντικών όρων. Επίσης ζήτησε να ενημερωθεί σχετικά με την λειτουργία του ΑΗΣ Πτολεμαΐδας, εάν υπήρχαν εγκεκριμένοι όροι και σε θετική περίπτωση αντίγραφο της σχετικής απόφασης.

2. Ξεκινώντας το υπ' αρ. 497/27.04.04 απαντητικό έγγραφό της προς το ΣτΠ, η ΔΕΗ επισήμανε ότι η προστασία του περιβάλλοντος βρίσκεται στο επίκεντρο του σχεδιασμού της και ότι η Επιχείρηση δεν φείδεται χρημάτων και κόπου σε όλες τις δραστηριότητες της. Επίσης ανέφερε ότι ο ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου είναι ο μεγαλύτερος ΑΗΣ της χώρας, που παράγει το 23-25% των συνολικών εθνικών αναγκών. Η ΔΕΗ υποστήριξε ότι:

α) Όσον αφορά την ανανέωση των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας (ΠΟΛ) του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου (ΚΥΑ 29828/18.7.96), «υπεβλήθη *έγκαιρα* αίτηση ανανέωσης τους...είναι δε αυτονόητο και κοινή πρακτική **ότι για το χρονικό διάστημα μετά την λήξη ισχύος της ΚΥΑ έγκρισης των ΠΟΛ και μέχρι την ανανέωση τους, δεν υπάρχει ουσιαστική εκκρεμότητα, εφόσον τηρούνται οι προηγούμενοι εγκεκριμένοι Περιβαλλοντικοί Όροι (!)**. Στο πλαίσιο αυτό, ο Σταθμός

εξακολουθεί να ενημερώνει καθημερινά τους αρμόδιους φορείς για τυχόν υπερβάσεις, όπως ακριβώς έκανε και στο διάστημα ισχύος τους... ».

β) Όλες οι μονάδες του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου, όπως και οι υπόλοιπες μονάδες της ΔΕΗ, διαθέτουν άδεια λειτουργίας, σύμφωνα με το άρθρο 8 του ν. 2941/2001, μέχρι τον Ιούλιο του έτους 2005⁸⁵.

γ) Το πρόβλημα των υπερβάσεων των εκπομπών από τις μονάδες I-IV του Αγίου Δημητρίου παρουσιάστηκε και ήταν γνωστό από το 1997. Ύστερα από έρευνες διαπιστώθηκε ότι οι υπερβάσεις οφείλονταν στα χαρακτηριστικά της παραγόμενης τέφρας από την καύση του λιγνίτη με κυριότερο υπεύθυνο το υψηλό ποσοστό οξειδίου του ασβεστίου (CaO), που είχε ως αποτέλεσμα την μείωση της απόδοσης των ηλεκτροστατικών φίλτρων (Η/Φ). Το ορυχείο αλλάζοντας τρόπο εξόρυξης του λιγνίτη μείωσε τις υπερβάσεις κατά τα έτη 2000 και 2001, αλλά από το έτος 2002, όπως αναφέρεται στην συνέχεια, εντελώς απρόβλεπτα ο ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου άρχισε να τροφοδοτείται από το ορυχείο με κακής ποιότητας λιγνίτη, επηρεάζοντας την καλή λειτουργία των Η/Φ των μονάδων και έχοντας ως αποτέλεσμα την αύξηση των εκπομπών από τις μονάδες I-II-III και IV. Έγιναν πάλι έρευνες όπου διαπιστώθηκε η κακή ποιότητα λιγνίτη και επιπλέον έγιναν μετακλήσεις ξένων ειδικών για τον έλεγχο της λειτουργίας των Η/Φ, οι οποίοι διαπίστωσαν ότι **δεν υπήρχε δυνατότητα βελτίωσης τους**. Η ΔΕΗ προέβη στη λήψη διορθωτικών μέτρων για τη βελτίωση της ποιότητας του λιγνίτη και επισπεύθηκε η υλοποίηση του περιβαλλοντικού έργου «Αναβάθμιση υφιστάμενων και προσθήκη νέων Η/Φ στις Μονάδες I-II-III και IV του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου».

⁸⁵ Όπως θα φανεί στην συνέχεια με έγγραφο του Υπουργείου Ανάπτυξης αδειοδοτήθηκε το σύνολο των υπαρχουσών μέχρι τότε μονάδων της ΔΕΗ Α.Ε. με προσωρινή Άδεια Λειτουργίας, χωρίς να έχει προηγηθεί έγκριση περιβαλλοντικών όρων για κάθε μονάδα χωριστά.

δ) Επιπλέον τονίστηκε ότι η ρύπανση της ατμόσφαιρας είναι ένα σύνθετο πρόβλημα με πολλές παραμέτρους και πολλές πηγές ρύπων που διαμορφώνουν την τελικά εικόνα της ατμόσφαιρας. Για τον λόγο αυτό παρέθεσε μία μελέτη του Εργαστηρίου Ελέγχου Ρύπανσης Περιβάλλοντος του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, με επιστημονικό υπεύθυνο τον καθηγητή κ Θ. Κουμιτζή με τίτλο «Μελέτη χημικής σύστασης αιωρούμενων σωματιδίων για τον προσδιορισμό του ποσοστού συμμετοχής των πηγών εκπομπής τους στην ατμόσφαιρα του λεκανοπεδίου Εορδαίας», η οποία κατέληξε, μεταξύ άλλων, στο εξής : «Κυριότερη πηγή εκπομπής αιωρούμενων σωματιδίων είναι η καύση πετρελαίου κίνησης (φορτηγά, λεωφορεία, ταξί, αγροτικά οχήματα, κ.α.) που κυμαίνεται κατά την ψυχρή περίοδο από 30% έως 51% και κατά την θερμή περίοδο από 22% έως 62%. Σε ότι αφορά τη συμμετοχή της ιπτάμενης τέφρας, αυτή κυμαίνεται κατά την ψυχρή περίοδο από 2% έως 18% και κατά τη θερμή περίοδο από 2% έως 22%⁸⁶. Στο σύνολο δηλαδή, των αιωρούμενων σωματιδίων που μετρώνται στην περιοχή του Κλείτου, ..., η ιπτάμενη τέφρα συμμετέχει σε ποσοστό που κυμαίνεται από 18% έως 22%, ανάλογα με την εποχή του έτους. Επομένως είναι άδικο να επιφορτίζεται, ως μοναδική πηγή εκπομπής, ο σταθμός και οι καμινάδες του για τις συγκεντρώσεις εδάφους των αιωρούμενων σωματιδίων που καταγράφονται στην ευρύτερη περιοχή.».

3. Με το υπ' αρ. 651/20.05.04 συμπληρωματικό απαντητικό έγγραφό της προς το ΣτΠ, η ΔΕΗ επισήμανε ότι ο ΑΗΣ Καρδιάς είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος, μετά τον ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου, σταθμός με ισχύ που αντιπροσωπεύει το 11% περίπου της

⁸⁶ Στην Έκθεση προς την Επιτροπή των Υπουργών, §220 το Συμβούλιο της Ευρώπης παρατηρεί ότι: «Στα 45 χρόνια εκμετάλλευσης του λιγνίτη στην Ελλάδα, μόνον δύο επιδημιολογικές μελέτες έχουν παραγγελθεί από το Κράτος, οι οποίες δεν καλύπτουν παρά ένα μέρος των περιοχών που πλήττονται. Αυτές οι μελέτες παρουσιάστηκαν στο κοινό το 1998. Άλλες επιδημιολογικές μελέτες έχουν μεν προγραμματιστεί, ή είναι εν εξελίξει, αλλά καμιά μελέτη θνησιμότητας δε διενεργήθηκε στις περιοχές που γειτνιάζουν με τους κεντρικούς σταθμούς».

συνολικής ισχύος της χώρας και με παραγωγή που καλύπτει το 16% των συνολικών αναγκών της χώρας σε ηλεκτρική ενέργεια. Η ΔΕΗ υποστήριξε ότι:

α) Οι περιβαλλοντικοί όροι λειτουργίας (ΠΟΛ) του ΑΗΣ Καρδιάς εκδόθηκαν με την ΚΥΑ 29827/19.7.96 των Υπουργείων ΠΕΧΩΔΕ και Ανάπτυξης, η οποία τροποποιήθηκε με τις ΚΥΑ 63875/14.10.98 και 58286/31.7.01. Οι Περιβαλλοντικοί όροι λειτουργίας του ΑΗΣ Πτολεμαΐδας εκδόθηκαν με την ΚΥΑ 29826/24.10.97 των Υπουργείων ΠΕΧΩΔΕ και Ανάπτυξης. Η ΔΕΗ επισήμανε ότι για την ανανέωση των περιβαλλοντικών όρων λειτουργίας των παραπάνω ΑΗΣ **υπέβαλλε έγκαιρα αιτήσεις** ανανέωσης τους και ότι η διαδικασία βρισκόταν σε εξέλιξη. **Παρά τη λήξη τους και μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας ανανέωσης τους τηρεί τους προηγούμενους Περιβαλλοντικούς Όρους** και υποβάλλει τις προβλεπόμενες εκθέσεις και ενημερώσεις για τυχόν υπερβάσεις γεγονός που αποδεικνύει ότι η ΔΕΗ λειτουργεί με πλήρη διαφάνεια.

β) Το πρόβλημα των υπερβάσεων των εκπομπών του ΑΗΣ Καρδιάς αφορούσε την μονάδα III, που αντιμετωπίστηκε με την ολοκλήρωση και θέση σε λειτουργία των νέων Η/Φ. Για τον ΑΗΣ Πτολεμαΐδας αναφέρθηκε ότι οι υπερβάσεις ήταν πολύ περιορισμένες.

4. Έπειτα από συνάντηση της ΔΕΗ με τον ΣτΠ, η οποία έλαβε χώρα στις 08.06.04, η ΔΕΗ έστειλε το υπ' αρ. 802/17.06.04 έγγραφό της προς τον ΣτΠ υποβάλλοντας τα παρακάτω συμπληρωματικά στοιχεία-πληροφορίες:

α) Η καθυστέρηση στην διαδικασία ανανέωσης/ τροποποίησης των ΠΟΛ των ΑΗΣ οφειλόταν στους προβληματισμούς που είχαν ανακύψει όσον αφορά τον τρόπο προσαρμογής και συμμόρφωσης στις δύο κοινοτικές οδηγίες 96/61/ΕΚ (IPPC) και 2001/80/ΕΚ. Η πρώτη αφορά την χρήση των Βέλτιστων Διαθέσιμων Τεχνικών (ΒΔΤ) σε βιομηχανικές μονάδες καθώς και την επιβολή ορίων εκπομπής για συγκεκριμένους

τύπους. Η δεύτερη επιβάλλει είτε νέα χαμηλότερα όρια σε σχέση με τα ισχύοντα εθνικά όρια για όλους τους υφιστάμενους ΑΗΣ, είτε την υπαγωγή τους σε Εθνικό Σχέδιο Μείωσης Εκπομπών Ρύπων.

β) Η Δ/ση Περιβάλλοντος Παραγωγής (ΔΠΠ) της ΔΕΗ Α.Ε., προκάλεσε δύο συναντήσεις με την αρμόδια Δ/ση ΕΑΡΘ του ΥΠΕΧΩΔΕ με στόχο την ανάλυση των ζητημάτων προσαρμογής στις άνω κοινοτικές οδηγίες. Η ΔΕΗ επισήμανε στο ΥΠΕΧΩΔΕ τη σοβαρότητα της διευκρίνησης από πλευράς του του ορθού τρόπου εφαρμογής των ΒΔΤ, καθώς οποιαδήποτε καθυστέρηση ενέχει κινδύνους όπως την επιλογή τεχνικών που δεν είναι βέλτιστες, τη μη επίτευξη ορθής σχέσης μεταξύ κόστους - περιβαλλοντικού οφέλους, το μη έγκαιρο προγραμματισμό της επιχείρησης και την καθυστέρηση προσαρμογής της στην οδηγία.

Η θέση της ΔΕΗ ήταν ότι τα μέτρα που προτάθηκαν από πλευράς της για το Εθνικό Σχέδιο Μείωσης Εκπομπών Ρύπων των εγκαταστάσεων της ΔΕΗ, καλύπτουν ταυτόχρονα τις απαιτήσεις για τις ΒΔΤ. Επιπλέον συζήτησε την εφαρμογή των συγκεκριμένων μέτρων στους υπό ανανέωση περιβαλλοντικούς όρους των σταθμών, σημειώνοντας ότι το θέμα δεν επιδέχεται περαιτέρω καθυστερήσεων. Το ΥΠΕΧΩΔΕ/ΕΑΡΘ ζήτησε συγκεκριμένες προτάσεις και απόψεις ανά σταθμό προκειμένου να ορισθούν οριακές τιμές εκπομπής ανά περίπτωση. Η ΔΕΗ υποσχέθηκε να ανταποκριθεί θετικά, με την επισήμανση βεβαίως ότι αυτό δεν πρέπει να αποτελεί λόγο καθυστέρησης για την έκδοση των περιβαλλοντικών όρων⁸⁷. «Ήδη ξεκίνησε η προετοιμασία και υποβολή εξειδικευμένων Τεχνικών Εκθέσεων για τις ΒΔΤ ανά Σταθμό...».

⁸⁷ Είναι άξιο απορίας γιατί δεν πρέπει να θεωρείται λόγος καθυστέρησης σύμφωνα με την ΔΕΗ η έκδοση περιβαλλοντικών όρων χωρίς την προηγούμενη εξατομικευμένη περιβαλλοντική αξιολόγηση από την στιγμή που αποτελεί προϋπόθεση έκδοσης διοικητικής άδειας.

Χαρακτηριστικά στο τέλος του εγγράφου η ΔΕΗ σημειώνει «...δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η ΔΕΗ Α.Ε., που λειτουργεί χάριν του δημοσίου συμφέροντος, έχει τη θεμελιώδη υποχρέωση (και όχι ευχέρεια) διασφάλισης της ενεργειακής κάλυψης όλων των πελατών και χρηστών στην χώρα. **Επομένως, ορισμένες διαδικαστικού χαρακτήρα διατάξεις της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, δεν πρέπει να την καθιστούν έκθετη σε καταγγελίες, μηνύσεις, αγωγές κ.λ.π., και να δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στην λειτουργία της και στις σχέσεις της με τοπικές Αρχές και Φορείς** και ασφαλώς σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να την παρεμποδίζουν από την άσκηση της θεμελιώδους υποχρέωσης της ηλεκτροδότησης της χώρας, πόσο μάλλον στις υπό εξέταση περιπτώσεις που η Επιχείρηση έχει σεβασθεί, τόσο τυπικά, όσο ουσιαστικά όλες της τις υποχρεώσεις».

5. Το Υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ απάντησε στο ΣτΠ με το υπ' αρ.131564/28.04.04 έγγραφο του της Δ/νσης Ε.Α.Ρ.Θ. όπου μεταξύ άλλων αναφέρει ότι:

α) Η ΔΕΗ άρχισε να ενημερώνει το ΥΠΕΧΩΔΕ για υπερβάσεις των ορίων εκπομπής των σωματιδίων από τις μονάδες του Αγίου Δημητρίου. Το ΥΠΕΧΩΔΕ άρχισε σειρά διαβουλεύσεων με το Υπουργείο Ανάπτυξης, την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και την ΔΕΗ προκειμένου να αναβαθμιστούν/ αντικατασταθούν τα Η/Φ κατακράτησης σωματιδίων γεγονός που, όπως ισχυρίζεται το Υπουργείο, αποδεικνύει «ότι ουδόλως αδιαφόρησε (το Υπουργείο) για τα περιβαλλοντικά προβλήματα της περιοχής». (Βέβαια και οι τροποποιήσεις όπου αύξησε τα όρια εκπομπής δείχνουν ότι ουδόλως ενδιαφέρθηκε για τις συνέπειες στο περιβάλλον και στους ανθρώπους).

β) Σχετικά με τη λήξη των περιβαλλοντικών όρων, **«Παρά τη λήξη της απόφασης έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων η ΔΕΗ Α.Ε. εξακολουθεί να τηρεί τους όρους αυτούς, εκτός του ορίου εκπομπής σωματιδίων που είναι τεχνικά αδύνατο να τηρηθεί.** Η υπηρεσία μας και η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης

ενημερώνονται ανελλιπώς τόσο για τις υπερβάσεις των ορίων εκπομπής ρύπων όσο και για τις περιβαλλοντικές επιδόσεις του ΑΗΣ...**Αρα δεν τίθεται επί της ουσίας θέμα μη ύπαρξης και μη τήρησης περιβαλλοντικών όρων. Το ιδιότυπο αυτό καθεστώς λειτουργίας μίας εγκατάστασης με λήξαντες περιβαλλοντικούς όρους, οι οποίοι όμως παρά την λήξη τους τηρούνται, απαντάται συχνά στις βιομηχανικές μονάδες, καθ' όσον η αίτηση για ανανέωση των περιβαλλοντικών όρων γίνεται λίγες μέρες πριν ή ακόμη και μετά τη λήξη ισχύος της σχετικής Απόφασης. Το γεγονός αυτό καθιστά αδύνατη την ανανέωση των όρων αμέσως μετά τη λήξη τους⁸⁸ ...».**

6. Το Υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ με το υπ' αρ.132100/03.06.04 έγγραφο της Δ/νσης Ε.Α.Ρ.Θ. προς τον ΣτΠ δήλωσε ότι:

α) Η έγκριση περιβαλλοντικών όρων του ΑΗΣ Καρδιάς *τροποποιήθηκε* με την υπ' αρ. 63875/14.10.98 απόφαση προκειμένου να αντικατασταθούν τα Η/Φ που παρουσίαζαν χαμηλή απόδοση και είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση των εκπομπών αερίων ρύπων (Παράρτημα 4).⁸⁹

⁸⁸ Στην συνέχεια με το υπ' αρ. 133455/21.09.04 έγγραφο το ΥΠΕΧΩΔΕ φαίνεται να αλλάζει την υποστηρικτική στάση του προς τη ΔΕΗ. Δηλώνει ότι η ΔΕΗ υπέβαλε με καθυστέρηση τις αιτήσεις ανανέωσης παρ' όλο που είναι γνωστό ότι απαιτείται ένα διάστημα τουλάχιστον ενός ή δύο μηνών και πόσο μάλλον για τους λιγνιτικούς σταθμούς της ΔΕΗ όπου αναμενόταν εξ αρχής μεγαλύτερο χρονικό διάστημα λόγω συμμόρφωσης με τις κοινοτικές οδηγίες.

⁸⁹ Είναι αναγκαίο να σημειωθεί ότι η τροποποίηση που ήταν αποτέλεσμα της αδυναμίας να τηρηθούν τα αρχικώς επιτρεπόμενα όρια, αύξησε τα όρια εκπομπής σωματιδίων στις μονάδες III και IV από 150mg/m³ σε 225mg/m³ μέχρι την 30.6.2001.

ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΜΕ

Την τροποποίηση των εγκριθέντων με την υπ'αρ. 29827/19.7.96 Απόφαση Περιβαλλοντικών Όρων λειτουργίας των μονάδων I έως IV του ΑΗΣ Καρδιάς, ως ακολούθως:

A. Το όριο εκπομπής σωματιδίων του εδαφίου 1.1.1. τροποποιείται ως εξής:

1.1.1. Για την καύση λιγνίτη

-Σωματίδια (Μονάδες I και II): $100\text{mg}/\text{m}^3$

-Σωματίδια (Μονάδες III και IV): $150\text{mg}/\text{m}^3$ μέχρι την 30.6.2001 (Λόγω της μειωμένης απόδοσης των Η/Φ και των έργων που προγραμματίζονται για την βελτίωση της απόδοσης τους επιτρέπεται μέχρι 30.6.2001 η εκπομπή σωματιδίων ως $225\text{mg}/\text{m}^3$), $100\text{mg}/\text{m}^3$ μετά την 30.6.2001

Τα υπόλοιπα όρια του εδαφίου 1.1.1. εξακολουθούν να ισχύουν ως έχουν.

B. Η δεύτερη και τρίτη παράγραφος του εδαφίου 5.4. τροποποιείται ως

Λόγω των τεχνικών προβλημάτων που είχαν παρουσιαστεί κατά την κατασκευή των Η/Φ των μονάδων I, II του ΑΗΑ Καρδιάς, η ΔΕΗ ζήτησε παράταση της προθεσμίας κατασκευής των Η/Φ των μονάδων III και IV. Το ΥΠΕΧΩΔΕ έδωσε αυτή την παράταση με την υπ'αρ. 58286/31.7.01 απόφαση στην οποία τίθεται ως χρονικό όριο για την ανακατασκευή/ βελτίωση των Η/Φ η 31^η.12.04⁹⁰ (Παράρτημα 4).

ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΜΕ

Την τροποποίηση των εγκριθέντων με την υπ' αρ. 29827/19.7.96 Απόφαση (όπως τροποποιήθηκαν με την υπ'αρ.63875/14.10.98 Απόφαση) Περιβαλλοντικών Όρων λειτουργίας των Μονάδων I έως IV του ΑΗΣ Καρδιάς, ως ακολούθως:

i. Το όριο εκπομπής σωματιδίων του εδαφίου 1.1.1 τροποποιείται ως εξής:

1.1.1 Για την καύση λιγνίτη

- Σωματίδια (Μονάδες I και II): $100\text{mg}/\text{m}^3$

- Σωματίδια (Μονάδες III και IV): $150\text{mg}/\text{m}^3$ μέχρι την ολοκλήρωση των έργων αναβάθμισης των Η/Φ ή το αργότερο μέχρι 31.12.2004 (Λόγω μειωμένης απόδοσης των υφισταμένων Η/Φ επιτρέπεται κατά το ίδιο χρονικό διάστημα η εκπομπή σωματιδίων ως $225\text{mg}/\text{m}^3$)

Το όριο εκπομπής σωματιδίων των αναβαθμισμένων Η/Φ θα οριστικοποιηθεί μετά την έκδοση της νέας Οδηγίας για τις Μεγάλες Εγκαταστάσεις Καύσης, σε κάθε περίπτωση όμως δεν αναμένεται να είναι μεγαλύτερο των $100\text{mg}/\text{Nm}^3$

Τα υπόλοιπα όρια του εδαφίου 1.1.1 εξακολουθούν να ισχύουν ως έχουν.

⁹⁰ Η δεύτερη αυτή τροποποίηση, διατήρησε τα όρια εκπομπής σωματιδίων στις μονάδες III και IV στα $225\text{mg}/\text{m}^3$ μέχρι την 31.12.2004. Επομένως, με τις αποφάσεις τροποποίησης και αύξησης των ορίων εκπομπής υπήρχαν για όλο αυτό το διάστημα καθημερινές υπερβάσεις καθ' όλα νόμιμες με τις τροποποιήσεις του κράτους.

β) Η ανακατασκευή ή αντικατάσταση των Η/Φ των μονάδων του ΑΗΣ Πτολεμαΐδας και του ΑΗΣ Καρδιάς συντέλεσε στην εξάλειψη των υπερβάσεων των εκπομπών σωματιδίων από τους εν λόγω ΑΗΣ, που πλέον παρατηρούνταν σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις. **Αντιθέτως οι υπερβάσεις των εκπομπών σωματιδίων του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου παρατηρούνται σε σχεδόν καθημερινή βάση**, καθώς τα Η/Φ που έχουν χαμηλή απόδοση δεν έχουν αντικατασταθεί.

γ) «Οι αποφάσεις για την ανανέωση των περιβαλλοντικών όρων των ΑΗΣ Πτολεμαΐδας και Καρδιάς έχουν ήδη συνταχθεί και υπογραφεί από τους υπηρεσιακούς παράγοντες του ΥΠΕΧΩΔΕ και βρίσκονται στο στάδιο υπογραφής τους από την πολιτική ηγεσία του ίδιου Υπουργείου (Γενικός Γραμματέας, Υπουργός)».

7. Ο ΣτΠ με έγγραφο του στις 30.07.04 προς τις αρμόδιες υπηρεσίες και αφού είχε προηγηθεί συνάντηση κατόπιν αιτήματος της ΔΕΗ Α.Ε. με εκπροσώπους της Δ/σης Περιβάλλοντος Παραγωγής της Επιχείρησης, σημείωσε μεταξύ άλλων τα εξής:

α) Όταν στις διοικητικές πράξεις περιέχεται διάταξη περί λήξεως της ισχύος τους, όπως συμβαίνει εν προκειμένω στις αποφάσεις έγκρισης περιβαλλοντικών όρων των ΑΗΣ Καρδιάς, Πτολεμαΐδας και Αγίου Δημητρίου, τότε αυτές καθίστανται ανίσχυρες μετά την παρέλευση της σχετικής ημερομηνίας. Επιπλέον η νομοθεσία ορίζει ρητά ότι *«Η απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων μπορεί να εκδίδεται για ορισμένο χρονικό διάστημα που καθορίζεται στην ίδια απόφαση μετά την πάροδο του οποίου υπόκειται σε αναθεώρηση ή ανανέωση...»* (παρ. 7 αρ. 4 του Ν. 1650/1986 όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 3010/2002). Συνεπώς, το συμπέρασμα που διατυπώθηκε στο υπ' αρ.131564/28.04.04 έγγραφο της Δ/σης Ε.Α.Ρ.Θ., περί της σιωπηρής παράτασης ισχύος των περιβαλλοντικών όρων μετά τη λήξη της ισχύος τους, είναι εσφαλμένο.

β) Διαπιστώθηκε υπέρβαση των ορίων εκπομπής αιωρούμενων σωματιδίων, που είχαν τεθεί με τους ήδη λήξαντες περιβαλλοντικούς όρους. Ειδικά για τον ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου, το πρόβλημα έχει εντοπιστεί από το 1997 και σύμφωνα με το υπ' αρ.131564/28.04.04 έγγραφο του ΥΠΕΧΩΔΕ διαπιστώθηκε αδυναμία επίλυσης του, με αποτέλεσμα να συσταθεί Τεχνική Επιτροπή ειδικά για την εξέτασή του. Παρά τις συστηματικές προσπάθειες της ΔΕΗ το πρόβλημα δεν έχει αντιμετωπιστεί, ενώ με το υπ' αρ.132100/03.06.04 έγγραφο αναγνωρίζεται από την Δ/νση Ε.Α.Ρ.Θ. του ΥΠΕΧΩΔΕ ότι η υπέρβαση αυτή παρατηρείται σε σχεδόν καθημερινή βάση.

γ) Όπως προέκυψε από τηλεφωνική επικοινωνία του ΣτΠ με τη Δ/νση Ηλεκτροπαραγωγής του ΥΠΑΝ, «το πλαίσιο αδειοδότησης της λειτουργίας των εγκαταστάσεων της ΔΕΗ Α.Ε. αναμένεται να τροποποιηθεί κατά τρόπο ώστε να εκδίδεται άδεια λειτουργίας για κάθε ΑΗΣ χωριστά».

Επίσης, ο ΣτΠ ζήτησε από την Δ/νση Ε.Α.Ρ.Θ. να ενημερώσει για το αν έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία έκδοσης των περιβαλλοντικών όρων των ΑΗΣ Πτολεμαΐδας και Καρδιάς, καθώς προ διμήνου με το υπ' αρ.132100/03.06.04 έγγραφο της είχε ενημερώσει ότι «βρίσκονται στο στάδιο υπογραφής τους από την πολιτική ηγεσία του ίδιου Υπουργείου». Επιπλέον εάν έχει προβεί στη λήψη προσωρινών μέτρων αντιμετώπισης των καθημερινών υπερβάσεων των ορίων των εκπομπόμενων αιωρούμενων σωματιδίων από τον ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου.

8. Το Υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ απάντησε στο ΣτΠ με το υπ' αρ. 133455/21.09.04 έγγραφο του αναφέροντα τα εξής:

α) Η ΔΕΗ Α.Ε. υπέβαλε τις αιτήσεις ανανέωσης στην Δ/νση ΕΑΡΘ/ΥΠΕΧΩΔΕ αρκετές μέρες ή ακόμη και μήνες **μετά τη λήξη ισχύος των** αντίστοιχων περιβαλλοντικών όρων.

β) Το Υπουργείο έχει επανειλημμένα υπενθυμίσει στην ΔΕΗ «ότι η διαδικασία ανανέωσης των περιβαλλοντικών όρων, ακόμη και στις περιπτώσεις που δεν προβλέπεται καμία αλλαγή, απαιτεί χρονικό διάστημα τουλάχιστον ενός ή δύο μηνών, δεδομένου ότι η σχετική απόφαση πρέπει να υπογραφεί από τους υπηρεσιακούς παράγοντες και την πολιτική ηγεσία δύο Υπουργείων και σε ορισμένες περιπτώσεις, ανάλογα με το πεδίο κάλυψης των περιβαλλοντικών όρων, τριών ή τεσσάρων Υπουργείων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση των λιγνιτικών σταθμών της ΔΕΗ Α.Ε. αναμενόταν εξ αρχής μεγαλύτερο χρονικό διάστημα για την ανανέωση των περιβαλλοντικών όρων, καθ' όσον δεν επρόκειτο για απλή ανανέωση των περιβαλλοντικών όρων, αλλά για σημαντική τροποποίηση τούτων με στόχο να εφαρμοσθούν στις συγκεκριμένες εγκαταστάσεις οι διατάξεις των οδηγιών 96/61/ΕΚ, 2001/80/ΕΚ και 2001/81/ΕΚ».

γ) Οι αποφάσεις ανανέωσης των περιβαλλοντικών όρων των ΑΗΣ Πτολεμαΐδας και Καρδιάς έχουν συνταχθεί και έχουν σταλεί στο γραφείο του Γενικού Γραμματέα Περιβάλλοντος για υπογραφή, χωρίς όμως να υπάρχει περαιτέρω ενημέρωση επί του θέματος.

δ) Οι περιβαλλοντικοί όροι του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου έχουν συνταχθεί, προ πολλού και περιλαμβάνουν συγκεκριμένα μέτρα για την εφαρμογή των Βέλτιστων Διαθέσιμων Τεχνικών (ΒΔΤ). *«Εν τούτοις δεν έχουν σταλεί ακόμη προς υπογραφή, διότι η ΔΕΗ Α.Ε. σε σύσκεψη τον Απρίλιο αμφισβήτησε την δυνατότητα εφαρμογής των προτεινόμενων από την Ε.Ε. ΒΔΤ στις λιγνιτικές εγκαταστάσεις της χώρας μας. Το γεγονός αυτό...έχει συντελέσει στην καθυστέρηση έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου».*

9. Το Υπουργείο Ανάπτυξης με το υπ' αρ. Α.Π.

Δ5/ΗΛ/Α/Φ38/2027/14378/23.11.04 έγγραφο του προς τον ΣτΠ, ανέφερε ότι:

α) Με την Δ5/Β/Φ1/1085/24-01-2002 Απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης αδειοδοτήθηκε το σύνολο των υπαρχουσών μέχρι τότε μονάδων της ΔΕΗ Α.Ε., καθώς και όσες βρίσκονταν υπό κατασκευή κατά την υπογραφή της και έχουν προσωρινή Άδεια Λειτουργίας με ημερομηνία λήξης την 31^η Ιουλίου του 2005.

β) Το ΥΠΙΑΝ έχει επανειλημμένα υπενθυμίσει στην ΔΕΗ Α.Ε. ότι τα χρονικά περιθώρια μέχρι την λήξη της προσωρινής άδειας λειτουργίας είναι μικρά δεδομένου τόσο του αριθμού των εγκαταστάσεων που πρέπει να αδειοδοτηθούν όσο και του χρονοβόρου της διαδικασίας του ελέγχου των σχετικών φακέλων.

10. Ο ΣτΠ με έγγραφο του στις 01.03.05 προς τις αρμόδιες υπηρεσίες, συμπεριλαμβάνοντας τα στοιχεία του ΥΠΕΧΩΔΕ που αναφέρθηκαν παραπάνω σχετικά με την ΔΕΗ (υπ' αρ. 133455/21.09.04 έγγραφο), σημείωσε τα εξής:

α) Σχετικά με τον ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου, παρ' όλο που ολοκληρώθηκε η διαδικασία ανάθεσης για την αναβάθμιση των Η/Φ, έπονται στάδια κατασκευής, δοκιμαστικής λειτουργίας, αντιμετώπισης πιθανής αστοχίας των φίλτρων, που δείχνουν τεχνική αδυναμία άμεσης αντιμετώπισης του προβλήματος της καθημερινής υπέρβασης εκπομπών των αιωρούμενων σωματιδίων και επ' ουδενί μπορεί να θεωρηθεί προσωρινό. Επιπλέον λειτουργεί με λήξαντες περιβαλλοντικούς όρους, ενώ η διαδικασία έγκρισης νέων εκκρεμεί καθώς δεν έχει επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ ΔΕΗ και ΥΠΕΧΩΔΕ αναφορικά με τις ΒΔΤ.

β) Οι υπερβάσεις των ορίων εκπομπής των αερίων ρύπων από τους ΑΗΣ Πτολεμαΐδας και Καρδιάς είναι πλέον σπάνιες μετά την ολοκλήρωση της ανακατασκευής/ βελτίωσης των Η/Φ των εν λόγω μονάδων.

Ο Στπ επισήμανε ότι η επικείμενη αδειοδότηση -όπου τα χρονικά περιθώρια μέχρι τη λήξη της προσωρινής άδειας είναι πολύ μικρά- θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στις απαιτήσεις των κοινοτικών οδηγιών και ότι είναι ανάγκη

εναρμόνισης με την κοινοτική νομοθεσία κατόπιν και της έναρξης ισχύος του Πρωτοκόλλου του Κιότο από 16 Φεβρουαρίου 2005.

11. Η ΔΕΗ απάντησε στο ΣτΠ με το υπ' αρ.352/15.03.05 έγγραφο της αναφέροντας ότι εκφράζει την έκπληξη της για τις απόψεις της Δ/σης ΕΑΡΘ, σύμφωνα με τις οποίες «η ΔΕΗ αμφισβήτησε τη δυνατότητα εφαρμογής των προτεινόμενων από την Ε.Ε. ΒΔΤ στις λιγνιτικές εγκαταστάσεις της χώρας μας» και ότι «το γεγονός αυτό...έχει συντελέσει στην καθυστέρηση έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου». Αντιθέτως υπέβαλε εγκαίρως όλα τα απαιτούμενα συμπληρωματικά στοιχεία της ΜΠΕ και δεν προκάλεσε καμία καθυστέρηση από πλευράς της σχετικά με τη διαδικασία ανανέωσης των περιβαλλοντικών όρων του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου.

12. Στις 17.03.05 πραγματοποιήθηκε σύσκεψη στα γραφεία του ΣτΠ με τις εμπλεκόμενες υπηρεσίες, στις οποίες στάλθηκε στη συνέχεια έγγραφο από το ΣτΠ με τις εξής διαπιστώσεις:

α) Το σημαντικότερο πρόβλημα αφορά τον ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου όπου οι υπερβάσεις είναι καθημερινές και πολύ υψηλότερες του προβλεπόμενου ορίου. Η Νομαρχία Ανατολικής Κοζάνης έχει προβεί στην επιβολή προστίμων στη ΔΕΗ, ενώ η Επιχείρηση για την Αντιμετώπιση του προβλήματος προωθεί την κατασκευή νέων Η/Φ. Η ολοκλήρωση τους όμως προβλέπεται το 2007 και μέχρι τότε **διαφαίνεται αδυναμία αντιμετώπισης του προβλήματος των υπερβάσεων των εκπομπών των αιωρούμενων σωματιδίων.**⁹¹

Η ΔΕΗ επισήμανε ότι αυτή η αδυναμία δεν μπορεί να οδηγήσει στην διακοπή της λειτουργίας των σχετικών εγκαταστάσεων, «δεδομένου ότι μία τέτοια ακραία

⁹¹ Απ' ότι φαίνεται η ολοκλήρωση της κατασκευής των νέων Η/Φ δεν ολοκληρώθηκε το 2007, καθώς σε Δελτίο Τύπου (24 Σεπτεμβρίου 2007) η ΔΕΗ αναφέρει ότι η αντικατάσταση των Η/Φ στον ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου θα ολοκληρωθεί εντός του 2008.

λύση θα είχε ως αποτέλεσμα, τεράστιες συνέπειες στην ηλεκτροδότηση της χώρας, ενόψει και του σκοπού δημόσιας ωφέλειας που συνιστά η παροχή ηλεκτρικής ενέργειας ως καθολική υπηρεσία». Προσθέτως οι εκπρόσωποι της Νομικής Υπηρεσίας της ΔΕΗ τόνισαν ότι **«το ζήτημα επιβολής ορίων εκπομπής για τα αιωρούμενα σωματίδια διέπεται από ένα ασαφές νομοθετικό πλαίσιο και καθίσταται κατά συνέπεια αμφίβολο εάν μπορούν να στοιχειοθετηθούν οι σχετικές παραβάσεις. Ειδικότερα, για τις υφιστάμενες μονάδες η υποχρέωση συμμόρφωσης που θέτει η κοινοτική οδηγία 2001/80/ΕΚ ξεκινά από το έτος 2007...»**.

Ως προς τους περιβαλλοντικούς όρους, η Δ/νση Ε.Α.Ρ.Θ. ενημέρωσε ότι το προσχέδιο της απόφασης έγκρισης έχει συνταχθεί, η ΔΕΗ όμως έχει εκφράσει επιφυλάξεις για την εφαρμοσιμότητά τους, επομένως το θέμα εκκρεμεί.

β) Σχετικά με τους ΑΗΣ Πτολεμαΐδας και Καρδιάς, το πρόβλημα έγκειται στην καθυστέρηση ανανέωσης των περιβαλλοντικών όρων, οι οποίοι έχουν λήξει από το 2002. Η Δ/νση Ε.Α.Ρ.Θ. ενημέρωσε ότι αυτή η καθυστέρηση οφείλεται στην ανάγκη εξειδίκευσης της έννοιας των ΒΔΤ. Επισημάνθηκε ότι εξετάζεται η προσωρινή ανανέωση των περιβαλλοντικών όρων -για άλλη μία φορά χωρίς εξατομικευμένη περιβαλλοντική αξιολόγηση ειδικά για κάθε μονάδα- έτσι ώστε να παρασχεθεί στη ΔΕΗ το αναγκαίο χρονικό διάστημα προσαρμογής στις νέες απαιτήσεις.

γ) Ζήτημα μείζονος σημασίας αποτελεί η επικείμενη λήξη της ισχύος της προσωρινής άδειας λειτουργίας των τριών ΑΗΣ της ΔΕΗ, καθώς δεν έχει σημειωθεί καμία πρόοδος στις απαιτούμενες διαδικασίες. Ειδικότερα επισημάνθηκε από εκπροσώπους του Υπουργείου Ανάπτυξης η πολυπλοκότητα της ισχύουσας αδειοδότησης, καθώς απαιτείται η έκδοση περίπου τριάντα αδειών έως τον Ιούλιο του 2005 και αναγνωρίστηκε από τους συμμετέχοντες η μεγάλη δυσκολία των

επιχειρήσεων να ικανοποιήσουν άμεσα τις υψηλές απαιτήσεις της ευρωπαϊκής νομοθεσίας.

Διατυπώθηκαν επίσης ζητήματα γενικού χαρακτήρα που δυσκολεύουν τη διαδικασία αδειοδότησης και τη νόμιμη λειτουργία των επιχειρήσεων, όπως η ελλιπής στελέχωση των αρμοδίων υπηρεσιών της Διοίκησης για την αδειοδότηση των επιχειρήσεων και η πολυπλοκότητα της αδειοδότησης όπου η Νομική Υπηρεσία της ΔΕΗ σημείωσε ότι θα πρέπει να είναι απλουστευμένη και να εκδίδεται ενιαία άδεια. Από τη σύσκεψη διαπιστώθηκε ότι δεν είχε επιτευχθεί πρόοδος σε σχέση με τις παρατηρήσεις που είχε υποβάλει ο ΣτΠ.

13. Ο ΣτΠ με το υπ'αρ. 6536.2.7 6537.2.7 πόρισμα του στις 27.07.05 προς τον Υπουργό Ανάπτυξης και ΥΠΕΧΩΔΕ ενημέρωσε για την έκβαση της υπόθεσης σε σχέση με:

α) τις υπερβάσεις των εκπομπών των αερίων ρύπων των συγκεκριμένων εγκαταστάσεων, και συγκεκριμένα του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου που είναι γνωστές από το 1997, υψηλότερες του προβλεπόμενου ορίου και παρατηρούνται σε σχεδόν καθημερινή βάση.

β) την έλλειψη εγκεκριμένων περιβαλλοντικών όρων για τη λειτουργία τους. Συγκεκριμένα η απόφαση που αφορά την λειτουργία του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου έχει λήξει από 18.07.02, ενώ των ΑΗΣ Πτολεμαΐδας και Καρδιάς από 24.10.03 και 19.07.02 αντίστοιχα και έκτοτε λειτουργούν χωρίς εγκεκριμένους περιβαλλοντικούς όρους που αποτελούν προϋπόθεση για τη νόμιμη λειτουργία τους.

γ) την επικείμενη λήξη της ισχύος της προσωρινής άδειας λειτουργίας τους στις 31.07.05.

Ακόμη αναφέρθηκαν οι δύο τροποποιήσεις των περιβαλλοντικών όρων αναφορικά με το όριο εκπομπής αιωρούμενων σωματιδίων. Η πρώτη τροποποίηση

αύξησε τα όρια εκπομπής σωματιδίων στις μονάδες III και IV του ΑΗΣ Καρδιάς από 150mg/m³ σε 225mg/m³ μέχρι την 30.6.2001. Η δεύτερη τροποποίηση, διατήρησε τα όρια εκπομπής σωματιδίων στις μονάδες III και IV στα 225mg/m³ μέχρι την 31.12.2004. Ο ΣτΠ σημείωσε ότι αυτές οι τροποποιήσεις οφείλονταν στη μη δυνατότητα να τηρηθούν τα αρχικά όρια, γεγονός που σχετίζεται με τις καθυστερήσεις στην ανακατασκευή ή αντικατάσταση, τεχνολογική δηλαδή αναβάθμιση των ηλεκτροστατικών φίλτρων και την προσαρμογή των εγκαταστάσεων στις Βέλτιστες Διαθέσιμες Τεχνικές (οδηγία IPPC).

Επιπρόσθετα επισημάνθηκε η *ελλιπής ενσωμάτωση των οδηγιών 1996/61/EK (IPPC) και 2001/80/EK στο εσωτερικό δίκαιο*. Ο Ν.3010/2002, που ενσωμάτωσε την οδηγία IPPC, δεν αναφέρεται στα άρθρα 10 και 11 της οδηγίας που αφορούν την δέσμευση για κάθε κράτος μέλος στη συνεχή εναρμόνιση στις Βέλτιστες Διαθέσιμες Τεχνικές και την υποχρέωση τους να μεριμνούν ώστε η αρμόδια αρχή να παρακολουθεί ή να ενημερώνεται σχετικά με την εξέλιξη των Βέλτιστων Διαθέσιμων Τεχνικών. Η δεύτερη οδηγία που ενσωματώθηκε με το ΦΕΚ 992 Β/14.7.05 δεν θεσπίζει αντίστοιχη υποχρέωση του κράτους για συνεχή παρακολούθηση των τεχνολογικών εξελίξεων.

Τέλος τονίστηκε ότι η «*τυχόν χορήγηση νέας ενιαίας άδειας λειτουργίας, όπως είχε προταθεί από τη Νομική Υπηρεσία της ΔΕΗ, χωρίς την προηγούμενη έγκριση περιβαλλοντικών όρων, συνεπάγεται την μη τήρηση των επιταγών του άρθρου 24 του Συντάγματος σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος*».

Ο ΣτΠ δεν έλαβε απάντηση που τελικά, ενημερώθηκε από την εφημερίδα Ελευθεροτυπία στις 24/08/2005 ότι «*με τροπολογία που πέρασε σε πολυνομοσχέδιο*⁹²

⁹² Η Οδηγία 85/337/ΕΟΚ εξαιρεί τα σχέδια που εγκρίνονται με ειδική εθνική νομοθετική πράξη από την διαδικασία εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Η ρύθμιση αυτή, ωστόσο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αφορά και τα έργα, για τα οποία έχει ήδη ακολουθηθεί η

(παρ. 1 του άρθρου 24 του ν.3377/05 ΦΕΚ 202 Α'/19.08.05) στις 26/07/05 από το καλοκαιρινό τμήμα της Βουλής δόθηκε παράταση έως το 2008 στην προσωρινή άδεια λειτουργίας των μονάδων παραγωγής ρεύματος της ΔΕΗ που λειτουργούν στην Κοζάνη και την Πτολεμαΐδα».

14. Με την ολοκλήρωση της διαδικασίας αδειοδότησης των μονάδων με νομοθετική ρύθμιση ο ΣτΠ απέστειλε στους αναφερόμενους πολίτες και Δημάρχους στις 12.10.05 το τελικό υπ'αρ. 6536.2.8 6537.2.8 έγγραφο, το οποίο κοινοποίησε στους συναρμόδιους Υπουργούς, στην Δ.Ε.Η. και στις αρμόδιες υπηρεσίες, υπογραμμίζοντας τις εξής διαπιστώσεις:

α) Οι υπερβάσεις των ορίων εκπομπής των αιωρούμενων σωματιδίων δεν αντιμετωπίστηκαν επαρκώς.

β) Η διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων δεν τηρήθηκε για τον ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου καθώς, όπως προέκυψε από τηλεφωνική επικοινωνία με τη Δ/ση ΕΑΡΘ του ΥΠΕΧΩΔΕ, δεν επιτεύχθηκε η υπογραφή ΚΥΑ για την έγκριση περιβαλλοντικών όρων.

γ) Η ενιαία αδειοδότηση των μονάδων της Δ.Ε.Η. με νομοθετική ρύθμιση, αποκλίνει από τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν μία άδεια λειτουργίας βιομηχανικής εγκατάστασης, ως ατομική διοικητική πράξη. Επιπλέον ο νόμος δεν μπορεί να ακυρωθεί από το Συμβούλιο της Επικρατείας, εκφεύγει της δικαιοδοσίας του -σε αντίθεση με τις υπουργικές αποφάσεις που αποτελούν τη νόμιμη βάση τέτοιων αποφάσεων- αποκλείοντας με αυτόν τον τρόπο κάθε δυνατότητα δικαστικής προσφυγής .

διοικητική διαδικασία. Στη χώρα μας προκαλεί προβληματισμό η έγκριση των περιβαλλοντικών όρων ενός έργου με νομοθετική πράξη ενώ είχε προηγηθεί του νόμου η έκδοση ατομικής διοικητικής πράξης έγκρισης των περιβαλλοντικών τους όρων. Προφανώς εν όψει του κινδύνου ν' ακυρωθούν έργα με ιδιαίτερη σημασία για το εθνικό συμφέρον εγκρίνονται με νόμο.

δ) Με τις νομοθετικές ρυθμίσεις του ν. 2941/2001 (αρ. 8 παρ. 5) όσο και του ν. 3377/05 (αρ. 24 παρ. 1), χορηγήθηκε διαδοχικά ενιαία προσωρινή άδεια λειτουργίας συνολικής διάρκειας ισχύος περίπου 8 ετών. Επιπλέον, στην παρ. 4 του αρ. 24 του ν. 3377/05 αναφέρεται ότι *«περαιτέρω παράταση της διάρκειας των αδειών των προηγούμενων παραγράφων, μπορεί να δοθεί, για λόγους δημόσιου συμφέροντος, με απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης»*, ρύθμιση που διευκολύνει τη διαιώνιση της παρέκκλισης από την προβλεπόμενη διοικητική διαδικασία.

Τέλος ενημέρωσε ότι ολοκληρώνει τη διαμεσολάβησή του λόγω της εκ του νόμου έλλειψης αρμοδιότητας του να παρεμβαίνει στο έργο του νομοθέτη (ν. 3094/2003, άρθρο 3 παρ. 3) και να επιβάλλει κυρώσεις ώστε να υποχρεώνει τις εμπλεκόμενες υπηρεσίες να συμμορφώνονται με τις υποδείξεις ή προτάσεις του.

2η Φάση: Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Οι αναφορές που ακολούθησαν ήταν από τους δημάρχους της δημοτικής αρχής Δημήτριου Υψηλάντη (αναφορά 0400/2004) και της δημοτικής αρχής του Ελλήσποντου (αναφορά 0401/2004), οι οποίοι κατήγγειλαν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο⁹³ την εκπομπή δηλητηριωδών ουσιών από τα εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρισμού της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού Ελλάδος, στην περιοχή γύρω από την Κοζάνη και εξετάστηκαν από κοινού στην ανακοίνωση της Επιτροπής (12.05.2006)⁹⁴, καθώς έθεταν το ίδιο πρόβλημα. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι οι

⁹³ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αποτελεί το εκλεγμένο κοινοβουλευτικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που συμμετέχει στη νομοθετική διαδικασία (νομοθετική παραγωγή), στην κατάρτιση και έγκριση του κοινοτικού προϋπολογισμού και στην άσκηση του ελέγχου πάνω στη δράση των κοινοτικών οργάνων.

⁹⁴ www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/cm/616/616829/616829e1.pdf -

εκπομπές ρύπων των εργοστασίων παραγωγής ηλεκτρισμού της ΔΕΗ στην Καρδιά, τον Άγιο Δημήτριο και την Πτολεμαΐδα του νομού Κοζάνης υπερβαίνουν τις οριακές τιμές εκπομπών που ορίζονται στις άδειες λειτουργίας τους σε σχέση με τον κόνιορτό, το διοξείδιο του θείου, το διοξείδιο του αζώτου και το διοξείδιο του άνθρακα και ότι οι κάτοικοι εκτίθενται σε σοβαρούς κινδύνους για την υγεία τους. Οι παρεχόμενες πληροφορίες αφορούσαν μόνο στην υπέρβαση των ορίων εκπομπών κόνιορτού.

Η Επιτροπή κίνησε αυτεπάγγελτη διαδικασία προκειμένου να ερευνηθεί αν υπάρχει παραβίαση των οδηγιών που διέπουν την λειτουργία των εν λόγω εγκαταστάσεων, την οδηγία 2001/80/ΕΚ για τον περιορισμό των εκπομπών στην ατμόσφαιρα ορισμένων ρύπων, την οδηγία 96/61/ΕΚ σχετικά με την ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχο της ρύπανσης και την οδηγία 84/360/ΕΟΚ σχετικά με την καταπολέμηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης που προέρχεται από βιομηχανικές εγκαταστάσεις.

Όσον αφορά την οδηγία 2001/80/ΕΚ, η Επιτροπή σημείωσε ότι οι εν λόγω μονάδες καύσης είναι υφιστάμενες εγκαταστάσεις που περιλήφθηκαν στο ελληνικό εθνικό σχέδιο μείωσης των εκπομπών, το οποίο υποβλήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2004. Τα εθνικά σχέδια μείωσης των εκπομπών αποτελούν έναν ευέλικτο μηχανισμό που μπορούν να χρησιμοποιούν τα κράτη μέλη προκειμένου από το 2008 όλες οι μεγάλες μονάδες καύσης σε ένα κράτος μέλος να επιτυγχάνουν συνολικά τους στόχους μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του θείου, οξειδίων του αζώτου και κόνιορτού που ορίζονται στο σχέδιο. *Επομένως η Επιτροπή έκρινε ότι δεν υπάρχει παραβίαση της οδηγίας 2001/80/ΕΚ και ότι δεν είναι αναγκαίο κάθε εγκατάσταση*

Στη συγκεκριμένη ανακοίνωση προς τα μέλη συμπεριλαμβάνονται οι περιλήψεις των αναφορών, η απάντηση της Επιτροπής στις 30 Μαρτίου 2005 και οι συμπληρωματικές απαντήσεις στις 3 Φεβρουαρίου 2006 και 12 Μαΐου 2006.

μεμονωμένα να συμμορφώνεται με τα όρια εκπομπών που ορίζονται στην οδηγία για τους εν λόγω ρύπους.

Αναφορικά με την οδηγία 96/61/EK η Επιτροπή ανέφερε ότι έχει εφαρμοστεί τόσο σε νέες εγκαταστάσεις όσο και σε υφιστάμενες εγκαταστάσεις όταν ο φορέας εκμετάλλευσης προτίθεται να προβεί σε «ουσιαστικές μεταβολές» από τον Οκτώβριο του 1999. Οι συγκεκριμένες εγκαταστάσεις λειτουργούσαν πριν από τον Οκτώβριο του 1999 και κατά συνέπεια θα πρέπει να συμμορφώνονται πλήρως με τις διατάξεις της οδηγίας 96/61/EK τον Οκτώβριο του 2007. Για αυτό το λόγο, η Επιτροπή ζήτησε πληροφορίες από τις ελληνικές αρχές σχετικά με τα μέτρα που έχουν ληφθεί σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας 84/360/ΕΟΚ.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που διαβιβάστηκαν από τους αναφέροντες, οι υπερβάσεις των οριακών τιμών αφορούσαν τις εκπομπές κονιορτού (και όχι τις εκπομπές NO₂ και SO₂) κατά την περίοδο από τον Δεκέμβριο του 2003 έως τον Φεβρουάριο του 2004 και καταγράφηκαν στους σταθμούς της Καρδιάς (μονάδα III) και του Αγίου Δημητρίου και όχι τον σταθμό της Πτολεμαΐδας. Οι ελληνικές αρχές επέβαλαν κυρώσεις για τις εν λόγω υπερβάσεις και ενέκριναν και εφάρμοσαν τα κατάλληλα μέτρα με στόχο τη σταδιακή αντικατάσταση των ηλεκτροστατικών φίλτρων (προσαρμογή στη βέλτιστη διαθέσιμη τεχνολογία). Κατά συνέπεια, η Επιτροπή θεώρησε πως δεν είναι δυνατόν να στοιχειοθετηθεί παραβίαση της οδηγίας 84/360/ΕΟΚ.

3η Φάση: Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου («ΙΜΔΑ») κατέθεσε προσφυγή στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης⁹⁵ στις 4 Απριλίου 2005 διαπιστώνοντας ότι η Ελλάδα δεν σεβάστηκε το άρθρο 11 του Χάρτη, διότι στις κυριότερες περιοχές εκμετάλλευσης του λιγνίτη δεν προέβλεψε τις επιπτώσεις αυτής στο περιβάλλον, ούτε ακολούθησε μια κατάλληλη πολιτική πρόληψης και να καταπολέμησης των κινδύνων για την υγεία του πληθυσμού. Επίσης υποστήριξε ότι τα άρθρα 2 παρ. 4 και 3 του Χάρτη παραβιάστηκαν επειδή δεν υπάρχει νομικό πλαίσιο που να εξασφαλίζει το δικαίωμα για υγιείς και ασφαλείς συνθήκες των προσώπων που εργάζονται στα ορυχεία λιγνίτη, και επειδή οι εργαζόμενοι δεν απολαμβάνουν ούτε μειωμένου ωραρίου ούτε επιπρόσθετων αδειών (§1). *Στην παρούσα μελέτη θα γίνει αναφορά μόνο στην παραβίαση του άρθρου 11 – Δικαίωμα για την προστασία της υγείας, που σχετίζεται με τη συγκεκριμένη υπόθεση.*

Αναφορικά με την *ρύπανση οφειλόμενη στον λιγνίτη*, το ΙΜΔΑ έδωσε στοιχεία για το επίπεδο της ρύπανσης οφειλόμενης στον λιγνίτη στην περιοχή της Κοζάνης-Πτολεμαΐδας (κοιλάδα της Εορδαίας, νομαρχία Κοζάνης και Φλώρινας) στη Δυτική Μακεδονία και στην περιοχή της Μεγαλόπολης (νομαρχία Αρκαδίας) στην Πελοπόννησο, καθώς και πληροφορίες για τις επιπτώσεις αυτής της ρύπανσης στην υγεία των κατοίκων. Το ΙΜΔΑ υποστήριξε ότι η ρύπανση αυτή και οι επιπτώσεις της στην υγεία του πληθυσμού αποτελεί κατάληξη πολυάριθμων ενεργειών και

⁹⁵ Η Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων ακολουθεί μία *ανθρωποκεντρική ερμηνεία* και υποστηρίζει ότι ο Χάρτης είναι ένα ζωντανό διεθνές κείμενο με αντικείμενο την προστασία πραγματικών και όχι θεωρητικών δικαιωμάτων. Η Επιτροπή ερμηνεύει επομένως τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που περιέχονται στο Χάρτη υπό το φως των σύγχρονων συνθηκών (§194).

παραλείψεων του ελληνικού Κράτους (§12), παραπέμποντας σε πολυάριθμες μελέτες που διενεργήθηκαν από ανεξάρτητους ερευνητές⁹⁶. Το ΙΜΔΑ υποστήριξε ότι τα στοιχεία των μελετών αποδεικνύουν ότι οι οριακές τιμές εκπομπών των αιωρούμενων σωματιδίων (TSP) και των μικροσωματιδίων (PM₁₀) που έχουν τεθεί σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) καθώς και σε διεθνές επίπεδο από την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (ΠΟΥ), έχουν πολλές φορές ξεπεραστεί και, σε μερικές περιπτώσεις, επαναλαμβανόμενα και κατά τη διάρκεια πολλών ετών (§14).

Οι μελέτες αυτές αποκαλύπτουν επίσης την ύπαρξη αυξημένου, σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο, ποσοστού θνησιμότητας λόγω καρδιαγγειακών ασθενειών στην Μεγαλόπολη, καθώς και μια γρήγορη αύξηση των ποσοστών θνησιμότητας οφειλόμενης σε καρδιαγγειακές ασθένειες στην Κοζάνη (§18).

Το ΙΜΔΑ επισήμανε ότι το κράτος δεν παρέχει μια πλήρη εικόνα της κατάστασης σχετικά με την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα στην περιοχή της Πτολεμαΐδας και της Μεγαλόπολης όπου χρησιμοποιείται ο λιγνίτης. Συγκεκριμένα στην περιοχή της Πτολεμαΐδας το κράτος δεν φαίνεται να έχει συλλέξει κανενός είδους στοιχεία σχετικά με τη μακρόχρονη έκθεση σε NO_x, και με τη βραχύχρονη έκθεση σε PM₁₀, SO₂ και NO_x πριν το 2003. Όσον αφορά τη Μεγαλόπολη, δεν έχει πραγματοποιηθεί μέτρηση της ρύπανσης από τα TSP πριν το 1996 και από τα PM₁₀ πριν το 2003 και το κράτος δε φαίνεται να έχει συγκεντρώσει κανένα στοιχείο για τη

⁹⁶ Τριανταφύλλου, Α. Γ. (2000). “*Patterns and Concentrations of PM₁₀ in a Mountainous Basin Region*”, Τριανταφύλλου, Α. Γ., Η. Σ. Κύρος και Β. Ευαγγελόπουλος (2002). “*Respirable Particulate Matter at an Urban and Nearby Industrial Location: Concentrations and Variability and Synoptic Weather Conditions during High Pollution Episodes*”, Τριανταφύλλου, Α. Γ. (2003). “*Levels and trend of suspended particles around large lignite power stations*”, Τριανταφύλλου, Α. Γ., Σ. Ζώρας και Β. Ευαγγελόπουλος (2005). “*Particulate matter over a seven year period in urban and rural areas within, proximal and far from mining and power station operations in Greece*”, Σαμαρά, Κ. (2005). “*Chemical mass balance source apportionment of TSP in a lignite-burning area of Western Macedonia, Greece*”, Πεταλωτή, Κ., Α. Γ. Τριανταφύλλου, Τ. Κουϊμπζής και Κ. Σαμαρά. (2006). “*Trace elements in atmospheric particulate matter over a coal burning power production area of western Macedonia, Greece*” .

βραχύχρονη έκθεση σε SO₂. Όσον αφορά την μακρόχρονη έκθεση στο διοξείδιο του θείου, αυτό το κενό υφίσταται ως το 1996, και για την μακρόχρονη έκθεση σε NO_x έως το 2003 (§17).

Αναφορικά με τις *πράξεις και παραλείψεις του κράτους*, το ΙΜΔΑ διαμαρτυρήθηκε κατά πρώτον για την διοικητική διαδικασία που ακολουθήθηκε από το κράτος σχετικά με την αδειοδότηση των ατμοηλεκτρικών σταθμών της Καρδιάς, του Αγίου Δημητρίου και της Πτολεμαΐδας με ενιαία, προσωρινή άδεια λειτουργίας - σε πρώτη φάση, έως τον Ιούλιο του 2005- χωρίς εξατομικευμένη περιβαλλοντική αξιολόγηση ειδικά για κάθε μονάδα. Παρ' όλο που ο Συνήγορος του Πολίτη υπογράμμισε ότι αυτές οι πρακτικές δεν σέβονταν το άρθρο 24 του ελληνικού Συντάγματος, όπως αυτό ερμηνεύεται από το Συμβούλιο της Επικρατείας, η Κυβέρνηση παρέτεινε την προσωρινή άδεια λειτουργίας ως την 31η Δεκεμβρίου 2008 (§23).

Δεύτερον, κατήγγειλε τη χρησιμοποίηση παλαιών και ρυπογόνων τεχνικών, μη συμβατών με τα κριτήρια των «βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών» που έχουν καθιερωθεί σε επίπεδο ΕΕ σύμφωνα με την οδηγία 96/61/ΕΚ. Συγκεκριμένα οι 3 από τις 4 μονάδες του σταθμού του Αγίου Δημητρίου χρησιμοποιούν παλαιά και αναποτελεσματικά ηλεκτροστατικά φίλτρα που δεν συνδυάζονται με ένα σύστημα αποθείωσης των αερίων σύμφωνα με τις ΒΔΤ (§25). Υποστήριξε ότι αυτή η πολιτική δεν είναι καινούργια καθώς η Ελλάδα χρεώνεται ήδη μια καταδίκη από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο (απόφαση C-364/03 της 7ης Ιουλίου 2005) λόγω απουσίας κατάλληλων πολιτικών ή στρατηγικών για προοδευτική εφαρμογή Βέλτιστων Διαθέσιμων Τεχνικών στη μονάδα ηλεκτροπαραγωγής της ΔΕΗ Α.Ε. στα Λινοπεράματα Κρήτης (§24). Επιπλέον ισχυρίστηκε ότι η οδηγία 96/61/ΕΚ δεν ενσωματώθηκε πλήρως, ειδικά το άρθρο 10 που επιβάλλει τον έλεγχο της εξέλιξης και της εφαρμογής του

κριτηρίου των «βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών» (§27). Τέλος κατήγγειλε την επίκληση του επιχειρήματος του εθνικού συμφέροντος από την πλευρά του κράτους για τη αιτιολόγηση της υπέρβασης των ορίων εκπομπής στον τομέα του λιγνίτη (§28).

Αναφορικά με την *αποτελεσματικότητα των περιβαλλοντικών κανόνων* καταγγέλθηκε η ανεπαρκής παροχή κεφαλαίου και εξοπλισμού καθώς και το ελλειπές προσωπικό στις υπηρεσίες επιθεώρησης περιβάλλοντος⁹⁷. Έτσι, από τις 78 θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν για την επιθεώρηση του περιβάλλοντος σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα 165/2003, προβλέφθηκαν μόνο 28 θέσεις στην νότια Ελλάδα και 4 στη βόρεια (§29). Επίσης υποστηρίχθηκε ότι υπάρχει έλλειψη διαφάνειας των διαδικασιών επιθεώρησης που ακολουθούνται και τον μικρό αριθμό, σχεδόν ανύπαρκτο αριθμό διοικητικών προσφυγών ύστερα από καταγγελίες κατοίκων των περιοχών που βρίσκονται κοντά στα ορυχεία και τους ατμοηλεκτρικούς σταθμούς. Το ΙΜΔΑ δήλωσε ότι, ακόμη και όταν τα δικαστήρια ή οι ανώτερες αρχές εκτιμούν ότι δεν υπήρξε συμμόρφωση με το νόμο εις βάρος της ανθρώπινης υγείας, οι αποφάσεις τους δεν εκτελούνται από τη διοίκηση (§32).

Επιπρόσθετα, τα επιβαλλόμενα πρόστιμα δεν είναι αποθαρρυντικά για την αποτροπή επανάληψης της συμπεριφοράς των παραβατών αντιθέτως είναι κατάφωρα εξευτελιστικά σε σχέση με τον ετήσιο τζίρο της ΔΕΗ (4,1 δις € το 2004). Παρέθεσε παραδείγματα προστίμων που επιβλήθηκαν στη ΔΕΗ από τη Νομαρχία Κοζάνης για υπέρβαση των ορίων εκπομπών του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου, όπως 5.000 € το Μάιο

⁹⁷ Τα στοιχεία αυτά έρχονται να προστεθούν στην καθυστερημένη δημιουργία και λειτουργία της υπηρεσίας επιθεώρησης περιβάλλοντος. Ο ν. 1650/1986 επιβάλλει την εγκατάσταση εξειδικευμένου μηχανισμού που παρακολουθεί τον έλεγχο της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Αυτός ο μηχανισμός που προβλέπει τη δημιουργία μιας Ειδικής Υπηρεσίας Επιθεωρητών Περιβάλλοντος τελικά καθιερώθηκε με τον νόμο 29467/2001 και δεν είναι ήταν ενεργός παρά από το 2004, γεγονός που η Κυβέρνηση δεν αμφισβητεί (§208).

του 2003 και 60.000 € τον Ιανουάριο του 2005, το οποίο ήταν και το μεγαλύτερο ποσό στην κλίμακα των προστίμων (§30).

Τέλος σε σχέση με την περιβαλλοντική πολιτική στον ενεργειακό τομέα, το ΙΜΔΑ αμφισβήτησε τη δυνατότητα της Ελλάδας να πετύχει τους στόχους του Πρωτοκόλλου του Κιότο, να μην αυξήσει δηλαδή τις εκπομπές των αερίων αυτών περισσότερο από 25% το 2010. Σύμφωνα με το ΣΑΕ (σενάριο αναμενόμενης εξέλιξης) που περιλαμβάνεται στο ΕΣΚΔΕ1, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου προβλέπεται ότι θα είναι αυξημένες κατά 39,2% σε σύγκριση με το έτος βάσης (110,2 Mt CO₂ eq), ενώ το 2020 (173,7 Mt CO₂ eq) το αντίστοιχο ποσοστό αύξησης εκτιμάται σε 57,6%. Υπογράμμισε επίσης ότι το ΕΣΚΔΕ1 κατένειμε στον ενεργειακό τομέα μεγαλύτερα ποσοστά (52 198 137 τόνοι CO₂) σε σχέση με τις πραγματικές εκπομπές (52 626 207 τόνοι CO₂), γεγονός το οποίο φανερώνει ότι δεν προτρέπει τις εγκαταστάσεις να μειώσουν τις εκπομπές τους (§35).

Η Κυβέρνηση από την πλευρά της ισχυρίστηκε ότι η χρησιμοποίηση του λιγνίτη καθώς και η συνέχιση της εκμετάλλευσής του δικαιολογούνται από το δημόσιο συμφέρον. Όσον αφορά την ρύπανση οφειλόμενη στο λιγνίτη, παραδέχτηκε ότι υπήρξαν υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σωματιδίων στον Κλείτο, την Κοζάνη και τον Άγιο Δημήτριο, παρ' όλα αυτά η ρύπανση δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στην εκμετάλλευση του λιγνίτη, αλλά είναι εξίσου αποτέλεσμα των μετεωρολογικών συνθηκών και άλλων πηγών ρύπανσης όπως η οδική κυκλοφορία (§40). Επιπλέον η αυξημένη συγκέντρωση σωματιδίων δεν παρατηρείται μόνο στην Ελλάδα, αλλά γενικότερα στη νότια Ευρώπη και οφείλεται σε πολλούς μετεωρολογικούς και τοπογραφικούς παράγοντες, όπως η μειωμένη ανανέωση των αερίων μαζών στην περιοχή της Μεσογείου, η ξηρότητα των εδαφών, η μικρή συχνότητα βροχοπτώσεων (§42).

Η Κυβέρνηση τόνισε επιπλέον ότι πολλές τιμές αναφοράς που χρησιμοποιήσε το ΙΜΔΑ δεν είναι κατάλληλες, είτε γιατί δεν ήταν εφαρμοστέες τη χρονική περίοδο των γεγονότων (όπως η οριακή τιμή της συγκέντρωσης PM₁₀ που είναι δεσμευτική από το 2005), είτε γιατί θα ισχύσουν στο μέλλον (όπως οι στόχοι του Κιότο που ορίστηκαν για το 2012 ή οι στόχοι της Οδηγίας IPPC που πρέπει να ενσωματωθεί έως τον Νοέμβριο του 2007). Γενικότερα ισχυρίστηκε ότι ο πίνακας της κατάστασης, όπως παρουσιάστηκε από το ΙΜΔΑ, είναι παραποιημένος λόγω της αυθαίρετης εκμετάλλευσης των διαθέσιμων δεδομένων (§41).

Σχετικά με τις *επιπτώσεις της ρύπανσης στην υγεία*, η Κυβέρνηση επισήμανε ότι συνεχίζουν να υπάρχουν σημαντικές αβεβαιότητες όσον αφορά τις ακριβείς επιπτώσεις της ρύπανσης στην υγεία και τα κατάλληλα μέτρα πρόληψης. Ακόμα οι μακροχρόνιες επιπτώσεις της ρύπανσης από τα σωματίδια και ο καθορισμός μιας οριακής τιμής που δεν θα θέτει σε κίνδυνο την υγεία, αποτελούν ζητήματα διαφιλονικούμενα και αντικείμενο ερευνών σε επίπεδο ΕΕ (§49). Ανέφερε ότι τα αίτια κάποιων ασθενειών οφείλονται σε πολλούς παράγοντες, όπως στην περίπτωση του καρκίνου, που η επικράτηση του σε ορισμένες περιοχές αιτιολογείται και από τις κακές βιοτικές συνήθειες όπως το κάπνισμα, ιδιαίτερα αυξημένο στην Ελλάδα, καθώς και από τα αποτελέσματα του ατυχήματος του Τσερνομπίλ.

Αναφορικά με τις *πράξεις και παραλείψεις του κράτους* και τη διαδικασία αδειοδότησης των ατμοηλεκτρικών σταθμών, η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι το ΙΜΔΑ συγχέει τη διαδικασία παροχής άδειας λειτουργίας των σταθμών και τη διαδικασία παροχής περιβαλλοντικής άδειας. Η πρώτη, εξασφαλίζει την παροχή ηλεκτρικής ενέργειας στον πληθυσμό ανεξάρτητα από τη διάρκεια των διοικητικών διαδικασιών ή τη λήξη των περιβαλλοντικών όρων, και ήταν αυτή η οποία επέτρεψε την παροχή και την παράταση μιας ενιαίας προσωρινής άδειας λειτουργίας. Αντιθέτως, η μη παροχή

αυτών των αδειών λειτουργίας θα επέφερε πολύ σημαντικές βλάβες για το σύνολο του πληθυσμού (§57). Η δεύτερη διαδικασία στοχεύει στο να εξακριβώσει εάν κάθε μονάδα είναι συμβατή με όλους τους περιβαλλοντικούς όρους.

Σχετικά με τον όρο «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» και τη μείωση των εκπομπών SO₂ η κυβέρνηση αμφισβήτησε τον τρόπο που ο όρος ερμηνεύεται από το ΙΜΔΑ, με αποτέλεσμα την υπόθεση της ανάγκης να εγκατασταθούν σε όλους τους κεντρικούς σταθμούς συστήματα αποθείωσης των αερίων. Η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι αυτές οι τεχνικές, που και οι ίδιες αποτελούν πηγές εκπομπής CO₂, δεν είναι επιβεβλημένες παρά μόνον στα μέρη όπου οι εκπομπές του SO₂ πρέπει να μειωθούν. Επιπλέον, όλες οι εγκαταστάσεις της ΔΕΗ είναι εφοδιασμένες με τις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» προκειμένου να μειώσουν τις εκπομπές NO_x, ενώ δεν υφίσταται καμιά συγκεκριμένη τεχνική για τη μείωση των εκπομπών PM₁₀ πέραν της χρησιμοποίησης ηλεκτροστατικών φίλτρων (§64).

Αναφορικά με την *αποτελεσματικότητα των περιβαλλοντικών κανόνων* και ύστερα από την αναφορά του ΙΜΔΑ για ελλειπές προσωπικό στις υπηρεσίες επιθεώρησης περιβάλλοντος, η κυβέρνηση υποστήριξε ότι εκτός από τις δραστηριότητες της Επιθεώρησης Περιβάλλοντος ο έλεγχος της τήρησης των περιβαλλοντικών κανόνων περνά επίσης από την εξέταση των ετήσιων εκθέσεων της ΔΕΗ, συμπεριλαμβανομένου και του ελέγχου εφαρμογής στις εγκαταστάσεις της ΔΕΗ των «βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών». Ο καθορισμός των ποσών των προστίμων από την άλλη πλευρά είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας που καθιερώνει το Σύνταγμα (§68).

Όσον αφορά στην *περιβαλλοντική πολιτική στον ενεργειακό τομέα*, η Κυβέρνηση παραδέχτηκε ότι σύμφωνα με το σενάριο αναμενόμενης εξέλιξης που περιέχεται στο ΕΣΚΔΕ1 (2005-2007) προβλέπεται αύξηση των εκπομπών αερίων του

θερμοκηπίου κατά 39,2% ως το 2010. Υποστηρίζει όμως ότι οι εκπομπές CO₂ που προέρχονται από τις εγκαταστάσεις της ΔΕΗ παρουσιάζουν έλλειμμα 2.533.863 τόνων CO₂ (4,6%) μεταξύ των ποσοστών των κατανεμημένων εκπομπών και των προβλέψεων του σεναρίου αναμενόμενης εξέλιξης. Σχετικά με τις δεσμεύσεις βάσει του Κιότο, η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι πρέπει να αναλυθούν σε παγκόσμια κλίμακα και όχι σε τοπική. *Οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου δε μπορούν να αναλυθούν με όρους επιπτώσεων τους στην υγεία, ακόμη λιγότερο σε τοπικό επίπεδο, αλλά μόνο ως προς τις επιπτώσεις τους στο κλίμα (§77)⁹⁸.*

Η Επιτροπή έκρινε ότι τα στοιχεία που κατέθεσε η Κυβέρνηση αναφορικά με τη μόλυνση δεν παρέχουν μια πλήρη εικόνα της κατάστασης, καθώς δεν καλύπτουν κάποια έτη, αλλά αναφέρονται κατά κύριο λόγο στις μέσες ετήσιες τιμές. Εάν και η κυβέρνηση δεν αποδέχεται την ερμηνεία των στοιχείων που παρέθεσε το ΙΜΔΑ, η Επιτροπή έκρινε ότι αυτή δεν αναιρεί το γεγονός ότι στο Κλείτος, την Κοζάνη και τον Άγιο Δημήτριο υπήρξαν υπερβάσεις των οριακών τιμών των εκπομπών σωματιδίων που έχουν καθοριστεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το εσωτερικό δίκαιο σε πολλές περιπτώσεις και για πολλά έτη. Σημείωσε ότι η συμβολή των εγκαταστάσεων καύσης της ΔΕΗ στις εκπομπές αυτών των ρύπων παραμένει σημαντική -κάτι που η Κυβέρνηση δεν αντικρούει- ακόμη και αν συνεκτιμηθεί η επίδραση άλλων παραγόντων, όπως είναι οι μετεωρολογικές και τοπογραφικές συνθήκες στην Ελλάδα και σε άλλες μεσογειακές χώρες (§201).

Η Επιτροπή αξιολόγησε την περιβαλλοντική πολιτική της Ελλάδας ειδικά για την ατμοσφαιρική ρύπανση και διαπίστωσε έλλειψη προσπάθειας να βελτιώσει την

⁹⁸ Εδώ η Κυβέρνηση προτιμά την ανάλυση των δεσμεύσεων του Πρωτοκόλλου του Κιότο σε παγκόσμια κλίμακα παραγκωνίζοντας τα προβλήματα υγείας σε τοπικό επίπεδο. Ο μηχανισμός εμπορίας ρύπων του Πρωτοκόλλου του Κιότο όπως εφαρμόζεται έχει σοβαρές επιπτώσεις στην υγεία των κατοίκων περιοχών όπου χρησιμοποιείται ο λιγνίτης, εφόσον προβλέπεται να εξαγοράζει η ΔΕΗ δικαιώματα περαιτέρω ρύπανσης της ατμόσφαιρας.

κατάσταση και να μειώσει τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, κάτι που γίνεται φανερό από το Εθνικό Σχέδιο Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΕΣΚΔΕ1) για το 2005-2007, το οποίο προβλέπει αύξηση των αερίων του θερμοκηπίου κατά 39,2% έως το 2010 ενώ έχει δεσμευτεί να μην ξεπεράσει το 25%, την καταφυγή στην αγορά δικαιωμάτων εκπομπών προκειμένου να ικανοποιήσει τις προβλέψεις του ΕΣΚΔΕ1 και τέλος τη δυνατότητα που είχε δοθεί στον Υπουργό Περιβάλλοντος, να καθορίζει ψηλότερα όρια εκπομπών για τις εγκαταστάσεις καύσης που χρησιμοποιούσαν ελληνικό λιγνίτη (§§206-207). Επιπλέον, η έλλειψη αποφασιστικότητας για την αντιμετώπιση του προβλήματος αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι η επιθεώρηση περιβάλλοντος που έχει αναλάβει τον έλεγχο της τήρησης της περιβαλλοντικής νομοθεσίας δεν είναι ενεργή παρά από το 2004 και έχουν δημιουργηθεί μόνο 28 από τις 78 προβλεπόμενες θέσεις εργασίας για τη νότια και 4 για τη βόρεια Ελλάδα. Ακόμη και στις περιπτώσεις παραβάσεων ύστερα από ελέγχους, η Κυβέρνηση δεν απέδειξε ότι οι έλεγχοι αυτοί οδηγούν σε αποτελεσματικά μέτρα για την αποφυγή συνέχισης της ρύπανσης (§209).

Η υποχρέωση συνεχούς προσαρμογής του κράτους στις Βέλτιστες Διαθέσιμες Τεχνικές με σκοπό την αποτελεσματική μείωση των εκπομπών αερίων και πρόληψη της ρύπανσης παραβιάστηκε σύμφωνα με την Επιτροπή. Συγκεκριμένα, από τα έγγραφα που κατέθεσαν τα μέρη, προέκυψε ότι οι πρωτοβουλίες της ΔΕΗ εκδηλώνονται με χρονοτριβή, είναι αποσπασματικές ή αποτελούν αντικείμενο μελλοντικού σχεδιασμού. Η Κυβέρνηση υπέδειξε ότι οι έλεγχοι των εγκαταστάσεων για την προσαρμογή τους στις Βέλτιστες Διαθέσιμες Τεχνικές διεξάγεται κυρίως από τις αρχές που εμπλέκονται στη διαδικασία αδειοδότησης, κάτι που όπως θεώρησε η Επιτροπή δεν αποδεικνύει ότι πραγματικά λαμβάνουν χώρα ή ότι είναι επαρκώς αποτελεσματικοί και αποτρεπτικοί για την συνέχιση της ρύπανσης (§209). Έκρινε

επίσης το γεγονός ότι θεωρείται ικανοποιητικό από τις ελληνικές αρχές οι έλεγχοι να διεξάγονται εν όψει της παραχώρησης άδειας (§215).

Η Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων έλαβε σοβαρά υπόψη ότι παρ' όλες τις διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη, οι σταθμοί της Καρδιάς, του Αγίου Δημητρίου και της Πτολεμαΐδας λειτουργούν με ενιαία άδεια λειτουργίας που χορηγήθηκε δια νόμου έως το 2008, χωρίς την προηγούμενη έγκριση συγκεκριμένων περιβαλλοντικών όρων για κάθε σταθμό. Επισήμανε ότι ενώ αντιλαμβάνεται τις σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις που θα μπορούσαν να προκύψουν από τη διακοπή λειτουργίας των σταθμών, δεν αποδέχεται την ερμηνεία που έδωσαν οι ελληνικές αρχές στην διάκριση ανάμεσα στη διαδικασία παραχώρησης άδειας λειτουργίας και τη διαδικασία παραχώρησης περιβαλλοντικής άδειας (§212).

Αναφορικά με την υποχρέωση της ενημέρωσης και συμμετοχής του κοινού, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η ελληνική νομοθεσία πληρεί τις προϋποθέσεις, καθώς επιβάλλει την ενημέρωση και συμμετοχή του κοινού στα πλαίσια της διαδικασίας έγκρισης περιβαλλοντικών όρων για τις σχετικές δραστηριότητες. Παρ' όλα αυτά στην πράξη δεν γίνεται σεβαστή η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε ότι η δημοσίευση του ΕΣΚΔΕ1 στο διαδίκτυο προς δημόσια διαβούλευση έγινε μόνο για τέσσερις ημέρες, μεταξύ 20 και 24 Δεκεμβρίου 2004, κάτι που αποκαλύπτει την αδιαφορία των ελληνικών αρχών να διαβουλεύονται με τίμιους όρους με τους πολίτες που εκτίθενται σε περιβαλλοντικούς κινδύνους (§217). Πέρα από την ολιγοήμερη αυτή περίοδο διαβούλευσης η Επιτροπή αναφέρθηκε και στην τάση των ελληνικών αρχών να μην κοινοποιούν τις πληροφορίες που διαθέτουν, ακόμη και ύστερα από την κατάθεση σχετικής αίτησης (§218).

Τέλος η Κυβέρνηση παρά τους ισχυρισμούς της ότι αναγνωρίζει το συμφέρον για συστηματική επιδημιολογική επιτήρηση των πληττόμενων πληθυσμών λόγω

ύπαρξης κινδύνων από την εκμετάλλευση του λιγνίτη, έρχεται σε αντίφαση με τις δύο μόνο επιδημιολογικές μελέτες για τις επιπτώσεις στην υγεία των κατοίκων στα 45 χρόνια εκμετάλλευσης του λιγνίτη στην Ελλάδα (§220). Αυτές οι μελέτες καλύπτουν ένα μόνο μέρος των περιοχών που πλήττονται και παρ' όλο που άλλες επιδημιολογικές μελέτες έχουν μεν προγραμματιστεί, καμιά μελέτη θνησιμότητας δεν έχει διενεργηθεί στις περιοχές που γειτνιάζουν με τους κεντρικούς σταθμούς.

Συμπερασματικά η Επιτροπή θεώρησε ότι υπάρχει παράβαση των άρθρων 11§§1, 2 και 3 του Χάρτη καθώς η Κυβέρνηση δεν προέβλεψε τις επιπτώσεις της εκμετάλλευσης του λιγνίτη στο περιβάλλον και δεν ανέπτυξε μια κατάλληλη στρατηγική πρόληψης και καταπολέμησης των κινδύνων για την υγεία των κατοίκων των περιοχών εκμετάλλευσης.

4. Πρόστιμο στη ΔΕΗ

Σύμφωνα με Δελτίο Τύπου του ΥΠΕΧΩΔΕ (24 Σεπτεμβρίου 2007), μετά από έλεγχο των Επιθεωρητών Περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ, όσον αφορά στις αέριες εκπομπές ρύπων Ατμοηλεκτρικών Σταθμών, επιβλήθηκε πρόστιμο ύψους 1.000.000 ευρώ στη ΔΕΗ Α.Ε. και συγκεκριμένα 400.000 ευρώ για τους ατμοηλεκτρικούς σταθμούς Μεγαλόπολης και 600.000 ευρώ για τους Ατμοηλεκτρικούς Σταθμούς Καρδιάς, Πτολεμαΐδας και Αγίου Δημητρίου του νομού Κοζάνης.

Οι παραβάσεις των ΑΗΣ Μεγαλόπολης αφορούσαν στην υπέρβαση των ωριαίων όσο και των ημερησίων επιτρεπόμενων ορίων για την προστασία της υγείας εκπομπών διοξειδίου του θείου (SO₂). Τη μη λειτουργία του συστήματος αποθείωσης των απαερίων της μονάδας II για σημαντικό αριθμό ωρών λειτουργίας (31,1% επί του

συνόλου των ωρών λειτουργίας του Σταθμού) το 2006, με αποτέλεσμα την εκπομπή σημαντικών ποσοτήτων διοξειδίου του θείου και την υπέρβαση των θεσμοθετημένων οριακών τιμών εκπομπής. Και τέλος την έλλειψη μετρήσεων σε συνεχή βάση (μέτρηση/καταγραφή) των συγκεντρώσεων διοξειδίου του θείου (SO₂), σωματιδίων, οξειδίων του αζώτου (NO_x) και O₂ στα απαέρια των Μονάδων Ι και ΙΙ, του ΑΗΣ Μεγαλόπολης, κατά παράβαση των προβλεπομένων στη σχετική Απόφαση Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων.

Οι παραβάσεις των ΑΗΣ Καρδιάς, Πτολεμαΐδας και Αγίου Δημητρίου του Ν. Κοζάνης αφορούσαν στη συχνή υπέρβαση του ημερησίου ορίου εκπομπής αιωρούμενων σωματιδίων που είναι επιτρεπτό για την προστασία της υγείας κατά τη διάρκεια του έτους 2006.

Για το θέμα αυτό ο Υπουργός ΠΕΧΩΔΕ έκανε την ακόλουθη δήλωση:
«...Σε μετρήσεις που έχουν γίνει, έχει βρεθεί ότι το 40% της εκπομπής αερίων θερμοκηπίου στη χώρα μας προέρχονται από την ΔΕΗ. Επίσης είναι πολύ σημαντική η συμμετοχή της ΔΕΗ και στα προβλήματα ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Γι' αυτό το λόγο έδωσα εντολή στους Επιθεωρητές Περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ να προχωρήσουν σε ενδελεχείς ελέγχους σε όλες τις εγκαταστάσεις της ΔΕΗ. Σύμφωνα με τα πορίσματα αυτών των ελέγχων επιβάλλω σήμερα πρόστιμο ύψους 1.000.000 ευρώ στη ΔΕΗ Α.Ε. για μη τήρηση περιβαλλοντικών όρων που αφορούν τη λειτουργία Ατμοηλεκτρικών Σταθμών στη Μεγαλόπολη και στην Κοζάνη...
Για την παραγωγή ενέργειας στη χώρα μας θα πρέπει να λαμβάνονται όλα εκείνα τα μέτρα που ελαχιστοποιούν τις επιπτώσεις στο περιβάλλον και προστατεύουν την υγεία του πληθυσμού».

Η ΔΕΗ με Δελτίο Τύπου (21 Ιουνίου 2007) σχετικά με αναφορές Μ.Μ.Ε. περί μιας δήθεν καταδικαστικής απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών

Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης μετά από καταγγελία Ελληνικής Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης, ανέφερε ότι οι κρίσεις της Επιτροπής δεν αποτελούν Αποφάσεις Δικαστικού οργάνου και ως εκ τούτου δεν δύνανται να είναι καταδικαστικές.

Σχετικά με την επιβολή προστίμου στη ΔΕΗ Α.Ε. από το ΥΠΕΧΩΔΕ, η ΔΕΗ επισήμανε (ΔΕΗ, Δελτίο Τύπου, 24 Σεπτεμβρίου 2007), ότι οι εκθέσεις έλεγχου της ΕΥΕΠ έτυχαν *τεκμηριωμένης αιτιολόγησης* από την Επιχείρηση, που κατέδειξε ότι οι υπερβάσεις εκπομπών οφείλονταν μεταξύ άλλων στα εξής:

- Στην επιδείνωση της ποιότητας του τοπικού λιγνίτη, η οποία δεν ήταν δυνατόν να προβλεφθεί και οδήγησε σε μειωμένη απόδοση του ήδη εγκατεστημένου αντιρρυπαντικού εξοπλισμού.
- Στην αδυναμία του περιορισμού της λειτουργίας ή/και της πλήρους απόσυρσης Μονάδων παλαιάς τεχνολογίας, λόγω της ραγδαίας αύξησης της ζήτησης, την απαγόρευση αύξησης του παραγωγικού δυναμικού της ΔΕΗ Α.Ε. και την *καθυστέρηση θέσης σε λειτουργία Μονάδων ανεξάρτητων παραγωγών που έχουν ήδη αδειοδοτηθεί από το έτος 2001.*

Γ. Κριτική ανάλυση της υπόθεσης

1. Πιέσεις

Τη χρονική περίοδο που εξελίχτηκε η υπόθεση, οι συνθήκες λειτουργίας της επιχείρησης είχαν πλέον αλλάξει ριζικά, προσιδιάζοντας σε πολύ λίγα σημεία με αυτές του παρελθόντος. Αυτό είχε να κάνει κυρίως με τις αλλαγές στο ρυθμιστικό πλαίσιο της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος και την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας.

Το Φεβρουάριο του 2005 ενεργοποιήθηκε θεσμικά η όλη προσπάθεια για την ελαχιστοποίηση και μακροπρόθεσμη απάλειψη της παγκόσμιας φυσικής μεταβολής (αύξηση της μέσης θερμοκρασίας της γης) που παρατηρείται στο κλιματικό σύστημα του πλανήτη, με τη θέση σε ισχύ του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Η εξέλιξη αυτή, αποτέλεσμα μακροχρόνιων και επίπονων προσπαθειών και πιέσεων της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας, των Δυτικών κυρίως ΜΚΟ και μιας προοδευτικής περιβαλλοντικά «κλιματικής συμμαχίας» κρατών, αποσκοπούσε στη μείωση εκπομπών θερμοκηπιακών ρύπων, το σύνολο σχεδόν των οποίων προέρχεται από τον ενεργειακό τομέα, τη βιομηχανία και τις μεταφορές λόγω της χρήσης ορυκτών καυσίμων (Κατσιμπάρδης, 2007). Η αλλαγή αυτή βρήκε τη ΔΕΗ με αρκετές παλαιές μονάδες και με συχνές υπερβάσεις των εκπομπών των αερίων ρύπων, όπου απαιτούνταν είτε η άμεση θέση αυτών εκτός λειτουργίας, είτε σημαντικές επενδύσεις για να διατηρηθούν σε αξιόπιστη λειτουργία και μέσα στα περιβαλλοντικά όρια.

Η αναγκαιότητα επίτευξης του στόχου του Πρωτοκόλλου περιελάμβανε και την εφαρμογή του συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων του

θερμοκηπίου εντός της κοινότητας, που θέσπισε η Ευρωπαϊκή Ένωση με την Οδηγία 2003/87⁹⁹ ώστε να επιτευχθεί η μείωση των αερίων του θερμοκηπίου με τρόπο αποδοτικό από πλευράς κόστους και οικονομικά αποτελεσματικό. Στο πλαίσιο αυτού του συστήματος, όπως έχει ήδη αναφερθεί, προσδιορίζεται ένα επιθυμητό επίπεδο εκπομπών και στη συνέχεια χορηγούνται στις ρυπογόνες επιχειρήσεις άδειες εκπομπών με βάση τα ιστορικά επίπεδα ρύπανσης (1 άδεια αντιστοιχεί σε 1 τόνο CO₂), τις οποίες διαχειρίζονται κατά το δοκούν (πώληση ή αποταμίευση για μελλοντική χρήση). Σύμφωνα με την οδηγία, τουλάχιστον το 95% των δικαιωμάτων της πρώτης τριετούς περιόδου 2005-2007 κατανεμήθηκαν στο σύνολό τους δωρεάν. Για τις επόμενες πενταετείς περιόδους που άρχισαν την 1η Ιανουαρίου 2008, τα κράτη μέλη κατανέμουν δωρεάν το 90% των δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με την Απόφαση 2002/358/ΕΚ, στην Ελλάδα επετράπη η αύξηση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 25% κατά την περίοδο 2008 – 2012 σε σύγκριση με τα επίπεδα 1990¹⁰⁰. Σύμφωνα όμως με το ΕΣΚΔΕ της χώρας μας, για την τριετία 2005-2007, οι εκπομπές των αερίων του θερμοκηπίου για το έτος 2010 (153,5 Mt CO₂ eq) υπολογίστηκαν ότι θα είναι αυξημένες κατά 39,2% σε σύγκριση με το έτος βάσης (110,2 Mt CO₂ eq), ενώ το 2020 (173,7 Mt CO₂ eq) το αντίστοιχο ποσοστό αύξησης εκτιμήθηκε σε 57,6%, γεγονός που αποτελεί μια πρώτη ομολογία άρνησης εκπλήρωσης από τη χώρα των δεσμεύσεων που έχει αναλάβει.

Επιπλέον το κράτος κατένειμε στην ΔΕΗ, το μεγαλύτερο παραγωγό διοξειδίου του άνθρακα στη χώρα, ποσοστά μεγαλύτερα (52 198 137 τόνοι CO₂) σε σχέση με τις πραγματικές εκπομπές (52 626 207 τόνοι CO₂), φτάνοντας έτσι το 74% των συνολικών δικαιωμάτων, γεγονός το οποίο, σύμφωνα με το ΙΜΔΑ, δεν προέτρεπε τις

⁹⁹ http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/128012_el.htm

¹⁰⁰ Έτσι, με βάση τα αποτελέσματα της αναθεωρημένης Απογραφής Εκπομπών Αερίων του Θερμοκηπίου, οι εκπομπές βάσης για την Ελλάδα υπολογίζονται σε 110.212,31 kt CO₂ eq.

εγκαταστάσεις να μειώσουν τις εκπομπές τους¹⁰¹. Παρ' όλο που τα δικαιώματα που δόθηκαν ήταν πέρα του δέοντος γενναιόδωρα, η ΔΕΗ εξέπεμψε 1,13% περισσότερο CO₂ από αυτό που προέβλεπε το ΕΣΚΔΕ1 υπερβαίνοντας τα όρια κατά 625.689 τόνους CO₂ (WWF, 2006). Συγκεκριμένα οι ΑΗΣ Αγ. Δημητρίου και Μεγαλόπολης εξέπεμψαν αθροιστικά 2.282.692 τόνους CO₂ επιπλέον των δικαιωμάτων τους και χρειάστηκε κατά συνέπεια να αγοράσουν ποσοστά από άλλες εγκαταστάσεις οι οποίες, από την πλευρά τους, μείωσαν πραγματικά τις εκπομπές τους.

Καθώς το έλλειμμα δικαιωμάτων εκπομπών για το έτος 2005 ανήλθε σε 364 χιλ. τόνους CO₂ (ΔΕΗ, Ετήσιο Δελτίο 2006), η ΔΕΗ επιβαρύνθηκε με δαπάνες αγοράς δικαιωμάτων εκπομπών CO₂ 12.603 εκατ. Ευρώ. Το 2006 οι αντίστοιχες δαπάνες ήταν 13.789 εκατ. Ευρώ και το 2007 7,4 εκατ. Ευρώ¹⁰². Όπως δήλωσε ο Πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος της ΔΕΗ κ. Π. Αθανασόπουλος κατά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων του 2007, από το 2008 θα υπάρχει «ουσιαστική, πλέον, επιβάρυνση της εταιρείας με δαπάνες για την κάλυψη του ελλείμματος δικαιωμάτων εκπομπών CO₂», η οποία «εκτιμάται ότι θα επηρεάσει τις επιδόσεις της ΔΕΗ». Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του καθηγητή του ΕΜΠ και πρώην προέδρου της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας κ. Π. Κάπρου, «αν η δομή της ηλεκτροπαραγωγής της Ελλάδας παραμείνει η ίδια με σήμερα, αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να καταβάλλονται από το 2013 και μετά περίπου 2,2 δισ. ευρώ το χρόνο για αγορά δικαιωμάτων εκπομπής της ηλεκτροπαραγωγής, δηλαδή περίπου επιπλέον κόστος 35 ευρώ ανά μεγαβατώρα, με

¹⁰¹ Σύμφωνα με την οριστική κατανομή δικαιωμάτων εκπομπών CO₂, στις υπόχρεες εγκαταστάσεις της ΔΕΗ έχουν κατανεμηθεί για την περίοδο 2005 – 2007, δικαιώματα εκπομπών CO₂ συνολικού ύψους 159.131 χιλ. τόνων CO₂ εκ των οποίων 52.224 χιλ. τόνοι CO₂ αντιστοιχούν στο έτος 2005, 53.297 χιλ. τόνοι CO₂ στο έτος 2006 και 53.610 χιλ. τόνοι CO₂ στο έτος 2007 (ΔΕΗ, Ετήσιο Δελτίο 2006).

¹⁰² Βέβαια το 2007 δεν σημειώθηκε έλλειμμα δικαιωμάτων εκπομπών CO₂ για την ΔΕΗ στο σύνολο του έτους. Η δαπάνη ύψους € 7,4 εκατ, αφορούσε 4,9 εκατ. περίπου, ως αποτέλεσμα της ανταλλαγής δικαιωμάτων εκπομπών CO₂ περιόδου 2005-2007 με δικαιώματα εκπομπών περιόδου 2008-2012 και €2,5 εκατ. Δαπάνες συμμετοχής σε Οργανισμούς για την προμήθεια δικαιωμάτων εκπομπών CO₂ (ΔΕΗ, Δελτίο Τύπου, 27 Μαρτίου 2008).

αποτέλεσμα οι τιμές του ρεύματος να επιβαρυνθούν περίπου κατά 45% σε σημερινές τιμές» (Ναυτεμπορική, 2008).

Η ΔΕΗ λοιπόν ήρθε αντιμέτωπη με την επιβάρυνση-οικονομική πίεση από την εφαρμογή του πρωτοκόλλου του Κιότο, καθώς η εκπομπή μεγαλύτερων ποσοτήτων διοξειδίου του άνθρακα από τα δικαιώματα που της δίνονται δωρεάν, την υποχρεώνει να αγοράσει αντίστοιχα δικαιώματα είτε από το ευρωπαϊκό σύστημα εμπορίας είτε από άλλες πηγές, διαφορετικά αντιμετωπίζει τον κίνδυνο επιβολής προστίμων. Και οι δύο επιλογές είναι οικονομικά επώδυνες για τη ΔΕΗ, καθώς το κόστος αγοράς των δικαιωμάτων εκπομπής CO₂ εκτιμάται στα 15 ευρώ ανά τόνο διοξειδίου¹⁰³, ενώ το πρόστιμο σε περίπτωση μη συμμόρφωσης είναι 100 ευρώ ανά τόνο ισοδύναμου διοξειδίου του άνθρακα (40 ευρώ κατά την περίοδο των τριών ετών που άρχισε την 1η Ιανουαρίου 2005).

Επιπλέον, ο κίνδυνος αυξητικής μεταβολής των τιμών των δικαιωμάτων εκπομπών CO₂ έχει αρνητική επίδραση στο κόστος παραγωγής και κατά συνέπεια στα οικονομικά αποτελέσματα του έτους αναφοράς (ΔΕΗ, Ετήσιο Δελτίο Εταιρικής Χρήσης 2008). Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ίδιας της επιχείρησης για την πενταετία 2008-2012, το έλλειμμα μεταξύ των κατανεμημένων σε αυτήν και των πραγματικών εκπομπών CO₂ υπολογίζεται ότι θα κυμανθεί μεταξύ 30 εκατ. τόνων CO₂ και 45 εκατ. τόνων CO₂, γεγονός που εάν επαληθευτούν οι εκτιμήσεις, σημαίνει ότι η επιβάρυνση του κόστους παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας θα είναι σημαντικά μεγαλύτερη από την προβλεπόμενη (ΔΕΗ, Ετήσιο Δελτίο Εταιρικής Χρήσης 2008). Η εφαρμογή λοιπόν της νέας νομοθεσίας δημιούργησε αρκετές πιέσεις στην επιχείρηση, καθώς προκάλεσε ένα παραπάνω κόστος (externalities) μία περίοδο που οι επιδόσεις της σε εκπομπές CO₂ ξεπερνούσαν τα επιτρεπόμενα όρια.

¹⁰³ Βλ. www.pointcarbon.com για το μεταβαλλόμενο κόστος αγοράς των δικαιωμάτων εκπομπής CO₂.

Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο της απελευθερωμένης αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, η ΔΕΗ αντιμετώπισε μια σειρά από μεγάλες προκλήσεις, καθώς ήρθε αντιμέτωπη με ευρωπαϊκές εταιρείες που είναι από 5 έως και 15 φορές μεγαλύτερες από αυτήν και ήδη παρούσες στην Ελληνική Αγορά (ΔΕΗ, Δελτίο τύπου, 6 Φεβρουαρίου 2008). Η κυριότερη όμως πίεση προήλθε από την πιθανότητα να χάσει το μονοπώλιο της πρόσβασης στην εκμετάλλευση λιγνίτη¹⁰⁴, κάτι που της επέτρεπε έως εκείνο το διάστημα να προστατεύει τη δεσπόζουσα θέση της στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας. Έπρεπε λοιπόν να έρθει αντιμέτωπη με κάποιες μερίδες του κεφαλαίου που είχαν σκοπό να ανατρέψουν και να περιορίσουν τη μονοπωλιακή της θέση, διεκδικώντας και αυτές μέρος στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας.

Συγκεκριμένα, η πίεση προήλθε από μία καταγγελία (ανώνυμη)¹⁰⁵ προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σχετικά με τους όρους του ανταγωνισμού στις ελληνικές αγορές ηλεκτρισμού, φυσικού αερίου και λιγνίτη, συμπεριλαμβανομένης της θέσης και της συμπεριφοράς της ΔΕΗ σε αυτές. Σύμφωνα με την απόφαση της Επιτροπής στις 5 Μαρτίου 2008, η οποία κοινοποιήθηκε στη ΔΕΗ, ως άμεσα ενδιαφερόμενο μέρος, στις 11 Μαρτίου 2008, η Ελλάδα θα έπρεπε να δώσει στους ανταγωνιστές της ΔΕΗ, στο πλαίσιο της εθνικής της πολιτικής για το λιγνίτη, πρόσβαση σε σημαντικές ποσότητες λιγνίτη. Ενδεχομένως να πρέπει να δοθεί στους ανταγωνιστές της ΔΕΗ πρόσβαση στο 40% τουλάχιστον των εκμεταλλεύσιμων κοιτασμάτων λιγνίτη προκειμένου να εξασφαλιστούν ίσοι όροι ανταγωνισμού στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας (Τριανταφύλλου, 2009).

¹⁰⁴ Το Ελληνικό κράτος με το Ν.Δ. 4029/1959, Άρθρο 22(1) και το Νόμο 134/1975 (άρθρο 3), παραχώρησε στη ΔΕΗ το αποκλειστικό δικαίωμα έρευνας και εκμετάλλευσης ορυχείων λιγνίτη στη Δυτική Μακεδονία (Πτολεμαΐδα, Ορυχεία Κυρίου Πεδίου, Νότιου Πεδίου και Πεδίου Καρδιάς), στην Κεντρική Πελοπόννησο (Μεγαλόπολη), στα πεδία της Ελασσόνας και της Δράμας, στην περιοχή του Αμυνταίου και στην περιοχή της λεκάνης της Φλώρινας στο νομό Φλώρινας (ορυχεία Αμυνταίου και Φλώρινας αντίστοιχα, που ανήκουν στο λιγνιτικό κέντρο Δυτικής Μακεδονίας).

¹⁰⁵ Υπόθεση 2003/4428. «Αποκλειστικό δικαίωμα έρευνας και εκμετάλλευσης ορυχείων λιγνίτη που έχει παραχωρήσει το ελληνικό κράτος στη ΔΕΗ».

Ενώ λοιπόν έως τώρα οι ανταγωνιστές της ΔΕΗ στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας δεν ήταν σε θέση να ανταγωνιστούν αποτελεσματικά με την ΔΕΗ στην ελληνική αγορά διότι στερούνταν πρόσβασης σε επαρκείς ποσότητες λιγνίτη, η κατάσταση αρχίζει να διαμορφώνεται διαφορετικά για την επιχείρηση, που κινδυνεύει να χάσει την αποκλειστική πρόσβαση στην εκμετάλλευση λιγνίτη, το φθηνότερο καύσιμο στη χώρα, και ως αποτέλεσμα την κυρίαρχη θέση της στη χονδρική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας.

Παρά τις δημόσιες δηλώσεις για την επιθυμία ανάπτυξης ανταγωνισμού στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, οι κινήσεις της ΔΕΗ προσανατολίζονται στην προσπάθεια της να μην παραχθεί ή να πωληθεί ούτε μία kWh στην Ελλάδα εκτός ΔΕΗ. Σύμφωνα με την ΡΑΕ, η ΔΕΗ αντιμετωπίζει επιθετικά σχεδόν κάθε ζήτημα που προκύπτει στο πλαίσιο της πορείας προς την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας (ΡΑΕ, Αποσπάσματα από την Έκθεση, 2003). Ενώ έχει ειδική ευθύνη, σύμφωνα με την κοινοτική νομοθεσία περί ανταγωνισμού, να μην καταχράται της δεσπόζουσας θέσης της και να συμβάλλει με την πρακτική της στην εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας, δρα αποτρεπτικά προς κάθε δυνητικό ανταγωνισμό. Επιπλέον συνεχίζει να δρα υπό την προστασία του δημοσίου ή να ζητά την προστασία αυτή παρακάμπτοντας του θεσμούς.

Η δικαιολογία λοιπόν της ΔΕΗ (ΔΕΗ, Δελτίο Τύπου, 24 Σεπτεμβρίου 2007), ότι οι υπερβάσεις εκπομπών οφείλονταν «στην αδυναμία του περιορισμού της λειτουργίας ή/ και της πλήρους απόσυρσης Μονάδων παλαιάς τεχνολογίας, λόγω της ραγδαίας αύξησης της ζήτησης, την απαγόρευση αύξησης του παραγωγικού δυναμικού της ΔΕΗ Α.Ε. και την καθυστέρηση θέσης σε λειτουργία Μονάδων ανεξάρτητων παραγωγών που έχουν ήδη αδειοδοτηθεί από το έτος 2001», την παρουσιάζει ως θύμα που προσπαθεί να ανταπεξέλθει στις αυξημένες ανάγκες, χωρίς

να της επιτρέπουν να αυξήσει το παραγωγικό δυναμικό της και χωρίς να διευκολύνουν οι ανταγωνιστές με τη θέση σε λειτουργία των μονάδων που έχουν αδειοδοτηθεί. Οι ανταγωνιστές της ΔΕΗ στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας δεν ήταν σε θέση να ανταγωνιστούν αποτελεσματικά με την ΔΕΗ καθώς στερούνται πρόσβασης σε επαρκείς ποσότητες λιγνίτη. Επιπλέον, οι μόνες αιτήσεις για ηλεκτροπαραγωγή τις οποίες κάνει δεκτές προς εξέταση η ΡΑΕ, είναι αυτές που στηρίζονται στη χρήση φυσικού αερίου και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Σύμφωνα με την Επιτροπή, για να υπάρχει ανταγωνισμός, οι επιχειρήσεις που παράγουν ενέργεια, θα έπρεπε να μπορούν να χρησιμοποιήσουν έναν συνδυασμό καυσίμων παρόμοιο με αυτόν που χρησιμοποιεί η ΔΕΗ (70% στερεά καύσιμα, 10% υδροηλεκτρική ενέργεια, 10% φυσικό αέριο και 10% υγρά καύσιμα). Καθώς όμως η ΔΕΗ κατέχει το 91% (ως προς τον όγκο των κοιτασμάτων λιγνίτη) των υφιστάμενων δικαιωμάτων εκμετάλλευσης και δικαιώματα έρευνας σε δύο από τα τρία λιγνιτοφόρα πεδία για τα οποία δεν έχουν ακόμη εκχωρηθεί δικαιώματα εκμετάλλευσης, κάτι τέτοιο είναι αδύνατον, με αποτέλεσμα η ΔΕΗ να εξακολουθεί να παράγει περισσότερο από το 85% της ηλεκτρικής ενέργειας που καταναλώνεται στην Ελλάδα. Σε περίπτωση που η Ελλάδα δε συμμορφωθεί με την Απόφαση εντός της καθορισμένης προθεσμίας, η Επιτροπή μπορεί να ασκήσει προσφυγή κατ' αυτής ενώπιον του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ).

Αφήνοντας στην άκρη το εξωτερικό περιβάλλον και ερχόμενοι στην εξέταση των πιέσεων μέσα στην επιχείρηση, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε εάν ασκούσαν πιέσεις από τους μακρο-φορείς δράσης προς στους υφιστάμενους τους. Αναφορικά όμως με τη λήψη αποφάσεων, οι μακρο-φορείς δράσης, τα άτομα στην κορυφή της επιχείρησης που ασκούν «ιεραρχική εξουσία», ήταν αυτά που καθόριζαν συγκεκριμένες αποφάσεις και συντόνιζαν τις δραστηριότητες για την επίτευξη των

σκοπών της επιχείρησης, συνιστώντας έτσι αξιακούς διαλογισμούς. Σύμφωνα με όσα αναφέρει η ίδια η επιχείρηση, «το Διοικητικό Συμβούλιο είναι το ανώτατο διοικητικό όργανο της Εταιρείας, διαμορφώνει κατά κύριο λόγο τη στρατηγική και την πολιτική ανάπτυξής της και εποπτεύει και ελέγχει τη διαχείριση της περιουσίας της και γενικά ασκεί κάθε εξουσία που αφορά την επιδίωξη του σκοπού της ...Ο Διευθύνων Σύμβουλος της Εταιρείας είναι το ανώτατο εκτελεστικό όργανο της ΔΕΗ και προΐσταται όλων των υπηρεσιών της, διευθύνει το έργο τους και παίρνει τις αναγκαίες αποφάσεις μέσα στο πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία της Εταιρείας» (ΔΕΗ, Ετήσιο Δελτίο 2006, σελ.10). Έτσι, αποφάσεις όπως το εάν η επιχείρηση θα συμμορφωνόταν με την κοινοτική οδηγία 2001/80/ΕΚ αναφορικά με τα όρια εκπομπής για τα αιωρούμενα σωματίδια, ή εκμετάλλευσης του διαθέσιμου χρόνου μέχρι την υποχρεωτική συμμόρφωση από το 2007, λαμβάνονταν από τη νομική υπηρεσία της επιχείρησης και μάλλον εν αγνοία και χωρίς την πίεση ατόμων που δεν είχαν ανάλογες αρμοδιότητες.

Μέρος των αρχικών κινήτρων των μακρο-φορέων δράσης είναι, όπως αναφέρθηκε στο ολοκληρωμένο θεωρητικό σχήμα, η αποκόμιση προσωπικών ανταμοιβών, ένας σημαντικός παράγοντας που καθορίζει τη δραστηριότητα τους. Σύμφωνα με την Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, η οποία κατέγραψε τις αμοιβές των διοικητών των μεγαλύτερων επιχειρήσεων που εποπτεύονται από το Δημόσιο, μέσα από τα ΦΕΚ και τις ανακοινώσεις των εταιρειών στο Χρηματιστήριο, ο πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος της ΔΕΗ, έρχεται δεύτερος στις αποδοχές των ΔΕΚΟ και των οργανισμών που ελέγχονται από το κράτος, με 300.000 ευρώ ετησίως, ενώ λαμβάνει *bonus 100.000 ευρώ όταν η εταιρεία εμφανίζει κερδοφορία* (Ελευθεροτυπία, 09/11/2008). Η κατεύθυνση των επιλογών, που είναι προσανατολισμένη στην επίτευξη των οικονομικών στόχων και στην μεγιστοποίηση του κέρδους της επιχείρησης,

ενισχύεται ακόμη περισσότερο με τέτοιου είδους οικονομικά κίνητρα και συγκεκριμένα του ανώτατου εκτελεστικού οργάνου της ΔΕΗ που προΐσταται όλων των υπηρεσιών της.

2. Ευκαιρίες

Η διευκόλυνση που παρείχε το κράτος στη ΔΕΗ και οι προτεραιότητες του όσον αφορά τα εγκλήματα της επιχείρησης κατά του περιβάλλοντος, της ζωής και της υγείας των κατοίκων των περιοχών εκμετάλλευσης του λιγνίτη, γίνονται φανερές από την ανταπόκριση του στα συμφέροντα της επιχείρησης μέσω πλήθους ευκαιριών που ξεκινούν αρκετές δεκαετίες πριν την τελική αντίδραση και κινητοποίηση κατοίκων και φορέων.

Στα 45 χρόνια μέχρι εκείνη τη στιγμή εκμετάλλευσης του λιγνίτη στην Ελλάδα και ενώ ήταν υποχρέωση του κράτους η συστηματική επιδημιολογική επιτήρηση των πληττόμενων πληθυσμών καθώς και οι υγειονομικές αξιολογήσεις των επιπτώσεων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην υγεία, το κράτος δεν συγκέντρωσε ούτε επεξεργάστηκε συστηματικά τα δεδομένα σχετικά με τη θνησιμότητα και τη νοσηρότητα στις εν λόγω περιοχές. Το αποτέλεσμα είναι να λείπουν σημαντικές πληροφορίες που θα επέτρεπαν την αξιολόγηση της υγειονομικής κατάστασης σε αυτές τις περιοχές και την ανάλογη αντιμετώπισή της. Οι μόνες δύο επιδημιολογικές μελέτες¹⁰⁶ που παρήγγειλε το κράτος, βασίζονταν αποκλειστικά σε δεδομένα που

¹⁰⁶ Για την περιοχή της Μεγαλόπολης, μια επιδημιολογική μελέτη του Καθηγητή Κονδάκη του Εργαστηρίου Υγιεινής της Ιατρικής Σχολής Πατρών σχετικά με την ενδεχόμενη επίπτωση των ενεργειακών δραστηριοτήτων της Μεγαλόπολης στην υγεία των πληθυσμών της περιοχής, και για την περιοχή της Πτολεμαΐδας, επιδημιολογικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν από το Εργαστήριο Υγιεινής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης υπό τη διεύθυνση του Καθηγητή Β. Κουτσογιαννόπουλου.

συνελέγησαν από τις δημόσιες υπηρεσίες και οι οποίες δεν συμπεριέλαβαν ουσιαστικά τους θιγόμενους πληθυσμούς. Αυτό ίσως να δικαιολογεί το γεγονός ότι και οι δύο μελέτες δεν έδειξαν ότι η ρύπανση έχει κάποιου είδους επιπτώσεις στα επίπεδα θνησιμότητας ή νοσηρότητας των σχετικών πληθυσμών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Λάζος (2007, σελ. 166), οι αξιολογικά ουδέτερες αναλύσεις δεν είναι τόσο αθώες όσο ευαγγελίζονται οι θετικιστικές και συμβατικές προσεγγίσεις που δεν αναλύουν τη σχέση της επιστήμης με την εξουσία. Αντιθέτως περιλαμβάνουν μία σειρά από αξιολογικά φορτισμένες διαστάσεις, όπως η επιλογή του ποιες μεταβλητές θα περιληφθούν και ποιες δεν θα περιληφθούν, επηρεάζοντας κατ' αυτό τον τρόπο τα αποτελέσματα της ανάλυσης που συνοδεύονται από προκατειλημμένα και χοντροκομμένα συμπεράσματα.

Δεν είναι τυχαίο ότι οι μελέτες που επικαλείται το ΙΜΔΑ, σε αντίθεση με αυτές που ζητήθηκαν από το κράτος, υποδεικνύουν μια στατιστική συσχέτιση μεταξύ των μηνιαίων ποσοστών των ανθρωπίνων θανάτων και των μέσων μηνιαίων τιμών των σωματιδιακών συγκεντρώσεων. Επιπλέον αποκαλύπτουν την ύπαρξη ποσοστού θνησιμότητας στην Μεγαλόπολη, οφειλόμενης σε καρδιαγγειακές ασθένειες, αυξημένο σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο, καθώς και μια σημαντική και ταχεία αύξηση των ποσοστών θνησιμότητας λόγω καρδιαγγειακών ασθενειών στην Κοζάνη. Σε αντίθεση με τις παραπάνω έρευνες, το κράτος δεν έχει διενεργήσει καμία επιδημιολογική μελέτη θνησιμότητας στις περιοχές που γειτονεύουν με τους ατμοηλεκτρικούς σταθμούς και καμία έρευνα για τις επιπτώσεις της εκμετάλλευσης του λιγνίτη στην αύξηση των κρουσμάτων καρκίνου.

Η έλλειψη επιδημιολογικών μελετών και συστηματικής συγκέντρωσης δεδομένων στα 45 αυτά χρόνια, βοήθησε αρκετά στη δυσκολία σύνδεσης της ατμοσφαιρικής ρύπανσης με τα προβλήματα υγείας και τη θνησιμότητα των κατοίκων.

Οι επιπτώσεις της ρύπανσης χρειάζονται αρκετά χρόνια για να φανούν, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση των παθήσεων του αναπνευστικού συστήματος, όπου οι μηχανισμοί εκδήλωσής τους είναι μακροχρόνιοι. Η αντίδραση των βλαπτόμενων καθυστερεί μέχρι την ανησυχητική επιδείνωση της υγείας τους αρκετά χρόνια μετά, όπου η παρέλευση μεγάλου χρονικού διαστήματος μέχρι να γίνει αντιληπτή η βλάβη σε συνδυασμό με την έλλειψη στοιχείων δυσχεραίνει την εξακρίβωση της σχέσης αιτίου-αιτιατού και τη σύνδεση με τη βιομηχανική παρουσία και παραβατικότητα.

Η έλλειψη στοιχείων συνοδεύτηκε από άγνοια της θυματοποίησης τους, καθώς σύμφωνα με το ΙΜΔΑ (§83, §84) δεν υφίσταται καμία πολιτική πληροφόρησης και ενημέρωσης για τη δημόσια υγεία στους πληθυσμούς που ζουν στις περιοχές εκμετάλλευσης του λιγνίτη. Επιπλέον, δεν ελήφθη κανένα μέτρο για την ενημέρωση σχετικά με τα μέσα που διαθέτουν ώστε να διαχειρίζονται τους κινδύνους για την υγεία τους σε κανονικές συνθήκες αλλά και σε περιπτώσεις ατυχημάτων, όπως υπέρβασης των επιπέδων συναγερού.

Ακόμη όμως και στην περίπτωση που υπήρξε αίτημα από τους θιγόμενους πληθυσμούς και συγκεκριμένα από την Κίνηση Πολιτών της Μεγαλόπολης το 2004 στην Νομαρχία Αρκαδίας, για πρόσβαση σε δεδομένα και πληροφορίες σχετικά με τις οριακές τιμές των ατμοσφαιρικών ρύπων και τη μέτρηση των επιπέδων ρύπανσης, οι ελληνικές αρχές δεν δημοσιοποίησαν ούτε παρείχαν αυτές τις πληροφορίες μη δίνοντας καμία συνέχεια στα διαβήματα που έγιναν από τους πολίτες (§31). Η παράλειψη διάθεσης αυτών των πληροφοριών έχει αρνητικό αντίκτυπο στην προστασία των ατομικών δικαιωμάτων των πολιτών, καθώς καταστρατηγεί το δικαίωμα των πολιτών να προασπίσουν την υγεία τους και το περιβάλλον (Δίκαιος, 2009). Τα παραπάνω λοιπόν στοιχεία, αποτέλεσαν μέρος των προτρεπτικών παραγόντων για συνέχιση των περιβαλλοντικών παραβάσεων από τη ΔΕΗ, η οποία

είχε τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσει και να σταθμίσει τον υπερβολικό έλεγχο που μπορούσε να ασκήσει στη δεδομένη περίπτωση, έναντι εκείνου που θα μπορούσε να της ασκηθεί και ως αποτέλεσμα να παραβατήσει.

Η δεύτερη ευκαιρία που παρουσιάστηκε και εντάσσεται στη μη ουσιαστική εφαρμογή του διοικητικού δικαίου, αφορά στην ανεπαρκή παροχή κεφαλαίου και εξοπλισμού καθώς και το ελλιπές προσωπικό στις υπηρεσίες επιθεώρησης περιβάλλοντος¹⁰⁷. Η στάση του κράτους να μην παρέχει τα κατάλληλα υλικοτεχνικά μέσα, να μη θέτει σε κίνηση τους μηχανισμούς προστασίας του περιβάλλοντος και της υγείας των ανθρώπων δεν είναι φαινομενική, αλλά πολλές φορές οφείλεται στη συνειδητή επιλογή του να μην το πράξει. Αποτελεί έναν έμμεσο τρόπο να διευκολύνει την επιχείρηση χωρίς περιορισμούς και συνεχείς ελέγχους, καθιστώντας την Υπηρεσία - Εθνική Υπηρεσία Επιθεώρησης Περιβάλλοντος ανάξια να ανταπεξέλθει στο σύνολο των έργων και δραστηριοτήτων που θα πρέπει να ελέγχονται ετησίως, λόγω ελλιπούς προσωπικού. Με τη μη παροχή των απαραίτητων μέσων, το κράτος μπορεί να αποφύγει την εφαρμογή ενός ανεπιθύμητου νόμου και υπεύθυνη γι' αυτό να εμφανιστεί η Επιθεώρηση Περιβάλλοντος. Έτσι, ενώ έχει ως σαφή προτεραιότητα την οικονομική ανάπτυξη έναντι της προστασίας του περιβάλλοντος, εμφανίζεται ουδέτερο ως προς τις εντάσεις που δημιουργούνται μετακυλώντας τις ευθύνες στα Σώματα Επιθεώρησης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι πάλι έμμεσα το κράτος, επιπρόσθετα της υποβάθμισης της Επιθεώρησης Περιβάλλοντος, εισήγαγε ως ισοδύναμο του ελέγχου της τον «αυτοέλεχο» της επιχείρησης, επιχειρηματολογώντας ότι «εκτός από τις

¹⁰⁷ Αντίστοιχα επίπεδα ανεπαρκούς στελέχωσης παρουσιάζονται και στις αρμόδιες υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης. Όπως προκύπτει από την έκθεση πεπραγμένων της ΕΥΕΠ, κατά το 2005 στο σύστημα περιβαλλοντικών επιθεωρήσεων της χώρας απασχολήθηκαν μόνο 174 υπάλληλοι, είτε αρμόδιων υπουργείων, είτε νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων και περιφερειών (ΕΥΕΠ, 2006).

δραστηριότητες της Επιθεώρησης Περιβάλλοντος ο έλεγχος της τήρησης των περιβαλλοντικών κανόνων περνά επίσης από την εξέταση των ετήσιων εκθέσεων της ΔΕΗ, συμπεριλαμβανομένου και του ελέγχου εφαρμογής στις εγκαταστάσεις της ΔΕΗ των βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών» (§68). Είναι πολύ πιθανό οι έλεγχοι να μην ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, καθώς είναι φυσικό η επιχείρηση να μην παρουσιάζει στοιχεία που θα θέτουν εμπόδια στη δράση της.

Η μία πτυχή αυτής της ευκαιρίας σχετίζεται όπως είδαμε με τα μέσα αυτά καθαυτά της υπηρεσίας (ανεπαρκές κεφάλαιο, προσωπικό). Η δεύτερη αφορά στο ρόλο των επιθεωρητών, που κυμαίνεται από απλά κατευναστικός και συμβιβαστικός των αντιθέσεων, καθώς οι έλεγχοι των εγκαταστάσεων γίνονται εν όψει της παραχώρησης άδειας και από αρχές που εμπλέκονται στη διαδικασία της αδειοδότησης, μέχρι αδιάφορος για τα προβλήματα των ατόμων και που χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαφάνειας των διαδικασιών επιθεώρησης.

Συγκεκριμένα, παρά τις καταγγελίες κατοίκων της περιοχής κοντά στα ορυχεία και τους ατμοηλεκτρικούς σταθμούς, υπήρξε ένας πολύ μικρός, σχεδόν ανύπαρκτος αριθμός διοικητικών προσφυγών, αλλά ακόμη και στην περίπτωση δικαστικών αποφάσεων, σύμφωνα με τις οποίες δεν υπήρξε συμμόρφωση με το νόμο εις βάρος της υγείας των κατοίκων, οι αποφάσεις αυτές δεν εκτελέστηκαν από τη διοίκηση. Η φιλοαναπτυξιακή λογική εις βάρος του περιβάλλοντος μπορεί να οφείλεται σε ένα σύνολο παραγόντων, όπως σε πιέσεις από ιεραρχικά προϊστάμενους να κρατούν στάση ανοχής, την ταξική τους θέση ή την προέλευση οργανικής ένταξης και σύνδεσης με άλλες υπηρεσίες όπως του Υπουργείου Βιομηχανίας (Καλιντζάκη, 2007, Καλτσώνης, 2008).

Η τρίτη ευκαιρία παρουσιάστηκε με την ελλιπή ενσωμάτωση της Οδηγίας 96/61/ΕΚ, την «οδηγία IPPC» σχετικά με την ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχο της

ρύπανσης. Η 96/61/EK ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο με τον Ν. 3010/2002 μέσα από ένα κατακερματισμό σε Νόμους και Υπουργικές αποφάσεις¹⁰⁸, χωρίς την ενσωμάτωση του άρθρου 10 που επιβάλλει τον έλεγχο της εξέλιξης και της εφαρμογής του κριτηρίου των «βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών» και του άρθρου 11, όπου «τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε η αρμόδια αρχή να παρακολουθεί ή να ενημερώνεται σχετικά με την εξέλιξη βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών». Τόσο από τον Ν. 3010/2002 όσο και από την ΚΥΑ Η.Π.11014/703/Φ104 (ΦΕΚ Β' 332/20.03.2003) δεν θεσπίζεται μηχανισμός ούτε προκύπτει υποχρέωση, ώστε η Διοίκηση να παρακολουθεί τις τεχνολογικές προόδους και να ρυθμίζει την εφαρμογή τους. Οι σχετικές δράσεις της Διοίκησης περιορίζονται στη συμμετοχή σε τεχνικές ομάδες εργασίας του European IPPC Bureau (WWF, 2005). Συνεπώς, δεν υπάρχει καμία νομοθετική πρόβλεψη που να υποχρεώνει τη Διοίκηση σε τακτική ενημέρωση και παρακολούθηση των τεχνολογικών εξελίξεων (ΣτΠ, Πόρισμα, 2005).

¹⁰⁸ Η εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας προς τον καθολικό σκοπό της Οδηγίας 96/61/Ε.Ε., επιτεύχθηκε με τις παρακάτω νομοθετικές ρυθμίσεις:
Α) Με την έκδοση του Νόμου 3010/2002 (ΦΕΚ 91/Α/25-4-2002), ο οποίος τροποποίησε το βασικό Νόμο-πλαίσιο για το περιβάλλον (Ν.1650/1986) προκειμένου να γίνει εναρμόνιση με την Οδηγία 96/61/Ε.Ε. και παράλληλα με την 97/11/Ε.Ε.
Β) Με την έκδοση των Κοινών Υπουργικών Αποφάσεων Η.Π.15393/2332/2002 (ΦΕΚ 1022/Β/5-8-2002) και Η.Π.11014/703/Φ104/2003 (ΦΕΚ 332/Β/20-3-2003) σε εφαρμογή του Ν.3010/2002, ολοκληρώθηκε η εναρμόνιση με την Οδηγία 96/61/Ε.Ε. Ειδικότερα:
Με την ΚΥΑ Η.Π.15393/2332/2002 (άρθρα 4 και 5) γίνεται κατηγοριοποίηση των δραστηριοτήτων του παραρτήματος Ι της Οδηγίας, με βάση τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον
Με την ΚΥΑ Η.Π.11014/703/Φ104/2003 (άρθρα 4, 7, 12 και 14) ρυθμίζονται θέματα που αφορούν στην περιβαλλοντική αδειοδότηση των εγκαταστάσεων του Παραρτήματος Ι της Οδηγίας και συγκεκριμένα:
i) θέματα που αφορούν στο περιεχόμενο των Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων των εν λόγω εγκαταστάσεων
ii) θέματα που αφορούν στο περιεχόμενο των αποφάσεων έγκρισης περιβαλλοντικών όρων
iii) θέματα που αφορούν σε μεταβατικές διατάξεις για την προσαρμογή των υφιστάμενων εγκαταστάσεων προς τις απαιτήσεις της Οδηγίας. (Ερωτηματολόγιο για την εφαρμογή της Οδηγίας 96/61/ΕΚ σχετικά με την ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχο της ρύπανσης (IPPC), http://ec.europa.eu/environment/air/pollutants/stationary/ippc/replies_and_opinions/greece_el.pdf

Επίσης η μεταφορά στο εθνικό δίκαιο της Οδηγίας 2001/80/ΕΚ¹⁰⁹ για τις εκπομπές αερίων από μεγάλες εγκαταστάσεις καύσης ολοκληρώθηκε με μεγάλη καθυστέρηση (ΦΕΚ Β 992/14.7.2005), αφού όμως προηγήθηκε προσφυγή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά της Ελλάδας στο ΔΕΚ (υπόθεση C-67/04). Η διευκόλυνση που παρείχε η καθυστέρηση ενσωμάτωσης αυτής της οδηγίας αφορούσε στο χρόνο που παρείχε στη ΔΕΗ για τη συνέχιση των υπερβάσεων των εκπομπών των αιωρούμενων σωματιδίων στον ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου μέχρι την ημερομηνία υποχρεωτικής συμμόρφωσης με την οδηγία. Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση της Νομικής Υπηρεσίας της ΔΕΗ, στη σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στις 17.03.05 στα γραφεία του ΣτΠ, για την πρόθεση της να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία του διαθέσιμου αυτού χρόνου:

«το ζήτημα επιβολής ορίων εκπομπής για τα αιωρούμενα σωματίδια διέπεται από ένα ασαφές νομοθετικό πλαίσιο και καθίσταται κατά συνέπεια αμφίβολο εάν μπορούν να στοιχειοθετηθούν οι σχετικές παραβάσεις. Ειδικότερα, για τις υφιστάμενες μονάδες η υποχρέωση συμμόρφωσης που θέτει η κοινοτική οδηγία 2001/80/ΕΚ ξεκινά από το έτος 2007...».

Επιπλέον, η νέα, ιδιαίτερα περίπλοκη και ασαφής νομοθεσία, δημιουργεί συχνά ευκαιρίες που είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν οι άρτια οργανωμένες νομικές υπηρεσίες των επιχειρήσεων. Οι ευκαιρίες παράλληλα διευρύνονται, καθώς και οι ρυθμιστικές αρχές δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν πλήρως τους νέους νόμους, περιμένοντας συχνά νομοθετικές αποσαφηνίσεις και ερμηνείες από τα δικαστήρια (Baucus, 1994). Ένα σχετικό παράδειγμα αποτελεί ο ισχυρισμός της ΔΕΗ αναφορικά με την καθυστέρηση στην ανανέωση των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου, όπου υπεύθυνο θεωρεί το ΥΠΕΧΩΔΕ *για τη μη διευκρίνιση*

¹⁰⁹ Στην Ελλάδα η Οδηγία αυτή αφορά κυρίως τις μονάδες της ΔΕΗ, του Αλουμινίου της Ελλάδος και τα διυλιστήρια πετρελαίου.

του ορθού τρόπου εφαρμογής των ΒΔΤ σύμφωνα με τη νέα οδηγία 96/61/ΕΚ (υπ' αρ. 802/17.06.04 έγγραφο). Βέβαια δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τι πραγματικά ισχύει, καθώς το ΥΠΕΧΩΔΕ από δική του πλευρά ισχυρίστηκε ότι υπεύθυνη ήταν η ΔΕΗ, λόγω της αμφισβήτησης της δυνατότητας από πλευράς της να εφαρμόσει τις προτεινόμενες από την Ε.Ε. ΒΔΤ στις λιγνιτικές της εγκαταστάσεις (υπ' αρ. 133455/21.09.04 έγγραφο). Όμως οι διαφορετικοί αυτοί ισχυρισμοί είναι σε θέση να δώσουν μία συνολική εικόνα της δυσκολίας που υπάρχει στο να αποφασιστεί ποιος πραγματικά ευθύνεται, λόγω της πολυπλοκότητας τέτοιων εγκλημάτων, της νομοθεσίας και των ατόμων που εμπλέκονται, με αποτέλεσμα τη διάχυση της ευθύνης (Καπαρδής, 2001).

Προχωρώντας στις άμεσες διευκολύνσεις από το κράτος, αυτές σχετίζονται με την παραβίαση από το κράτος της διοικητικής νομοθεσίας μέσω των αδειών λειτουργίας των ατμοηλεκτρικών σταθμών της ΔΕΗ και των τροποποιήσεων στα όρια εκπομπής σωματιδίων. Η τέταρτη λοιπόν ευκαιρία, αφορούσε στην προσωρινή άδεια λειτουργίας τριετούς διάρκειας που έλαβαν οι μονάδες των ΑΗΣ στην Καρδιά, στον Άγιο Δημήτριο και στην Πτολεμαΐδα του νομού Κοζάνης με διάταξη νόμου (ν. 2941/01 άρθρο 8 παρ. 5) με ημερομηνία λήξης την 31.07.05. Μέχρι και την ημερομηνία λήξης, οι εν λόγω σταθμοί λειτουργούσαν παρ' όλο που είχε λήξει η ισχύς των σχετικών αποφάσεων έγκρισης περιβαλλοντικών όρων. Μετά τη λήξη, η προσωρινή αυτή άδεια λειτουργίας παρατάθηκε με νόμο έως τις 31.12.2008 (ν. 3377/2005 άρθρο 24 παρ. 1)¹¹⁰, δίχως να έχει προηγηθεί έγκριση περιβαλλοντικών όρων για όλους τους ΑΗΣ στους οποίους αφορά.

Η παραπάνω διαδικασία, συνεπάγεται τη μη τήρηση επιταγών του άρθρου 24 του Συντάγματος για την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς δεν συνάδει με τα

¹¹⁰ (ΦΕΚ Α' 202/19.8.05).

βασικά χαρακτηριστικά που διακρίνουν την έκδοση άδειας λειτουργίας βιομηχανικής εγκατάστασης, η οποία αποτελεί ατομική διοικητική πράξη. Σε κάθε περίπτωση, πριν χορηγηθεί άδεια λειτουργίας θα πρέπει να έχουν αξιολογηθεί οι ιδιαιτερότητες της κάθε μονάδας, ως προς το είδος της, την παλαιότητα των εγκαταστάσεων, την ωριμότητα των διαδικασιών αδειοδότησης, τον τόπο εγκατάστασης και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον. Επιπλέον θα πρέπει να έχουν εγκριθεί οι περιβαλλοντικοί όροι λειτουργίας για κάθε σταθμό χωριστά και οι οποίοι όροι να συμβαδίζουν με τις επιταγές της κοινοτικής νομοθεσίας για τις βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές και τα όρια εκπομπής ρύπων των σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (ΣτΠ, Ετήσια έκθεση 2005, σελ.211-212). Καμία από αυτές τις διαδικασίες δεν τηρήθηκε στη δεδομένη περίπτωση.

Επιπλέον, με τις παραπάνω νομοθετικές ρυθμίσεις του ν. 2941/2001 όσο και του ν. 3377/05, η διαδοχικά ενιαία προσωρινή άδεια λειτουργίας που χορηγήθηκε, συνολικής διάρκειας ισχύος περίπου 8 ετών, αναιρεί τον προσωρινό χαρακτήρα της άδειας λειτουργίας. Σύμφωνα με την παρ. 4 του αρ. 24 του ν. 3377/05, *«περαιτέρω παράταση της διάρκειας των αδειών των προηγούμενων παραγράφων, μπορεί να δοθεί, για λόγους δημόσιου συμφέροντος, με απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης»*, πρόβλεψη που διευκολύνει τη διαιώνιση της παρέκκλισης από την προβλεπόμενη ειδική διοικητική διαδικασία (ΣτΠ, Διοικητική ανταπόκριση, 2005).

Είναι φανερό ότι το κράτος, επικαλούμενο το δημόσιο συμφέρον, παραβίασε τη διοικητική διαδικασία αδειοδότησης των μονάδων της ΔΕΗ με την πρόβλεψη στην παρ. 4 του αρ. 24 του ν. 3377/05. Η μη τήρηση του νόμου από το κράτος-εξουσία είναι μία μεταβλητή που έχει προβλεφθεί από κάθε νομικό σύστημα και ονομάζεται *Raison d'état*, λόγος κρατικού συμφέροντος (Πουλαντζάς, 1978, Πασουκάνης, 1977). Η μη τήρηση της διοικητικής διαδικασίας αδειοδότησης από το κράτος για λόγους

δημοσίου συμφέροντος, σημαίνει ότι όχι μόνο η παρανομία αντισταθμίζεται με «επικουρικά» παρανομία, αλλά ότι επιπρόσθετα η παρανομία του κράτους εντάσσεται στη νομιμότητα που θεσπίζει, αποτελεί δηλαδή μέρος της δομικής λειτουργίας του (Πουλαντζάς, 1978). Η παρανομία και η νομιμότητα του κράτους αποτελούν κατ' αυτόν τον τρόπο μέρος της θεσμικής του δομής.

Το κράτος όμως ξεπέρασε το νόμο και με άλλον έναν τρόπο: τροποποιώντας τον. Συγκεκριμένα, διευκόλυνε τη ΔΕΗ τροποποιώντας τους εγκριθέντες περιβαλλοντικούς όρους που αφορούσαν στη λειτουργία του ΑΗΣ Καρδιάς, λόγω της αδυναμίας της επιχείρησης να τηρηθούν τα αρχικώς επιτρεπόμενα όρια. Η δυνατότητα αυτή, να καθορίζει υψηλότερα όρια εκπομπών για τις εγκαταστάσεις καύσης που χρησιμοποιούν ελληνικό λιγνίτη, είχε παρασχεθεί στον υπουργό Περιβάλλοντος βάσει της ΚΥΑ 58751/2370. Έτσι με την υπ'αρ. 63875/14.10.98 απόφαση, το ΥΠΕΧΩΔΕ αύξησε τα όρια εκπομπής σωματιδίων στις μονάδες III και IV από $150\text{mg}/\text{m}^3$ σε $225\text{mg}/\text{m}^3$ μέχρι την 30.6.2001, ενώ με τη δεύτερη υπ'αρ. 58286/31.7.01 απόφαση, διατήρησε τα όρια εκπομπής σωματιδίων στις μονάδες III και IV στα $225\text{mg}/\text{m}^3$ μέχρι την 31.12.2004. Επομένως, με αυτές τις αυξητικές τροποποιήσεις των ορίων εκπομπής σωματιδίων, «νομιμοποιήθηκαν» οι καθημερινές υπερβάσεις του ΑΗΣ Καρδιάς με τις ανάλογες ακόμη πιο επιβαρυντικές επιπτώσεις για την υγεία και το περιβάλλον.

Ερχόμενοι στις ευκαιρίες που μπορούν να παρουσιάσουν τα δομικά χαρακτηριστικά μίας επιχείρησης, το μέγεθος της ΔΕΗ είναι παράγοντας που μπορεί να συνδυαστεί με την έλλειψη περιορισμού των παράνομων δραστηριοτήτων της και την έλλειψη τακτικών ελέγχων και περιορισμών από τις διοικητικές αρχές. Σύμφωνα με διαπιστώσεις από έρευνα στη Διοίκηση (Καλιντζάκη, 2007, σελ. 226), «οι μεγάλες επιχειρήσεις-ρυπαντές ως προς την ποσότητα απελευθερωμένων ρύπων, όπως μονάδες επεξεργασίας πετρελαίου-διυλιστήρια, χαρακτηρίζονται λιγότερο ως παραβάτες. Κατά

την άποψη των αρμόδιων υπαλλήλων 1) οι μικρές επιχειρήσεις κατέληγαν να παραβαίνουν το νόμο συχνά λόγω έλλειψης τεχνικών μέσων να ελέγξουν τις υπερβάσεις των ορίων..., 2) αν και το απόλυτο μέγεθος της ρύπανσης από τις μεγάλες παραγωγικές μονάδες, ως επίδρασης στην ατμόσφαιρα, ήταν μεγάλο, η υπέρβαση των ορίων εκπομπής εσχετικοποιείτο, εφόσον η ρύπανση ως μέγεθος-ποσότητα εκπομπών εμετράτο υπολογιζόμενη σε αναφορά προς την ποσότητα του καυσίμου που καταλάωναν για τη λειτουργία τους, η οποία ήταν προφανώς μεγάλη και 3) η επιβολή μέτρων στις μεγαλύτερες επιχειρήσεις ήταν δυσκολότερη λόγω διάθεσης και οργάνωσης ειδικών αμυντικών τεχνικών (συμβούλων κ.α.) στην αντιμετώπιση των ελεγκτικών μηχανισμών». Στο μέγεθος της επιχείρησης μπορεί να προστεθεί η μακροβιότητα της και ως αποτέλεσμα η ανάπτυξη μακροχρόνιων σχέσεων με τις διοικητικές αρχές, καθώς και το γεγονός ότι αποτελούσε μονοπωλιακή επιχείρηση παραγωγής, μεταφοράς και προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας μέχρι το 2001, έχοντας τη συνεχή υποστήριξη του κράτους.

3. Έλεγχος/Περιορισμοί

Στον εντοπισμό της κρατούσας επιχειρηματικής κουλτούρας στη ΔΕΗ, αλλά και της κουλτούρας που επικρατεί σε Υπηρεσίες αρμόδιες για τον έλεγχο των δραστηριοτήτων της επιχείρησης, ιδιαίτερα χρήσιμοι είναι ο τρόπος σκέψης και δράσης των μακρο-φορέων δράσης, καθώς και οι τεχνικές εξουδετέρωσης που διαπιστώνονται σε όλα σχεδόν τα έγγραφα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι τεχνικές αυτές καθιστούν ανενεργό τον κοινωνικό έλεγχο, παρακάμπτουν τους ηθικούς φραγμούς και τις αξίες και ουδετεροποιούν το συναίσθημα της ενοχής που

συνεπάγεται των παράνομων πράξεων τους (Hills, 1987). Μεταξύ αυτών, έχουν επιλεγθεί να αναφερθούν οι ακόλουθοι:

- *Άρνηση της βλάβης:*

«...παρά τους λήξαντες όρους, λειτουργεί με τους προηγούμενους, δεν υπάρχει ουσιαστική εκκρεμότητα, εφόσον τηρούνται οι προηγούμενοι εγκεκριμένοι Περιβαλλοντικοί Όροι...» (που συνεχίζει να υπερβαίνει και αυτούς) (υπ' αρ. 651/20.05.04 έγγραφο της ΔΕΗ).

«Παρά τη λήξη της απόφασης έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων η ΔΕΗ Α.Ε. εξακολουθεί να τηρεί τους όρους αυτούς, εκτός του ορίου εκπομπής σωματιδίων που είναι τεχνικά αδύνατο να τηρηθεί...Αρα δεν τίθεται επί της ουσίας θέμα μη ύπαρξης και μη τήρησης περιβαλλοντικών όρων». (υπ' αρ.131564/28.04.04 έγγραφο του Υπουργείου ΠΕΧΩΔΕ της Δ/σης Ε.Α.Ρ.Θ.).

«...Επομένως, ορισμένες διαδικαστικού χαρακτήρα διατάξεις της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, δεν πρέπει να την καθιστούν έκθετη (την ΔΕΗ) σε καταγγελίες, μηνύσεις, αγωγές κ.λ.π., και να δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στην λειτουργία της και στις σχέσεις της με τοπικές Αρχές και Φορείς...» (υπ' αρ. 802/17.06.04 έγγραφο)

- *Άρνηση της ευθύνης:*

«...Για τις αυξημένες εκπομπές ευθύνεται ο κακής ποιότητας λιγνίτης που μειώνει την απόδοση των ηλεκτροστατικών φίλτρων (Η/Φ), η ραγδαία αύξησης της ζήτησης που έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία του περιορισμού, της λειτουργίας ή/ και της πλήρους απόσυρσης Μονάδων παλαιάς τεχνολογίας και η καθυστέρησης θέση σε λειτουργία Μονάδων ανεξάρτητων παραγωγών που έχουν ήδη αδειοδοτηθεί από το έτος 2001» (ΔΕΗ, Δελτίο Τύπου, 24 Σεπτεμβρίου 2007).

«...Το ιδιότυπο αυτό καθεστώς λειτουργίας μίας εγκατάστασης με λήξαντες περιβαλλοντικούς όρους, οι οποίοι όμως παρά την λήξη τους τηρούνται, απαντάται

συχνά στις βιομηχανικές μονάδες, καθ' όσον η αίτηση για ανανέωση των περιβαλλοντικών όρων γίνεται λίγες μέρες πριν ή ακόμη και μετά τη λήξη ισχύος της σχετικής Απόφασης...» (υπ' αρ.131564/28.04.04 έγγραφο του Υπουργείου ΠΕΧΩΔΕ, Δ/νση Ε.Α.Ρ.Θ.).

- *Άρνηση του θύματος:*

«...συνεχίζουν να υπάρχουν σημαντικές αβεβαιότητες όσον αφορά τις ακριβείς επιπτώσεις της ρύπανσης στην υγεία και τα κατάλληλα μέτρα πρόληψης... τα αίτια κάποιων ασθενειών οφείλονται σε πολλούς παράγοντες, όπως στην περίπτωση του καρκίνου, που η επικράτηση του σε ορισμένες περιοχές αιτιολογείται και από τις κακές βιοτικές συνήθειες όπως το κάπνισμα...» (Θέση της Κυβέρνησης Σχετικά με τις επιπτώσεις της ρύπανσης στην υγεία, §49).

- *Επίκληση ανώτερων αξιών (δημόσιο συμφέρον):*

«σημειώνει «...δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η ΔΕΗ Α.Ε., που λειτουργεί χάριν του δημοσίου συμφέροντος, έχει τη θεμελιώδη υποχρέωση (και όχι ευχέρεια) διασφάλισης της ενεργειακής κάλυψης όλων των πελατών και χρηστών στην χώρα...» (υπ' αρ. 802/17.06.04 έγγραφο)

- *Κατηγορία κατά των κατηγορών:*

«Φταίνε οι ασαφείς κοινοτικές οδηγίες που το ΥΠΕΧΩΔΕ δεν έχει διευκρινίσει τον ορθό τρόπο εφαρμογής τους («Η καθυστέρηση στην διαδικασία ανανέωσης/τροποποίησης των περιβαλλοντικών όρων των ΑΗΣ οφειλόταν στους προβληματισμούς όσον αφορά τον τρόπο προσαρμογής και συμμόρφωσης στις δύο κοινοτικές οδηγίες 96/61/ΕΚ (IPPC) και 2001/80/ΕΚ) και την καθυστέρηση του ΥΠΕΧΩΔΕ να διευκρινίσει τον ορθό τρόπο εφαρμογής των οδηγιών» (υπ' αρ. 802/17.06.04 έγγραφο της ΔΕΗ).

Όλες οι παραπάνω τεχνικές εξουδετέρωσης, που χρησιμοποιήθηκαν μετά την τέλεση του επιχειρηματικού εγκλήματος, μπορούν, εάν επαναλαμβάνονται συχνά και σταθερά, να παγιωθούν σε εγκληματική οργανωτική κουλτούρα και να χρησιμεύσουν ως αιτιολογική ουδετεροποίηση για κάποια μελλοντική παράβαση της επιχείρησης. Καθώς όμως, πέρα από τη ΔΕΗ, οι τεχνικές εξουδετέρωσης προέρχονται και από Υπηρεσίες υπεύθυνες για τον έλεγχο της επιχειρηματικής δραστηριότητας, το ίδιο ισχύει και για τις ίδιες τις Διοικητικές Αρχές, οι οποίες ενδέχεται να αναπτύξουν μία ανάλογη κουλτούρα άρνησης και εκλογίκευσης, που υποβαθμίζει τις συνέπειες των εγκλημάτων και ευθυγραμμίζει τη δράση των ελεγκτών με αυτήν της επιχείρησης.

Και στις δύο περιπτώσεις οι τεχνικές προέρχονται από μακρο-φορείς δράσης, των οποίων οι αποφάσεις επηρεάζουν μεγάλο αριθμό ατόμων, συνιστούν αξιακούς διαλογισμούς και διαμορφώνουν και καθορίζουν νοήματα και αντιλήψεις. Όταν αυτές οι αντιλήψεις αποκρυσταλλώνονται στις επιχειρήσεις, τότε αυτές μπορούν εύκολα να μετατραπούν σε υπότροπες επιχειρήσεις, ενώ όταν αποκρυσταλλώνονται στους ελεγκτικούς μηχανισμούς, στο κράτος και στους θεσμούς, τότε εμφανίζεται η δομική επιλεκτικότητα προς διάφορους νόμους και πολιτικές, η επιλεκτική αντιμετώπιση του επιχειρηματικού εγκλήματος, που χαρακτηρίζεται από μία στάση ανοχής και διευκόλυνσης. Οι αποκρυσταλλωμένες και κυρίαρχες πια αντιλήψεις, οι οποίες παρέχουν τους τρόπους ανάγνωσης και θέασης της πραγματικότητας, συμβάλλουν στη διατήρηση και στην αναπαραγωγή του επιχειρηματικού εγκλήματος. Η αποδοχή τους οφείλεται στο γεγονός ότι κατέχουν ήδη εγκυρότητα στις ατομικές συνειδήσεις ως αναγνωρισμένες θεσμικές μορφές κοινωνικής οργάνωσης (Τσαούσης, 1979).

Παρ' όλ' αυτά, οι παγιωμένες αυτές τακτικές μπορούν να αμφισβητηθούν από ομάδες πίεσης και ελέγχου στο εσωτερικό του κράτους οι οποίες έχουν τη δυνατότητα

να αλλάξουν και να διαμορφώσουν τη μορφή και τη λειτουργία τους. Προς αυτήν την κατεύθυνση, πιο αποτελεσματικοί είναι οι εξωτερικοί έλεγχοι.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι έλεγχοι μπορεί να είναι κατά πρώτον εσωτερικοί και να αφορούν στο σύνολο των νόμων που έχουν θεσπιστεί από το κράτος για την άσκηση ελέγχου στις επιχειρήσεις και την αποτροπή των κινδύνων από την οικονομική ανάπτυξη. Ο έλεγχος των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων από τις αρμόδιες Υπηρεσίες και η επιβολή ποινών σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης τους με την κείμενη νομοθεσία, διαμορφώνει το πλαίσιο για την εξέλιξη της οργανωσιακής δράσης. Στην περιπτωσιολογική όμως μελέτη, πέραν του ότι οι έλεγχοι ήταν περιορισμένοι, τα επιβαλλόμενα ποσά των χρηματικών προστίμων δεν ήταν αρκετά αποθαρρυντικά για να μεταβληθεί η συμπεριφορά των παραβατών (§30). Υπήρξαν αρκετά παραδείγματα κατάφωρα εξευτελιστικών χρηματικών προστίμων -συγκριτικά με τον ετήσιο τζίρο της ΔΕΗ (4,1 δις € το 2004)- που επέβαλε η Νομαρχία Κοζάνης στη ΔΕΗ για υπέρβαση των ορίων εκπομπών του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου, όπως πρόστιμο 5.000 € το Μάιο του 2003 και 60.000 € τον Ιανουάριο του 2001, το μεγαλύτερο ποσό στην κλίμακα των προστίμων. Τα χαμηλά αυτά πρόστιμα επηρεάζουν τις οργανωσιακές δομές και συμπεριφορές, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση μίας επιχειρηματικής κουλτούρας η οποία είναι προσανατολισμένη προς την επιχειρηματική παραβατικότητα.

Οι εξωτερικοί έλεγχοι από την άλλη πλευρά, μπορούν να προέρχονται είτε μέσα από το κράτος, όπως από τις Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), είτε εκτός αυτού, όπως από την Ευρωπαϊκή Ένωση για τη μη καθιέρωση επαρκούς νομοθετικού πλαισίου από το κράτος, ή τη μη λήψη αποτελεσματικών μέτρων για την εφαρμογή της νομοθεσίας με αποτέλεσμα τη διευκόλυνση του επιχειρηματικού εγκλήματος. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, υπήρξε

μία ισχυρή κινητοποίηση από ενώσεις πολιτών, συλλογικούς αντιπροσωπευτικούς φορείς, μη κυβερνητικές οργανώσεις και ανεξάρτητες διοικητικές αρχές.

Αρχικά τα αποτελέσματα δεν ήταν θεαματικά. Όταν το 2004 η Κίνηση Πολιτών της Μεγαλόπολης έκανε αίτηση για διεξαγωγή έρευνας στη Νομαρχία Αρκαδίας για τον έλεγχο των επιπέδων ρύπανσης, τη συντήρηση και αντικατάσταση του εξοπλισμού, τις συνέπειες που ακολούθησαν τις διαπιστώσεις της επιθεώρησης ότι υπήρξε υποβάθμιση αρχαιολογικών χώρων, για την πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικές με τις οριακές τιμές των ατμοσφαιρικών ρύπων και τη μέτρηση των επιπέδων ρύπανσης, κλπ, το αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών δεν ήταν παρά ένα πρόστιμο 10.000 € για ελάσσονες παραβάσεις (§31).

Οι αναφορές όμως που ακολούθησαν στη συνέχεια στο Συνήγορο του Πολίτη, άσκησαν περισσότερη πίεση, καθώς η Ανεξάρτητη αυτή Αρχή είναι η πλέον αρμόδια για τον έλεγχο ατομικών διοικητικών πράξεων ή παραλείψεων ή υλικών ενεργειών οργάνων των δημόσιων υπηρεσιών που παραβιάζουν δικαιώματα του πολίτη. Ο έλεγχος που άσκησε ο ΣτΠ ήταν πολύ μεγαλύτερος, καθώς είχε πρόσβαση σε πληροφορίες -σε αντίθεση με τους θιγόμενους πληθυσμούς, που σε κάποιες περιπτώσεις, όπως αναφέρθηκε, δεν τους επιτράπηκε πρόσβαση (§81)-, είχε τη δυνατότητα διερεύνησης παράβασης του νόμου και παράνομων διαδικασιών, διοικητικών παρατυπιών και παραλείψεων. Η επικοινωνία του και με τις δύο πλευρές, ο έλεγχος των παραβάσεων της ΔΕΗ, αλλά και των αρμόδιων υπηρεσιών για τον έλεγχο της επιχείρησης, είχε ως αποτέλεσμα τη σύγκρουση των δύο πλευρών και τη μετακύλιση των ευθυνών από τη ΔΕΗ στο ΥΠΕΧΩΔΕ και αντιστρόφως. Παρά τις παρατηρήσεις, το τελικό αποτέλεσμα, η ενιαία δηλαδή αδειοδότηση όλων των μονάδων της ΔΕΗ, έδειξε τη στήριξη από πλευράς κράτους των συμφερόντων της επιχείρησης έναντι των πολιτών και του περιβάλλοντος, φανέρωσε δηλαδή ποίων

τελικά συμφέροντα εξυπηρετήθηκαν με τις νομοθετικές ρυθμίσεις του ν. 2941/2001 (αρ. 8 παρ. 5) αλλά και με αυτές του ν. 3377/05 (αρ. 24 παρ. 1) βάσει των οποίων χορηγήθηκε η διαδοχικά ενιαία προσωρινή άδεια λειτουργίας συνολικής διάρκειας ισχύος περίπου 8 ετών.

Η δεύτερη αναφορά προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν ήταν αποτελεσματική ως προς την άσκηση περιορισμών στη ΔΕΗ, καθώς σύμφωνα με την επιτροπή, παρά τις υπερβάσεις που σημειώνονταν από τις μονάδες καύσης και τις επιπτώσεις στον τοπικό πληθυσμό, δεν είναι αναγκαίο κάθε εγκατάσταση μεμονωμένα να συμμορφώνεται με τα όρια εκπομπών που ορίζονται για τους εν λόγω ρύπους όταν οι εγκαταστάσεις έχουν περιληφθεί στο εθνικό σχέδιο μείωσης των εκπομπών. Στο βαθμό που δεν ξεπερνούν συνολικά τους στόχους μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του θείου, οξειδίων του αζώτου και κωνιορτού που ορίζονται στο σχέδιο, δεν τίθεται καμία παραβίαση, ακόμη και αν εκπέμπονται σε μία μόνο περιοχή.

Η τελική προσφυγή της μη κυβερνητικής οργάνωσης ΙΜΔΑ κατά της Ελλάδας ήταν αυτή που ανέτρεψε την ισορροπία, με τη μεγαλύτερη έως τότε δημοσιοποίηση της υπόθεσης. Σύμφωνα με τη Σταυρινάκη (2007), «η σημασία της υπόθεσης συνίσταται στην ανάδειξη για πρώτη φορά από ένα διεθνές όργανο του συνόλου των περιβαλλοντικών παραβάσεων από τις λιγνιτικές δραστηριότητες της ΔΕΗ στην ευρύτερη περιοχή της Πτολεμαΐδας και της Μεγαλόπολης, οι οποίες θέτουν σε κίνδυνο την υγεία των κατοίκων και των εργαζομένων». Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων ακολούθησε μία διαφορετική τακτική από αυτήν του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Και αυτό γιατί δεν βασίζεται στην ανάλυση αριθμών, ούτε πιστεύει ότι η συμμόρφωση με την κοινοτική νομοθεσία για τη μείωση των εκπομπών αερίων διασφαλίζει τη μείωση της ρύπανσης και την αποτελεσματική προστασία της υγείας. Αρκετά συχνά η κοινοτική νομοθεσία είναι λιγότερο αυστηρή

από το Πρωτόκολλο του Κιότο. Το κράτος προέβαλλε πολλές ενστάσεις, όπως ότι το ΙΜΔΑ δεν διαθέτει ιδιαίτερη αρμοδιότητα σχετικά με τα ζητήματα ή ότι το ίδιο δεν ευθύνεται για τις πράξεις της ΔΕΗ, η οποία αποτελεί πλέον ανώνυμη εταιρεία. Η καταδικαστική όμως απόφαση εις βάρος της Ελλάδας και η μεγάλη έκταση που πήρε η υπόθεση, ανάγκασε το κράτος σε έλεγχο των Επιθεωρητών Περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ και την επιβολή προστίμου ύψους 1.000.000 ευρώ στη ΔΕΗ.

Από τα γεγονότα που προηγήθηκαν προβάλλει καθοριστικός και σημαντικός ο χαρακτήρας της κοινωνικής κινητοποίησης, η οποία παρά τα συνεχή εμπόδια, εξακολούθησε να είναι δυναμική και αποφασιστική, διαμορφώνοντας το τελικό αποτέλεσμα. Ήδη από τα πρώτα έγγραφα έγινε φανερή μία προσπάθεια υποβάθμισης του προβλήματος, μη σύνδεσης των υπερβάσεων με προβλήματα υγείας, ακόμη και παρουσίασης του ως κάτι το φυσιολογικό και, ενδεχομένως, αναπόφευκτο, στο πλαίσιο κάλυψης των εθνικών αναγκών ηλεκτρικής ενέργειας. Είναι πρόκληση να σκεφτεί κανείς ποια θα μπορούσε να ήταν η εξέλιξη των γεγονότων εάν δεν υπήρχε όλη αυτή η κινητοποίηση ή εάν είχε σταματήσει στην απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Η επιβολή του προστίμου από την άλλη πλευρά, αποτελεί προσπάθεια του κράτους μείωσης των εντάσεων και διαφύλαξης της ουδετερότητας του και της νομιμοποιητικής του λειτουργίας. Αποτελεί προσπάθεια να πείσει για την κοινωνική του ευαισθησία, παρά να ανάγει το περιβαλλοντικό ζήτημα σε κοινωνικό πρόβλημα άμεσης προτεραιότητας. Επιπλέον, η μόνη αυτή παρέμβαση του κατά της ΔΕΗ, δεν είναι αποτέλεσμα αναγνώρισης του επιχειρηματικού εγκλήματος και αποδοχής της διευκόλυνσης που παρείχε, αλλά περισσότερο μία προσπάθεια διατήρησης των ισορροπιών, μία μορφή επιφανειακής αντιμετώπισης του προβλήματος χωρίς να αντιστρατεύεται τα συμφέροντα της επιχείρησης, εγκλείοντας έτσι μέσα της τα

επικρατήσαντα ταξικά συμφέροντα (Βλάχου, 1990). Σύμφωνα με την πρόεδρο του ΙΜΔΑ Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, το πρόστιμο δεν θεωρείται δικαίωση. «Εμείς την προσφυγή δεν την κάναμε για να εισπράξει το Ελληνικό Δημόσιο -το οποίο από την απόφαση θεωρείται ως το *κυρίως υπεύθυνο* γι' αυτή την κατάσταση- κάποιο σημαντικό ποσό, αλλά για να προστατέψουμε την υγεία των πληθυσμών αυτών των περιοχών, που έχει υποστεί σημαντική βλάβη. Η υγεία τους όμως δεν θα προστατευτεί και συνεπώς η απόφαση δεν θα ουσιαστικοποιηθεί, αν δεν εξαλειφθούν τα ρυπογόνα αίτια» (Ελευθεροτυπία, 2007).

Το πρόστιμο λοιπόν που επιβλήθηκε δεν συνιστά λύση στο πρόβλημα, καθώς υπάρχουν ακόμη αρκετά ανοιχτά ζητήματα για τα οποία θα πρέπει να συνεχιστεί η άσκηση πιέσεων και ελέγχου. Αυτά αφορούν στην εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και νομολογίας από το κράτος, ώστε να προστατεύονται αποτελεσματικά το περιβάλλον και η υγεία των πολιτών του· την απομάκρυνση όλων των παλιών και ρυπογόνων τεχνολογιών της ΔΕΗ και την ενίσχυση της επιθεώρησης περιβάλλοντος, ώστε να γίνονται ουσιαστικοί έλεγχοι και να μειωθεί σημαντικά η ρύπανση· τέλος, την συστηματική παρακολούθηση των επιπτώσεων των δραστηριοτήτων της ΔΕΗ στην υγεία των κατοίκων, αλλά και την ενημέρωση και συμμετοχή τους στη λήψη περιβαλλοντικών αποφάσεων. Η αποδοχή και μόνο του προστίμου θα βοηθούσε απλά στον κατευνασμό και στη διατήρηση και αναπαραγωγή παρόμοιων φαινομένων.

Εκείνο που βρίσκεται σαν αίτιο πίσω από αυτά τα γεγονότα, είναι η οικονομική προτεραιότητα, η προτεραιότητα στα συμφέροντα της επιχείρησης, που εμφανίζεται σαν τελικός σκοπός και σαν τελικό κριτήριο των μεγάλων αποφάσεων του κράτους. Ακόμη και αν οι αποφάσεις αυτές δίνουν την εντύπωση ότι εμποδίζουν τη διευρυμένη αναπαραγωγή του καπιταλισμού, λόγω της στήριξης που παρέχει στη ΔΕΗ να διατηρήσει τη δεσπόζουσα θέση της έναντι των ανταγωνιστών της, εφόσον οι

καπιταλιστικές σχέσεις παραμένουν κυρίαρχες, ανεξάρτητα από την πολιτική που ακολουθεί το κράτος, εξασφαλίζεται η διατήρηση του καπιταλισμού και τα γενικά συμφέροντα του κεφαλαίου.

4. Συμπέρασμα

Μέσω της εμπειρικής αυτής δοκιμής, έγινε μία προσπάθεια να ελεγχθεί η προγνωστική ικανότητα του ολοκληρωμένου θεωρητικού σχήματος, που αποτελεί, κατά μία άποψη, και το κύριο κριτήριο της εμπειρικής του ακρίβειας¹¹¹ (Κρανιδιώτη, 2007). Κατ' αρχάς, η συμπύκνωση των προτάσεων διάφορων θεωριών σε παγιωμένες στο μοντέλο ερευνητικές προτάσεις, κατέστησε πιο κατανοητή τη σχέση των θεωριών με τις προγνώσεις τους, που προσδιορίζονται επακριβώς, κάνοντας εφικτή στη συνέχεια, την εμπειρική του δοκιμή. Επιπλέον, η αυξημένη επεξηγηματική ικανότητα του σχήματος, λόγω της ανάπτυξης του θεωρητικού λόγου και στα τρία επίπεδα επεξήγησης, οδήγησε στην αύξηση της προγνωστικής του *εμβέλειας*, καθώς δεν επεξηγεί μόνο σε επίπεδο επιχειρήσεων, αλλά και σε επίπεδο mega-φορέων δράσης και κράτους, επενεργώντας έτσι προγνωστικά σε μεγάλο πεδίο. Και ένα μοντέλο μεγάλης προγνωστικής εμβέλειας, μπορεί να επεξηγήσει τα περισσότερα είδη του υπό μελέτη φαινομένου, όπως κρατικά διευκολυνόμενο έγκλημα όχι μόνο κατά του περιβάλλοντος, αλλά και κατά καταναλωτών ή εργαζομένων. Εντούτοις, η επεξήγηση δεν θα ήταν επαρκής και συνεκτική χωρίς την απαραίτητη σταθερή σχέση ανάμεσα

¹¹¹ Η ακρίβεια, η εμβέλεια και το πεδίο επενέργειας αποτελούν τις τρεις διαστάσεις της προγνωστικής ικανότητας μίας θεωρίας. Βλ. Κρανιδιώτη, Μ. (2007). *Η ολοκλήρωση. Μέθοδος ανάπτυξης θεωρίας στην Εγκληματολογία*, σελ. 69.

στα επίπεδα επεξήγησης, η οποία τηρήθηκε στη συγκεκριμένη περίπτωση, οδηγώντας σε ένα νέο επίπεδο ενοποίησης που ήταν το μακρο-επίπεδο. Βέβαια, η επεξηγηματική του ικανότητα είναι *ειδική*, καθώς το *προγνωστικό πεδίο επενέργειας* του μοντέλου εφαρμόζεται συγκεκριμένα στο επιχειρηματικό έγκλημα και όχι σε όλα τα είδη εγκλήματος και δραστών.

Το ολοκληρωμένο θεωρητικό σχήμα, επεξηγώντας το κρατικά διευκολυνόμενο επιχειρηματικό έγκλημα, έχει κάποιες συνέπειες, υποδεικνύει τι είναι απαραίτητο να εξετάσει κάποιος για την πληρέστερη κατανόηση του και προσανατολίζει σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις εκείνους που χαράζουν αντεγκληματική πολιτική. Η ανάδειξη παράλληλα των αιτιωδών ακολουθιών έχει μεγάλη σημασία για την αντεγκληματική πολιτική, καθώς αυτοί αποτελούν τους στόχους παρεμβάσεων σε μελλοντικά αντεγκληματικά προγράμματα. Βέβαια είναι ακόμη πολύ νωρίς για να εκτιμηθεί η σημασία αυτού του θεωρητικού σχήματος. Εξάλλου, η πραγματοποίηση εμπειρικών δοκιμών, αλλά και εφαρμογή του, εξαρτώνται και από αστάθμητους παράγοντες, όπως είναι οι κοινωνικο-πολιτικές συγκυρίες, που δεν σχετίζονται απαραίτητα με την ποιότητα του. Σίγουρα πάντως ανοίγει νέες προοπτικές για την έρευνα του επιχειρηματικού εγκλήματος τα επόμενα χρόνια.

ΜΕΡΟΣ Δ΄
Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΤΩΝ
ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι
ΦΥΣΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΣΗ ΕΥΘΥΝΩΝ.
ΛΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

A. Γενικά

Στο δεύτερο και τρίτο μέρος της διατριβής έγινε αντιληπτό ότι η προστασία του περιβάλλοντος από τις δραστηριότητες των επιχειρήσεων επιδιώκεται μέσω ειδικής διοικητικής διαδικασίας που επιβάλλει άδεια λειτουργίας βιομηχανικών εγκαταστάσεων ή επιθεωρήσεις των εγκαταστάσεων αυτών, ενώ η επέμβαση του ποινικού νόμου εμφανίζεται με ποινικές διατάξεις που τιμωρούν τη μη τήρηση διατάξεων διοικητικού δικαίου. Πραγματική όμως προστασία δεν υπάρχει και αυτό έγινε αντιληπτό στο πλαίσιο της περιπτωσιολογικής μελέτης, όπου υπήρξε παραβίαση από το κράτος της διοικητικής νομοθεσίας μέσω των αδειών λειτουργίας των ατμοηλεκτρικών σταθμών της ΔΕΗ και των τροποποιήσεων στα όρια εκπομπής σωματιδίων, διευκόλυνση μέσω της έλλειψης τακτικών ελέγχων και περιορισμών από τις διοικητικές αρχές, αλλά και άλλες έμμεσες διευκολύνσεις όπως μέσω της ανεπαρκούς παροχής κεφαλαίου και εξοπλισμού και του ελλιπούς προσωπικού στις υπηρεσίες επιθεώρησης περιβάλλοντος. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ατιμωρησία των υπεύθυνων προσώπων που χαράζουν την επιχειρηματική πολιτική και καθοδηγούν τη δράση της επιχείρησης, αλλά και της ίδιας της επιχείρησης, όπου στις περιπτώσεις που επιβλήθηκαν πρόστιμα, αυτά δεν ήταν αποθαρρυντικά για την αποτροπή επανάληψης της εγκληματικής συμπεριφοράς.

Από την άλλη πλευρά, η συμβολή των ποινικών διατάξεων για την

αντιμετώπιση του επιχειρηματικού εγκλήματος κατά του περιβάλλοντος παραμένει πενιχρή. Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος εξαρτάται κατά κανόνα από την παραβίαση διοικητικού χαρακτήρα διατάξεις, επομένως δεν μπορεί να γίνεται λόγος για πρωτογενή ποινική προστασία, αλλά για παρακολουθηματική σε σχέση με την αντίστοιχη διοικητική. Δεκάδες ποινικές διατάξεις που λειτουργούν, ως επί το πλείστον, απλά ως συμπλήρωμα του οικείου κυρωτικού πλαισίου, παρεισφρύνουν σε νόμους και διατάγματα της περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Αυτή η καθιερωμένη νομοθετική πρακτική της ευκαιριακής προσάρτησης ποινικών κυρώσεων χωρίς αρχές και συστηματική διαφοροποίηση των ποινικοποιούμενων συμπεριφορών, αλλά και οι δυσχέρειες αξιοποίησης των σχετικών ποινικών κυρώσεων λόγω της μη έκδοσης των 70 περίπου κανονιστικών διοικητικών πράξεων που είναι απαραίτητες για την ενεργοποίησή τους, οδηγεί αναπόφευκτα στην περιθωριοποίηση του ποινικού δικαίου, στερώντας την ανάπτυξη αντεγκληματικής δράσης στις σοβαρότερες εκφάνσεις της πραγματικότητας του εγκλήματος. Βέβαια, οι λόγοι που παρουσιάζονται γι' αυτή την υποβάθμιση του ποινικού δικαίου, αφορούν στις δυσχέρειες που συναντά το ποινικό δίκαιο προκειμένου να αντιμετωπίσει εγκλήματα που εμφανίζονται κατά κανόνα με το μανδύα της λειτουργίας νομικών προσώπων και συγκεκριμένα αφορούν σε δογματικές δυσχέρειες λόγω της προσήλωσης του ποινικού συστήματος στις παραδοσιακές αρχές (ατομική ενοχή, ικανότητα προς πράξη).

Αυτές όμως οι δυσκολίες δεν αρκούν για να δικαιολογήσουν την έλλειψη συστηματικής στρατηγικής που χαρακτηρίζει την εθνική ποινική νομοθεσία στο σχετικό πεδίο. Το κυρίαρχο πρόβλημα που καθιλώνει κυριολεκτικά την προστατευτική λειτουργία του ποινικού δικαίου φαίνεται να είναι η κοινωνικοοικονομική-πολιτική θέση των δραστών του επιχειρηματικού εγκλήματος (Παπανεοφύτου, 1997). Η αντιμετώπιση των κινδύνων των επιχειρηματικών

δραστηριοτήτων προϋποθέτει την ποινικοποίηση των πράξεων τους, καθώς όμως κάτι τέτοιο θα έθετε σε σοβαρό κίνδυνο αυτούς που διευθύνουν την οικονομία και τα συμφέροντά τους, η άσκηση της πολιτικής με τα μέσα του ποινικού δικαίου περιορίζεται σε πλαίσια που δεν προκαλούν ρήγματα στη συγκεκριμένη κοινωνικοοικονομική δομή, ενώ προτιμάται η «ελαστική» διοικητική διαδικασία με τις τόσες δυνατότητες άμεσης ή έμμεσης παραβίασης της. Παρ' όλ' αυτά, η τέλεση εγκλημάτων μεγάλης έκτασης τα τελευταία χρόνια με σοβαρές, τις περισσότερες φορές, συνέπειες κατά του περιβάλλοντος, των καταναλωτών και των εργαζομένων, είχε ως αποτέλεσμα την αναβίωση ενός ισχυρού ρεύματος υπέρ του αξιοποιήσιμου των επιχειρήσεων και κυρώσεων κατά αυτών, ως κυρίου μέσου για την αντιμετώπιση των μορφών της σύγχρονης εγκληματικότητας. Η προβληματική της ποινικής ευθύνης των επιχειρήσεων είναι και το θέμα που θα μας απασχολήσει στο τελευταίο αυτό μέρος της διατριβής.

B. Κλασικό Ποινικό Δίκαιο και νέοι κίνδυνοι.

Είναι γεγονός πως το μεγαλύτερο μέρος των απειλών και των προσβολών βασικής σημασίας ατομικών ή κοινωνικών αγαθών, όπως είναι το περιβάλλον και η προστασία των οικοσυστημάτων, η ασφάλεια των εργαζομένων, η ζωή και η υγεία των καταναλωτών, σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τη δράση των επιχειρήσεων¹¹², οι οποίες κατέχουν μία δεσπόμενη θέση στη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας, καθορίζοντας τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Εύλογα λοιπόν οι

¹¹² Εκτιμάται ότι στη Γερμανία το 80% της βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας διαπράττεται στο πλαίσιο της δραστηριότητας των επιχειρήσεων. Βλ. Αθανασίου, Χ. (2000). «*Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων- επιχειρήσεων στο γερμανικό ποινικό δίκαιο*». Στο Κουράκης, Ν. Ε. και Κουλούρης, Ν. Κ., (επιμέλεια.) (2000). *Αντεγκληματική Πολιτική II*.

εγκληματικές πράξεις αποδίδονται στις επιχειρήσεις, με την έννοια ότι τελούνται προς όφελος τους ή/και στο πλαίσιο τους.

Η απονομή όμως της ποινικής ευθύνης¹¹³ με το κλασικό πρότυπο της ατομικής ενοχής, όταν ο κύριος όγκος των επιχειρηματικών εγκλημάτων είναι το αποτέλεσμα της δραστηριότητας των επιχειρήσεων, περιορίζει αρκετά τη δυνατότητα ανάπτυξης της προστατευτικής παρέμβασης του ποινικού δικαίου. Σε συνδυασμό μάλιστα με τις, ανυπέβλητες δυσχέρειες στην αποκάλυψη των υπεύθυνων προσώπων που δραστηριοποιούνται σε πολύπλοκες και πολυάνθρωπες επιχειρήσεις, έτσι ώστε το έγκλημα να εμφανίζεται ως παράγωγο της συγκλίνουσας δράσης πολλών, η απονομή ποινικής ευθύνης καθίσταται τις περισσότερες φορές αδύνατη (Παπανεοφύτου, 1998).

Η αναποτελεσματικότητα λοιπόν των μηχανισμών του ποινικού δικαίου στην δραστική προστασία αυτών των αγαθών, την απόδοση ποινικής ευθύνης και την επιβολή ποινικών κυρώσεων στα όργανα ή τους εκπροσώπους των επιχειρήσεων που λειτουργούν προς όφελος και για λογαριασμό τους, σύμφωνα πάντα με τις αρχές του κλασικού ποινικού δικαίου προσανατολισμένου στην ατομική ευθύνη και την ανθρώπινη ενέργεια, είναι τόσο δύσκολη και συχνά αδύνατη, που καταλήγει τις περισσότερες φορές σε ατιμωρησία. Έτσι γίνεται συχνά λόγος για μία «οργανωμένη ανευθυνότητα», εξαφάνιση δηλαδή της ατομικής ευθύνης στο δαίδαλο της οργανωσιακής ιεραρχίας, που ωθεί σε ατιμωρησία και επικυρώνει την επιλεκτικότητα

¹¹³ Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο πλαίσιο της παρουσίασης της περιπτώσιολογικής μελέτης του επιχειρηματικού εγκλήματος κατά του περιβάλλοντος, η επέμβαση του ποινικού νόμου εμφανίζεται με τη μορφή ποινικών διατάξεων που τιμωρούν τη μη τήρηση διατάξεων διοικητικού χαρακτήρα. Δεν μπορεί να γίνει λόγος για *πρωτογενή ποινική προστασία* του περιβάλλοντος, καθώς η ενεργοποίηση των ποινικών διατάξεων εξαρτάται από την παράβαση διοικητικού χαρακτήρα διατάξεων. Ο ποινικός κανόνας περιορίζεται στο να καθορίζει απλά το πλαίσιο των ποινικών κυρώσεων (λευκοί ποινικοί νόμοι), ενώ η περιγραφή και η οριοθέτηση των στοιχείων της αξιόποινης πράξης ή παράλειψης εγκαταλείπονται σε διατάξεις διοικητικού περιεχομένου. Βλ. Μανωλεδάκη, Ι. Ε. (1983). «*Το άρθρο 7§ 1 του Συντάγματος και οι ποινικοί νόμοι*» και Παπανεοφύτου, Α. (1996β). «*Σχέση της ποινικής προστασίας του περιβάλλοντος με τις διοικητικές διατάξεις και τις διοικητικές κυρώσεις*».

του ποινικού μηχανισμού, θέτοντας σοβαρά ζητήματα για τη νομιμοποίηση του (Σπινέλλης, 2003).

Η εμμονή αυτή στο παραδοσιακό οικοδόμημα του καταλογισμού, παράλληλα με την αποδυνάμωση του ποινικού ελέγχου των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, έχει ως αποτέλεσμα να χάνει το ποινικό δίκαιο τα κοινωνικά του ερείσματα και να φανερώνει το ταξικό του χαρακτήρα, καθώς εξακολουθεί να διώκει τον κλέφτη και το δολοφόνο και να παρέχει δίχτυ ασφαλείας και πλήρη ποινική ασυλία στους οικονομικά ισχυρούς. Η εικόνα ενός ποινικού δικαίου που αντιδρά στα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος σε βαθμό οικολογικής καταστροφής με χρηματικές ποινές και διοικητικές κυρώσεις, μόνο απογοήτευση μπορεί να προκαλέσει (Παπανεοφύτου, 1999). Καταλήγει έτσι στην κατοχύρωση της κοινωνικής αδικίας παρέχοντας μαζική ποινική ασυλία για πράξεις που βλάπτουν κεφαλαιώδη και βιοτικής βαρύτητας έννομα αγαθά.

Γ. Ανεύρεση δραστών και απόδοση ευθυνών. Δυσκολίες και προβλήματα

Ως βασικός λόγος για την αναποτελεσματικότητα του ποινικού δικαίου στην καταστολή των επιχειρηματικών εγκλημάτων με δράστες φυσικά πρόσωπα, αναφέρεται η πολυπλοκότητα της δομής και της οργάνωσης των σύγχρονων επιχειρήσεων. Η απονομή ποινικής ευθύνης με το κλασικό πρότυπο της ατομικής ενοχής προσκρούει σε σοβαρές αποδεικτικές δυσχέρειες, καθώς προϋποθέτει τον εντοπισμό συγκεκριμένου ή συγκεκριμένων υπεύθυνων προσώπων, όπως συμβούλων, προέδρων, ανώτερων διευθυντικών ή τεχνικών στελεχών. Ειδικότερα, στις μεγάλες και πολυπρόσωπες επιχειρήσεις, με τη σύνθετη κατανομή ρόλων, τη διασπορά

αρμοδιοτήτων, το σύνθετο καταμερισμό εργασιών σε οριζόντιο και κάθετο άξονα, τη διαρκή κινητικότητα και εναλλαγή προσώπων, καθώς και την αλληλεξάρτηση των διαδικασιών μέχρι την παραγωγή των τελικών προϊόντων, η αποκάλυψη του κύριου δράστη φαίνεται αδύνατη προσκρούοντας στα ανυπέρβλητα εμπόδια των δομικών στοιχείων της επιχειρηματικής δραστηριότητας (Παπανεοφύτου, 2000). Ο κατακερματισμός των αποφάσεων μοιραία οδηγεί στην εξαφάνιση της ευθύνης.

Έτσι το έγκλημα εμφανίζεται ως αποτέλεσμα της δράσης πολλών, παράλληλα ή διαδοχικά, προσώπων, που εργάζονται σε διάφορες μονάδες, χωρίς να έρχονται σε άμεση επικοινωνία μεταξύ τους και να έχουν συνολική εποπτεία (Σπυράκος, 1994). Ακόμη και αν εντοπιστούν οι δράστες, πρόκειται για εργαζόμενους στα χαμηλότερα κλιμάκια της επιχείρησης, που ακολουθούν τυποποιημένες συμπεριφορές, δεν έχουν συνολική εποπτεία και που πολλές φορές δεν έρχονται σε άμεση επικοινωνία μεταξύ τους. Σε αυτήν τη περίπτωση, η τιμώρηση του τελευταίου τροχού της αμάξης -που λόγω έλλειψης γνώσεων και ειδικής πληροφόρησης δεν μπορεί να προβλέψει τις συνέπειες των πράξεων του ή να γνωρίζει την πραγματικότητα-, δεν συμβάλλει ούτε ελάχιστα στη συμμόρφωση της επιχείρησης, η οποία δεν εισπράττει κανένα κόστος, αδιαφορεί για την αλλαγή της εγκληματικής της πολιτικής και δεν συμβάλλει στην αντιμετώπιση του επιχειρηματικού εγκλήματος (Αθανασίου, 2000).

Από την άλλη πλευρά, ακόμη και όταν πρόκειται για τα ανώτερα στελέχη της επιχείρησης, τους μακρο-φορείς δράσης, που λαμβάνουν αποφάσεις, που ταυτίζουν το προσωπικό τους συμφέρον με το συμφέρον της επιχείρησης και που οδηγούν τελικά στο διάπραξη κοινωνικά επιζήμιων πράξεων, η απόδοση ποινικής ευθύνης είναι πάλι δυσχερής. Έτσι, λόγω της πολυπλοκότητας της οργανωτικής δομής, η πληροφόρηση που φτάνει στα διοικητικά όργανα δεν θεωρείται επαρκής για να τεκμηριώσει την υπαιτιότητα τους (Σπυράκος, 1994). Συγκεκριμένα, είτε λόγω της μη μεταβίβασης των

αρνητικών πληροφοριών από τους υπευθύνους στα διοικητικά όργανα, είτε γιατί αναπτύσσονται, για λόγους ταχύτητας, πλάγιοι δρόμοι επικοινωνίας μέσα στην επιχείρηση με αποτέλεσμα να παρακάμπτονται κρίσιμα στοιχεία, είναι αρκετές φορές επόμενο η λήψη της απόφασης να μη βασίζεται στο απαραίτητο συνολικό πληροφοριακό υλικό για την ορθότητα της. Βέβαια όπως ήδη αναφέρθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια, αυτή η πολυπλοκότητα της οργανωτικής δομής είναι που αποτελεί παράγοντα διευκόλυνσης των επιχειρηματικών εγκλημάτων.

Καθώς το έγκλημα είναι αποτέλεσμα της συγκλίνουσας δράσης πολλών προσώπων που εργάζονται σε διάφορους τομείς μέσα στην επιχείρηση, ακόμη και αν υποθεθεί ότι οι υπεύθυνοι και τα διοικητικά όργανα είχαν πλήρη επίγνωση της επικινδυνότητας των πράξεων τους, και πάλι στις περιπτώσεις αυτές είναι αδύνατο να στοιχειοθετηθεί ο απαραίτητος κοινός δόλος, που προϋποθέτει γνώση και αποδοχή από κάθε εμπλεκόμενο πρόσωπο της συνολικής δραστηριότητας που πληρεί την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος, προκειμένου να θεμελιωθεί συναυτουργία ή άλλης μορφή συμμετοχή¹¹⁴ (Παπανεοφύτου, 2000, Σπυράκος, 1994)).

Το επόμενο πρόβλημα για τη θεμελίωση της ποινικής ευθύνης εμφανίζεται στο επίπεδο της *αιτιώδους συνάφειας*. Πρόκειται για το φαινόμενο αδυναμίας ενοχοποίησης αρχικά ασήμαντων προσβολών, των οποίων η επαναλαμβανόμενη

¹¹⁴ Μπορεί για την επίτευξη των οικονομικών της στόχων μία επιχείρηση να χρησιμοποιεί ρυπογόνες τεχνολογίες χαμηλού κόστους όχι μόνο με πρόθεση καταστρατήγησης του ισχύοντος νομοθετικού καθεστώτος, αλλά και εν γνώσει των κινδύνων που μπορεί να προκαλέσει για το περιβάλλον και τη ζωή και την υγεία των ανθρώπων. Τέτοιες συμπεριφορές όχι μόνο δεν είναι σπάνιες, αλλά αποτελούν και συνηθισμένο τρόπο εκδήλωσης της εγκληματογόνου πρακτικής των επιχειρήσεων. Το ζήτημα είναι ότι επαρκούν για τη θεμελίωση ποινικής ευθύνης στο *επίπεδο της διακινδύνευσης*, εφόσον βέβαια οι σχετικές παραβάσεις έχουν τυποποιηθεί ως εγκλήματα διακινδύνευσης στις σχετικές ποινικές διατάξεις. Αντίθετα δεν επαρκούν για τον καταλογισμό δόλου και ως προς το πιθανώς επελθόν αποτέλεσμα της πρόκλησης θανάτου ή σωματικής βλάβης, καθώς στα *εγκλήματα βλάβης* ο δόλος πρέπει να επεκτείνεται και στην παραγωγή του βλαπτικού αποτελέσματος καλύπτοντας στο γνωστικό και βουλευτικό του περιεχόμενο και την αιτιώδη διαδρομή της επέλευσης του. Βλ. Παπανεοφύτου, Α. (1999). «*Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση τους φυσικών προσώπων*», σημ. 11, σελ. 202-203.

δράση καταλήγει σε τέτοιες προσβολές. Χαρακτηριστικό αυτών των εγκλημάτων είναι ότι γίνονται αισθητά σε βάθος χρόνου, όπως η συνεχής ρύπανση ενός θαλάσσιου χώρου, ποταμού ή λίμνης με μικρές κάθε φορά ποσότητες υγρών αποβλήτων¹¹⁵, η πρόσληψη από τον οργανισμό του καταναλωτή σε καθημερινή βάση μικρών ποσοτήτων χημικών ουσιών¹¹⁶ (χημικές καρκινογόνες ή τοξικές ουσίες που χρησιμοποιούνται στην τεχνολογία τροφίμων, εντομοκτόνα στις γεωργικές καλλιέργειες, αντιβιοτικά και ορμόνες για την πάχυνση πουλερικών και ζώων) ή η εξακολουθητική έκθεση των εργαζομένων σε υψηλής βλαπτικότητας για την υγεία χημικούς παράγοντες¹¹⁷ (Παπανεοφύτου, 1998). Η συμβολή καθενός από τα πρόσωπα της επιχείρησης στα σημαντικά μεγεθών εγκλήματα είναι πολλές φορές τόσο ασήμαντη -σε πρώτη φάση- ώστε η απόδοση ποινικής ευθύνης σε ένα μόνο πρόσωπο

¹¹⁵ Οι σοβαρές περιβαλλοντικές προσβολές οφείλονται συνήθως στη σωρευτικά παράλληλη ρυπαντική δραστηριότητα πολλών επιχειρήσεων που λειτουργούν σε βιομηχανικές περιοχές ή μεγάλα αστικά κέντρα. Έτσι, στα πλαίσια της αρχής *in dubio pro reo* («εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορούμενου»), το αποτέλεσμα δεν μπορεί να συνδεθεί με τη δράση μίας μόνο επιχείρησης, με αποτέλεσμα ο μεγάλος όγκος των σοβαρών περιπτώσεων ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος να παραμένει, λόγω αδυναμίας διάγνωσης της ύπαρξης αιτιώδους συνάφειας, εκτός ποινικού ελέγχου. Βλ. Παπανεοφύτου, Α. (1998). «Ποινικό δίκαιο και ποινικό δόγμα υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης», σελ. 867.

¹¹⁶ Τις περισσότερες φορές η εγκληματική αδιαφορία των επιχειρήσεων παραγωγής τροφίμων, καλλυντικών, φαρμάκων για την τήρηση των προδιαγραφών καταλληλότητας των προσφερόμενων προϊόντων τους στους καταναλωτές παραμένει εκτός ποινικού ελέγχου, λόγω και σε αυτήν την περίπτωση, αδυναμίας διάγνωσης της αυτοδύναμης επενέργειας τους στην πρόκληση κάποιου βλαπτικού για τον άνθρωπο αποτελέσματος. Γιατί διαπλέκεται και με άλλες επιβλαβείς συνήθειες ή συνθήκες ζωής, όπως το κάπνισμα ή η ρύπανση του περιβάλλοντος στους τόπους κατοικίας ή εργασίας. Βλ. Παπανεοφύτου, Α. (1998), ο.π., σελ. 866.

¹¹⁷ Η πρόκληση θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης σε *καπνιστές εργάτες που έχουν εκτεθεί σε αποδεδειγμένα καρκινογόνους παράγοντες στο εργασιακό τους περιβάλλον λόγω παράβασης από τον εργοδότη τους των σχετικών διατάξεων για την υγιεινή και την ασφάλεια των εργαζομένων, μένει ατιμώρητη στα πλαίσια της αρχής *in dubio pro reo* («εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορούμενου»). Καθώς ο θάνατος μπορεί εξίσου να αποδοθεί στη βλάβη του οργανισμού από το κάπνισμα και δεν μπορούν να ξεπεραστούν οι αμφιβολίες, το δικαστήριο οφείλει να αθώσει τον κατηγορούμενο, να τον κρίνει ανίκανο προς καταλογισμό. Ακόμη και στις περιπτώσεις *μη καπνιστών εργαζομένων*, όταν αυτοί ζουν σε υποβαθμισμένες περιοχές με υψηλά ποσοστά κρουσμάτων καρκίνου, η πρόκληση θανάτου παραμένει ατιμώρητη, λόγω αδυναμίας αξιολόγησης της επιβάρυνσης της υγείας από την έκθεση σε καρκινογόνους παράγοντες σε σχέση με την επιβάρυνση που προκαλούν οι περιβαλλοντολογικοί παράγοντες. Ενόψει αυτών γίνεται κατανοητή η παντελής έλλειψη καταδικαστικών αποφάσεων για πρόκληση θανάτου ή σωματικής βλάβης σε εργαζόμενους λόγω της έκθεσης τους σε ποικίλους εργασιακούς παράγοντες. Βλ. Παπανεοφύτου, Α. (1998), ο.π., σελ 863-864.*

να θεωρείται αβάσιμη και άδικη. Από την άλλη, το διάστημα που μεσολαβεί μέχρι τη στιγμή που θα διαγνωστεί η βλάβη είναι τόσο μεγάλο και ο συνδυασμός με επιβλαβείς και νοσογόνες συνθήκες ζωής που συμπράττουν στην επέλευση του αρνητικού αποτελέσματος τόσο συχνός -«κακές βιοτικές συνήθειες όπως το κάπνισμα» (Θέση της Κυβέρνησης σχετικά με τις επιπτώσεις της ρύπανσης στην υγεία, §49)-, ώστε δυσχεραίνεται η εξακρίβωση της σχέσης αιτίου-αιτιατού.

Βέβαια, ακόμη και αν ξεπεραστούν οι παραπάνω δυσκολίες και αποδοθεί ποινική ευθύνη στους φυσικούς ή ηθικούς αυτουργούς, οι συνέπειες για την επιχείρηση είναι πραγματικά μικρές και ασήμαντες. Το υπαίτιο πρόσωπο μπορεί πολύ εύκολα να διωχθεί από την επιχείρηση και να αντικατασταθεί από κάποιο άλλο που είναι πρόθυμο να ακολουθήσει την ίδια εγκληματική επιχειρηματική πολιτική. Από την άλλη πλευρά, η ποινή, που τις περισσότερες φορές μετατρέπεται σε χρηματική δεδομένου ότι η τελεσθείσα πράξη φέρει συνήθως τον χαρακτήρα πλημμελήματος, επιμετράται βάσει της οικονομικής κατάστασης των προσώπων και όχι της επιχείρησης προς όφελος της οποίας ενήργησε. Το αποτέλεσμα θα είναι μία ποινή πολύ μικρότερη από το οικονομικό όφελος που απεκόμισε η επιχείρηση, η οποία μπορεί να καλυφθεί από την ίδια την επιχείρηση και να συνυπολογισθεί στις λειτουργικές της δαπάνες¹¹⁸

¹¹⁸ Η δυνατότητα καταβολής της χρηματικής ποινής από την επιχείρηση ενισχύεται και από τη νομολογία του Γερμανικού Ακυρωτικού, το οποίο δέχτηκε, παρά την αντίθετη άποψη της θεωρίας, ότι η πληρωμή της χρηματικής ποινής για λογαριασμό ενός τρίτου δεν συνιστά υπόθαλψη εγκληματία. Βλ. Δημάκη, Α. (2003). «Η ποινική ευθύνη της εταιρείας. Εισαγωγή στην προβληματική», υποσημείωση 51, σελ.228.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΠΟΙΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

Α. Η τάση αναγνώρισης της ποινική ευθύνης των νομικών προσώπων στα σύγχρονα κράτη και διεθνή κείμενα

Ενόψει των παραπάνω δυσχερειών στον εντοπισμό των δραστών και την απόδοση των ποινικών ευθυνών, τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε μία μεταστροφή του ρεύματος και αναζωπύρωση της συζήτησης για την ενδεχόμενη παράκαμψη της αρχής «societas delinquere non potest» στον ηπειρωτικό νομικό χώρο. Επικαλούμενη από τη μία πλευρά τα ήδη αναφερθέντα προβλήματα ανεύρεσης των ποινικά υπόλογων φυσικών προσώπων μέσα στην περίπλοκη δομή των επιχειρήσεων και από την άλλη την αυξημένη σημασία των επιχειρήσεων στην οικονομική και κοινωνική ζωή, την αύξηση του επιχειρηματικού εγκλήματος καθώς και τους κινδύνους που δημιουργεί η συγκεκριμένη χρήση της τεχνολογικής ανάπτυξης για το περιβάλλον και τον άνθρωπο, η σύγχρονη ποινική θεωρία άρχισε να αντιμετωπίζει πιο ευνοϊκά το θέμα της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων. Πολλές ευρωπαϊκές χώρες θέσπισαν ποινικές κυρώσεις εις βάρος των επιχειρήσεων και των ενώσεων προσώπων, όπως η Ολλανδία το 1976, η Δανία το 1996, το Βέλγιο το 1999, η Φινλανδία το 2000, η Σουηδία, η Νορβηγία, και η πρώην Γιουγκοσλαβία. Στη Γαλλία, η αναγνώριση της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων, το 1994, θεωρήθηκε μία από τις σημαντικότερες καινοτομίες του ποινικού της συστήματος¹¹⁹. Αλλά και στη Γερμανία

¹¹⁹ Κατά το άρθρο 121-1 §1 ΓΠΚ «τα νομικά πρόσωπα, εξαιρουμένου του κράτους, είναι ποινικώς υπεύθυνα, σύμφωνα με τις διακρίσεις που επιβάλλουν τα άρθρα 121-4 ως 121-7 και στις προβλεπόμενες από το νόμο και τους κανονισμούς περιπτώσεις, για τα εγκλήματα

το ζήτημα αποτελεί αντικείμενο ζωηρής επιστημονικής συζήτησης, όπου ακόμη και «κλασσικοί» δογματικοί Γερμανοί ποινικολόγοι έχουν ταχθεί υπέρ της επιβολής ποινικών κυρώσεων εις βάρος των νομικών προσώπων (Δημάκης, 2003). Οι χώρες του αγγλοσαξωνικού δικαίου, οι Η.Π.Α. και η Αγγλία, αποδέχονταν ήδη από το 1846 την ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων.

Κοινή αφετηρία αποτέλεσε η παραδοχή ότι η αδυναμία αντιμετώπισης των εγκληματικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, οφειλόταν κυρίως στην προσήλωση του ποινικού δόγματος στη θεμελίωση ατομικής ενοχής και απόδοσης της ποινικής ευθύνης σε φυσικά πρόσωπα-δράστες για τις αξιόποινες δράσεις της επιχείρησης.

Η τάση αναγνώρισης της ποινικής ευθύνης στα νομικά πρόσωπα, άρχισε να προωθείται και σε διεθνές επίπεδο και να αποτυπώνεται σε διεθνή κείμενα δεσμευτικά για την Ελλάδα. Έτσι, στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθετήθηκε στις 20-1-1988 από την Επιτροπή Υπουργών η Σύσταση Νο (88) 18 για την ποινική ευθύνη των επιχειρήσεων που έχουν νομική προσωπικότητα (Αλεξιάδης, 2006).

Επακολούθησαν σημαντικές διεθνείς συμβάσεις που προέβλεψαν την ευθύνη των νομικών προσώπων και την υποχρέωση των συμβαλλόμενων μερών για επιβολή κυρώσεων κατ' αυτών, πολλές από τις οποίες έχει κυρώσει και η Ελλάδα. Αξίζει να σημειωθεί το Δεύτερο Πρωτόκολλο της Σύμβασης σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, το οποίο καταρτίστηκε βάσει του άρθρου Κ3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση¹²⁰. Περαιτέρω, η

τελεσθέντα για λογαριασμό τους, από τα όργανα ή τους εκπροσώπους τους». Κατά την §3 «η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων δεν αποκλείει αυτή των φυσικών προσώπων, αυτουργών ή συνεργών των αυτών πράξεων». Βλ. σχετικά Παπαθεοδώρου, Θ. Π. (1998). «*Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων στο γαλλικό ποινικό δίκαιο*».

¹²⁰ http://www.parliament.gv.at/PG/DE/XXII/I/I_01301/imfname_056989.pdf

Το Πρωτόκολλο αυτό επικυρώθηκε μαζί με τη Σύμβαση από την Ελλάδα με το νόμο 2803/2000 (ΦΕΚ 48/Α/3-3-00). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου, κατά το οποίο:

« Ευθύνη των νομικών προσώπων:

Σύμβαση του ΟΟΣΑ του 1997 για την καταπολέμηση της δωροδοκίας αλλοδαπών δημοσίων λειτουργών σε διεθνείς επιχειρηματικές συναλλαγές¹²¹, η υπ' αρ. 172 σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ποινική προστασία του περιβάλλοντος του 1998¹²² και η διεθνής σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών του 1999 για την καταστολή της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Στις συμβάσεις αυτές προβλέφθηκε η δυνατότητα επιβολής κυρώσεων κατά των νομικών προσώπων, χωρίς όμως να ορίζεται ότι θα πρόκειται οπωσδήποτε για ποινικές κυρώσεις. Η Ελλάδα λοιπόν, στους κυρωτικούς νόμους καθιέρωσε διοικητικές κυρώσεις.

Σε αυτή τη σειρά θα πρέπει να προστεθούν τρία Ευρωπαϊκά κείμενα τα οποία προβλέπουν την ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων. Το πρώτο είναι το σχέδιο διατάξεων με σκοπό την ποινική πρόβλεψη και τη δίωξη αξιόποινων πράξεων κατά

1. Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε να εξασφαλίσει ότι τα νομικά πρόσωπα δύνανται να υπέχουν ευθύνη για απάτη, ενεργητική δωροδοκία και νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, που διαπράττονται προς όφελος τους από οιοδήποτε πρόσωπο το οποίο λειτουργεί είτε ατομικά είτε ως μέλος οργάνου του νομικού προσώπου και το οποίο κατέχει εντός του νομικού προσώπου ηγετική θέση, βασιζόμενη:

- σε εξουσία αντιπροσώπευσης του νομικού προσώπου, ή
- σε εξουσία λήψης αποφάσεων για λογαριασμό του νομικού προσώπου, ή
- σε εξουσία ασκήσεως ελέγχου εντός του νομικού προσώπου, καθώς και για συνεργία ή ηθική αυτουργία στην εν λόγω απάτη, δωροδοκία ή νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή απόπειρα διάπραξης της εν λόγω απάτης.

2. Πλην των περιπτώσεων που προβλέπονται ήδη στην παράγραφο 1, κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε ένα νομικό πρόσωπο να μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο σε περίπτωση που η ελλιπής επιτήρηση ή έλεγχος εκ μέρους ενός από τα πρόσωπα που αναφέρονται στην παράγραφο 1 έχει καταστήσει δυνατή τη διάπραξη απάτης, ενεργητικής δωροδοκίας ή νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, προς όφελος του εν λόγω νομικού προσώπου, από πρόσωπο το οποίο τελεί υπό την εξουσία του.

3. Η ευθύνη του νομικού προσώπου δυνάμει των παραγράφων 1 και 2 δεν αποκλείει την ποινική δίωξη των φυσικών προσώπων τα οποία είναι αυτουργοί, ηθικοί αυτουργοί ή συνεργοί της απάτης, της ενεργητικής δωροδοκίας ή της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες».

¹²¹ Κυρώθηκε από τη χώρα μας με το ν. 2656/1998.

¹²² Σύμφωνα με το άρθρο 9, 1 της Σύμβασης, τα συμβαλλόμενα μέρη καλούνται να πάρουν τα κατάλληλα μέτρα για να επιβάλλουν κυρώσεις ή μέτρα ποινικής ή διοικητικής φύσης στα νομικά πρόσωπα για λογαριασμό των οποίων διαπράχθηκε παράβαση εις βάρος του περιβάλλοντος από όργανό τους, μέλος οργάνου τους ή άλλους εκπροσώπους τους. Καθώς όμως η νομοθεσία και η επιστημονική γνώμη ορισμένων χωρών παραμένει ακόμη πιστή στο ρωμαϊκό ρητό «societas delinquere non potest», η Σύμβαση (άρθρο 9, 3) δίδει το δικαίωμα να δηλώσουν μερική ή ολική επιφύλαξη ως προς το σημείο αυτό. Βλ. σχετικά Τσήτσουρα, Α. (1999). «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος. Η πρόσφατη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης», σελ. 409-410.

των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, το λεγόμενο Corpus Juris¹²³. Το δεύτερο είναι η από 23.5.2001 πρόταση οδηγίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «σχετικά με την ποινική προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Κοινότητας» και τέλος, η από 11.12.2002 πράσινη βίβλος που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή «σχετικά με την ποινική προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Κοινότητας και τη δημιουργία εισαγγελικής αρχής».

B. Η θέση της Ελληνικής Νομοθεσίας

Οι παραπάνω διεθνείς εξελίξεις βρήκαν σχετική απήχηση στην Ελλάδα. Έτσι ο Αλεξιάδης (1981) πρότεινε την εισαγωγή της ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων σε σχέση με τις αξιόποινες προσβολές κατά του περιβάλλοντος και με τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες -θέση με την οποία συμφώνησε και ο Κάτσιος (1998)-, οι Βουγιούκας (1986) και Κουράκης (1998) σε σχέση με την οικονομική εγκληματικότητα εν γένει, αλλά και ο Παπαγεωργίου-Γονατάς¹²⁴ (2002). Παρ' όλ' αυτά, η χώρα μας εμφανίζεται διστακτική στη θέσπιση ποινικής ευθύνης,

¹²³ http://ec.europa.eu/anti_fraud/green_paper/corpus/el.pdf

Σύμφωνα με το άρθρο 13:

« Ποινική ευθύνη ενώσεων προσώπων (νομικά πρόσωπα) (παλαιό άρθρο 14):

1. Ευθύνονται επίσης για την τέλεση των ανωτέρω εγκλημάτων (άρθρ. 1 έως 8) οι ενώσεις που έχουν νομική προσωπικότητα, καθώς και εκείνες που έχουν την ιδιότητα υποκειμένων δικαίου και διαθέτουν ιδιαίτερη περιουσία, όταν η αξιόποινη πράξη πραγματοποιείται για λογαριασμό της ενώσεως από όργανο, αντιπρόσωπο ή κάθε πρόσωπο που ενεργεί επ' ονόματί της ή που διαθέτει αποφασιστική εξουσία, κατά νόμο ή εν τοις πράγμασι.

2. Η ποινική ευθύνη των ενώσεων δεν αποκλείει την ευθύνη των φυσικών προσώπων, φυσικών ή ηθικών αυτουργών ή συνεργών, για τις ίδιες πράξεις».

¹²⁴ Πρέπει να αναφερθεί, ότι ενώ οι Αλεξιάδης, Βουγιούκας και Κάτσιος προτείνουν σύστημα αμιγούς ποινικής ευθύνης με επιβολή ποινών κατά των επιχειρήσεων, ο Κουράκης προτείνει θέσπιση «οικονομικών ποινών» κατά το πρότυπο του γερμανικού νόμου περί παραβάσεων τάξεως, αποδεχόμενος την αδυναμία επιβολής ποινής με την κλασσική έννοια.

ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις εξ ολοκλήρου αρνητική, με πιο οξύ απ' όλους τον Μανωλεδάκη (1993), ο οποίος έκανε λόγο για «θεωρητικό τερατούργημα».

Έτσι λοιπόν, η προσπάθεια αντιμετώπισης εγκληματικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, επιχειρείται μέσα από την επιβολή αστικών και διοικητικών κυρώσεων για τα νομικά πρόσωπα και ποινικών κυρώσεων για τα φυσικά πρόσωπα που υπηρετούν τους σκοπούς της επιχείρησης. Λόγω όμως των προαναφερθέντων δυσκολιών στην εξακρίβωση των συγκεκριμένων υπεύθυνων προσώπων μέσα στην επιχείρηση, η λύση επιχειρείται μέσα από την αξιοποίηση της θεωρίας της «εγγυητικής θέσης»¹²⁵, με βάση την οποία υποστηρίζεται η ποινική ευθύνη των ιθυνόντων στελεχών της επιχείρησης ως αυτουργών εγκλήματος τελούμενου από παράλειψη (Σπυράκος, 1994). Με αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται να ξεπεραστούν οι αντικειμενικές δυσκολίες εντοπισμού των δραστών που καλύπτονται από τη δομή και τη λειτουργία των πολυπρόσωπων επιχειρήσεων.

Έτσι, σύμφωνα με τη θεωρητική κατασκευή της «εγγυητικής θέσης», ορισμένα στελέχη της επιχείρησης καθίστανται εγγυητές της ασφάλειας ορισμένων εννόμων αγαθών και υποχρεώνονται να μεριμνούν για την εφαρμογή των διατάξεων και την τήρηση των κανόνων. Τον καθαρό και αναμφισβήτητο τύπο του «εγγυητή» θα πρέπει να ενσαρκώνουν μόνο τα πρόσωπα που «επιτελούν μια λειτουργία οιονεί *κατεστημένης ανάσχεσης μιας ενεργού δυνάμεως*, που κατατείνει στην παραγωγή του αποτρεπτικού αξιόποινου αποτελέσματος» (Ανδρουλάκης, 2006, σελ. 241). Όταν τα πρόσωπα που έχουν την εγγυητική υποχρέωση αποτροπής του εγκληματικού αποτελέσματος παραλείπουν να πράξουν για τη μη επέλευση του αρνητικού αποτελέσματος, τότε η παράλειψη εξισώνεται με την δι' ενεργείας τέλεση. Αναπτύσσουν, δηλαδή, και αυτά

¹²⁵ Η «θεωρία της εγγυητικής θέσης» αντιμετωπίζεται αρνητικά από την ελληνική θεωρία και νομολογία, λόγω της σχετικά μεγάλης αοριστίας και γενικότητας της. Βλ. Ανδρουλάκη, Ν. Κ. (2006). *Ποινικό Δίκαιο-Γενικό Μέρος, Ι. Θεωρία για το έγκλημα*, σελ. 234-237.

πρωτοβουλία ανάλογη με τη δι' ενεργείας παραγωγή του αποτελέσματος όταν επιλέγουν την παράλειψη αντί της ενέργειας ως τρόπο πραγμάτωσης του εγκλήματος (Ανδρουλάκης, 2006, σελ. 241). Σε αυτήν την περίπτωση, τα πρόσωπα αυτά τιμωρούνται ανεξάρτητα από την ποινική ευθύνη άλλου φυσικού προσώπου και την αστική ευθύνη της επιχείρησης (Ρέμελης, 1989).

Παράλληλα, ενώ σε ορισμένες αποφάσεις της νομολογίας προστίθεται ως αναγκαία η ειδική αιτιολόγηση του αντικειμενικού «αιτιώδους συνδέσμου» ανάμεσα στην παράλειψη και το αποτέλεσμα, στην προκειμένη περίπτωση η αιτιώδης συνάφεια θεωρείται δεδομένη στο βαθμό που καταφάσκεται η εγγυητική θέση του δράστη. Και αυτό γιατί η θεωρητική κατασκευή της «εγγυητικής θέσης», έρχεται να καλύψει την αδυναμία αποκατάστασης ουσιαστικής επαφής (με την έννοια του αιτιώδους συνδέσμου) μεταξύ παράλειψης και αποτελέσματος (Παπανεοφύτου, 1997).

Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας γίνεται κατανοητή η πρακτική που ακολούθησε ο εθνικός νομοθέτης στην § 5 του άρθρου 28 του ν. 1650/86 για την προστασία του περιβάλλοντος. Εισηγήαγε δηλαδή ένα αποδεκτό θεσμικά κριτήριο ενοχής, την ιδιαίτερη νομική υποχρέωση που προβλέπεται στο άρθρο 15 ΠΚ, το οποίο επιτρέπει να συμπεριλάβει στον κύκλο των ποινικά υπεύθυνων για πράξεις ή παραλείψεις των νομικών προσώπων τους έχοντες θέση εγγυητού της ασφάλειας των εννόμων αγαθών, τα κορυφαία διοικητικά τους στελέχη.

Συγκεκριμένα, ο νόμος καθιερώνει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση των προέδρων διοικητικών συμβουλίων, των εντεταλμένων ή διευθυνόντων συμβούλων ανώνυμων εταιρειών, των διαχειριστών εταιρειών περιορισμένης ευθύνης, του προέδρου του διοικητικού και του εποπτικού συμβουλίου συνεταιρισμών, καθώς και των προσώπων που ασκούν τη διοίκηση ή τη διαχείριση άλλων νομικών προσώπων του δημόσιου ή του ιδιωτικού τομέα, να μεριμνούν για την τήρηση των διατάξεων που

αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος. *Για κάθε πράξη ή παράλειψη του νομικού προσώπου που εμπίπτει στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού, τα πρόσωπα αυτά τιμωρούνται ως αυτουργοί, ανεξάρτητα από την τυχόν ποινική ευθύνη άλλου φυσικού προσώπου και την αστική ευθύνη του νομικού προσώπου, εφόσον από πρόθεση ή από αμέλεια δεν τήρησαν την ιδιαίτερη νομική τους υποχρέωση να μεριμνούν για την εφαρμογή των διατάξεων αυτού του νόμου.*

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να προστεθεί ότι σύμφωνα με την παράγραφο 1, β' η άσκηση δραστηριότητας ή επιχείρησης χωρίς την απαιτούμενη διοικητική άδεια ή έγκριση, ή την υπέρβαση των ορίων της άδειας ή έγκρισης που έχει χορηγηθεί και υποβαθμίζει το περιβάλλον, *τυποποιείται ως έγκλημα.* Έτσι τα κορυφαία διοικητικά στελέχη της επιχείρησης θεωρούνται ποινικά υπόλογοι για πράξεις ή παραλείψεις της επιχείρησης που βλάπτουν το περιβάλλον λόγω έλλειψης διοικητικής άδειας ή υπέρβασης των ορίων της άδειας που τους έχει χορηγηθεί.

Με την παραπάνω ρύθμιση γίνεται ένα πρώτο βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση, καθώς τα πρόσωπα που χαράζουν την επιχειρηματική πολιτική, τη λήψη αποφάσεων και τον τρόπο εκτέλεσής τους, που καθοδηγούν τη δράση που αναπτύσσουν οι εργαζόμενοι, που κατέχουν την επιχειρηματική εξουσία και ωφελούνται προσωπικά και άμεσα από τα θετικά οικονομικά αποτελέσματα των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, είναι δίκαιο να τιμωρούνται εφόσον δεν τήρησαν την νομική τους υποχρέωση να μεριμνούν για την εφαρμογή των διατάξεων και τις οποίες δεν δικαιολογείται να μην γνωρίζουν (Παπανεοφύτου, 2000). Το σημαντικότερο όμως πλεονέκτημα αυτής της διευρυντικής της ποινικής ευθύνης αντεγκληματικής πολιτικής αποτελεί η προληπτική της δυναμική. Η γνώση των διοικητικών ή διευθυντικών στελεχών του κινδύνου να υποστούν τις προβλεπόμενες ποινικές κυρώσεις για τις εγκληματικές δραστηριότητες της επιχείρησης, δημιουργεί

ισχυρά κίνητρα για αυστηρή εποπτεία για τη σωστή εφαρμογή των διατάξεων, ενισχύοντας το αίσθημα υπευθυνότητας.

Εντούτοις, θα πρέπει να αναφερθούν τα προβλήματα που προκύπτουν για την εφαρμογή στην πράξη των ρυθμίσεων της § 5 του άρθρου 28. Καταρχήν θέμα τυπικής νομιμοποίησης της ύπαρξης ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης στα πλαίσια του άρθρου 15 ΠΚ δεν τίθεται, καθώς αυτή προβλέπεται σε ρητή διάταξη του νόμου¹²⁶. Το ζήτημα είναι ότι δεν αρκεί η τεκμαιρόμενη από το νόμο ευθύνη των παραπάνω στελεχών της επιχείρησης, αλλά χρειάζεται να αποτελεί αντικείμενο εξέτασης το κατά πόσο τα πρόσωπα αυτά συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις εγγυητή τήρησης των απαγορεύσεων και επιταγών του ν. 1650/86, όχι μόνο λόγω της θέσης τους, αλλά με βάση τη λειτουργική τους αρμοδιότητα και την εποπτεία που ασκούν και οδηγεί στην επέλευση του αρνητικού αποτελέσματος, την ευθύνη για την πρόκληση του. Και αυτό είναι ένα ζήτημα που θα πρέπει να κρίνεται από τα δικαστήρια περιπτωσιολογικά (Παпанεοφύτου, 1997, σελ.270-271).

Όσον αφορά τις περιπτώσεις όπου η αξιόποινη δραστηριότητα έπρεπε να αποφασιστεί από συλλογικό όργανο και υπάρχουν πρόσωπα που δεν έχουν ατομική ευθύνη για το αποτέλεσμα, υπάρχουν οι δυνατότητες μέσω της ανακριτικής και αποδεικτικής διαδικασίας προκειμένου να τεκμηριώσουν την αθωότητα τους. Όπως στις περιπτώσεις που τα μειοψηφούντα ή απόντα μέλη ενός διοικητικού συμβουλίου επισημαίνουν την αντίθεση τους ή αντιδρούν στην παράβαση των διατάξεων ή προειδοποιούν για τους περιβαλλοντικούς κινδύνους που συνεπάγεται η αντίθετη προς

¹²⁶ Σύμφωνα με την πάγια θέση της νομοθεσίας, στα δια παραλείψεως τελούμενα εγκλήματα η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση, στα πλαίσια εφαρμογής του άρθρου 15, μπορεί να πηγάζει είτε από ρητή διάταξη του νόμου, είτε από σύμβαση, είτε από προηγούμενη συμπεριφορά του υπαίτιου, από την οποία δημιουργήθηκε ο κίνδυνος επέλευσης του εγκληματικού αποτελέσματος, είτε, τέλος, σύμφωνα με τον Χωραφά (1978), από σύμπλεγμα νομικών καθηκόντων συνδεόμενων με ορισμένη έννομη θέση του υπόχρεου. Βλ. σχετικά Ανδρουλάκη, Ν. Κ. (2006). *Ποινικό Δίκαιο-Γενικό Μέρος*, σελ. 238, Μαγκάκη, Γ. Α. (1982). *Ποινικό Δίκαιο, Διάγραμμα Γενικού Μέρους*, σελ. 156 και Μανωλεδάκη, Ι. Ε. (1989). *Ποινικό Δίκαιο: Επιτομή γενικού μέρους*, σελ. 235.

αυτούς επιχειρηματική πολιτική. Σημαντικής αποδεικτικής αξίας σε αυτές τις περιπτώσεις είναι τα πρακτικά των διοικητικών συμβουλίων, η έγγραφη διατύπωση των αντιρρήσεων ή και αναφορά στους σχετικούς κινδύνους, αλλά και οι καταθέσεις.

Ωστόσο, το πρόβλημα είναι ότι τα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη γνωρίζουν επίσης ότι οι κίνδυνοι να υποστούν τις προβλεπόμενες ποινικές κυρώσεις για εγκληματικές δραστηριότητες της επιχείρησης είναι μειωμένοι, καθώς η ενεργοποίηση της αποτρεπτικής δυναμικής του κυρωτικού συστήματος που διαθέτει συγκεκριμένα ο ν. 1650/1986 περιορίζεται και ελαχιστοποιείται, λόγω της έλλειψης ολοκλήρωσης της έκδοσης των αναγκαίων για την εφαρμογή τους κανονιστικών πράξεων. Για να τεθούν σε πλήρη εφαρμογή τα 33 άρθρα του, απαιτείται η έκδοση περισσότερων από 70 κανονιστικών διοικητικών πράξεων κάθε κατηγορίας, χωρίς να συνυπολογίζονται οι νομαρχιακές αποφάσεις (διατάγματα, πράξεις υπουργικού συμβουλίου, υπουργικές αποφάσεις, κανονισμοί). Το αποτέλεσμα είναι η εξαιρετικά δυσχερής αξιοποίηση της ουσίας των παραπάνω ποινικών ρυθμίσεων, να παραμένει δηλαδή ο νόμος μέχρι σήμερα ουσιαστικά ανενεργός. Αλλά και ο έλεγχος της τήρησης των διατάξεων, καθώς η οργάνωση, στελέχωση και δραστηριοποίηση των υπηρεσιών περιβάλλοντος προϋποθέτει επίσης την έκδοση σειράς κανονιστικών πράξεων.

Επιπλέον, η μετατροπή των στερητικών της ελευθερίας ποινών, σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις, σε χρηματική ποινή ή πρόστιμο, περιορίζει την αποτρεπτική δυναμική του ποινικού δικαίου. Γιατί, η αποτίμηση σε χρήμα των συνεπειών της μη συμμόρφωσης καθιερώνει μία αντίληψη περί νομιμότητας με κυρίαρχο κριτήριο τον υπολογισμό του αναμενόμενου κόστους. Η αποτρεπτική ικανότητα των χρηματικών ποινών εκμηδενίζεται όταν το οικονομικό όφελος από τη μη τήρηση των κανόνων είναι μεγαλύτερο, όταν η επιβάρυνση της ποινής είναι πολύ μικρότερη από το κόστος που συνεπάγεται η κατασκευή πολυδάπανων εγκαταστάσεων για την προστασία του

περιβάλλοντος. Έτσι ο προστατευτικός σκοπός που επιδιώκεται με τη θέσπιση ποινικών κυρώσεων μένει απραγματοποίητος, καθώς η χρηματική ποινή στην επιχειρηματική λογική αντιμετωπίζεται υπό το πρίσμα της σχέσης κόστους-ωφέλειας.

Και σε κάθε περίπτωση, για να φτάσουμε στο σημείο της ποινικής ευθύνης των φυσικών προσώπων της επιχείρησης για μη τήρηση των διοικητικών διατάξεων, έλλειψη διοικητικής άδειας ή υπέρβαση των ορίων της άδειας που έχει χορηγηθεί στην επιχείρηση, δεν θα πρέπει να έχει “εξαφανιστεί” το επιχειρηματικό έγκλημα, να έχει παραβιαστεί η διοικητική διαδικασία αδειοδότησης από το κράτος ή να έχουν τροποποιηθεί αυξητικά τα όρια εκπομπών της άδειας με αποτέλεσμα να νομιμοποιούνται οι παραβάσεις, όπως στην περιπτωσιολογική μελέτη.

Τέλος, σε περιπτώσεις διάπραξης μίας εγκληματικής πράξης εκ μέρους μίας επιχείρησης, παράλληλα με τις ποινικές διαδικασίες που ακολουθούνται κατά των φυσικών προσώπων της επιχείρησης όταν υπάρχουν τεκμηριωμένες υπόνοιες ότι έχουν τελεσθεί από πλευράς τους αξιόποινες πράξεις, προχωρούν πολλές φορές και οι διοικητικές διαδικασίες κατά της ίδιας της επιχείρησης. Οι δύο αυτές διαδικασίες, μία διοικητική κατά της επιχείρησης και μία ποινική κατά των φυσικών προσώπων, εγκυμονούν κινδύνους, είτε απαράδεκτης καθυστέρησης της μίας εκ των δύο διαδικασιών όπου ενώ η μία μπορεί να καταλήγει σε αμετάκλητη απόφαση, η δεύτερη να καθυστερεί με κίνδυνο να ματαιωθούν τα επιδιωκόμενα γενικο-προληπτικά και ειδικο-προληπτικά αποτελέσματα, είτε αντιφατικών αποφάσεων (Σπινέλλης, 2003). Και αυτό γιατί η διαφορετική κρίση, η διαφορετική αξιολόγηση της βαρύτητας των παραβάσεων μπορεί να οδηγήσει σε ασυντόνιστη κοινωνική αντίδραση στο ίδιο επιχειρηματικό έγκλημα.

Ενόψει των παραπάνω προβλημάτων τα τελευταία χρόνια πληθαίνουν στη χώρα μας οι φωνές που συνηγορούν υπέρ της υιοθέτησης ποινικής ευθύνης νομικών

προσώπων, στα πλαίσια μιας αποτελεσματικής αντεγκληματικής πολιτικής που προσαρμόζεται στη ραγδαία εξελισσόμενη κοινωνική πραγματικότητα. Πριν όμως πάρουμε θέση υπέρ ή κατά της αναγνώρισης της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων, θα πρέπει να παρουσιάσουμε τις δύο αντίθετες κατευθύνσεις και τις διαφορετικές, αλλά εξίσου σοβαρά στοιχειοθετημένες επιχειρηματολογίες τους.

Γ. Επιχειρήματα κατά της ποινικής ευθύνης των επιχειρήσεων

Τα επιχειρήματα των θεωρητικών που τάσσονται κατά της αναγνώρισης της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων¹²⁷ συνοψίζονται στην κλασική από το ρωμαϊκό δίκαιο αρχή «societas delinquere non protest». Σύμφωνα με την αρχή αυτή, ποινική ευθύνη μπορούν να έχουν μόνο τα φυσικά πρόσωπα και αυτό γιατί το έγκλημα είναι εκούσια εξωτερική συμπεριφορά ανθρώπου¹²⁸ (Σπινέλλης, 2003). Το νομικό

¹²⁷ Στη χώρα μας, η μεγάλη πλειοψηφία των παλαιότερων θεωρητικών, μεταξύ των οποίων οι αστικολόγοι Οικονομίδης (1925), Καλλιγιάς (1930), Παπαρρηγόπουλος (1889), Κρασσάς (1927) και ο εμπορικόλογος Καραβάς (1930), και με εξαίρεση τον Ν. Σαρίπολο (1899), υποστήριξαν ότι τα νομικά πρόσωπα στερούνται την ικανότητα να πράττουν. Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε –στις ελάχιστες ευκαιρίες που είχε– και η νομολογία. Από τους σύγχρονους συγγραφείς, αυτοί που τάσσονται κατά της αναγνώρισης των νομικών προσώπων είναι οι: Ανδρουλάκης (1978), Γάφος, Η. (1973), Κατσαντώνης (1972), Μαγκάκης (1982), Μανωλεδάκης (1989), Σπινέλλης (1990) και Χωραφάς (1978).

Από τους παλαιότερους, ο μόνος που υποστήριξε τη θέσπιση ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων ήταν ο Φιλιππίδης (1950), σύμφωνα με τον οποίο, κατ' εφαρμογή της οργανικής θεωρίας, θα έπρεπε να αναγνωριστεί και στο ποινικό δίκαιο το αξιόποιο των νομικών προσώπων χωρίς να υφίσταται παράλληλη ευθύνη του φυσικού προσώπου που τέλεσε την πράξη. Η αποτυχία όμως της επικράτησης των θέσεων του Φιλιππίδη, είχε ως αποτέλεσμα να κλείσει η εγχώρια συζήτηση σχετικά με την αναγνώριση της ποινικής ευθύνης στα νομικά πρόσωπα και να παραμείνει η κυρίαρχη γνώμη στην απόλυτη ισχύ της αρχής «societas delinquere non protest», επικαλούμενη την ιδιότητα της πράξης ως έργο ορισμένου ανθρώπου και τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα της έννοιας του καταλογισμού και της ποινής. Οι Αλεξιάδης (1993), Κουράκης (1998), Βουγιούκας (1986) και Κάτσιος (1998), ενώ αποδέχονται τις αντιρρήσεις των θεωρητικών του δόγματος, τις υπερβαίνουν με επιχειρήματα αντεγκληματικής πολιτικής και τάσσονται υπέρ του θεσμού.

¹²⁸ Σύμφωνα με τον Χωραφά (1978), «οιανδήποτε διάταξιν του ειδικού μέρους του κώδικος και αν μελετήση τις θα ίδη, ότι είναι διατυπωμένη ούτως, ώστε προϋποθέτει άνθρωπον ενεργούντα ή παραλείποντα. Ομοίως δε και αι διατάξεις του γενικού μέρους περί ποινικού

πρόσωπο αποτελεί ένα «πλάσμα δικαίου» (fiction juridique), που δεν έχει την ικανότητα του πράττειν (Κατσαντώνης, 1972, Ανδρουλάκης, 2006, Σπυράκος, 1996), ελλείπει από αυτό η αυτοδύναμη υποκειμενική βούληση που πραγματώνει το στοιχείο του καταλογισμού (Μαγκάκης, 1982) και η ποινή για να έχει λογική δικαίωση πρέπει να γίνεται αισθητή ως κακό, ενώ το νομικό πρόσωπο δεν αισθάνεται καθώς είναι καθεαυτό «κουφό» και «βουβό» (Ανδρουλάκης, 2006). Η ύπαρξη εγκλήματος προϋποθέτει κατ' άρθρο 14 Π.Κ., πράξη άδικη, καταλογιστή στο δράστη και τιμωρούμενη υπό του νόμου.

Ειδικότερα, η πράξη αποτελεί το θεμελιώδες στοιχείο του ποινικού δικαίου, καθώς αυτή οριοθετεί το αντικείμενο του και σε αυτήν αναφέρονται όλα εκείνα τα γνωρίσματα που δικαιολογούν την επιβολή της ποινής (Σπυράκος, 1996). Η έννοια της πράξης προϋποθέτει μία εκούσια εξωτερική συμπεριφορά που εκφράζει την εσωτερική βούληση του δράστη. Τα νομικά πρόσωπα, ωστόσο, ως πλάσματα δικαίου, δικαιομορφώματα και δημιουργήματα του ανθρώπινου πνεύματος, στερούνται βούλησης γι' αυτό και δεν είναι δυνατόν να πράττουν. Οι πράξεις των νομικών προσώπων στην πραγματικότητα ανήκουν στους ανθρώπους που τα εκπροσωπούν (Ανδρουλάκης, 2006).

Από τη άλλη, η αρχή του καταλογισμού σε ενοχή που στηρίζεται ευρύτερα στο άρθρο 2 §1 του Συντάγματος, δεν μπορεί να μεταφερθεί στην ποινική ευθύνη των επιχειρήσεων, καθώς απαιτεί την ύπαρξη και διαμόρφωση ελεύθερης βούλησης και περαιτέρω την ικανότητα του αλλιώς-πράττειν, κάτι που στερούνται τα νομικά πρόσωπα ως πλάσματα δικαίου.

Τέλος, η ποινή και το νομικό πρόσωπο θεωρούνται έννοιες που δεν ανέχονται η μία την άλλη (Ανδρουλάκης, 2006). Η επιβολή ποινής κατά νομικού προσώπου

καταλογισμού και καθόλου περί ποινικής μεταχειρίσεως του εγκληματίου έχουν σαφώς εν όψει δρώντας ανθρώπους».

θεωρείται ότι δεν μπορεί να βρει καμία λογική δικαίωση, αφού η ποινή συνιστά ένα κακό, μία αποδοκιμασία που αποσκοπεί στο να γίνει αισθητή ως κακό από το δράστη. Το νομικό πρόσωπο είναι «βουβό» και «κουφό», δεν αισθάνεται και δεν μπορεί να νιώσει ούτε την αποδοκιμασία της έννομης τάξης, ούτε τον ανταποδοτικό χαρακτήρα της ποινής. Επιπλέον όποιες και αν είναι οι κυρώσεις, αποκλείουν την επιβολή της στερητικής της ελευθερίας ποινής, της μοναδικής δηλαδή που χαρακτηρίζει τη φύση του ποινικού δικαίου και έχει αποδείξει την εκφοβιστική και αποτρεπτική της ικανότητα (Παπανεοφύτου, 1998). Οι ποινές περιουσιακού και διοικητικού χαρακτήρα είναι είτε ανεπιεικείς ως προς τους τελικούς αποδέκτες των συνεπειών τους, είτε δυσεφάρμοστες¹²⁹. Έτσι, η τυχόν τιμώρηση του νομικού προσώπου θα έπληττε και πρόσωπα (μέλη του σωματείου, μέτοχοι της επιχείρησης κ.ο.κ.), άσχετα με τις ενέργειες της επιχείρησης και αυτή η ποινική ευθύνη θα μετατόπιζε την ευθύνη αυτών που εγκληματούν σε ένα «πλάσμα δικαίου» και θα την καταμέριζε ανάμεσα σε ανθρώπους που ενδεχομένως δεν έχουν καθόλου προσωπική ευθύνη, ενώ παράλληλα οι συνέπειες της ποινής και η κοινωνική αποδοκιμασία πολύ λίγο θα άγγιζαν αυτό το «πλάσμα δικαίου» (Σπινέλλης, 2003).

Σύμφωνα με τα παραπάνω επιχειρήματα θεωρείται αδιανόητη η αναγνώριση ποινικής ευθύνης σε νομικά πρόσωπα και επιβολή ποινών σε αυτά. Για εγκλήματα που διαπράττονται στα πλαίσια της δραστηριότητας των επιχειρήσεων, ή για λογαριασμό τους, μόνο τα φυσικά πρόσωπα που σχεδιάζουν, και κατευθύνουν τη δράση των

¹²⁹ Για παράδειγμα, η χρηματική ποινή και το πρόστιμο τελικά πληρώνονται από τα θύματα του επιχειρηματικού εγκλήματος, δηλαδή τους καταναλωτές, καθώς ενσωματώνονται στα έξοδα της επιχείρησης. Από την άλλη πλευρά, η μεταφορά από το διοικητικό δίκαιο κυρώσεων ως υποκατάστατων των στερητικών της ελευθερίας ποινών (προσωρινή διακοπή, περιορισμός της δραστηριότητας ενός νομικού προσώπου) ή και της θανατικής ποινής (οριστική απαγόρευση της λειτουργίας του), έρχεται σε σύγκρουση με στοιχειώδη κοινωνικά κριτήρια άσκησης αντεγκληματικής πολιτικής, καθώς μεταφέρει τις συνέπειες των εγκληματικών δραστηριοτήτων της επιχείρησης στους απασχολούμενους στην επιχείρηση (απώλεια εργασίας, συνταξιοδοτικής και ασφαλιστικής κάλυψης), ενοχοποιώντας τους έμμεσα και ανεξάρτητα από την ευθύνη τους. Βλ. σχετικά Παπανεοφύτου, Α. (1998), «Ποινικό δίκαιο και προστασία από τους τεχνολογικούς κινδύνους», σελ. 861.

επιχειρήσεων ή οργανώνουν και διευθύνουν τη λειτουργία τους και κατ' επέκταση αυτά που αναλαμβάνουν την ευθύνη να εκτελέσουν τις εντολές τους θα μπορούσαν να ευθύνονται ποινικά. Στις επιχειρήσεις γίνεται δεκτό ότι μόνο διοικητικές κυρώσεις μπορούν να επιβληθούν.

Δ. Επιχειρήματα υπέρ της ποινικής ευθύνης των επιχειρήσεων

Στους αντίποδες αυτής της κατεύθυνσης άρχισε να αναπτύσσεται από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα η ιδέα της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων. Οι βασικές θέσεις του νέου αυτού ποινικού δόγματος, παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά το 1928 στο συνέδριο της Διεθνούς Εταιρείας Ποινικού Δικαίου στη Βουδαπέστη. Στο συνέδριο τονίστηκε ότι «τα νομικά πρόσωπα συγκροτούσαν μια σημαντική οικονομική δύναμη της οποίας οι παραβατικές δραστηριότητες δεν μπορούσαν να ελεγχθούν επαρκώς από τις διοικητικές αρχές εξ αιτίας του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου. Το νομικό πρόσωπο παρέμενε ποινικά ανεύθυνο, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις οι ενέργειες του επέφεραν εμμέσως ή αμέσως ένα βλαπτικό για τα έννομα αγαθά αποτέλεσμα» (Παπαθεοδώρου, 1998).

Σύμφωνα με τους υπέρμαχους αυτής της θέσης το νομικό πρόσωπο δεν αποτελεί απλά ένα «πλάσμα δικαίου», αλλά ανθρώπινη μορφή οργάνωσης, αυτοτελές υποκείμενο στη σημερινή κοινωνική πραγματικότητα, ένα αναγνωρισμένο φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, που έχει αυτοδύναμη υποκειμενική βούληση (θεωρούμενη ως η συνιστώσα της συλλογικής βούλησης) και η οποία εκφράζεται κάθε φορά μέσω των εκπροσώπων του. Η έννομη τάξη αναγνωρίζοντας την αυτοτελή ύπαρξη τους, τα κάνει αποδέκτες νομικών καθηκόντων προβλέποντας παράλληλα

κυρώσεις για τη μη τήρησής τους. Επομένως τους αποδίδει πέρα από την ικανότητα εκπλήρωσης των νομικών τους υποχρεώσεων και την ικανότητα παράβασης τους όταν δεν συμμορφώνονται με τις προσταγές των κανόνων που τους απευθύνονται. Και επειδή οι ενώσεις προσώπων δραστηριοποιούνται προς τα έξω με πράξεις των φυσικών προσώπων, οι πράξεις αυτές είναι ταυτόχρονα και δικές τους. Επομένως πρόκειται για πράξεις των ίδιων των νομικών προσώπων που κατ' ανάγκη, λόγω της δομής τους, γίνονται διαμέσου τρίτου (Παπανεοφύτου, 2009, σελ. 210). Οι υποστηρικτές λοιπόν της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων, δεν θεωρούν ότι δεσμεύονται από μία απαιτητική έννοια της πράξης, προσδένοντας τη δράση της επιχείρησης στις πράξεις των οργάνων της και των εργαζομένων σε αυτή. Έτσι και στο γαλλικό ποινικό δίκαιο, η πράξη ή παράλειψη της επιχείρησης υλοποιείται μέσω της μυϊκής ενέργειας ή αδράνειας του δράστη, αποτελώντας επέκταση της βούλησής του, η οποία και παράγει το έγκλημα¹³⁰.

Σχετικά με την ικανότητα των νομικών προσώπων για καταλογισμό σε ενοχή, τη δυνατότητα δηλαδή της θεμελίωσης ενός είδους συλλογικής ευθύνης του νομικού προσώπου για αξιόποινες πράξεις στο πλαίσιο άσκησης των δραστηριοτήτων του, έχει δημιουργηθεί μία μεγάλη ποικιλία θεωρητικών κατασκευών που βασίζονται στις μοντέρνες θεωρίες σχετικά με την έννοια της ενοχής. Οι θεωρίες αυτές καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα και εκτείνονται από την προσπάθεια απομάκρυνσης του στοιχείου της κοινωνικο-ηθικής αποδοκιμασίας και του στοιχείου του αλλιώς-πράττειν από την έννοια της ενοχής, φτάνοντας έως την απαίτηση προσδιορισμού της ενοχής μόνο υπό

¹³⁰ Σύμφωνα με τον Σπυράκο, Δ. (1994). «*Η ποινική ευθύνη των επιχειρήσεων: Εξέλιξη ή παραμόρφωση του ποινικού δικαίου;*», σελ. 1208-1209, εφόσον όταν κάποιος τιμωρείται ως υπεύθυνος για μία πράξη, δεν μπορεί να τιμωρείται για την πράξη του και ένας άλλος, έτσι και μία προσβολή που τιμωρείται ως αξιόποινή πράξη ενός φυσικού προσώπου δεν δικαιολογείται η ποινική ευθύνη της επιχείρησης, παρά μόνο εάν έχει συμβάλει με κάποιο διαφορετικό τρόπο σε αυτή. Τότε όμως η πράξη εξακολουθεί να παραμένει το ζητούμενο. Σε αυτό απαντούν ορισμένες θεωρίες, επικεντρώνοντας την προσοχή τους όχι στην πράξη του φυσικού προσώπου καθεαυτή, αλλά στη μη λήψη των απαραίτητων μέτρων με την προϋπόθεση να αποκομίσει η επιχείρηση όφελος από την αξιόποινή πράξη.

το πρίσμα του «σκοπού» της ποινής και της οριστικής κατάργησης ή έστω αντικατάστασης της ενοχής από άλλες αρχές (Αθανασίου, 2000). Κοινός παρανομαστής αποτελεί η προσπάθεια της επιστήμης να αποδεσμευτεί από το παμπάλαιο και άλυτο πρόβλημα της ελευθερίας της βούλησης, όπως αυτό παρεισφρύει στην περί ενοχής κρίση με τη μορφή του αλλιώς-πράττειν και η αποδέσμευση της έννοιας της ενοχής από την ηθική αποδοκιμασία με την παράλληλη αντικατάσταση της από μία «κοινωνική» αντίληψη περί ενοχής.

Στις ακραίες ή έστω ρηξικέλευθες κατευθύνσεις, κατατάσσεται αυτή που αντιμετωπίζει το πρόβλημα παραμερίζοντας την αρχή της ενοχής με την αντικατάσταση της από την ανάγκη της γενικής πρόληψης. Σύμφωνα με τον κυριότερο εκπρόσωπο αυτής της κατεύθυνσης, τον Jakobs (1998), μόνο μέσα από το σκοπό της γενικής πρόληψης, τη σταθεροποίηση της έννομης τάξης, αποκτά περιεχόμενο η έννοια της ενοχής και όχι μέσα από την εμπειρική ικανότητα του δράστη να συμπεριφερθεί σύμφωνα με τις δικαικές επιταγές¹³¹. Αν επομένως η επιβολή ποινής στις επιχειρήσεις εμφανίζεται με βάση το γενικοπροληπτικό κριτήριο πρόσφορη, δεν υπάρχει εμπόδιο να επιτρέψει ο νομοθέτης τον καταλογισμό της ποινικής ευθύνης και σε αυτές (Καιάφα-Γκμπάντι, 2000).

Μερικοί συγγραφείς αναγνωρίζουν στην ενοχή των ενώσεων προσώπων ένα παράλληλο προς την ατομική ενοχή φαινόμενο, εφόσον έχει γίνει αποδεκτό πως το νομικό πρόσωπο έχει ίδια βούληση και αποτελεί μία ανεξάρτητη οντότητα και όχι απλώς το άθροισμα των μερών του. Είναι διαφορετική δηλαδή η ευθύνη της επιχείρησης από αυτή των μελών της όταν, για παράδειγμα, η συμπεριφορά της

¹³¹ Η άποψη αυτή δέχτηκε κριτική από τον Σπυράκο (1994), ο.π., σελ 1210-1211, εφόσον προτάσσει την αρχή της σκοπιμότητας, απομακρύνει από την αρχή της ενοχής από εμπειρικά ψυχολογικά δεδομένα και εξανεμίζει την οριοθετική της λειτουργία, καθώς δεν είναι πλέον η ενοχή που καθορίζει το επιτρεπτό της ποινής, αλλά η αναγκαιότητα της ποινής που διαμορφώνει την ενοχή.

εκδηλώνεται παρά την αντίθετη βούληση της μειοψηφίας των συλλογικών διοικητικών της οργάνων. Για τον καταλογισμό σε ενοχή των νομικών προσώπων, αρκεί το γεγονός ότι ο «δράστης», η επιχείρηση στη συγκεκριμένη περίπτωση, υπολείπεται κατά τη συμπεριφορά του μέσου κοινωνικού ανθρώπου (Καιάφα-Γκμπάντι, 2000).

Τέλος υπάρχουν και οι απόψεις που προωθούν το συστηματικό διαχωρισμό της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων από την ατομική ενοχή. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται κυρίως οι προτάσεις που επιδιώκουν να διαμορφώσουν μοντέλα συλλογικής ευθύνης προσαρμοσμένα στις ιδιαιτερότητες της ενοχής νομικών προσώπων (Παπανεοφύτου, 1999).

Όσον αφορά τη σκοπιμότητα της ποινής, οι θεωρητικοί αυτής της κατεύθυνσης προτείνουν την απομάκρυνση του στοιχείου της μορφής για το διαπραχθέν άδικο από την έννοια της ποινής και την υιοθέτηση των αμιγώς προληπτικών θεωριών περί ποινής, θεμελιώνοντας ανεμπόδιστα και μία ποινή κατά των νομικών προσώπων. Εφόσον η ποινή δεν θα νομιμοποιείται από την ενοχή, αλλά από τους προληπτικούς σκοπούς που καλείται να υπηρετήσει, δεν είναι απαραίτητο να γίνεται αισθητή ως κακό και επομένως δεν υπάρχει κανένα εμπόδιο για την επιβολή της και στα νομικά πρόσωπα.

Οι θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι κάτι τέτοιο είναι θεμιτό, καθώς εκτός από τον περιορισμό και την αποτροπή μελλοντικών εγκληματικών δραστηριοτήτων, η επιβολή ποινής λειτουργεί αποτρεπτικά και γενικοπροληπτικά και προς τις άλλες επιχειρήσεις. Σχετικά με το επιχείρημα ότι από την τιμώρηση των επιχειρήσεων πλήττονται έμμεσα και άλλα άσχετα πρόσωπα πέρα από τους εκπροσώπους τους που τέλεσαν την πράξη, οι θεωρητικοί αυτής της κατεύθυνσης θεωρούν αυτήν ακριβώς την προσβολή των «ανεύθυνων μελών» ως το βασικό πλεονέκτημα της τιμώρησης του νομικού

προσώπου, καθώς όχι μόνο πλήττονται οι πραγματικοί ένοχοι, αλλά παρέχεται παράλληλα η ελπίδα ότι εκείνοι που θα υπέφεραν χωρίς λόγο θα εξεγείρονταν θέτοντας φραγμό στην εγκληματική δράση των αληθινών υπαιτίων (Ανδρουλάκης, 2006, σελ. 149). Εξάλλου, όσα από τα ανυπαίτια πρόσωπα της επιχείρησης, όπως τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου που μειοψηφούν όταν λαμβάνονται οι αποφάσεις για την τέλεση των αξιόποινων πράξεων ή οι μέτοχοι της επιχείρησης, είναι ελεύθερα να αποχωρήσουν. Όποιος μετέχει οικειοθελώς σε μία επιχείρηση, αναλαμβάνει και τους κινδύνους τους οποίους συνεπάγεται η συμμετοχή του πέρα από τα οφέλη που αποκομίζει. Έτσι, εάν δεν μπορεί να επηρεάσει με την ψήφο του τις εξελίξεις που οδηγούν στην ποινική δίωξη της επιχείρησης, τότε μπορεί να αποχωρήσει (Δημάκης, 2003).

Ε. Μοντέλα ποινικής ευθύνης των επιχειρήσεων

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση των διαφορετικών μοντέλων ποινικής ευθύνης των επιχειρήσεων, είναι χρήσιμο να αναφερθούν συνοπτικά οι διαφορετικές θεωρίες που θα ακολουθήσουν, σε σχέση με τη θεωρία του «νομικού προσώπου ως πλάσματος δικαίου», της οποίας οι θέσεις έχουν ήδη παρουσιαστεί, καθώς και η εναλλακτική λύση που έχει προταθεί και εφαρμόζεται (απόδοση της ποινικής ευθύνης στους διευθύνοντες την επιχείρηση) ως αποτέλεσμα της απόρριψης της ιδέας της ποινικής ευθύνης των επιχειρήσεων στην Ελλάδα.

Από τη μία πλευρά λοιπόν βρίσκεται η θεωρία του «νομικού προσώπου ως πλάσματος δικαίου», που υποστήριξαν οι Savigny, Puchta και Windscheid, η οποία αρνείται την ύπαρξη βούλησης του νομικού προσώπου, την ικανότητα του να πράττει,

την ευθύνη του για αξιόποινες πράξεις των οργάνων του και γενικότερα την ποινική ευθύνη του νομικού προσώπου για πράξεις των οργάνων του. Σύμφωνα με αυτήν τη θεωρία, οι «πράξεις» των επιχειρήσεων, είναι πράξεις των φυσικών προσώπων που τα εκπροσωπούν.

Σε αυτό το επιχείρημα όπως θα δούμε στη συνέχεια, αντιτάχθηκε ότι η ικανότητα των νομικών προσώπων να πράττουν δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί. Σύμφωνα με τη θεωρία της πραγματικής συλλογικής ευθύνης του V. Gierke (μετεξελιχθείσα αργότερα σε «οργανική θεωρία» ή «θεωρία του βουλευτικού οργάνου»), τα νομικά πρόσωπα αποτελούν μια πραγματικότητα της κοινωνικής και οικονομικής ζωής ανεξάρτητα από τα μέλη τους που εναλλάσσονται, με ξεχωριστή βούληση εκφραζόμενη με τα όργανα του, γεγονός το οποίο προσδίδει την ικανότητα να πράττουν και επομένως να δικαιопρακτούν, αλλά και να αδικопρακτούν.

Κατόπιν αυτών, αναπτύχθηκαν η «θεωρία της αντιπροσωπευτικής ποινικής ευθύνης» («vicarious liability») και η «θεωρία της ταυτίσεως» («identification theory») ή οι αλλιώς παρακολουθηματικές θεωρίες, που προϋποθέτουν σύνδεση της ευθύνης της επιχείρησης με την αξιόποινη πράξη του φυσικού προσώπου/στελέχους της. Η ευθύνη είναι δηλαδή παρακολουθηματική, και έχει ως αφετηρία τη σύνδεση της με την αξιόποινη δραστηριότητα ενός φυσικού προσώπου που δρα για την ίδια.

Επιπλέον, στα πλαίσια της προσπάθειας αποσύνδεσης της ευθύνης από τη συγκεκριμένη πράξη ενός φυσικού προσώπου, αναπτύχθηκαν οι θεωρίες της «επιχειρηματικής κουλτούρας» και της «οργανωτικής υπαιτιότητας» (organisational fault). Οι θεωρίες αυτές δεν προϋποθέτουν τη διαπίστωση της πράξης ενός φυσικού προσώπου, αλλά αντιθέτως βασίζονται αποκλειστικά στις οργανωτικές ελλείψεις και ατέλειες στη δομή της ίδιας της επιχείρησης.

1. Αντιπροσωπευτική ευθύνη και θεωρία της ταυτίσεως

Ένα από τα κυριότερα ζητήματα που προκύπτουν στο πλαίσιο των παρακολουθηματικών θεωριών, είναι το ποια είναι τα πρόσωπα των οποίων η συμπεριφορά θα καταλογισθεί στο νομικό πρόσωπο ώστε να θεμελιωθεί η ποινική του ευθύνη. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, η οποία καλείται «θεωρία της αντιπροσωπευτικής ευθύνης», αντίστοιχη προς την ευθύνη του προστήσαντος στο Αστικό Δίκαιο, και η οποία ακολουθείται στις Η.Π.Α. από το 1909 όταν εκδόθηκε η θεμελιώδης απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην υπόθεση *New York Central & Hudson River Railroad Company*, την ποινική ευθύνη θεμελιώνει η συμπεριφορά κάθε δράστη (απλού υπαλλήλου, αξιωματούχου ή εν γένει προστηθέντος), ο οποίος παραβίασε τον ποινικό νόμο στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του προς όφελος ή για λογαριασμό της επιχείρησης. Κατά τη δεύτερη άποψη, η οποία ακολουθείται στην Αγγλία και καλείται «θεωρία της ταυτίσεως» ή «θεωρία του alter ego», τις χώρες της βρετανικής κοινοπολιτείας και σε πολλές από τις Αμερικανικές Πολιτείες, η αντιπροσωπευτική ευθύνη της επιχείρησης είναι δυνατή μόνο στο χώρο των εγκλημάτων αντικειμενικής ευθύνης (strict liability offences). Αναφορικά όμως με τα εγκλήματα που απαιτούν υπαιτιότητα του δράστη (mens rea), για να είναι η επιχείρηση ποινικά υπεύθυνη, θα πρέπει το έγκλημα να τελείται και η υπαιτιότητα να συντρέχει στο πρόσωπο των διευθυντών ή των υψηλόβαθμων στελεχών. Τα πρόσωπα αυτά θεωρούνται ότι είναι η επιχείρηση, ταυτίζονται με αυτήν, αποτελούν όπως χαρακτηριστικά λέχθηκε «τον ιθύνοντα νου (directing mind) και τη βούληση της

εταιρείας»¹³². Έτσι στις περιπτώσεις που το έγκλημα τελείται από τα πρόσωπα αυτά, θεωρείται ότι η ίδια η επιχείρηση τελεί *απ' ευθείας* το έγκλημα.

Αναφορικά με τις αντιθέσεις των δύο αυτών θεωριών, μπορούν να παρατηρηθούν τα ακόλουθα. Η θεωρία της αντιπροσωπευτικής ευθύνης βασίζεται στη σκέψη ότι, αν η επιχείρηση ευθύνεται ποινικώς για την αξιόποινη συμπεριφορά οποιουδήποτε προσώπου το οποίο δρα για λογαριασμό της, τότε έχει το κίνητρο να αναπτύξει μηχανισμούς εσωτερικού ελέγχου ώστε να ελαχιστοποιήσει τον κίνδυνο τέτοιων συμπεριφορών από τους υπαλλήλους της. Από την άλλη πλευρά οι υπάλληλοι αποκτούν κίνητρο να μην υποπέσουν σε τέτοιες πράξεις, καθώς κινδυνεύουν και οι ίδιοι να καταστούν αξιόποιοι διακινδυνεύοντας επιπλέον τη θέση εργασίας τους.

Αντίθετα, κατά την ίδια άποψη, η θεωρία της ταυτίσεως όχι μόνο δεν δημιουργεί παρόμοιο κίνητρο για την επιχείρηση, αλλά αντίθετα θα μπορούσε να δημιουργήσει αντικίνητρο για τον έλεγχο των εργαζομένων, αφού η παρακολούθηση των δραστηριοτήτων των υπαλλήλων οδηγεί σε γνώση των ιθυνόντων στελεχών για τις αξιόποινες πράξεις των κατωτέρων τους, γνώση, η οποία θα μπορούσε να προκαλέσει την ποινική ευθύνη για τους ίδιους και για την επιχείρηση. Έτσι είναι πολύ πιθανό να ασκείται έμμεση ή άμεση πίεση στους υπαλλήλους προκειμένου να προβούν σε αξιόποινες πράξεις, αφού έτσι εκτίθενται σε κίνδυνο μόνον οι υπάλληλοι, χωρίς όμως το ίδιο να ισχύει και για την επιχείρηση. Σε αυτήν την περίπτωση οι υπάλληλοι, που θα πρέπει να επιλέξουν ανάμεσα στην τέλεση της αξιόποινης πράξης προς όφελος της επιχείρησης και του αφηρημένου κινδύνου μίας ποινικής καταδίκης, προτιμούν να παραβατήσουν, καθώς ο κίνδυνος της απόλυσης είναι πιο συγκεκριμένος

¹³² Από τον Λόρδο Denning στην υπόθεση H.L. Bolton (Engineering) Co v. T.J. Graham and sons Ltd., 1 Q.B. 159. 172 (C.A. 1956). Βλ. σχετικά Δημάκη, Α. (2003). «*Η ποινική ευθύνη της εταιρείας. Εισαγωγή στην προβληματική*», υποσημείωση 53, σελ.229.

και απειλητικός. Έτσι η θεωρία της ταυτίσεως έχει δεχτεί αρκετές επικρίσεις γιατί ενισχύει αντί να αποτρέπει την τέλεση εγκληματικών πράξεων.

Όσον αφορά τα στελέχη που ταυτίζονται με την επιχείρηση και οι πράξεις τους συνεπάγονται την ποινική ευθύνη των επιχειρήσεων, παρατηρούνται αρκετές διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών που ακολουθούν τη θεωρία της ταυτίσεως. Ο στενός, σε ορισμένες περιπτώσεις, κύκλος των ατόμων που αντιπροσωπεύουν τον «ιθύνοντα νοο και τη βούληση» της επιχείρησης, δεν καλύπτει τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από τον πραγματικό, αλλά αφανή, ιδιοκτήτη (beneficial owner), ο οποίος ενδέχεται να μην μετέχει σε κανένα από τα όργανα της επιχείρησης ή να εμφανίζεται ως μέτοχος (Δημάκης, 2003, σελ. 232-233). Προς την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος κινήθηκε η αγγλική νομολογία, η οποία διεύρυνε κάπως το κύκλο των προσώπων που ταυτίζονται με την επιχείρηση με την απόφαση *Meridian Global Funds Management Asia Ltd v. Securities Commission* το 1995, ενώ κάπως πιο διευρυμένη εμφανίζεται η γαλλική ρύθμιση¹³³.

2. Θεωρίες της επιχειρηματικής κουλτούρας και της οργανωτικής υπαιτιότητας

Όσο όμως και αν διευρυνθεί ο κύκλος των υψηλόβαθμων στελεχών σε μία επιχείρηση, συχνά παραβλέπεται το γεγονός ότι τα τελευταία απλά περιορίζονται στη χάραξη μιας πολιτικής που δεν έχει ως αντικείμενο τη τέλεση αξιόποινων πράξεων. Αντίθετα την απόφαση για την τέλεση αυτών των εγκλημάτων λαμβάνουν μεσαία στελέχη, που υπό την πίεση της υλοποίησης συγκεκριμένων στόχων, της επίτευξης συγκεκριμένων οικονομικών αποτελεσμάτων και της παράλληλης μείωσης του

¹³³ Βλ. σχετικά Παπαθεοδώρου, Θ. Π. (1998). «*Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων στο γαλλικό ποινικό δίκαιο*», σελ. 948.

κόστους, προτιμούν να παραβατήσουν προκειμένου να εφαρμόσουν τις κατευθύνσεις τις οποίες έδωσε το διοικητικό συμβούλιο.

Το πρόβλημα όμως εμφανίζεται εντονότερο αναφορικά με τις οργανωτικές αδυναμίες της ίδιας της επιχείρησης, που μαζί με τις αποφάσεις των μεσαίων στελεχών, δεν καταλαμβάνονται από τη θεωρία της ταυτίσεως και επομένως δεν επιφέρουν την ποινική ευθύνη της επιχείρησης. Χαρακτηριστική σε αυτό το σημείο αποτελεί η περίπτωση της απόφασης *P&O European Ferries (Dover) Ltd.*, που κρίθηκε από την αγγλική δικαιοσύνη. Πρόκειται για την υπόθεση του πλοίου *Herald of Free Enterprise* το οποίο ανατράπηκε λίγα λεπτά αφ' ότου είχε αναχωρήσει από το λιμάνι της *Zeebrugge* με προορισμό το *Dover*, με αποτέλεσμα το θάνατο 150 επιβατών και 38 μελών του πληρώματος. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν αργότερα, το πλοίο είχε αναχωρήσει με ανοιχτή την εσωτερική και εξωτερική καταπακτή της πλώρης. Ο αρμόδιος για την καταπακτή ναύκληρος είχε αποκοιμηθεί, ενώ ο υποπλοίαρχος, που ήταν επιφορτισμένος με την ευθύνη του ελέγχου των καταπακτών, παρέλειψε να το πράξει. Έτσι, σε δίκη για ανθρωποκτονία παραπέμφθηκε μόνο η εταιρεία, η οποία όμως τελικά απαλλάχτηκε, καθώς σύμφωνα με τη θεωρία της ταυτίσεως, κανένα από τα δύο μέλη του πληρώματος δεν ταυτίζονται με την ίδια την επιχείρηση.

Σύμφωνα όμως με έρευνα που διερευνήθηκε στη συνέχεια, υπήρξε πλήθος οργανωτικών αδυναμιών της ίδιας της εταιρείας. Ο κίνδυνος της αναχώρησης του πλοίου με ανοικτές καταπακτές είχε επισημανθεί πολύ πριν, έχοντας παρουσιαστεί κατά το παρελθόν παρόμοια κρούσματα, χωρίς όμως οι επισημάνσεις αυτές να έχουν φτάσει στους ιθύνοντες της εταιρείας ή, και αν έφθασαν, κανένα μέτρο δεν ελήφθη. Ωστόσο, οι παραλείψεις αυτές δεν μπορούσαν να καταλογισθούν σε συγκεκριμένο

πρόσωπο, καθώς η δομή της εταιρείας ήταν τόσο απρόσωπη ώστε κανένας να μην μοιάζει υπαίτιος για το ατύχημα.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις καταδεικνύουν κάποιες σημαντικές πτυχές που καλούνται να καλύψουν οι θεωρίες της επιχειρηματικής κουλτούρας και της οργανωτικής υπαιτιότητας. Συγκεκριμένα, η θεωρία της ταυτίσεως, αλλά και όλες γενικότερα οι παρακολουθηματικές λύσεις, αποτυγχάνουν να καλύψουν τις περιπτώσεις της αδυναμίας εύρεσης των υπαιτίων μέσα στην πολύπλοκη δομή της επιχείρησης και ιδίως τις περιπτώσεις της «οργανωμένης ανευθυνότητας» ή αλλιώς «διαχειριστικής αποτυχίας» («management failure»). Διαχειριστική αποτυχία υπάρχει όταν ο τρόπος κατά τον οποίο οργανώνονται οι δραστηριότητες μίας επιχείρησης, αποτυγχάνει να διασφαλίσει την υγεία και την ασφάλεια των εργαζομένων στην επιχείρηση. Πρόκειται ακριβώς για εκείνες τις περιπτώσεις, όπου έχει αναπτυχθεί μία εγκληματογενής «επιχειρηματική κουλτούρα», που προκύπτει από την αδιαφορία και τη μη τήρηση των διατάξεων που διέπουν το συγκεκριμένο κάθε φορά τομέα της οικονομικής δραστηριότητας.

Για την αντιμετώπιση αυτών των περιπτώσεων, η θεωρία πρότεινε νέες λύσεις που βασίζονται στην αποδέσμευση της ποινικής ευθύνης της επιχείρησης από συγκεκριμένη πράξη ενός φυσικού προσώπου. Έτσι στην Αγγλία, η αρμόδια νομοπαρασκευαστική επιτροπή, πρότεινε την «επιχειρησιακή ανθρωποκτονία» («corporate Manslaughter»), μία νέα ποινική διάταξη που αφορά σε περιπτώσεις όπου η συνολική οργανωμένη ανευθυνότητα ή διαχειριστική αποτυχία, δεν μπορεί να αποδοθεί σε παραλείψεις συγκεκριμένων ιθυνόντων στελεχών ή υπαλλήλων της επιχείρησης.

Εκτός όμως από την Αγγλία, και η νέα ρύθμιση του Αυστραλιανού Ποινικού Κώδικα το 1995, παρ' όλο που ακολουθεί μία διευρυμένη θεωρία της ταυτίσεως,

συμπεριέλαβε ως κριτήριο για τη διάγνωση της ποινικής ευθύνης των επιχειρήσεων και την ύπαρξη ή μη μιας επιχειρηματικής νοοτροπίας, η οποία υπαγόρευε, ενθάρρυνε, ανεχόταν ή οδηγούσε στη μη συμμόρφωση προς τις διατάξεις. Παρά τις διαφορές και διαφορετικές διατυπώσεις των υποστηρικτών της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων, η επιδίωξη είναι ουσιαστικά η ίδια. Να θεμελιώσουν αυτοτελώς την ευθύνη της επιχείρησης στην οργανωτική της δομή, αποδεσμευόμενοι από την πράξη ενός συγκεκριμένου φυσικού προσώπου.

3. Οι προτεινόμενες ποινές

Δεδομένου ότι δεν τίθεται ζήτημα στερητικής της ελευθερίας ποινής, αυτόματα η χρηματική ποινή αποκτά μία ιδιαίτερη σημασία. Ένα από τα κυριότερα επιχειρήματα των υποστηρικτών της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων, είναι ότι η επιβολή της χρηματικής ποινής, όχι κατά του φυσικού προσώπου, αλλά κατά της ίδιας της επιχείρησης, θα επιτρέψει την επιβολή υψηλότερων χρηματικών ποινών, καθώς για τον καθορισμό του ύψους της δεν θα λαμβάνεται υπόψη η οικονομική κατάσταση του καταδικασθέντος φυσικού προσώπου, αλλά της επιχείρησης. Ιδίως εάν η ποινή αυτή υπερβαίνει το όφελος της αξιόποινης πράξης, θα αποφευχθεί η πιθανότητα να συνυπολογιστεί στα πλαίσια της ανάλυσης κόστους-οφέλους της επιχείρησης, με αποτέλεσμα να μην συμφέρει πλέον.

Οι υπόλοιπες ποινές που προτείνεται να εφαρμοστούν χαρακτηρίζονται από μία τεράστια ποικιλία. Έτσι, αντίστοιχα προς τη θανατική ποινή προβλέπεται η διάλυση του νομικού προσώπου ή εναλλακτικά η προσωρινή αναστολή της λειτουργίας του. Επιπλέον, η δήμευση των οργάνων, των προϊόντων και του οφέλους

του εγκλήματος επιτελεί σημαντικό ρόλο. Προτείνονται ακόμη ο αποκλεισμός από δημόσιες ή κοινοτικές επιδοτήσεις και επιχορηγήσεις, ο αποκλεισμός από τη συμμετοχή σε δημόσιους ή κοινοτικούς διαγωνισμούς και η θέση της επιχείρησης υπό δικαστική επίβλεψη για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα (Δημάκης, 2003).

Z. Κριτική αξιολόγηση

Από τα μέχρι τώρα εκτεθέντα επιχειρήματα και σκέψεις, η πίεση για την καθιέρωση της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων καταδεικνύει την ανάγκη για την καταπολέμηση των νέων μορφών εγκληματικής συμπεριφοράς και αποτελεί ένα δικαιολογημένο αίτημα αντεγκληματικής πολιτικής που ανταποκρίνεται στα σύγχρονα δεδομένα. Τα νομικά πρόσωπα διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στην κοινωνική και στην οικονομική ζωή των σύγχρονων κρατών και η ανάγκη για έλεγχο και καταστολή εμφανίζεται εντονότερη από ποτέ. Η ανεξέλεγκτη συμπεριφορά των επιχειρήσεων εγκυμονεί τεράστιους κινδύνους, απειλεί και προσβάλλει ατομικά και συλλογικά έννομα αγαθά, με αποτέλεσμα να αναζωπυρώνονται οι πιέσεις και οι συζητήσεις για την παράκαμψη της αρχής «societas delinquere non potest» και την εισαγωγή της ποινικής ευθύνης με σκοπό, όχι μόνο την αποτροπή μελλοντικών κρουσμάτων επιχειρηματικής εγκληματικότητας, αλλά και την έκφραση της ηθικοκοινωνικής απαξίας της έννομης τάξης. Παράλληλα, στην κατάφαση της δυνατότητας των νομικών προσώπων να αποτελέσουν υποκείμενα του ποινικού δικαίου, συνηγορούν και τα επιχειρήματα της επιστήμης που επισημαίνουν τις σημαντικές δυσχέρειες του υπάρχοντος ποινικού μηχανισμού στην απόδοση ευθυνών στα πρόσωπα που δρουν για λογαριασμό και προς όφελος του, που όπως είδαμε αφορούν στην αδυναμία απόδειξης

της πλήρωσης της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης από τους δράστες των σχετικών εγκλημάτων, καθώς όλες οι προϋποθέσεις μιας τέτοιας απόδειξης κατακερματίζονται μέσα στον οργανωτικό λαβύρινθο των ευθυνών και των αποφάσεων της επιχείρησης.

Με μία τέτοια θεώρηση του ποινικού δικαίου θα ενισχυθούν οι γενικοπροληπτικοί σκοποί της ποινής. Εξάλλου, σκοπός δεν θα είναι να δημιουργηθεί ένα ακαταμάχητο τεκμήριο ώστε να τιμωρηθούν όλα τα πρόσωπα της επιχείρησης, αλλά να δημιουργηθούν εκείνες οι αντιστάσεις μέσα στο συλλογικό σώμα ώστε να αποτραπούν κοινωνικά ζημιόγONES πράξεις (Παπαγεωργίου-Γονατάς, 2002). Η γνώση των διοικητικών ή διευθυντικών στελεχών του κινδύνου να υποστούν ποινικές κυρώσεις για τις εγκληματικές δραστηριότητες της επιχείρησης, ενισχύει το αίσθημα ευθύνης και υπευθυνότητας για αυστηρή εποπτεία για τη σωστή εφαρμογή των διατάξεων. Και στο βαθμό που αντιστάθηκαν ή αντέδρασαν στην παράβαση των διατάξεων ή προειδοποίησαν για τους περιβαλλοντικούς κινδύνους που συνεπάγεται η αντίθετη προς αυτούς επιχειρηματική πολιτική, δεν θα ευθύνονται για τη λήψη της συγκεκριμένης απόφασης.

Η θέσπιση της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων δε σημαίνει ότι θα λειτουργεί ως προπέτασμα για να επικαλυφτούν ή να αποσιωπηθούν οι ευθύνες των διοικητικών ή διευθυντικών στελεχών, δεν θα αποτελεί απλά μία μετατόπιση της από τα φυσικά στα νομικά πρόσωπα. Εξάλλου έμμεσα οι κυρώσεις στο νομικό πρόσωπο και ειδικά οι πιο δραστικές, όπως είναι η διακοπή και η απαγόρευση λειτουργίας της εγκατάστασης, έχουν άμεσες συνέπειες σε όλους τους απασχολούμενους. Και εκεί ακριβώς βρίσκεται η δυσκολία του εγχειρήματος απόδοσης ποινικής ευθύνης στις επιχειρήσεις, στη μεγιστοποίηση της ποινής ανάλογα με το βαθμό προσβολής των εννόμων αγαθών, και στον καταμερισμό της κύρωσης ανάλογα με το βαθμό ευθύνης

εκείνων που συνέβαλαν στη λήψη των συγκεκριμένων αποφάσεων (Παπαγεωργίου-Γονατάς, 2002).

Από την άλλη, θα πρέπει να σημειωθεί πως η αναγνώριση ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων προσκρούει σε τεράστια δογματικά εμπόδια που αποτελούν και τον πυρήνα του ποινικού δικαίου, όπως είναι η έννοια της πράξης και η αρχή του καταλογισμού σε ενοχή. Γιατί μία τέτοια ποινική ευθύνη έρχεται σε σύγκρουση με την παραδοσιακή σύλληψη της έννοιας του εγκλήματος ως ανθρώπινης συμπεριφοράς που μπορεί να καταλογιστεί στο συγκεκριμένο δράστη. Σε μία όμως εποχή συνυφασμένη με τεχνολογικούς κινδύνους, είναι εύλογο το ερώτημα του Παπανεοφύτου όταν διερωτάται *«αν τελικά προέχει για το ποινικό σύστημα η διατήρηση της δογματικής του συνοχής και των αρχών που τη στηρίζουν παρά η καταπολέμηση του εγκλήματος»*. Το θέμα βέβαια δεν είναι η εγκατάλειψη από το ποινικό δίκαιο των αρχών του, αλλά η προσαρμογή του στα δεδομένα της σύγχρονης εγκληματικότητας, αυτής που προκαλεί η σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα, συνυφασμένη με αναρίθμητους κινδύνους ποικίλων διαστάσεων σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μέσα από την παρούσα μελέτη πάνω στην περίπτωση της αντιπαράθεσης της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού και των τοπικών κοινοτήτων σχετικά με το θέμα της εκμετάλλευσης λιγνίτη και των επιπτώσεων στο περιβάλλον και την υγεία του πληθυσμού, επιχειρήθηκε να διερευνηθεί μία καινούργια κατηγορία, αυτή του κρατικά διευκολυνόμενου επιχειρηματικού εγκλήματος, ενώ μέσα από τη χρήση του ολοκληρωμένου θεωρητικού μοντέλου επιχειρήθηκαν να γίνουν οι κατάλληλες διασυνδέσεις μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων για την έρευνα των φορέων δράσης και των θεσμικών δομών. Με την παραπάνω ανάλυση κατέστη σαφές ότι το κράτος αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες όχι μόνο στη διευκόλυνση, αλλά και στη διατήρηση και στην αναπαραγωγή του επιχειρηματικού εγκλήματος.

Γίνεται δεκτό ότι το καταστατικό πλαίσιο επίλυσης του προβλήματος βρίσκεται μόνιμα υπό διακύβευση, καθώς οι προϋποθέσεις αντιμετώπισης του, με δεδομένο τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, είναι αποτέλεσμα της κατανομής ισχύος ανάμεσα σε τάξεις και μερίδες τάξεων. Συνεπώς, στη σημερινή συγκυρία επικράτησης του φιλελεύθερου μοντέλου κοινωνικοοικονομικής συγκρότησης, η διατήρηση επιχειρηματικών εγκλημάτων κατά θεμελιωδών ατομικών και κοινωνικών αγαθών, σημαίνει εξυπηρέτηση των κεφαλαιοκρατικών συμφερόντων και όχι της πλειονότητας της κοινωνίας.

Ο σημαντικότερος παράγοντας που μπορεί να συντελέσει στην περιστολή των κινδύνων από την ανέλεγκτη επιχειρηματική δραστηριότητα, είναι η κοινωνική αντίδραση κατά της κυριαρχίας του οικονομισμού καθώς και η διαρκής πίεση για την υλοποίηση των νόμων και τη χάραξη και την εφαρμογή από το κράτος πολιτικής, ικανής να διαμορφώσει τους αναγκαίους όρους ασφαλών συνθηκών διαβίωσης. Η

συνεχής διεκδίκηση από τις κοινωνικές τάξεις, στρώματα ή κατηγορίες που πλήττονται καλύτερης ενημέρωσης σε διοικητικά και νομικά θέματα, ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες ελέγχου, μπορεί να συνδυαστεί με την επιδίωξη της καλύτερης οργάνωσης και επαγγελματικής εκπαίδευσης των κρατικών στελεχών με σκοπό την εφαρμογή του νόμου. Βέβαια, αυτά τα μέτρα που αφορούν στην οργάνωση, εκπαίδευση και ενημέρωση των κρατικών στελεχών, λαμβάνονται με πρωτοβουλία και του ίδιου του κράτους σε περιπτώσεις που η αποφυγή τους μπορεί να οδηγήσει στη διατάραξη της κρατούσας οικονομικοπολιτικής δομής.

Άλλο ένα μέσο άσκησης πίεσης μπορεί να αποτελέσει η διεκδίκηση έκδοσης εκείνων των πράξεων που είναι απαραίτητες προκειμένου να εφαρμοστεί ο νόμος, αλλά και η διεκδίκηση υλοποίησης διεθνών συμβάσεων που έχουν μεν υπογραφεί, αλλά δεν έχει ληφθεί κανένα μέτρο ώστε να εφαρμοστούν. Παράλληλα, μεγάλη σημασία έχει και η διεκδίκηση θέσπισης κυρώσεων για την περίπτωση μη εφαρμογής του νόμου, η απαίτηση να γίνουν πιο αυστηρές, η δημόσια καταδίκη όσων δεν τηρούν το νόμο και η παράλληλη υλική και ηθική αποκατάσταση όσων υπέστησαν βλάβη από την παραβίαση του.

Χωρίς την κοινωνική αντίδραση και πίεση για την αξιοποίηση, από την πλευρά του κράτους, των μέσων παρέμβασης που διαθέτει στο μηχανισμό της οικονομίας, το κράτος δεν είναι διατεθειμένο να αναλάβει νομοθετικές πρωτοβουλίες που ενέχουν πολιτικό κόστος και το φέρνουν αντιμέτωπο με τις οικονομικά κυρίαρχες τάξεις. Η παρουσίαση της ισχύουσας ποινικής νομοθεσίας καταδεικνύει την απροθυμία του να χρησιμοποιήσει το ποινικό δίκαιο για την καταστολή των κινδύνων από την ανεξέλεγκτη επιχειρηματική δραστηριότητα, ενώ παράλληλα καταδεικνύει ότι η προστασία του πολίτη και του περιβάλλοντος δεν υπάγεται στους άμεσους στρατηγικούς του στόχους. Αντιθέτως στόχος αποτελεί η διατήρηση των κοινωνικών

ισορροπιών και η διατήρηση και αναπαραγωγή της κρατούσας πολιτικοοικονομικής δομής μέσω των πιο «ευέλικτων», και εύκολα τροποποιούμενων κανόνων του διοικητικού δικαίου.

Η χρησιμοποίηση των κανόνων διοικητικού δικαίου στο πεδίο της ασφάλειας από τους κινδύνους που προκαλεί η δραστηριότητα των επιχειρήσεων, δικαιολογείται λόγω της ικανότητας προσαρμογής που διαθέτουν στις απαιτήσεις των ταχύρυθμων και πολύμορφων κοινωνικών εξελίξεων, σε αντίθεση με τη δραστηριοποίηση του ποινικού δικαίου στους βασικούς τομείς ανάπτυξης των κινδύνων, που σύμφωνα με ένα σημαντικό μέρος της ποινικής θεωρίας θα προκαλούσε ρήγματα στα δογματικά θεμέλια και στη φιλελεύθερη δομή του ποινικού συστήματος.

Αυτό όμως δεν αρκεί στο μέτρο που οι προβλεπόμενες στερητικές της ελευθερίας ποινές μετατρέπονται σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις, σε χρηματική ποινή ή πρόστιμο, ανεξάρτητα από το μέγεθος των κινδύνων που έχουν προκληθεί στο περιβάλλον, στη διατροφή ή στις ζωές των εργαζομένων. Όταν το κίνητρο των επιχειρήσεων είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους με το μικρότερο δυνατό κόστος και όταν το οικονομικό όφελος από τη μη τήρηση των προστατευτικών κανόνων είναι μεγαλύτερο από τη χρηματική ποινή, τότε η αποτρεπτική της ικανότητα εκμηδενίζεται.

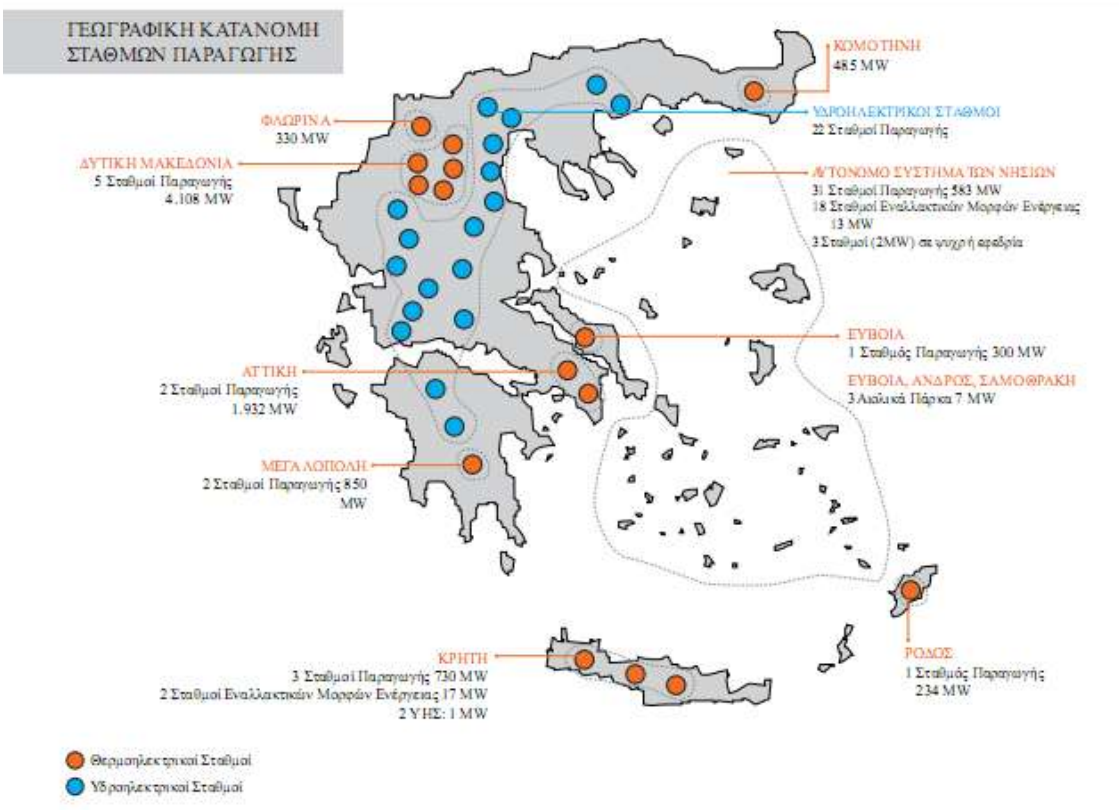
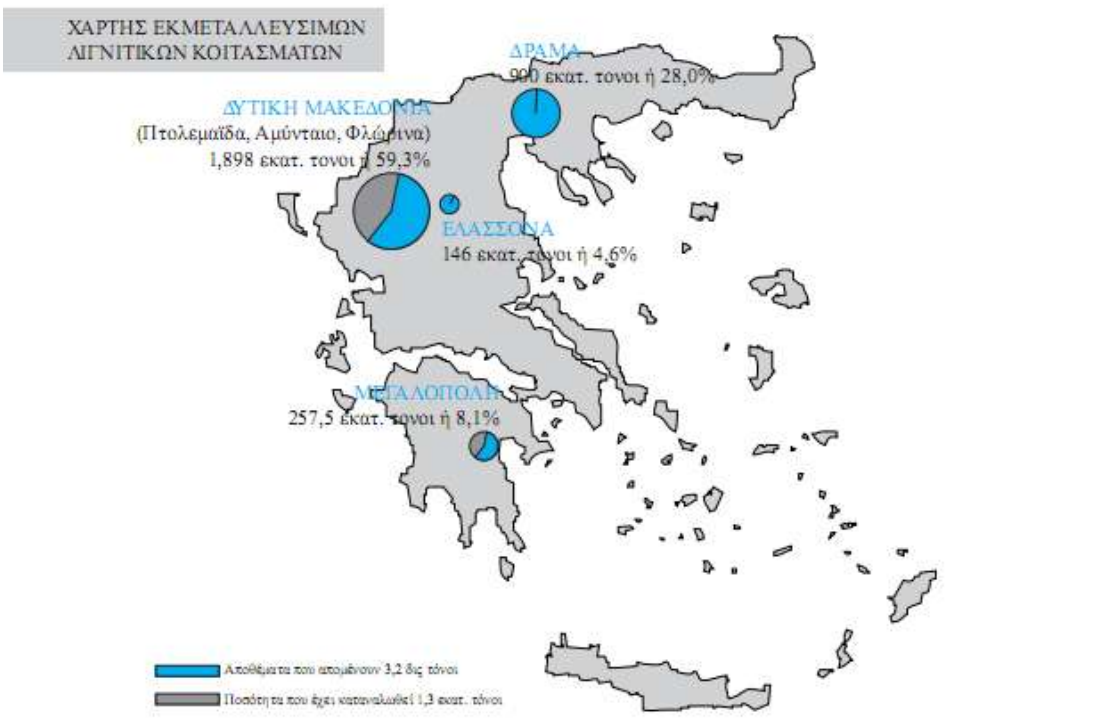
Αυτή η εμμονή στην υποτονική και ευκαιριακή χρησιμοποίηση και εν τέλει στην περιθωριοποίηση του ποινικού δικαίου, αποκαλύπτει τη νομοθετική βούληση παρεμπόδισης του στο μηχανισμό της οικονομίας προς όφελος των συμφερόντων της οικονομικής εξουσίας. Στο όνομα της διαφύλαξης της παραδοσιακής δομής του ποινικού συστήματος αποδυναμώνεται ο ποινικός έλεγχος των βλαπτικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, ενώ γίνεται πιο εμφανής η προτεραιότητα που δίνεται στην προώθηση των αναπτυξιακών στόχων που καθορίζουν την οικονομία,

έναντι της καταστολής των σύγχρονων εκφάνσεων της εγκληματικής συμπεριφοράς και παράλληλα της προστασίας των ατομικών και κοινωνικών αγαθών. Παράλληλα προωθείται η ποινική ασυλία των επιχειρήσεων και της ανεξέλεγκτης αξιοποίησης των παραγωγικών δραστηριοτήτων και των εφαρμογών της τεχνογνωσίας.

Οι ενστάσεις στο πεδίο του ποινικού δικαίου (ατομικός καταλογισμός, αιτιώδης συνάφεια κ.λ.π.) δεν μπορούν να συνεχίσουν να αποτελούν αδιαπραγμάτευτες αξίες, στο βαθμό που καταλήγουν να προσφέρουν ποινική ασυλία στις επιχειρήσεις, μετατρέποντας έτσι το ποινικό δίκαιο σε ουδέτερο θεατή των άκρως απειλητικών παρενεργειών της ανάπτυξης, και μίας κοινωνίας, τα μέλη της οποίας γίνονται καθημερινά θύματα «απρόσωπων» επιχειρήσεων, «άγνωστων» δραστών και «συγκλινουσών» συμπεριφορών. Ένα βελτιωμένο ποινικό δίκαιο, προσαρμοσμένο στις σημερινές απαιτήσεις ασφάλειας αποτελεί καθήκον στο πλαίσιο μεγιστοποίησης της προληπτικής και κατασταλτικής ισχύς ολόκληρου του νομοθετικού οικοδομήματος. Θα πρέπει άμεσα να διερευνηθούν οι δυνατότητες καταλογισμού της ποινικής ευθύνης, είτε στα φυσικά πρόσωπα που λειτουργούν προς όφελος της επιχείρησης, είτε στις επιχειρήσεις αυτές καθαυτές, είτε και στους δύο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 ΧΑΡΤΕΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2
Κατανομή δικαιωμάτων ανά εγκατάσταση για την περίοδο 2005-2007

Α/Α	ΚΩΔ.	ΕΠΩΝΥΜΙΑ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2005-2007 (t CO ₂)	ΕΤΗΣΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2005-2007 (t CO ₂ /y)
1	1-1	ΛΚΔΜ (ΤΒΣ/ΑΗΣ-Ε.ΛΠ) (ΑΗΣ ΛΙΠΤΟΛ)	1,116,103	372,034
2	1-2	ΑΗΣ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑΣ	14,077,917	4,692,639
3	1-3	ΑΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ	29,492,500	9,830,833
4	1-4	ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	38,843,080	12,947,693
5	1-5	ΑΗΣ ΑΜΥΝΤΑΙΟΥ	15,679,916	5,226,639
6	1-6	ΑΗΣ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΗΣ (Μονάδες I, II και III)	13,390,399	4,463,466
7	1-7	ΑΗΣ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΗΣ (Μονάδα 4)	7,814,639	2,604,880
8	1-8	ΑΗΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ	7,931,230	2,643,743
9	1-9	ΑΗΣ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	2,002,768	667,589
10	1-10	ΑΗΣ ΛΑΥΡΙΟΥ	9,407,296	3,135,765
11	1-11	ΑΗΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	2,847,483	949,161
12	1-12	ΑΗΣ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ	3,311,972	1,103,991
13	1-13	ΑΗΣ ΛΙΝΟΠΕΡΑΜΑΤΩΝ	2,750,353	916,784
14	1-14	ΑΗΣ ΧΑΝΙΩΝ	2,296,614	765,538
15	1-15	ΑΗΣ ΣΟΡΩΝΗΣ ΡΟΔΟΥ	1,359,864	453,288
16	1-16	ΑΣΠ ΛΕΣΒΟΥ	472,799	157,600
17	1-17	ΑΣΠ ΣΥΡΟΥ	195,142	65,047
18	1-18	ΑΣΠ ΚΩ	376,379	125,460
19	1-19	ΑΣΠ ΧΙΟΥ	290,320	96,773
20	1-20	ΑΣΠ ΣΑΜΟΥ	214,958	71,653
21	1-21	ΑΣΠ ΠΑΡΟΥ	279,607	93,202
22	1-22	ΑΣΠ ΜΥΚΟΝΟΥ	151,153	50,384
23	1-23	ΑΣΠ ΘΗΡΑΣ	170,778	56,926
24	1-24	ΑΣΠ ΛΗΜΝΟΥ	103,541	34,514
25	1-25	ΑΣΠ ΜΗΛΟΥ	71,658	23,886
26	1-26	ΑΣΠ ΚΑΡΠΑΘΟΥ	55,423	18,474
27	1-27	ΑΣΠ ΚΑΛΥΜΝΟΥ	97,135	32,378
28	1-28	ΤΣΠ ΙΚΑΡΙΑΣ	47,413	15,804
29	1-29	ΑΗΣ ΑΘΕΡΙΝΟΛΑΚΟΥ	1,038,388	346,129
30	1-30	ΗΡΩΝ ΘΕΡΜΟΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΑΕ	307,594	102,531
ΣΥΝΟΛΟ 1 (ΗΛΕΚΤΡΟΠΑΡΑΓΩΓΗ > 20 MW)			156,194,424	52,064,808
31	2-1	ΑΛΟΥΜΙΝΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΒΕΕ	1,530,134	510,045
32	2-2	ΕΛΒΑΛ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΑΛΟΥΜΙΝΙΟΥ ΑΕ	212,189	70,730
33	2-3	ΗΛΙΟΦΙΝ ΑΒΕΕ	26,820	8,940
34	2-4	ΜΑΞΙΜ ΠΕΡΤΣΙΝΙΔΗΣ Α.Ε.	62,539	20,846
35	2-5	ΦΙΕΡΑΤΕΞ ΑΦΟΙ ΑΝΕΖΟΥΛΑΚΗ Α.Ε.	43,977	14,659
36	2-6	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΖΑΧΑΡΗΣ (ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ)	189,519	63,173
37	2-7	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΖΑΧΑΡΗΣ (Πλατύ ΗΜΑΘΙΑΣ)	198,203	66,068
38	2-8	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΖΑΧΑΡΗΣ (ΛΑΡΙΣΑ)	201,673	67,224
39	2-9	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΖΑΧΑΡΗΣ (ΣΕΡΡΕΣ)	120,399	40,133
40	2-10	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΖΑΧΑΡΗΣ (ΞΑΝΘΗ)	121,380	40,460

41	2-11	ΜΕΒΓΑΛ Α.Ε.	28,968	9,656
42	2-12	ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ, Πανεπιστημιούπολη Ιλισίων	9,365	3,122
43	2-13	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ	7,589	2,530
44	2-14	ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ (ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΕΛΑΣΤΡΩΝ)	70,398	23,466
45	2-15	ΚΑΒΑΛΑ ΟΙΛ	321,553	107,184
46	2-16	ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΛΕΥΚΟΛΙΘΟΙ Α.Ε.	347,817	115,939
ΣΥΝΟΛΟ 2 (ΛΟΙΠΕΣ ΚΑΥΣΕΙΣ > 20 MW)			3,492,521	1,164,174
47	3-1	ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ ΑΕ (ΑΤΤΙΚΗ)	4,738,308	1,579,436
48	3-2	ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ ΑΕ (ΘΕΣ/ΚΗ)	1,110,474	370,158
49	3-3	ΜΟΤΟΡ ΟΙΛ (ΕΛΛΑΣ) ΔΙΥΛΙΣΤΗΡΙΑ ΚΟΡΙΝΘΟΥ ΑΕ	3,619,828	1,206,609
50	3-4	ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ ΑΕ (ΕΛΕΥΣΙΝΑ) πρώην ΠΕΤΡΟΛΑ ΕΛΛΑΣ	827,397	275,799
ΣΥΝΟΛΟ 3 (ΔΙΥΛΙΣΤΗΡΙΑ)			10,296,006	3,432,002
51	4-1	ΛΑΡΚΟ ΓΕΝΙΚΗ ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ & ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΚΗ	2,421,876	807,292
ΣΥΝΟΛΟ 4 (ΦΡΥΞΗ ΜΕΤΑΛΛΩΝ)			2,421,876	807,292
52	5-1	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΑ	254,638	84,879
53	5-2	ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΚΗ	637,950	212,650
54	5-3	ΣΙΔΕΝΟΡ	465,558	155,186
55	5-4	ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	418,006	139,335
56	5-5	SOVEL Α.Ε.	616,480	205,493
ΣΥΝΟΛΟ 5 (ΣΙΔΗΡΟΣ & ΧΑΛΥΒΑΣ)			2,392,634	797,545
57	6-1	ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΒΟΛΟΥ "ΟΛΥΜΠΟΣ"	8,536,335	2,845,445
58	6-2	ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ ΙΙ	4,220,565	1,406,855
59	6-5	ΑΕ ΤΣΙΜΕΝΤΩΝ ΤΙΤΑΝ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΔΡΕΠΑΝΟΥ ΑΧΑΪΑΣ	3,232,754	1,077,585
60	6-6	ΑΕ ΤΣΙΜΕΝΤΩΝ ΤΙΤΑΝ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ	418,885	139,628
61	6-7	ΑΕ ΤΣΙΜΕΝΤΩΝ "ΤΙΤΑΝ" ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΚΑΜΑΡΙΟΥ ΒΟΙΩΤΙΑΣ	5,929,033	1,976,344
62	6-4	ΑΕ ΤΣΙΜΕΝΤΩΝ ΤΙΤΑΝ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	3,750,331	1,250,110
63	6-3	ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ ΙΙΙ (πρώην ΤΣΙΜΕΝΤΑ ΧΑΛΚΙΔΑΣ Α.Ε.)	5,494,200	1,831,400
64	6-8	ΧΑΛΥΨ ΔΟΜΙΚΑ ΥΛΙΚΑ Α.Ε. (Ασπρόπυργος-Ν.Αττικής)	1,632,777	544,259
ΣΥΝΟΛΟ 6 (ΤΣΙΜΕΝΤΑ)			33,214,881	11,071,627
65	7-1	ΑΣΒΕΣΤΟΛΑΤΟΜΙΚΗ-ΔΟΥΚΕΡΗΣ ΑΠ.	89,307	29,769
66	7-2	ΑΣΒΕΣΤΟΠΟΙΙΑ ΑΦΟΙ ΠΑΡΑΣΧΟΥ ΑΒΕΕ	59,983	19,994
67	7-3	ΑΣΒΕΣΤΟΠΟΙΙΑ Η ΕΝΩΣΙΣ-ΔΟΥΚΕΡΗΣ ΧΡ.	153,225	51,075
68	7-4	ΑΣΒΕΣΤΟΠΟΙΙΑ ΚΡΗΤΗΣ Α.Ε.	68,003	22,668
69	7-5	ΚΥΚΝΟΣ Α.Ε.	119,984	39,995
70	7-6	ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΑΣΒΕΣΤΟΠΟΙΙΑ ΤΙΤΑΝ ΑΒΕΕ	153,013	51,004
71	7-7	ΡΑΙΚΟΣ	372,353	124,118
72	7-8	ΣΤΑΝΤΑΡ-ΠΑΣΤΟΥΡΜΑΤΖΗΣ	65,024	21,675
73	7-9	ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ Α. & Α. Α.Ε.	276,141	92,047
74	7-10	ΑΙΜΟΣ	34,639	11,546
75	7-11	CaO ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΑΣΒΕΣΤΟΠΟΙΙΑ ΑΕ	185,926	61,975
76	7-12	ΑΣΒΕΣΤΟΠΟΙΙΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ	96,455	32,152
77	7-13	ΔΕΒΕΤΖΟΓΛΟΥ ΑΘ. & ΣΙΑ	258,534	86,178
78	7-14	ΜΠΟΥΓΑ ΑΦΟΙ ΗΛΙΑ & ΣΙΑ Ο.Ε.	54,484	18,161
79	7-15	ΤΣΑΡΟΥΧΑΣ	48,523	16,174

80	7-16	ΟΛΥΜΠΟΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΑΣΒΕΣΤΟΠΟΙΙΑ – Ν. ΣΙΑΜΗ & ΣΙΑ Ο.Ε.	88,393	29,464
ΣΥΝΟΛΟ 7 (ΑΣΒΕΣΤΗΣ)			2,123,986	707,995
81	8-1	ΑΦΟΙ ΒΑΛΛΑΒΑΝΗ Α.Ε.	54,271	18,090
82	8-2	ΓΙΟΥΛΑ ΑΕ	196,593	65,531
83	8-3	ΚΡΟΝΟΣ Α.Ε.	65,459	21,820
ΣΥΝΟΛΟ 8 (ΓΥΑΛΙ)			316,323	105,441
84	9-1	ΑΚΕΚ Α.Ε.	69,831	23,277
85	9-2	ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΡΑ ΑΦΟΙ Α.Ε.	59,454	19,818
86	9-3	ΒΑΒΟΥΛΙΩΤΗΣ-ΓΟΥΝΑΡΗΣ-ΜΗΤΑΚΗΣ/ΧΑΛΚΙΣ ΑΒΕΕ	105,188	35,063
87	9-4	ΒΑΒΟΥΛΙΩΤΗΣ-ΓΟΥΝΑΡΗΣ-ΜΗΤΑΚΗΣ/ΧΑΛΚΙΣ ΑΒΕΕ	167,280	55,760
88	9-5	Β.Ε.Α.Κ. ΑΕ	82,427	27,476
89	9-6	ΒΙΤΡΟΥΒΙΤ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΕΙΔΩΝ ΥΓΙΕΙΝΗΣ Α.Ε.	48,740	16,247
90	9-7	ΓΑΛΛΗΣ ΔΗΜ. & ΣΙΑ ΟΕ "ΤΙΤΑΝ"	19,050	6,350
91	9-8	ΚΕΡΑΜΟΠΟΙΙΑ Γ. ΚΑΤΣΙΚΗΣ Α.Ε	44,230	14,743
92	9-9	ΚΕΡΑΜΕΙΑ ΑΛΛΑΤΙΝΗ	19,231	6,410
93	9-10	ΚΕΡΑΜΟΠΟΙΙΑ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ Α.Ε.	89,681	29,894
94	9-11	ΚΕΡΑΜΟΥΡΓΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΑΒΕΕ	37,624	12,541
95	9-12	ΑΝΤΩΝΙΟΣ Δ. ΜΑΜΑΚΟΣ Α.& ΣΙΑ ΟΕ	434	145
96	9-13	ΚΕΡΑΜΟΤΕΧΝΙΚΗ ΑΡΓΟΥΣ	10,572	3,524
97	9-14	"ΚΕΡΑΜΟΥΡΓΙΚΗ ΑΓΡΙΝΙΟΥ" ΠΛΙΝΘΟΚΕΡΑΜΟΠΟΙΙΑ ΚΛ. Γ. ΚΑΤΣΙΚΗ & ΣΙΑ Α.Ε	43,376	14,459
98	9-15	ΚΟΚΚΙΝΟΓΕΝΗΣ Ι.Δ. Α.Ε.	83,112	27,704
99	9-16	ΚΕΡΑΜΟΠΟΙΙΑ Β. ΜΑΛΙΟΥΡΗ ΑΒΕΕ	93,332	31,111
100	9-17	ΜΑΤΖΙΑΡΗΣ Α.Ε.	11,777	3,926
101	9-18	ΜΑΥΡΙΔΗΣ Α.Ε.	83,772	27,924
102	9-19	ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΟΤΟΥΒΛΟΠΟΙΙΑ ΑΒΕΕ	50,796	16,932
103	9-20	ΠΛΙΝΘΟΚΕΡΑΜ Ε.Π.Ε.	28,855	9,618
104	9-21	ΠΛΙΝΘΟΚΕΡΑΜΟΠΟΙΙΑ ΑΦΟΙ ΧΡ.ΖΑΡΚΑΔΟΥΛΑ Α.Ε.	21,318	7,106
105	9-22	ΡΕΘΥΜΝΙΩΤΙΚΗ ΤΟΥΒΛΟΠΟΙΙΑ Α.Ε.	50,889	16,963
106	9-23	ΡΟΙΔΗ Γ. & Δ. ΑΦΟΙ Ο.Ε.	20,793	6,931
107	9-24	ΣΑΠΟΥΝΑ Θ. ΑΦΟΙ & ΣΙΑ ΑΒΕ Α.Ε.	139,183	46,394
108	9-25	ΣΟΛΩΜΟΥ Θ. ΑΦΟΙ	45,106	15,035
109	9-26	ΤΕΧΝΟΚΕΡΑΜΙΚΗ ΑΒΕΕ	29,532	9,844
110	9-27	ΦΙΛΚΕΡΑΜ - JOHNSON Α.Ε.	110,190	36,730
111	9-28	ΚΟΘΑΛΗΣ Α.Ε.	210,101	70,034
112	9-29	ΑΦΟΙ ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΠΟΥΛΟΙ ΚΕΡΑΜΟΥΡΓΙΚΗ Α.Β.Ε.Ε.	31,800	10,600
113	9-30	ΑΦΟΙ ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ ΟΕ	9,190	3,063
114	9-31	ΚΕΡΑΜΙΔΙΑ ΑΡΓΟΥΣ	13,885	4,628
115	9-32	ΚΕΡΑΜΟΥΡΓΙΚΗ ΡΑΦΗΝΑΣ Α.Ε.	87,072	29,024

116	9-33	ΚΕΡΑΜΟΠΟΙΑ ΣΠΑΡΤΗΣ	20,892	6,964
117	9-34	ΑΦΟΙ Γ. ΜΗΤΣΙΑΔΗ - Α. ΠΑΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ Ο.Ε.	10,244	3,415
118	9-35	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ & ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΗΤΣΙΑΔΗΣ & ΥΙΟΙ Ο.Ε.	12,752	4,251
119	9-36	"Ο ΤΙΤΑΝ"- ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΘ. ΜΟΥΓΙΟΣ Ε.Ε.Ε.	23,542	7,847
120	9-37	ΣΑΚΕΛΑΡΑΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α.Ε.	38,229	12,743
121	9-38	ΤΣΑΣΕΡΛΗΣ Α.Β.Ε.Ε	5,511	1,837
122	9-39	ΚΕΡΑΜΟΠΟΙΑ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗ Α.Ε.	51,690	17,230

123	9-40	TERRA Α.Ε.	177,330	59,110
124	9-41	ΥΙΟΙ ΝΙΚΟΥ ΑΕΒΕ	58,173	19,391
125	9-42	ΠΡΙΝΤΖΗ ΑΦΟΙ Α.Ε.	15,060	5,020
126	9-43	Γ. ΚΑΤΣΑΝΗΣ Α.Ε.	25,228	8,409
ΣΥΝΟΛΟ 9 (ΚΕΡΑΜΙΚΑ)			2,356,470	785,490
127	10-1	GEORGIA PACIFIC ΕΛΛΑΣ ΑΕΒΕ (πρώην FORT JAMES)	32,118	10,706
128	10-2	ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΧΑΡΤΟΠΟΙΑ (ΑΤΤΙΚΗ)	74,898	24,966
129	10-3	ΒΕΚΑ ΧΑΡΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ Α.Ε.	10,407	3,469
130	10-4	ΒΙΟΧΑΡΤΙΚΗ ΧΑΡΤΟΠΟΙΑ ΑΕΒΕ	39,343	13,114
131	10-5	ΒΙΣ – ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΩΝ Α.Ε.	37,526	12,509
132	10-6	ΜΕΛ-ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΑΡΤΙΟΥ Α.Ε.	103,981	34,660
133	10-7	ΠΑΚΟ - ΑΝ.ΒΛ.ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Α.Ε. (ΦΘΙΩΤΙΔΑ)	59,956	19,985
134	10-8	ΠΑΤΡΑΪΚΗ ΧΑΡΤΟΠΟΙΑ Α.Ε.	15,436	5,145
135	10-9	ΤΕΧΝΟΧΑΡΤ -ΑΡΚΑΔΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΑΡΤΙΟΥ Α.Ε.Β.Ε.	17,387	5,796
136	10-10	ΧΑΡΤΟΠΟΙΑ ΘΡΑΚΗΣ Α.Ε.	69,428	23,143
137	10-11	ΧΑΡΤΟΠΟΙΑ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ ΑΕΒΕ	51,247	17,082
138	10-12	ΧΑΡΤΟΠΟΙΑ ΠΑΤΡΩΝ – ΚΟΡΩΝΙΩΤΗΣ Α.Ε.	8,467	2,822
139	10-13	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΑΡΤΟΠΟΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ SONOCO Α.Ε.	14,422	4,807
140	10-14	ΧΑΡΤΟΠΟΙΑ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ Α.Ε. (Φθιώτιδα)	51,337	17,112
141	10-15	ΠΑΚΟ - ΑΝ.ΒΛ.ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Α.Ε. (ΚΟΡΙΝΘΙΑ)	10,481	3,494
ΣΥΝΟΛΟ 10 (ΧΑΡΤΙ)			596,435	198,812
ΣΥΝΟΛΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ			213,405,556	71,135,185

Πηγή: ΦΕΚ-1216/Β/1-9-2006 «Έγκριση Εθνικού Σχεδίου Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΕΣΚΔΕ) αερίων θερμοκηπίου περιόδου 2005–2007».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3
ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

	ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ
A.	ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΔΕΙΟΔΟΤΗΣΗ	
1.	Οδηγία 97/11/ΕΚ, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων έργων και δραστηριοτήτων στο περιβάλλον Τροποποιεί: 85/337/ΕΟΚ	Έναρξη ισχύος: 03/04/1997 14/03/1999 θέσπιση - 04/04/2002 εφαρμογή ΚΥΑ 69269/5387/90 (ΦΕΚ 678/Β/25.10.90) ΚΥΑ ΗΠ 15393//2332/02 (ΦΕΚ 1022/Β/02) ΚΥΑ Η.Π. 11014/703/ Φ104/03 (ΦΕΚ 332/Β/ 03) ΚΥΑ ΗΠ 37111/2021/03 (ΦΕΚ 1391 Β/29.9.03) Ν. 3010/02, (ΦΕΚ 91/Α/25.4.02)
2.	Οδηγία 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2001, σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων	
3.	Οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου Τροποποιεί: 85/337/ΕΟΚ 96/61/ΕΚ 96/60/ΕΚ	Έναρξη ισχύος: 25/06/2003 Προθεσμία Εναρμόνισης: 25/06/2005 ΚΥΑ ΗΠ. 3711/2021/2003 (ΦΕΚ 1391/Β/29.9.03)
4.	Οδηγία 96/61/ΕΚ για την Ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχο της ρύπανσης-IPPC Τροποποιήθηκε από: 03/35/ΕΚ 03/87/ΕΚ 396 L 0061 R Διορθωτικό <i>Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 302 της 26/11/1996 σ. 0028</i>	Έναρξη ισχύος: 30/10/1996 Προθεσμία Εναρμόνισης: 30/10/1999 Ν. 3010/02, (91/Α/25.4.02) ΚΥΑ ΗΠ 15393//2332/02

		(ΦΕΚ 1022/Β/02) ΚΥΑ Η.Π. 11014/703/ Φ104/03 (ΦΕΚ 332/Β/ 03) ΚΥΑ ΗΠ. 3711/2021/2003 (ΦΕΚ 1391/Β/29.9.03)
5.	Οδηγία 85/337/ΕΟΚ για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον Τροποποιήθηκε από: 97/11/ΕΚ 03/35/ΕΚ	Ν. 743/77 (ΦΕΚ 319/Α/17.10.77) Ν. 855/78 (ΦΕΚ 235/Α/27.12.78) Ν. 998/79 (ΦΕΚ 289/Α/29.12.79) ΥΑ 181051/536/80 (ΦΕΚ 364/Β/11.4.80) ΥΑ 183037/5115/80 (ΦΕΚ 820/Β/28.8.80) Π.Δ. 1180/81 (ΦΕΚ 293/Α/6.10.81) ΥΑ Π-5 ¹ /Φ/17402/84 (ΦΕΚ 931/Β/31.12.84) ΚΥΑ 69269/5387/90 (ΦΕΚ 678/Β/25.10.90) ΥΑ 75308/5512/90 (ΦΕΚ 691/Β/2.10.90) ΥΑ 15928/Φ.7./537/91 (ΦΕΚ 572/Β/25.7.91) ΚΥΑ Η.Π. 15393//2332/02 (ΦΕΚ 1022/Β/02) ΚΥΑ ΗΠ. 3711/2021/2003 (ΦΕΚ 1391/Β/29.9.03)
Β.	ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΙΚΗ ΡΥΠΑΝΣΗ	
6.	Οδηγία του Συμβουλίου 84/360/ΕΚ, για την καταπολέμηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης από βιομηχανικές εγκαταστάσεις.	Ν. 1650/86, (160/Α/16.10.86) ΚΥΑ 69269/5387/90 (ΦΕΚ 678/Β/25.10.90) ΚΥΑ 75308/5512/90 (ΦΕΚ 691/Β/2.10.90)
7.	Οδηγία 1999/13/ΕΚ του Συμβουλίου της 11ης Μαρτίου 1999 για τον περιορισμό των εκπομπών πτητικών οργανικών ενώσεων που οφείλονται στη	Έναρξη ισχύος: 29/03/1999 Προθεσμία Εναρμόνισης:

	χρήση οργανικών διαλυτών σε ορισμένες δραστηριότητες και εγκαταστάσεις Τροποποιήθηκε από: 399 L 0013 R Διορθωτικό Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 188 της 21/07/1999 σ. 0054 – 0054	30/04/2001 ΚΥΑ 11641/1942/02 (ΦΕΚ 832/Β/2.7.02) ΚΥΑ 11642/1943/02 (ΦΕΚ 831/Β/8.7.02) ΚΥΑ 41/02 (ΦΕΚ 755/Β/19.6.02)
8.	Οδηγία 2004/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Απριλίου 2004, για τον περιορισμό των εκπομπών πτητικών οργανικών ενώσεων που οφείλονται στη χρήση οργανικών διαλυτών σε χρώματα διακόσμησης και βερνίκια και σε προϊόντα φανοποιείας αυτοκινήτων και για την τροποποίηση της οδηγίας 1999/13/ΕΚ Τροποποιεί: 99/13/ΕΚ	Έναρξη ισχύος: 30/04/2004 Προθεσμία Εναρμόνισης: 30/10/2005 ΚΥΑ 437/2005/06 (ΦΕΚ 1641/Β/8.11.06)
9.	Οδηγία 94/63/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τον έλεγχο των εκπομπών πτητικών οργανικών ουσιών (VOC) που προέρχονται από την αποθήκευση βενζίνης και τη διάθεσή της από τις τερματικές εγκαταστάσεις στους σταθμούς διανομής καυσίμων	Έναρξη ισχύος: 20/01/1995 Προθεσμία Εναρμόνισης: 31/12/1995 ΚΥΑ 10245/713/97 (ΦΕΚ 311 Β/16.4.97)
10.	Οδηγία 2001/80/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, για τον περιορισμό εκπομπής στην ατμόσφαιρα ορισμένων ρύπων από Μεγάλες Εγκαταστάσεις Καύσης (τροποποίηση της Οδηγίας 88/609/ΕΚ). Καταργεί: 88/609/ΕΟΚ από 27/11/02 Τροποποιήθηκε από: 301 L 0080 R Διορθωτικό Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 319 της 23/11/2002 σ. 0030 – 0030	Έναρξη ισχύος: 27/11/2001 Προθεσμία Εναρμόνισης: 26/11/2002 (ΦΕΚ 992 Β/14.7.05)
11.	Οδηγία 94/66/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, για τον περιορισμό εκπομπής στην ατμόσφαιρα ορισμένων ρύπων από Μεγάλες Εγκαταστάσεις Καύσης	Έναρξη ισχύος: 24/12/1994 Προθεσμία Εναρμόνισης: 24/06/1995 ΚΥΑ 76802/2370/96 (ΦΕΚ 596/Β/19.7.96)
12.	Οδηγία 88/609/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, για τον περιορισμό εκπομπής στην ατμόσφαιρα ορισμένων ρύπων από Μεγάλες Εγκαταστάσεις Καύσης Τροποποιήθηκε από: 90/656/ΕΟΚ 94/66/ΕΚ Καταργήθηκε από: 01/80/ΕΚ	Έναρξη ισχύος: 08/12/1988 Προθεσμία Εναρμόνισης: 30/06/1990 ΚΥΑ 58751/2370/93 (ΦΕΚ 264 /Β/15.4.93)
13.	Οδηγία 2001/81/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, σχετικά με εθνικά ανώτατα όρια εκπομπών για ορισμένους ατμοσφαιρικούς ρύπους	Έναρξη ισχύος: 27/11/2001 Προθεσμία Εναρμόνισης: 26/11/2002

14.	Οδηγία 96/62/ΕΚ του Συμβουλίου για την εκτίμηση και τη διαχείριση της ποιότητας του αέρα του περιβάλλοντος	Έναρξη ισχύος: 21/11/1996 Προθεσμία Εναρμόνισης: 21/05/1998 Αποφ. οικ. 3277/209/00, (180/Β/17.2.00) ΠΥΣ 34/02 (ΦΕΚ 125/Α/30.5.02)
15.	Οδηγία 1999/30/ΕΚ του Συμβουλίου σχετικά με τις οριακές τιμές διοξειδίου του θείου, διοξειδίου του αζώτου και οξειδίων του αζώτου, σωματιδίων και μολύβδου, στον αέρα του περιβάλλοντος. Τροποποιεί: 80/779/ΕΟΚ 82/884/ΕΟΚ 85/203/ΕΟΚ	Έναρξη ισχύος: 19/07/1999 Προθεσμία Εναρμόνισης: 19/07/2001 ΠΥΣ 34/02 (ΦΕΚ 125/Α/30.5.02)
16.	Οδηγία του Συμβουλίου 85/203/ΕΚ, για την οριακή τιμή του διοξειδίου του αζώτου που περιέχεται στην ατμόσφαιρα. Τροποποιήθηκε από: 85/580/ΕΟΚ 90/656/ΕΟΚ 91/692/ΕΟΚ 99/30/ΕΚ	Έναρξη ισχύος: 26/03/1985 Προθεσμία Εναρμόνισης: 01/01/1987 ΠΥΣ 25/88 (ΦΕΚ 52/Α/22.3.88)
17.	Οδηγία του Συμβουλίου 82/884/ΕΚ, για την οριακή τιμή του Ρb που περιέχεται στην ατμόσφαιρα.	Πρ Υπ Συμβ 98/87 (ΦΕΚ 135/Α)
18.	Οδηγία του Συμβουλίου 80/779/ΕΚ, για τον καθορισμό οριακών και κατευθυντήριων τιμών για το διοξείδιο του θείου και τα αιωρούμενα σωματίδια στην ατμόσφαιρα. Τροποποιήθηκε από: 81/857/ΕΟΚ Καταργήθηκε από: 01/80/ΕΚ 89/427/ΕΟΚ 90/656/ΕΟΚ, 91/692/ΕΟΚ	Έναρξη ισχύος: 17/07/1980 Προθεσμία Εναρμόνισης: 18/07/1982 Πρ Υπ Συμβ 99/87 (ΦΕΚ 135/Α/28.7.87)

Πηγή: Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας Εργασίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4
ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΟΡΙΩΝ ΕΚΠΟΜΠΗΣ ΑΙΩΡΟΥΜΕΝΩΝ ΣΩΜΑΤΙΔΙΩΝ

	Αθήνα 14-10-98	
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	Αθήνα 14-10-98	Ε Π Χ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.		
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ		
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ Ε.Α.Ρ.Θ	Αριθ. Πρωτ. : οικ. 638/25	
ΓΜΗΜΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ		
Ταχ. Δ/ση : Πατησίων 147	ΠΡΟΣ: ΔΕΗ/ΔΕΠ	
Ταχ. Κώδικας : 11251	Σολωμού 41	
Πληροφορίες : Α. Κωτίδου	106 82 Αθήνα	
Τηλέφωνο : 8652.493	ΚΟΙΝ: Όπως πίνακας αποδεκτών	

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΘΕΜΑ: Τροποποίηση περιβαλλοντικών όρων λειτουργίας των μονάδων Ι έως ΙV του ΑΗΣ Καρδιάς της ΔΕΗ που εδρεύει στο 12^ο χλμ. της οδού Κοζάνης-Πτολεμαΐδας.

Εχοντας υπόψη:

1. Τον Ν. 1650/86 "για την προστασία του περιβάλλοντος" (ΦΕΚ 160/Α).
2. Την Κοινή Υπουργική Απόφαση 69269/5387/24.10.90 (ΦΕΚ 678/Β/25.10.90) που αναφέρεται στην "κατάταξη έργων και δραστηριοτήτων σε κατηγορίες, περιεχόμενο Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ), καθορισμός περιεχομένου Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών (ΕΠΜ) και λοιπές συναφείς διατάξεις, σύμφωνα με το Ν. 1650/1986".
3. Την Κοινή Υπουργική Απόφαση 75308/5512/26.10.90 (ΦΕΚ 691/Β/2.11.90), που αναφέρεται στον : "καθορισμό τρόπου ενημέρωσης των πολιτών και φορέων εκπροσώπησης τους για το περιεχόμενο Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων των έργων και δραστηριοτήτων, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 5 του Ν. 1650/86".
4. Την ΚΥΑ 33361/91 (ΦΕΚ 703Β) «Περί μεταβίβασης εξουσίας υπογραφής σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ. 1 του Ν.1943/91».
5. Την ΚΥΑ 95209/94 (ΦΕΚ 871Β) « Μεταβίβαση αρμοδιότητας έγκρισης περιβαλλοντικών όρων για ορισμένες δραστηριότητες και έργα της πρώτης (Α) κατηγορίας έργων και δραστηριοτήτων του άρθρου 3 του Ν. 1650/1986 στους Νομάρχες.
6. Την υποβληθείσα στην αρμόδια Υπηρεσία του ΥΠΕΧΩΔΕ ΜΠΕ τύπου Α με αρ. πρωτ. 29827/25,10.94.
7. Την υπ. αριθμ. 29827/19.7.96 Απόφαση των Υπουργών ΠΕΧΩΔΕ και ΒΕΤ με την οποία εγκρίθηκαν οι περιβαλλοντικοί όροι λειτουργίας του ΑΗΣ Καρδιάς

11

βάσει των διατάξεων των ΚΥΑ 69269/5387/90 και 75308/5512/90 (Δημοσιοποίηση της ΜΠΕ-γνωμοδότηση Νομαρχιακού Συμβουλίου).

8. Το υπ' αριθμ. 2291/7.10.97 έγγραφο της Δ/σης Περιβάλλοντος Βιομηχανίας και Ορυκτών Πόρων της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Κοζάνης με το οποίο προτείνεται τροποποίηση του συστήματος αναρρόφησης σκόνης στο χώρο των σπαστήρων του λιγνίτη.

9. Το υπ' αριθμ. ΔΕΠ/Φ331/6092/14.10.97 έγγραφο της ΔΕΠ/ΔΕΗ στο οποίο αναφέρονται οι προθέσεις και μελλοντικές ενέργειες της επιχείρησης, όσον αφορά τη ρύθμιση των υπερβάσεων των εκπομπών σωματιδίων από τα ηλεκτροστατικά φίλτρα των μονάδων III και IV του ΑΗΣ Καρδιάς.

10. Το υπ' αριθμ. ΔΕΠ/Φ331/2690/14.5.98 έγγραφο της ΔΕΠ/ΔΕΗ στο οποίο επισυνάπτεται Τεχνική Έκθεση σχετική με τα αναφερόμενα στα εδάφια (8) και (9) θέματα.

ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΜΕ

Την τροποποίηση των εγκριθέντων με την υπ'αρ. 29827/19.7.96 Απόφαση Περιβαλλοντικών Όρων λειτουργίας των μονάδων I έως IV του ΑΗΣ Καρδιάς, ως ακολούθως:

A. Το όριο εκπομπής σωματιδίων του εδαφίου 1.1.1. τροποποιείται ως εξής:

1.1.1. Για την καύση λιγνίτη

-Σωματίδια (Μονάδες I και II): $100\text{mg}/\text{m}^3$

-Σωματίδια (Μονάδες III και IV): $150\text{mg}/\text{m}^3$ μέχρι την 30.6.2001 (Λόγω της μειωμένης απόδοσης των Η/Φ και των έργων που προγραμματίζονται για την βελτίωση της απόδοσης τους επιτρέπεται μέχρι 30.6.2001 η εκπομπή σωματιδίων ως $225\text{mg}/\text{m}^3$), $100\text{mg}/\text{m}^3$ μετά την 30.6.2001

Τα υπόλοιπα όρια του εδαφίου 1.1.1. εξακολουθούν να ισχύουν ως έχουν.

B. Η πρώτη και δεύτερη παράγραφος του εδαφίου 5.4. τροποποιούνται ως εξής:

«Η σκόνη που δημιουργείται στο εσωτερικό ορισμένων κτιρίων του σταθμού απομακρύνεται με συστήματα αναρρόφησης σκόνης, ώστε η συγκέντρωση σωματιδίων στον αέρα των κτιρίων να ευρίσκεται εντός των επιτρεπτών ορίων. Ο αποκονισμένος αέρας κατά την έξοδό του από τα συστήματα κατακράτησης / αναρρόφησης σκόνης τηρεί τα όρια του εδαφίου 1.1.2.

Συγκεκριμένα σύστημα αναρρόφησης σκόνης είναι εγκατεστημένο στο τμήμα πνευματικής μεταφοράς τέφρας, ενώ παρόμοιο σύστημα πρόκειται να εγκατασταθεί στο κτίριο των σπαστήρων και στο κτίριο αποθήκευσης λιγνίτη εντός δεκαοκτώ (18) μηνών από την ημερομηνία υπογραφής της παρούσας Απόφασης»

Οι υπόλοιπες παράγραφοι του εδαφίου 5.4. παραμένουν ως έχουν.

Γ. Το εδάφιο 5.7. αντικαθίσταται με νέο εδάφιο ως εξής:

«5.7. Τα καυσαέρια πριν διοχετευθούν στην ατμόσφαιρα μέσω της καπνοδόχου διέρχονται από δύο (2) Η/Φ για κάθε μονάδα, τα οποία λειτουργούν παράλληλα. Η απόδοση των Η/Φ είναι 99.91% για τις μονάδες

I και II και 99.6% για τις μονάδες III και IV (σχεδιασμός με βασικό καύσιμο). Η απόδοση των Η/Φ III και IV δεν επιτρέπει την εντός των ορίων της κείμενης νομοθεσίας εκπομπή σωματιδίων.

Για τον λόγο αυτό απαιτείται κατάλληλη παρέμβαση στην λειτουργία υφισταμένων Η/Φ, ώστε οι αντίστοιχες εκπομπές σωματιδίων να είναι μικρότερες των $100\text{mg}/\text{m}^3$.

Η προκήρυξη του σχετικού έργου πρέπει να έχει ολοκληρωθεί εντός του 1998, ή δε ανάθεση κατασκευής του εντός του 1999.

Η κατασκευή και παραλαβή του εν λόγω έργου πρέπει να έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι το τέλος του 2001.

Το όριο εκπομπής σωματιδίων επιβάλλεται να τηρείται και στην περίπτωση χρήσης λιγνίτη με χαρακτηριστικά διαφορετικά των βασικών.

Δ. Στο εδάφιο 5.10, η φράση «(κατά μέγιστο 30%)» αντικαθίσταται με τη φράση «(όπου διαβρέχεται με επαρκή ποσότητα νερού)»

Ε. Στο εδάφιο 6.3, η πρώτη πρόταση αντικαθίσταται ως εξής:
«Το σύστημα επεξεργασίας υγρών αποβλήτων αποτελείται από τα εξής (εκτός αν άλλως ορίζεται στην άδεια επεξεργασίας και διάθεσης αποβλήτων του εδαφίου 6.2)»

ΣΤ. Στο εδάφιο 6.3γ, η φράση «(αποτελούμενη από τρεις δεξαμενές διαύγασης, εκ των οποίων η μία ευρίσκεται σε λειτουργία και η άλλες δύο σε αναμονή)» αντικαθίσταται με τη φράση «(αποτελούμενη από δύο δεξαμενές διαύγασης, εκ των οποίων η μία ευρίσκεται σε λειτουργία και η άλλη σε αναμονή)»

Ζ. Η λέξη «ωριαίες» τιμές του εδαφίου 8.8, αντικαθίσταται με τη λέξη «μέσες ωριαίες» τιμές.

Η. Η λέξη «ωριαίες» τιμές του εδαφίου 9.7, αντικαθίσταται με τη λέξη «μέσες ωριαίες» τιμές.

Θ. Η λέξη «μέταλλα» του εδαφίου 12.6, αντικαθίσταται με τη λέξη «στοιχεία».

Ι. Στο εδάφιο 14.3, η παρένθεση (εδ.9.13) αντικαθίσταται με την παρένθεση (εδ. 9.14).

ΙΑ. Λόγω των πρόσφατων νομοθετικών αλλαγών τα Νομοθετήματα του παραρτήματος Α αντικαθίστανται ως εξής:

20. ΚΥΑ 19396/1546/97(ΦΕΚ 604Β/97) «Μέτρα και όροι για τη διαχείριση επικίνδυνων αποβλήτων»

24. ΚΥΑ 69728/824/96(ΦΕΚ 358Β/96) «Μέτρα και όροι για τη διαχείριση στερεών αποβλήτων»

ΙΒ. Στο τέλος του εδαφίου 2.3.β του παραρτήματος Δ προστίθεται η φράση «... και των αιωρούμενων σωματιδίων».

ΠΡΟΘΕΣΜΙΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ

Οι όροι της παρούσας Απόφασης τίθενται σε εφαρμογή από την ημερομηνία υπογραφής της, εκτός των όρων για τους οποίους ρητώς έχει καθοριστεί άλλο χρονικό διάστημα εφαρμογής.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΙΣΧΥΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΟΡΩΝ

Οι προαναφερόμενοι περιβαλλοντικοί όροι ισχύουν μέχρι τη λήξη ισχύος της ΚΥΑ 29827/19.7.96, συγκεκριμένα μέχρι την 19.7.2002, με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 9, παρ. 5 της ΚΥΑ 69269/5387/90 και με την προϋπόθεση ότι δεν θα επέλθει εν τω μεταξύ τροποποίηση των στοιχείων της ΜΠΕ.

Μετά την λήξη της προθεσμίας αυτής, η επιχείρηση οφείλει να επανέλθει με νέα αίτησή της προς την Δ/νση ΕΑΡΘ του ΥΠΕΧΩΔΕ προκειμένου να εξετασθεί αν απαιτείται αναθεώρηση των περιβαλλοντικών όρων της παρούσας Απόφασης.

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΥΠΕΧΩΔΕ

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η. ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ

Α. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΚΡΙΒΕΣ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ

Πρωτ. του Γραφ. Γραμματείας Δ'
α.α.

Δ. ΜΑΝΤΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΔΕΚΤΩΝ ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗΣ

1. Υπ. Ανάπτυξης, Γενική Δ/ση Ενέργειας, Δ/ση Ηλεκτροπαραγωγής
Μιχαλακοπούλου 80, 10192 Αθήνα

2. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης
Νομαρχιακό Συμβούλιο
Διοικητήριο
501 00 Κοζάνη

3. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης
Δ/ση Περιβάλλοντος, Βιομηχανίας και Ορυκτών Πόρων
Διοικητήριο
501 00 Κοζάνη

4. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης
Δ/ση Υγείας - Δ/ση Υγιεινής
Διοικητήριο
501 00 Κοζάνη

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΝΟΜΗ

- Γραφ. Γεν. Γραμ. ΥΠΕΧΩΔΕ
 - Γραφ. Γεν. Δ/ση Περιλτος
 - Αρχείο Δ/σης ΕΑΡΘ
 - Τμήμα Βιομηχανιών
 - Α. Κωτίδου
- Υπηρεσία ΤηλεΔιακ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ
 Διεύθυνση Εκμετάλλευσης Παραγωγής
 Σολωμού 41
 106 82 Αθήνα

Handwritten mark: a large 'H' with a vertical line through it.

Βαθμός Ασφαλείας :
 Βαθμός Προτεραιότητας : - 6 ΝΟΕ, 1998

ΑΡ. / ΗΜ. : ΔΕΠ/Φ.331/
 (Θιματολογική συσχέτιση) - **№ 6177**

Πληροφορίες : Α. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ
 Τηλέφωνο : 3806211

ΠΡΟΣ : ΑΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ

Περίληψη: Τροποποίηση Περιβαλλοντικών Όρων λειτουργίας των Μονάδων του ΑΗΣ Καρδιάς

- Σχετικά :
- α) ΔΕΠ /Φ.331/6780/25.10.94
 - β) ΥΠΕΧΩΔΕ/29827/19.07.96
 - γ) ΔΕΠ/Φ.331/4335/30.08.96
 - δ) ΥΠΕΧΩΔΕ/63875/14.10.98

Σε συνέχεια του γ) σχετικού, με το οποίο σας στείλαμε τους Εγκεκριμένους Περιβαλλοντικούς Όρους λειτουργίας του ΑΗΣ Καρδιάς, σας διαβιβάζουμε την Απόφαση τροποποίησης τους, όπως αναφέρεται στο συνημμένο δ) σχετικό.

Πρωτότυπο υπογράφεται
 από κ. Σ. ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ

Handwritten signature: Σ. ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ
 Διευθυντής ΚΘΠ

Συνημμένα :
 - Το δ) σχετικό

Handwritten number: 11962

ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗ : (με συνημμένα)

- Γ.ΒΓΔ/Π
- ΔΜΚΘ
- ΔΕΜΕ
- ΛΚΠ-Α
- ΔΕΠ/ΚΘΠ/ΒΣ
- ΔΕΠ/ΚΛΥ/ΤΕΜ

Handwritten signature: 10/11/98

Handwritten signature: Διευθ. ΚΘΠ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.
ΓΕΝ.Δ/ΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ Ε.Α.Ρ.Θ.
ΤΜΗΜΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ
Ταχ.Δ/ση: Πατησίων 147
Ταχ.Κώδικας: 11251
TELEFAX : 8647420
Πληροφορίες: Α.Κωτίδου
Τηλέφωνο: 8650.334

Αθήνα, 31/7/2001
Αριθ. πρωτ.: 58286, σχ. 55016,
58354

ΠΡΟΣ: ΔΕΗ/ΔΕΘ
→ Σολωμού 41
10682 Αθήνα

ΚΟΙΝ: 1. Υπ. Ανάπτυξης
Γενική Διεύθυνση Ενέργειας
Δ/ση Ηλεκτροπαραγωγής
Μιχαλακοπούλου 80
10192 Αθήνα

2. Νομ. Αυτ. Κοζάνης
Διοικητήριο
50100 Κοζάνη
α) Νομαρχιακό Συμβούλιο
β) Δ/ση Περιβάλλοντος,
Βιομηχανίας & Ορυκτών Πόρων
γ) Δ/ση Υγείας

3. α) ΔΕΗ/ΔΠΠ
β) ΔΕΗ/ΔΜΚΘ
Αριστοτέλους 30-32
10433 Αθήνα

9659 23/8/01

Κ.Υ.Π.	Υ.Α.	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.
Κ.Λ.Υ.	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.
	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.
	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.
	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.
	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.
	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.
	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.
	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.
	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.	Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.

ΑΠΟΦΑΣΗ

Τροποποίηση των περιβαλλοντικών όρων λειτουργίας των μονάδων I έως IV του ΑΗΣ Καρδιάς της ΔΕΗ που εδρεύει στο 12^ο χλμ. της οδού Κοζάνης - Πτολεμαΐδας.

Έχοντας υπόψη :

1. Τον Ν. 1650/89 «για την προστασία του περιβάλλοντος» (ΦΕΚ 160/Α).
2. Την Κοινή Υπουργική Απόφαση 69269/24.10.90 (ΦΕΚ 678/Β/25.10.90) που αναφέρεται στην «κατάταξη έργων και δραστηριοτήτων σε κατηγορίες, περιεχόμενο Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ), καθορισμός περιεχομένου Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών (ΕΠΜ) και λοιπές συναφείς διατάξεις, σύμφωνα με το Ν. 16590/1986».
3. Την Κοινή Υπουργική Απόφαση 75308/5512/26.10.90 (ΦΕΚ 691/Β/2.11.90), που αναφέρεται στον «καθορισμό τρόπου ενημέρωσης των πολιτών και φορέων εκπροσώπησής τους για το περιεχόμενο Μελέτης Περιβαλλοντικών

- Επιπτώσεων των έργων και δραστηριοτήτων, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 5 του Ν. 1650/86».
4. Την ΚΥΑ 3336/91 (ΦΕΚ 703B) «Περί μεταβιβάσεων εξουσίας υπογραφής σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ. 1 του Ν. 1943/91», όπως αυτή τροποποιήθηκε με την Κ.Υ.Α. Π.Δ.15/Φ5/11099/ΦΕΚ 459/Β/5.6.1997.
 5. Την ΚΥΑ 95209/94 (ΦΕΚ 871B) για την «Μεταβίβαση αρμοδιότητας έγκρισης περιβαλλοντικών όρων για ορισμένες δραστηριότητες και έργα της πρώτης (Α) κατηγορίας έργων και δραστηριοτήτων του άρθρου 3 του Ν. 1650/1986 στους Νομάρχες».
 6. Τον Ν.2647/22.10.98 (ΦΕΚ 237/Β/98) για την «μεταβίβαση αρμοδιοτήτων στις Περιφέρειες και την Αυτοδιοίκηση και άλλες διατάξεις».
 7. Την υπ. αριθμ. 29827/19.7.96 Απόφαση των Υπουργών ΠΕΧΩΔΕ και ΒΕΤ με την οποία εγκρίθηκαν οι περιβαλλοντικοί όροι λειτουργίας του ΑΗΣ Καρδιάς βάσει των διατάξεων των ΚΥΑ 69269/5387/90 και 75308/5512/90 (υποβολή ΜΠΕ- δημοσιοποίηση της ΜΠΕ – γνωμοδότηση Νομαρχιακού Συμβουλίου).
 8. Την υπ.αριθμ. 63875/14.10.98 Απόφαση των Υπουργών ΠΕΧΩΔΕ και Ανάπτυξης με την οποία τροποποιήθηκε η αναφερόμενη στο εδάφιο (7) Απόφαση (Οι σημαντικότερες τροποποιήσεις αφορούν τον καθορισμό των οριακών τιμών εκπομπής σωματιδίων και της προθεσμίας για την ολοκλήρωση των έργων αναβάθμισης των Η/Φ των μονάδων III & IV).
 9. Τα υπ.αριθμ.ΔΕΠ/6034/22.12.00 και ΔΕΘ/2352/5.7.01 έγγραφα της ΔΕΗ με τα οποία ζητείται αλλαγή του χρονοδιαγράμματος ολοκλήρωσης των έργων αναβάθμισης των Η/Φ και δίδεται σχετική αιτιολόγηση.
 10. Τον Ν.2516/97 (ΦΕΚ 159/Α/97) για την «ίδρυση και λειτουργία βιομηχανικών και βιοτεχνικών εγκαταστάσεων και άλλες διατάξεις».
 11. Την υπό διαμόρφωση νέα Οδηγία για τις Μεγάλες Εγκαταστάσεις Καύσης.

ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΜΕ

Την τροποποίηση των εγκριθέντων με την υπ' αρ. 29827/19.7.96 Απόφαση (όπως τροποποιήθηκαν με την υπ'αρ.63875/14.10.98 Απόφαση) Περιβαλλοντικών Όρων λειτουργίας των Μονάδων I έως IV του ΑΗΣ Καρδιάς, ως ακολούθως:

- I. Το όριο εκπομπής σωματιδίων του εδαφίου 1.1.1 τροποποιείται ως εξής:
 - 1.1.1 Για την καύση λιγνίτη
 - Σωματίδια (Μονάδες I και II): 100 mg/m³
 - Σωματίδια (Μονάδες III και IV): 150 mg/m³ μέχρι την ολοκλήρωση των έργων αναβάθμισης των Η/Φ ή το αργότερο μέχρι 31.12.2004 (Λόγω μειωμένης απόδοσης των υφισταμένων Η/Φ επιτρέπεται κατά το ίδιο χρονικό διάστημα η εκπομπή σωματιδίων ως 225 mg/m³)

Το όριο εκπομπής σωματιδίων των αναβαθμισμένων Η/Φ θα οριστικοποιηθεί μετά την έκδοση της νέας Οδηγίας για τις Μεγάλες Εγκαταστάσεις Καύσης,σε κάθε περίπτωση όμως δεν αναμένεται να είναι μεγαλύτερο των 100 mg/Nm³

Τα υπόλοιπα όρια του εδαφίου 1.1.1 εξακολουθούν να ισχύουν ως έχουν.

- II. Το εδάφιο 5.7 αντικαθίσταται με νέο εδάφιο ως εξής:
 - 5.7 Τα καυσαέρια πριν διοχετευθούν στην ατμόσφαιρα μέσω της καπνοδόχου διέρχονται από δύο (2) Η/Φ για κάθε μονάδα, τα οποία

λειτουργούν παράλληλα. Η απόδοση των Η/Φ είναι 99.9% για τις μονάδες I και II και 99,6 % για τις Μονάδες III και IV (σχεδιασμός με βασικό καύσιμο). Η απόδοση των Η/Φ III και IV δεν επιτρέπει την εντός των ορίων της κείμενης νομοθεσίας εκπομπή σωματιδίων.

Για το λόγο αυτό απαιτείται κατάλληλη παρέμβαση στη λειτουργία των υφισταμένων Η/Φ των μονάδων III και IV, ώστε να μειωθούν οι αντίστοιχες εκπομπές σωματιδίων. Η προκήρυξη του σχετικού έργου, η αξιολόγηση των προσφορών και η ανάθεση κατασκευής του πρέπει να έχουν ολοκληρωθεί εντός του α' εξαμήνου του 2002.

Η κατασκευή και παραλαβή του εν λόγω έργου πρέπει να έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι το τέλος του β' εξαμήνου του 2004.

Το όριο εκπομπής σωματιδίων επιβάλλεται να τηρείται και στην περίπτωση χρήσης λιγνίτη με χαρακτηριστικά διαφορετικά των βασικών.

ΠΡΟΘΕΣΜΙΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ

Οι όροι της παρούσας Απόφασης τίθενται σε εφαρμογή από την ημερομηνία υπογραφής της, εκτός των όρων για τους οποίους ρητώς έχει καθορισθεί άλλο χρονικό διάστημα εφαρμογής.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΙΣΧΥΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΟΡΩΝ

Οι προαναφερόμενοι περιβαλλοντικοί όροι ισχύουν μέχρι τη λήξη ισχύος της ΚΥΑ 29827/19.07.96, συγκεκριμένα μέχρι τις 19.07.2002, με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 9, παρ. 5 της ΚΥΑ 69269/5387/90 και με την προϋπόθεση ότι δεν θα επέλθει εν τω μεταξύ τροποποίηση των στοιχείων της ΜΠΕ.

Μετά τη λήξη της προθεσμίας αυτής, η επιχείρηση οφείλει να επανέλθει με νέα αίτηση της προς τη Διεύθυνση ΕΑΡΘ του ΥΠΕΧΩΔΕ προκειμένου να εξετασθεί αν απαιτηθεί αναθεώρηση των Περιβαλλοντικών Όρων της παρούσας Απόφασης.

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΥΠΕΧΩΔΕ

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η. ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ

Δ. ΚΑΛΟΥΔΙΩΤΗΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΝΟΜΗ

- Γραφ. Γεν. Γραμ. ΥΠΕΧΩΔΕ
- Γραφ. Γεν. Δ/ντή Περιβάλλοντος
- Δ/ση ΕΑΡΘ
- Τμήμα Βιομηχανιών
- Α. Κωτίδου

ΑΚΡΙΒΕΣ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ
Πρ. Γραμ. Γραμματείας
α.α.

(Handwritten signature)

D/58286/A.K.

Δ. ΜΑΝΤΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5
ΥΠΕΡΒΑΣΕΙΣ ΕΚΠΟΜΠΩΝ ΑΙΩΡΟΥΜΕΝΩΝ ΣΩΜΑΤΙΔΙΩΝ

5/11/03
Επίπεδο
Κοζάνη, 31.10.03

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Αριθ. Πρωτ 1066/15.10.2003
ΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΥ
Αριθ. Πρωτ. 1.0.843
Ημερομηνία: 5.11.03

Προς: Δήμο Ελλησπόντου
50100 Κοιλάδα

Καθ:

Ταχ. Δ/ση : Διοικητήριο
Ταχ. Κώδικας : 50100 Κοζάνη
Πληροφορίες : Μάρκος Καράτζιας,
Δημ. Κουκουλιάτας
Τηλ. : 67246

Θέμα: Αποστολή στοιχείων εκπομπών του ΑΗΣ Αγ. Δημητρίου και και μετρήσεων
Ατμοσφαιρικής ρύπανσης του σταθμού κοιλάδος.

Σχ.:Δ Ελλησπόντου Α.Π. 10066/15.10.2003

Σε απάντηση του από 15.10.2003 σχ. Εγγράφου σας ,σας γνωρίζουμε ότι η υπηρεσία μας δεν
διεξάγει μετρήσεις εκπομπών στις καμινάδες της ΔΕΗ κοινοποιούνται όμως αυτές στην
υπηρεσία μας στις περιπτώσεις που προβλέπονται από τους όρους λειτουργίας των μονάδων
αυτών. Σας κοινοποιούμε λοιπόν μετρήσεις που αποστάλθηκαν από σταθμό Αγ. Δημητρίου στα
πλαίσια των περιβαλλοντικών όρων ,καθώς επίσης και μετρήσεις ατμοσφαιρικής ρύπανσης του
σταθμού της ΔΕΗ που είναι εγκατεστημένος στην Κοιλάδα.

Επισυνάπτονται : 1. Μετρήσεις των σταθμών της ΔΕΗ .

ΟΠΩΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΔΕΚΤΩΝ

Χρονολογικό Αρχείο
Αρχείο Δ/σης
Αρμόδιο Υπάλληλο

ΑΝΤΙΦΩΣ ΟΠΤΟΑΝΤΙΓΡΑΦΟ

Η Δ/τρια
Ευτέρπη Πατέλη-Γκίμπα
Αρχιτέκτων Μηχ/κός με ΒΑ'

11.11.03
31.10.03

Documents and Settings\KARATZIAS MARKOS\Τα έγγραφά μου\Umwelt\Αποστολή στοιχείων στο Δήμο

15-10-03
Ε. Α. Α. Γ. Ι. Α.
2

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
 Αρ.Πρωτ. :
 Ημερ/νία : 6450

OCT 2003

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/νση Περιπτώσεως Βιομίνιας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/νση Περιπτώσεως Δ/νση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομίνιων	Υπ.Ανάπτυξης Γεν. Δ/νση Ενέργειας Δ/νση Ηλεκτρίωσης Τμήμα Β'	Γεν. Δ/νση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καρότζια	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX No.	24610-67440	210-9652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502 Εσωτ.: 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ-νση ΕΑΡΘ/29828/18.7.96

-Σε εφαρμογή των αριζομένων στο σχετικό Α. Σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:
 Κατά τα προηγούμενα 24ωρα (10-11-12/10/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
10/10/2003	443 mg/m ³	211 mg/m ³	Εκτός Λειτουργίας	289 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση
11/10/2003	508 mg/m ³	396 mg/m ³	Εκτός Λειτουργίας	437 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση
12/10/2003	457 mg/m ³	409 mg/m ³	Εκτός Λειτουργίας	448 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΑΙΤΟΛΟΓΙΚΟ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ & ΠΕΡΙΒ/ΝΤΟΣ
 Αρμθ. Πρωτ. 3212
 Ημερ/νία 15-10-03

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/ντης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

OCT 16 '03 10:00

PHE AG DIMITRIOY

553 F01

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
Αρ. Πρωτ. : 6555
Ημερ/νία : 16 ΟΚΤ. 2003

16 ΟΚΤ. 2003

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περίττος Βιομίνιας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περίττος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομινιων	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρίωσης Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κου Μ. Καράτζια	κας Α. Κωτίδου			κας Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Ευτάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502 Εσωτ.: 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων
Λειτουργίας του ΑΗΣ

ΣΧΕΤΙΚΑ : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/Γ ΔΠ/Δ-ση ΕΑΡΘ/29828/18.7.06

Σε εφαρμογή των οριζομένων στο σχετικό Α. σας ενημερώνουμε για τα
ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (14/10/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας
παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
14/10/2003	521 mg/m ³	307 mg/m ³	Εκτός Λειτουργίας	543 mg/m ³	Χωρίς Υπερβασή

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το
βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΥΠΕΡΙΩΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
Νομ. Αρ. ΚΟΖΑΝΗΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ Π.Ε.Χ. & ΚΑΤΑΓΕΙΝΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
Δ.Τ.Σ.Η ΠΟΛΥΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΒ/ΝΤΟΙ

Αριθ. Πρωτ. 3263
Παρελήφθη 16-10-03

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
Δ/της ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Κοινωγή: ΑΗΣ ΑΓ. Δ/Διεύθυνση Σταθμού

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
 Αρ. Πρωτ. : 6578
 Ημερ/νία : 17 ΟΚΤ. 2003

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περίττος Βιομίνιας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περίττος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομίνιων	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρίγωσης Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καράτζια	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος	
Τηλέφωνο	24610-94502	Εσωτ. : 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ-ση ΕΑΡΘ/29828/13.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζομένων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (15/10/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
15/10/2003	517 mg/m ³	366 mg/m ³	Εκτός Λειτουργίας	458 mg/m ³	Χωρίς Υπερβάση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΤΑΛΛΕΙΩΝ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
Δ/ση ΠΕΡΙΤΤΟΣ & ΠΕΡΙΟΡΙΤΤΟΣ
Αριθ. Πρωτ. : 3291
Ημερ/νία : 17-10-03

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/ντης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Κοιν/ση: ΑΗΣ ΑΓ. Δ/Διεύθυνση Σταθμού

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
 Αρ. Πρωτ. : 6688
 Ημερίνα : 23 ΟΚΤ. 2003

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περιήτος Βιομνίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περιήτος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομνιών	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρίγωσης Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καράτζια	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502 Εσωτ. 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/Γ.Δ.Π/Δ-ση, ΕΑΡΘ/29828/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζομένων στο σχετικό Α. σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:
 Κατά τα προηγούμενα 24ωρα (17,18,19,20/10/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
17/10/2003	373 mg/m ³	406 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση	392 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση
18/10/2003	371 mg/m ³	284 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση	301 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση
19/10/2003	338 mg/m ³	245 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση	407 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση
20/10/2003	482 mg/m ³	425 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση	432 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΥΠΕΡΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
 Δ/ΣΗ ΠΟΛΕΩΣ, ΟΜΑΔΕΣ & ΠΕΡΙΒ/ΝΤΟΣ
 Αριθ. Πρωτ. 3374
 Παραληφθ. 23-10-03

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/σης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

27-10-03
Κοζάνη
7

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

24.10.03
M. Παπαδής

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
Αρ. Πρωτ. : 6687
Ημερ/νία :

23 ΟΚΤ. 2

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περι/τος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περι/τος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νιών	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρίωσης Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καρατζία	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος	
Τηλέφωνο	24610-94502	Εσωτ.: 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ-ση ΕΑΡΘ/29823/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α. σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (21/10/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
21/10/2003	417 mg/m ³	378 mg/m ³	Εκτός λειτουργίας	198 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

Από ώρα 08:00 στις 20/10/2003 τέθηκαν εκτός λειτουργίας οι αντλίες έγχυσης οξέος στο σύστημα κατεργασίας αποβλήτων, επειδή φράκαρε ο αγωγός αναρρόφησης των αντλιών οξέος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
Δ/ΝΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΒ/ΝΤΟΣ

Αριθ. Πρωτ. 3370
Παρελήφθη 23-10-03

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
Δ/ντης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Κοιν/ση: ΑΗΣ ΑΓ.Δ/Διεύθυνση Σταθμού

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
Αρ. Πρωτ. : 6706
Ημερ/νία :

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περιφέρειας Βιομίνιας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ ΓΑΝ. Δ/ση Περιφέρειας Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομίνιων	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρογωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ. Δ/ση	κ. Μ. Καράτζης	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-97440	210-9962493	210-7757560	210-6125993	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-84502 , Ε.Σ.Τ. 546

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ-νση ΕΑΡΘ/23828/16.03.03

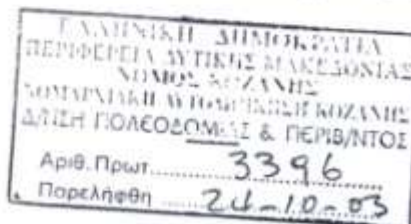
-Σε εφαρμογή των οριζομένων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (22/10/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
22/10/2003	577 mg/m ³	436 mg/m ³	Εκτός λειτουργίας	319 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

Στις 22/10/2003 και ώρα 14:30 τέθηκαν σε λειτουργία οι αντλίες έγχυσης οξέος στο σύστημα κατεργασίας αποβλήτων.

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
Δ/της ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Κοινη: ΑΗΣ ΑΓ.Δ./Διεύθυνση Σταθμού

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
Αρ. Πρωτ. : 6735
Ημερ/νία : 24 ΟΚΤ. 2003

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περιήτας Βιομίνιας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περιήτας Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομινιών	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρογωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καρατζία	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502
	Εσωτ.: 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

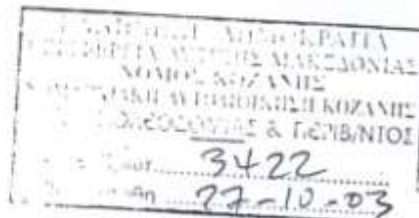
Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ-ση ΕΑΡΘ/29828/18.7.98

-Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (23/10/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
23/10/2003	351 mg/m ³	428 mg/m ³	Εκτός λειτουργίας	290 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
Δ/ντης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Κοιν/ση: ΑΗΣ ΑΓ.Δ/Διεύθυνση Σταθμού

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ

ΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΥ

Ταχ. Δ/ση: Κοιλάδα
Τ.Κ.: 50100
Πληροφορίες :Βαρβαρέζος Ι.
Τηλ.: 2461 0 90362

ΚΟΙΛΑΔΑ 15/10/2003

Αριθ. Πρωτ.: 10066

ΠΡΟΣ: Ν.Α Κοζάνης
Δ/ση Περιβάλλοντος &
Χωροταξίας

ΚΟΙΝ.: 1. Γραφείο κ. Νομάρχη
2. Εισαγγελία Πρωτοδικών
Κοζάνης

ΘΕΜΑ : «Εκπομπή αιωρούμενων σωματιδίων από τον Α.Η.Σ. Αγίου Δημητρίου»

Επειδή τις τελευταίες μέρες έχουμε γίνει μάρτυρες της ανεξέλεγκτης εκπομπής αιωρούμενων σωματιδίων στην ατμόσφαιρα από τον Α.Η.Σ. Αγίου Δημητρίου θα θέλαμε να μας γνωστοποιήσετε αν:

1. Από τις μετρήσεις που πραγματοποιεί η υπηρεσία σας έχουν καταγραφεί υπερβάσεις των ορίων το τελευταίο δεκαήμερο
2. Έχετε εισηγηθεί την επιβολή προστίμου σε περίπτωση που όντως έχουν παρατηρηθεί τέτοιες υπερβάσεις.

Παρακαλούμε για τις δικές σας ενέργειες.

Ο Δήμαρχος Ελληςπόντου

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΑΠΗΣ Κ.Ρ.Ρ.Ε.Λ.Α.Δ.
ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
ΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΥ

Ταχ. Δ/ση: Κοιλάδα
Τ.Κ.: 50100
Πληροφορίες : Βαρβαρέζος Ι.
Τηλ.: 2461 0 90362

ΟΡΘΗ ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

ΚΟΙΛΑΔΑ 16/01/2004

Αριθ. Πρωτ.: 282

ΠΡΟΣ: Νομαρχιακή Αυτ/ση Κοζάνης
Δ/ση Πολεοδομίας &
Περιβάλλοντος
Τμήμα Περιβάλλοντος
ΚΟΙΝ.: 1. Εισαγγελία Πρωτοδικών
Κοζάνης
2. Γραφείο Νομάρχη

ΘΕΜΑ : «Αποστολή στοιχείων εκπομπών του Λ.Π.Σ. Αγίου Δημητρίου»

Σας παρακαλούμε να μας κοινοποιήσετε τις μετρήσεις εκπομπών του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου του τελευταίου μήνα, όπως σας αποστέλλονται από τον εν λόγω ΑΗΣ στα πλαίσια των περιβαλλοντικών όρων, και να μας γνωστοποιήσετε την τυχών ύπαρξη υπερβάσεων.

Παρακαλούμε για τις δικές σας ενέργειες.

Ο Δήμαρχος Ελλήσποντου

ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
ΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΥ

Ταχ. Δ/ση: Κουλάδα
Τ.Κ.: 50100
Πληροφορίες : Βαρβαρέζος Ι.
Τηλ.: 2461 0 90362

OK
ΣΥΝΤΑΚΤΗΡΙΑΣ ΓΡΑΦΕΙΟΝ
Κοζάνη
Αρ. Πρωτ.: 3392/20-2-2004

Κ. ΦΛΙΑΤΟΥΡΑ

ΚΟΙΛΑΔΑ 17/02/2004 27/02/2004

Αριθ. Πρωτ.: 1560

ΠΡΟΣ: Συνήγορο του Πολίτη
Χατζηγιάνη Μέξη 5
11528 Αθήνα

ΘΕΜΑ : «Αναφορά Δήμου Ελλησπόντου για τις συνεχιζόμενες υπερβάσεις ανωτάτων ορίων εκπομπής ρύπων του Ατμοηλεκτρικού σταθμού (ΑΗΣ) Αγίου Δημητρίου Κοζάνης»

Σας αποστέλλουμε αναφορά με την οποία καταγγέλλουμε την συνεχιζόμενη υπέρβαση των ανωτάτων ορίων εκπομπής ρύπων του ΑΗΣ Αγίου Δημητρίου.

Παρακαλούμε για τις δικές σας ενέργειες.

Ο Δήμαρχος
ΓΙΑΝΝΑΚΣΕΙΔΗΣ ΚΥΡ.
ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΥ

ΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΥ
 Αριθ Πρωτ 902.....
 Ημερομηνία 28-1-04.

Βαρθαρέζος
 Κοζάνη, 26.01.2004

Αριθ.Πρωτ Π35.156

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
 ΤΜΗΜΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

✓
 Προς: Δήμο Ελλησπόντου
 50100 Κοιλιάδα

Ταχ. Δ/ση : Διοικητήριο
 Ταχ. Κώδικας : 50100 Κοζάνη
 Πληροφορίες : Μάρκος Καράτζιας,
 24610
 Τηλ. : 67246

Κοιν:

Θέμα: Αποστολή στοιχείων εκπομπών του ΑΗΣ Αγ. Δημητρίου και και μετρήσεων Ατμοσφαιρικής ρύπανσης του σταθμού κοιλάδας.

Σχ.: Δ. Ελλησπόντου Α.Π. 282/15.01.2004

Σας στέλνουμε τα στοιχεία που μας ζητήσατε με το από 15.01.2004 σχ. Έγγραφο σας.

Επισυνάπτονται : 2 Φύλλα Μετρήσεων του ΑΗΣ Αγ. δημητρίου της ΔΕΗ .

ΟΠΩΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΔΕΚΤΩΝ

Χρονολογικό Αρχείο
 Αρχείο Δ/σης
 Αρμόδιο Υπάλληλο

Η Δ/ντρια

ΑΝΤΙΣΤΡΩΦΟ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ

Επιστ. Κοζάνης
 28-1-04

Ευτέρπη Τιπέλη-Γκίμπα
 Αρχιτέκτων Μήχ/κός με ΒΑ'

13-12-03
Ε. ΦΟΥΤΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
Τηλεφ: 432372 Τηλεφαξ: 24610-94244

11-12-03
24-11-03

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
Αρ. Πρωτ. : 7980
Ημερ/νία :

11 ΔΕΚ. 2003

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περι/τος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ	Γεν. Δ/ση Περι/τος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νιών	Υπ. Ανάπτυξης	Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρί/γωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση	Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ	
Υπ' όψη	κ. Μ. Καράτζια	κ. Α. Κωτίδου						κ. Καστανάκη	
FAX Nr.	24610-97440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128				

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502 Εσωτ. 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικό : Α.ΥΠΕΚΩΔΕ/ΓΔ/Δ/ση ΕΑΡΘ/29023/18.7.98

Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α. σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:
Κατά το προηγούμενο 24ωρο (9/12/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
9/12/2003	600 µg/m ³	Εκτός λειτουργίας	Εκτός λειτουργίας	316 µg/m ³	Χωρίς υπερβασή

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε πτώση καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΑΓ. ΠΑΝΤΕΛΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
ΕΛΛΗΝ ΠΟΛΕΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
Αρ. Πρωτ. : 4/2
Ημερ/νία : 11-12-03

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
Δ/της ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Κοι/τος ΑΗΣ ΑΓ.ΑΓ.Διόδοι, Σταθμού

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΖΑΝΗΣ

15.12.03
4.14.03
*

DEC 12 '03 13:56

AHE AG DIMITRIOY

351-701

F. K. 2

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ 12 ΔΕΚ 2003
Αρ.Πρωτ. : 8093
Ημερ/νία :

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περι/τος Βιομίντας & Ορυχείων Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ	Γεν. Δ/ση Περι/τος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομίντων	Υπ. Ανάπτυξης	Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρογωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση	Ορυχείων	ΔΕΘ Α.Ε./ΔΕΘ	
Υπ' όψη	κ. Μ. Καρότζης	κ. Α. Κωτίδου						κ. Α. Κωτίδου	
FAX No.	24610-67440	210-9652493	210-7757560	210-6125599	210-6125599	210-6125599	210-6125599	210-6125599	

Ευτάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502 Έσω : 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α ΥΠΕΧΩΔΕΙΓ Δ/ση ΕΑΡΘ/29828/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α. σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (11/12/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
11/12/2003	415 mg/m ³	453 mg/m ³	Έκτος λειτουργίας	293 mg/m ³	Χωρίς υπερβασή

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗΣ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
Δ/ΣΗ ΠΟΛΥΕΞΟΥΣΙΑΣ & ΠΕΡΙΒ/ΝΤΟΣ
Αρ.Πρωτ. 4173
Παρελήφθη 15-12-03

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
Δ/της ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Κοιν/ση : ΑΗΣ ΑΓ.Δ/Διεύθυνση Σταθμού

α/α
ΠΡΟΫΛΟΓΑΣ

19.12.03
 24.12.03

19.12.03
 - Καταρ.
 2

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Telex: 432372 Telefax: 24510-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
 Αρ.Πρωτ. : 8278
 Ημερ/νία :

18 ΔΕΚ. 20

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περίντος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περίντος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νικών	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρί/γνώσης Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	και Μ. Καράτζια	και Σ. Κωτίδου			και Καστανάκη
FAX Nr.	24510-67440	210-8652493	210-7767560	210-5125999	210-3807128
Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος				
Τηλέφωνο	24510-94502, Επιστ. 546				

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Δ.ΥΠΕΧΩΔΕ/Γ.Δ/Δ/ση ΕΑΡΘ/29326/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζομένων στο σχετικό Α. σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (18/12/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
18/12/2003	487 µg/m ³	615 mg/m ³	Εκτός κλιμακίου	290 µg/m ³	Χωρίς υπερβασή

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφείλονται σε πείραξη καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

Στις 14/12/03 και ώρα 16:30 παρουσιάστηκε βλάβη στο σύστημα καταγραφής μετρήσεων εκπομπής σκόνης.

Αποκατάσταση του συστήματος καταγραφής στις 18/12/03 και ώρα 16:00.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΜΟΝΟΜΟΤΗΤΑ ΚΟΖΑΝΗΣ
 Δ/ΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΒ/ΝΤΟΣ

Αριθ. Πρωτ. 4257
 Α. Παρελ/ση 19-12-03

(Signature)
Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/της ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

19.12.03
 2.74.6

PHS AG ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

413 P01

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
 ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

19.12.03
 2.74.6

Πρωτ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
 Αρ. Πρωτ. : 8269
 Ημερ/νία : 17 ΔΕΚ. 2003

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περι/τος Βιομνίας & Ορυκτιών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περι/τος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομνιων	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρογwgης Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κου Μ. Καρατζία	κος Α. Κωτίδου			κος Καστανάκη
FAX Nr.	24610-87440	210-8662493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντάκτης : Δ. Σωτηρόπουλος
 Τηλέφωνο : 24610-94502 Έσωτ : 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ-ση ΕΑΡΘ/29828/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α. Σας ενημερώνουμε για το ακόλουθα:
 Κατά το προηγούμενο 24ωρο (12/13, 14/13/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
12/12/2003	561 mg/m ³	613 mg/m ³	Εκτός Μεταβολίας	331 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση
13/12/2003	474 mg/m ³	529 mg/m ³	Εκτός Μεταβολίας	261 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση
14/12/2003	547 mg/m ³	707 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση	336 mg/m ³	52 mg/m ³

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
 Δ/ση Περι/τος Βιομνίας & Ορυκτιών

Αριθ. Πρωτ. : 4237
 Ταχ. Ημερ/νία : 18-12-03

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/ντης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Κοιν/ση ΑΗΣ ΑΓ.Δ/Διεύθυνση Σταθμού

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε. - Καστανάκι
 ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ

Αρ. Πρωτ. : 8360

Ημερ/νία : 22 Δεκ 03

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περιττος Βιομηχίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περιττος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομηχιών	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρίγωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καρατζία	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8652493	210-7757660	210-5125999	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502 Εσωτ. 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων
 Λειτουργίας του ΑΗΣ

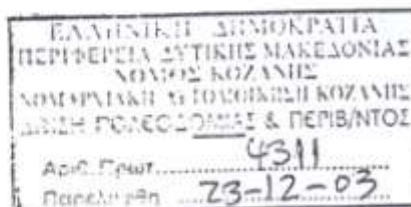
Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ-νση ΕΑΡΘ/29325/18.7.95

-Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α. σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (17/12/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
17/12/2003	573 mg/m ³	531 mg/m ³	Εκτος λειτουργίας	574 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε πτώση καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/της ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Τηλεχ: 432372 Telefax: 24610-94244

23.12.03
 - Καράτζια
 7

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
 Αρ.Πρωτ. : 8358
 Ημερ/νία : 22 ΔΕΚ. 2003

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περι/τος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περι/τος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νιών	Υπ.Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρ/γωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καράτζια	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502 Εσωτ.: 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικό : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ-ση ΕΑΡΘ/29828/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (18/12/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
18/12/2003	459 mg/m ³	817 mg/m ³	Εκτος λειτουργίας	438 mg/m ³	Χωρίς υπερβ.ση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΖΑΝΗΣ
 Δ/ΣΗ ΠΟΛΥΕΞΟΡΤΗΣ & ΠΕΡΙΛΗΠΤΩΝ
 Αρ.Πρωτ..... 4312
 Παραλήπτη..... 23-12-03

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/ντης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Κοιν/ση: ΑΗΣ ΑΓ.Δ/Διεύθυνση Σταθμού

24.12.03
 Κοζάνη

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ , 23 ΔΕΚ. 2003
 Αρ.Πρωτ. : 8402
 Ημερ/νία :

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)
 (Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περι/τος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περι/τος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νιών	Υπ.Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρογwgής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καρατζά	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8652433	210-7757360	210-5123999	210-3807128

Συντάκτης : Δ. Σωτηρόπουλος
 Τηλεφωνο : 24610-94502 Εσωτ: 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων
 Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΑΠ/Δ-ση ΕΑΡΘ/29623/18.7.98

-Σε εφαρμογή των ρυθισμένων στο σχετικό Α. σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:
 Κατά το προηγούμενο 24ωρο (19,20,21/12/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
19/12/2003	518 mg/m ³	559 mg/m ³	722 mg/m ³	234 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση
20/12/2003	426 mg/m ³	616 mg/m ³	435 mg/m ³	551 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση
21/12/2003	354 mg/m ³	561 mg/m ³	477 mg/m ³	464 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΔΗΜΙΤΡΙΑΚΗ ΑΥΤΟΜΟΧΙΛΙΑ ΚΟΖΑΝΗΣ
 Δ/ση ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙ/ΝΤΟΣ
 Αριθ. Πρωτ. 4332
 Ημερ/νία 23-12-03

Γ. ΠΑΠΑΘΕΩΔΩΡΟΥ
 Δ/σης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
Αρ. Πρωτ. : 8451
Ημερ/νία : 23 ΔΕΚ. 2003

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περίγτος Βιομητίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ	Γεν. Δ/ση Περίγτος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/κίων	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρίωσης Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καρατζία	κ. Α. Κωτίδου				κ. Καστανάκη
FAX N.	24610-87440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128	

Συντάκτης	Δ. Σωτηροπούλος
Τηλέφωνο	24610-94502 Fax: 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων
Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/Γ.Δ.Π./Δ/ση ΕΑΡΘ/29929/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α. σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (22/12/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβύσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
22/12/2003	437 mg/m ³	596 mg/m ³	310 mg/m ³	284 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβύσεις οφείλονται σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
Δ/σης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
 ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Τηλεχ: 432372 Τηλεφαχ: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
 Αρ.Πρωτ. :
 Ημερ/νία : 8617 30 ΔΕΚ. 2003

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περίντος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ	Γεν. Δ/ση Περίντος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νιών	Υπ. Ανάπτυξης	Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρίωσης Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση	Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε.ΔΕΘ	
Υπ' όψη	κ. Μ. Καρέτσια	κ. Α. Κωτίδου							
FAX Nο.	24610-67440	210-8652453	210-7757560	210-5125599	210-395128				

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τη.Μόρφωσ.	24610-94502 Εσωτ. 540

ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
 Δ/ΝΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΒΑΤΟΣ
 Αριθ. Πρωτ. 4312
 Παραλήψη 31-12-23

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων
 Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ/ση ΕΑΡΘ/29328/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (29/12/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
29/12/2003	217 mg/m ³	253 mg/m ³	174 mg/m ³	195 mg/m ³	Χωρίς Υπερβασία

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο

Δ/ντης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
 ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Telex: 432372 Telefax: 24510-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ

Αρ. Πρωτ. : -

Ημερίνα :

8618 30 ΔΕΚ. 2

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περι/τος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περι/τος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομινιών	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτ/γωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπόψη	κ. Μ. Κερατζιά	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
Φ.Α.Χ. Νρ.	24510-67340	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3907128

Επιτάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24510-94502 Εσωτ. : 540

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΔΙΕΥΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΒ/ΝΤΟΣ
 Αρ. Πρωτ. : 4373
 Τηλ. : 4373-12-05

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή
 λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔ/Δ/ση ΕΑΡΘ/26828/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (23-24-25-26-27-28/12/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
23/12/2003	422 mg/m ³	448 mg/m ³	465 mg/m ³	373 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση
24/12/2003	318 mg/m ³	373 mg/m ³	288 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση	Χωρίς Υπέρβαση
25/12/2003	170 mg/m ³	226 mg/m ³	293 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση	Χωρίς Υπέρβαση
26/12/2003	Χωρίς Υπέρβαση	232 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση	Χωρίς Υπέρβαση	Χωρίς Υπέρβαση
27/12/2003	Χωρίς Υπέρβαση	152 mg/m ³	191 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση	Χωρίς Υπέρβαση
28/12/2003	Χωρίς Υπέρβαση	180 mg/m ³	181 mg/m ³	158 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/της ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

S-1-04
Κατάσταση

JAN 02 '04 14:01

AHE AG ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

527 F01

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Τηλεχ: 432372 Τηλεφαξ: 24610-94244

02 ΙΑΝ. 2004

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
 Αρ.Πρωτ. : 0013
 Ημερ/νία :

02 ΙΑΝ. 2004

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)
 (Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζανης Δ/ση Περιλτος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περιλτος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομινιών	Υπ.Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρογwgής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καράτζια	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nο.	24610-67440	210-8652493	210-7757650	210-5125599	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηροπούλος
Τηλεφωνο	24610-94502 : Εσωτ. 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΑΠ/Δ/ση ΕΑΡΘ/29829/13.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α. σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:
 Κατά το προηγούμενο 24ωρο (30/12/2003) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερέσεις των όριων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
30/12/2003	193 mg/m ³	303 mg/m ³	353 mg/m ³	158 mg/m ³	χωρίς υπέρθεση

Οι παραπάνω υπερέσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
 Δ/ΣΗ ΠΟΛΥΩΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΒΑΝΤΟΣ
 Αριθ. Πρωτ. 15
 Παρελήθη S-1-03

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/ΤΗΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

09 '84 14100

ΑΗΣ ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

584 P01

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

12-1-04
- Κοζάνη

12.1.04
[Handwritten signature]

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
Αρ. Πρωτ. : 12749
Ημερ/νία : 9 ΙΑΝ. 2004

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX) (Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/νση Περιλ/τος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/νση Περιλ/τος Δ/νση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νιών	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/νση Ενέργειας Δ/νση Ηλεκτρ/γωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/νση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καρατζα	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-57440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-84502 Εσωτ.: 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικό : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ-νση ΕΑΡΘ/29828/13.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζομένων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (8/1/2004) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
8/1/2004	498 mg/m ³	533 mg/m ³	558 mg/m ³	357 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
ΜΟΥΣΟΥΛΗΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
Δ/ΤΣΗ ΠΟΛΥΚΟΣΜΟΥ & ΠΕΡΙΒΛΗΤΟΣ

Αριθ. Πρωτ. : 60
Προβλ. Ημερ/νία : 12-1-04

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
Δ/ντης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

12.1.04
ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ

Αρ. Πρωτ. : 0103

Ημερ/νία :

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περιήγτος Βιομίνιας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περιήγτος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομίνιων	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρίωσης Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κας Μ. Καρατζία	κας Α. Κωτίδου			κας Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8552493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Ευντάκτης	Δ. Σιτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502 Εσωτ.: 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων
Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΤΑΠ/Δ-ση ΕΑΡΘ/29825/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζομένων στο σχετικό Α. σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (07/01/2004) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
07/01/2004	338 mg/m ³	507 mg/m ³	252 mg/m ³	278 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΣΥΝΔΡΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
 Δ/ση ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΒΛΗΤΟΣ

Αριθ. Πρωτ. : 61
 Παρελήφθη : 9-01-04

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
Τηλεχ: 432372 Telefax: 24510-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ

Αρ.Πρωτ. : 0031

Ημερ/νία :

08 ΙΑΝ. 2004

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περι/τος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περι/τος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νιών	Υπ.Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρί/γωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπόψη	κ. Μ. Καρατζία	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-87440	210-3652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Ενστάτης	Δ. Σιτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24510-94502 Εσωτ. 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/Δ/Π/Δ-ση ΕΑΡΘ/29828/13.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενα 24ωρα (31/12/2003 & 1,2,3,4,5,6/01/2004) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
31/12/2003	244 mg/m ³	362 mg/m ³	395 mg/m ³	249 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση
01/01/2004	275 mg/m ³	392 mg/m ³	162 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση	Χωρίς Υπέρβαση
02/01/2004	326 mg/m ³	622 mg/m ³	494 mg/m ³	367 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση
03/01/2004	343 mg/m ³	540 mg/m ³	186 mg/m ³	186 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση
04/01/2004	360 mg/m ³	445 mg/m ³	258 mg/m ³	213 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση
05/01/2004	409 mg/m ³	453 mg/m ³	507 mg/m ³	270 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση
06/01/2004	223 mg/m ³	529 mg/m ³	297 mg/m ³	214 mg/m ³	Χωρίς Υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
Δ/ΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΒ/ΝΤΟΣ
Λ.Ο.

Αριθ. Πρωτ.
Παράληψη 8-1-04

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
Δ/ντης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

15.1.04
7.1.04

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 138 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Τεlex: 432372 Telefax: 24610-94244

Κατά
2

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
 Αρ. Πρωτ. : 0248
 Ημερ/νία : 14 JAN. 2004

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)
 (Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περι/τος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περι/τος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νιών	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρ/γωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καράτζια	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντακτής	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502 Εσωτ. : 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ-ση ΕΑΡΘ/29828/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζομένων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:
 Κατά το προηγούμενο 24ωρο (13/1/2004) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
13/1/2004	442 mg/m ³	528 mg/m ³	410 mg/m ³	359 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΤΤΙΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
 Δ/ση ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, Π. & ΠΕΡΙΣΤΑΤΟΣ
 Αρ. Πρωτ. : 109
 Ημερ/νία : 15-1-04

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/της ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Κοινη: ΑΗΣ ΑΓ. Δ/Διεύθυνση Σταθμού

12.1.04
 7
 ΚΑΡΤΑ

JAN 14 '04 10:21

FHS AG ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

616 F01

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

15.1.04
 77.7416

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
 Αρ. Πρωτ. : 0228
 Ημερ/νία : 14 JAN 2004

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περι/τος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περι/τος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νιών	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρί/γωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καράτζια	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502 Εσωτ.: 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΤΔΠ/Δ-νση ΕΑΡΘ/29828/18.7.98

-Σε εφαρμογή των οριζομένων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (12/1/2004) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
12/1/2004	460 mg/m ³	Εκτός λειτουργίας	204 mg/m ³	260 mg/m ³	Χωρίς υπερβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
 Δ/ΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΒ/ΤΟΥ
 Αρ. Πρωτ. 107
 Ημερ/νία 14-1-04

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/της ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Κοινοφ: ΑΗΣ ΑΓ Δ/Διεύθυνση Σταθμού

16-1-04
Κατ' Εξουσιοδότηση

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Τηλεξ: 432372 Τηλεfax: 24610-94244

14.1.04
Κατ' Εξουσιοδότηση

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ 13 ΙΑΝ. 2004
 Αρ. Πρωτ. : 0203
 Ημερίνα :

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περίντος Βιομίνιας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περίντος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομίνιας	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρογωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καράτζια	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-97440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντακτής : Δ. Σωτηρόπουλος
 Τηλέφωνο : 24510-94502 : Έσωτ. : 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/Δ/ση ΕΑΡΘ/39828/13.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζομένων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:
 Κατά το προηγούμενο 24ωρο (9,10,11/1/2004) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
9/1/2004	636 mg/m ³	619 mg/m ³	440 mg/m ³	283 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση
10/1/2004	618 mg/m ³	Εκτός λειτουργίας	482 mg/m ³	298 mg/m ³	75 mg/m ³
11/1/2004	686 mg/m ³	Εκτός λειτουργίας	558 mg/m ³	423 mg/m ³	75 mg/m ³

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΤΙΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
 Δ/ΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΒ/ΜΤΟΣ
 Αριθ. Πρωτ. 13-1-04
 Παρελήθη 80

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/σης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

20.1.04
2 κεντρ
J

JAN 16 '04 11:41

FHS AG ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

651 P01

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ 16 ΙΑΝ. 2004
Αρ. Πρωτ. : 0275
Ημερ/νία :

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περίγτος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περίγτος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νιών	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρ/γωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κου Μ. Καράτζια	κας Α. Κωτίδου			κας Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-3652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502 ΕΣΩΤ.: 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικά : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔ/ΠΔ-νη ΕΑΡΘ/29828/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζόμενων στο σχετικό Α. σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:
Κατά το προηγούμενο 24ωρο (14/1/2004) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
14/1/2004	303 mg/m ³	544 mg/m ³	369 mg/m ³	248 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
Δ/ΝΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΒΛΗΤΟΣ

Αριθ. Πρωτ. 146
Παρελήφθη 16-1-04

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
Δ/της ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
 Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ
 Αρ. Πρωτ. : 0234
 Ημερ/νία : 16 ΙΑΝ. 2004

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)
 (Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/νση Περι/τος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/νση Περι/τος Δ/νση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νιών	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/νση Ενέργειας Δ/νση Ηλεκτρ/γωγής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/νση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καρατζία	κ. Α. Κωτίζου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128
Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος				
Τηλέφωνο	24610-94502 : Εσωτ. : 540				

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων
 Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικό : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ-νση ΕΑΡΘ/29528/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζομένων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:
 Κατά το προηγούμενο 24ωρο (15/1/2004) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης.

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
15/1/2004	242 mg/m ³	523 mg/m ³	333 mg/m ³	168 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΜΕΣΣΗΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
 ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ
 Δ/ΝΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ & ΠΕΡΙΒ/ΝΤΟΣ
 Αρ. Πρωτ. : 149
 Τηλ. : 19-1-04

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
 Δ/ντης ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ Α.Ε.
ΔΕΘ/ΚΛΑΔΟΣ ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Τ.Θ. 136 ΚΟΖΑΝΗ 501 00
Telex: 432372 Telefax: 24610-94244

Προτερ. : ΕΠΕΙΓΟΝ

Αρ. Πρωτ. : 0306 99 ΙΑΝ. 2004

Ημερ/νία : 20.1.04

ΤΗΛΕΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ (FAX)

(Σελίδες : 1/1)

ΠΡΟΣ	Ν.Α. Κοζάνης Δ/ση Περίντος Βιομ/νίας & Ορυκτών Πόρων	ΥΠΕΧΩΔΕ Γεν. Δ/ση Περίντος Δ/ση ΕΑΡΘ Τμήμα Βιομ/νιών	Υπ. Ανάπτυξης Γεν. Δ/ση Ενέργειας Δ/ση Ηλεκτρογwgής Τμήμα Β'	Γεν. Δ/ση Ορυχείων	ΔΕΗ Α.Ε./ΔΕΘ
Υπ' όψη	κ. Μ. Καρατζία	κ. Α. Κωτίδου			κ. Καστανάκη
FAX Nr.	24610-67440	210-8652493	210-7757560	210-5125999	210-3807128

Συντάκτης	Δ. Σωτηρόπουλος
Τηλέφωνο	24610-94502 Εσωτ.: 540

ΘΕΜΑ : Ενημέρωση Φορέων σε εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Όρων
Λειτουργίας του ΑΗΣ

Σχετικό : Α.ΥΠΕΧΩΔΕ/ΓΔΠ/Δ-νση ΕΑΡΘ/29828/18.7.96

-Σε εφαρμογή των οριζομένων στο σχετικό Α, σας ενημερώνουμε για τα ακόλουθα:

Κατά το προηγούμενο 24ωρο (16,17,18/1/2004) οι Μονάδες του Σταθμού μας παρουσίασαν τις παρακάτω υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σκόνης:

	Μονάδα I	Μονάδα II	Μονάδα III	Μονάδα IV	Μονάδα V
16/1/2004	Χωρίς υπέρβαση	308 mg/m ³	256 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση	Χωρίς υπέρβαση
17/1/2004	Χωρίς υπέρβαση	252 mg/m ³	210 mg/m ³	191 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση
18/1/2004	Χωρίς υπέρβαση	219 mg/m ³	231 mg/m ³	223 mg/m ³	Χωρίς υπέρβαση

Οι παραπάνω υπερβάσεις οφειλόταν σε ποιότητα καυσίμου διαφορετική από το βασικό καύσιμο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	
ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ	
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΟΖΑΝΗΣ	
Δ/ΝΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΒ/ΝΤΟΣ	
Αριθ. Πρωτ.....	173
Παρελήφθη.....	20.1.04

Θ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ
Δ/της ΑΗΣ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- A.H.A., American Heart Association (2002). "Air Pollution and Cardiovascular Disease". *AHA Scientific Statement*, Vol. 109, 2655-2671.
- Akers, R. (1977). *Deviant Behavior: A Social Learning Approach*. Belmont Mass, Wadsworth: New York.
- Albanese, J. S. (1995). *White-Collar Crime in America*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Althusser, L. (1971). *Lenin and Philosophy and Other Essays*. New York: Monthly Review Press.
- Auchter, B. (1978). *Federal Level Research and Demonstration in White Collar Crime Control-Efforts of the Law Enforcement Assistance Administration*. Washington, D.C.: U.S. Government Printine Office.
- Aulette, J. R., and R. Michalowski (1993). "Fire in Hamlet: A Case Study of a State-Corporate Crime". Στο K. D. Tunnell (ed.), *Political crime in contemporary America: A critical Approach*, (pp.171-206). New York: Garland.
- Aulette, J. R., and R. Michalowski (2006). "The fire in Hamlet". Στο R. Michalowski and R. Kramer (eds.), *State-corporate crime: Wrongdoing at the intersection of business and government* (pp. 45–66). New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press.
- Bakan, J. (2004). *The Corporation: The Pathological Pursuit of Profit and Power*. New York: Free Press (ελλην. Έκδοση: *The Corporation: Το παθολογικό κινήρι των εταιρειών για κέρδος και εξουσία*. Αθήνα: ΚΨΜ, 2007).
- Baldwin, R. (1985). *Regulating the Airlines: Administrative Justice and Agency Discretion* (Oxford Socio-Legal Studies). Oxford: Clarendon Press.

- Barak, G. (1991). *Crimes by the Capitalist State: An Introduction to State Criminality*.
New York: SUNY Press.
- Barnett, H. C. (1981). "Corporate Capitalism, Corporate Crime". *Crime and Delinquency*, 27(1): 4-23.
- Barnett, H. C. (1986). "Industry Culture and Industry Economy: Correlates of Tax Noncompliance in Sweden". *Criminology*, 24: 553-74.
- Barstow, D., and L. Bergman (2003α). "At a Texas foundry, an indifference to life".
New York Times, 7 Ιανουαρίου 2003. Ανάκτηση από
<http://www.nytimes.com/2003/01/08/us/at-a-texas-foundry-an-indifference-to-life.html?pagewanted=1>
- Barstow, D., and L. Bergman, (2003β). "A family's fortune, a legacy of blood and tears". New York Times, 9 Ιανουαρίου 2003. Ανάκτηση από
<http://www.nytimes.com/2003/01/09/us/a-family-s-fortune-a-legacy-of-blood-and-tears.html>
- Baucus, M. S. (1994). "Pressure, Opportunity and Predisposition: A Multivariate Model of Corporate Illegality". *Journal of Management*, 20(4): 699-721.
- Baucus, M. S., and T. M. Dworkin (1991). "What is Corporate Crime? It Is Not Illegal Corporate Behavior. *Law & Policy*, 13(3): 231-244.
- Baucus, M. S. and J. P. Near (1991). "Can Illegal Corporate Behavior be Predicted? An Event History Analysis". *Academy of Management Journal*, 34: 9-36.
- Biderman, A., and A. J. Reiss, Jr. (1980). *Data Sources on White-Collar Law Breaking*. Washington, D.C.: USGPO.
- Bonger, W. A. 1916 [1905]. *Criminality and Economic Conditions*. Translated by Henry P. Horton. Boston, MA: Little, Brown.
- Box, S. (1983). *Power, Crime and Mystification*. London: Tavistock.

- Braithwaite, J. (1984). *Corporate Crime in the Pharmaceutical Industry*. London: Routledge & Paul Kegan.
- Braithwaite, J. (1985). "White Collar Crime". *Annual Review of Sociology*, 11: 1-25.
- Braithwaite, J. (1989). "Criminological Theory and Organizational Crime". *Justice Quarterly*, 6: 333-358.
- Braithwaite, J. and G. Geis (1982). "On Theory and Action for Corporate Crime Control". *Crime and Delinquency*, 28: 292-314.
- Braithwaite, J. and B. Fisse (1987). "Self-Regulation and the Control of Corporate Crime". Στο C. Shearing and P. Stenning (eds.), *Private Policing*. Newbury Park, Calif., USA: Sage Publications.
- Braithwaite, J. and P. Pettit (1990). *Not Just Deserts: A Republican Theory of Criminal Justice*. Oxford: Clarendon Press.
- Braithwaite, J. and P. Drahos (2000). *Global Business Regulation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bratsis, P. (2001). «Ο Νίκος Πουλαντζάς και η οντολογική θέση του κράτους στη μαρξιστική θεωρία». Στο Α. Ρήγος και Κ. Τσουκαλάς (επιμέλεια), *Η Πολιτική σήμερα. Ο Νίκος Πουλαντζάς και η επικαιρότητα του έργου του*. Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Brobeck, S., and A. C. Averyt (1983). *The Product Safety Book. The Ultimate Consumer Guide to Product Hazards*. New York: Dutton.
- Calavita, K. C. (1983). "The Demise of the Occupational Safety and Health Administration: A Case Study in Symbolic Action". *Social Problems*, 30(4): 437- 448.
- Calavita, K. C., and H. N. Pontell (1994). "The State and White-Collar Crime: Saving the Savings and Loans". *Law and Society Review*, 28(2): 297-324.

- Carnoy, M. (1990). *Κράτος και Πολιτική Θεωρία*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Carson, W. G. (1970). "White-Collar Crime and the Enforcement of Factory Legislation". *British Journal of Criminology*, 10 (4) 383-398.
- Carson, W. G. (1980). "The Institutionalization of Ambiguity: Early British Factory Acts". Στο G. Geis and E. Stotland (eds.), *White-Collar Crime: Theory and Research*. Beverly Hills: Sage.
- Carson, W. G. (1982). *The Other Price of Britain's Oil: Safety and control in the North Sea*. Oxford: Martin Robertson.
- Casey, J. (1985). "Corporate Crime and the State: Canada in the 1980's". Στο T. Fleming (ed.), *The New Criminologies in Canada*. Toronto: Oxford University Press.
- Chambliss, W. J. (1967). "Types of Deviance and the Effectiveness of Legal Sanctions". *Wisconsin Law Review*, 25: 705-719.
- Chambliss, W. J. (1988). *On the Take: From Petty Crooks to Presidents*. Revised edition. Bloomington: Indiana University Press.
- Chambliss, W. J. (1989). "State-Organized Crime". *Criminology*, 27: 183-208.
- Clarke, M. (1990). *Business Crime: Its Nature and Control*. Cambridge: Polity Press.
- Clinard, M. B. (1952). *The Black Market: A Study of White Collar Crime*. New York: Rinehart.
- Clinard, M. B. (1983). *Corporate Ethics and Crime*. Beverly Hills: Sage.
- Clinard, M. B., and R. Quinney (1973). *Criminal behavior systems: A typology* (2nd ed.). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Clinard, M. B., P. C. Yeager, J. Brissette, D. Petrashek, and E. Harries (1979). *Illegal Corporate Behavior*. U.S. Department of Justice: National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice.

- Clinard, M. B., and P. C. Yeager (1980). *Corporate Crime*. New York: The Free Press.
- Cochran, P. L., and D. Nigh (1987). "Illegal Corporate Behavior and the Question of Moral Agency: An Empirical Examination". Στο W. C. Frederick (eds.), *Research in Corporate Social Performance and Policy* (Greenwich, CT: JAI Press), 9: 73-91.
- Cohen, S. (2001). *States of Denial: Knowing about Atrocities and Suffering*. Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Coleman, J. W. (1987). "Toward an Integrated Theory of White-Collar Crime". *The American Journal of Sociology*, 93(2): 406-439.
- Coleman, J. W. (1989). *The Criminal Elite: The Sociology of White Collar Crime*. New York: St. Martin's.
- Coleman, J. W. (1995). "Motivation and Opportunity: Understanding the Causes of White-Collar Crime". Στο G. Geis, R. F. Meier and L. M. Salinger (eds.), *White-Collar Crime: Classic and Contemporary Views* (pp. 360–381). New York: The Free Press.
- Coleman, J. W. and L. L. Ramos (1998). "Subcultures and Deviant Behavior in the Organizational Context". Στο P. A. Bamberger and W. J. Sonnenstuhl (eds.), *Research in the Sociology of Organizations, 15: Deviance in and of Organizations* (pp. 3–34). Stanford, CT: JAI Press.
- Collins, H. (1991). *Marxism and Law*. Oxford: Oxford University Press (ελλην. έκδοση: *Μαρξισμός και Δίκαιο*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1991).
- Craib, I. (1992). *Modern Social Theory: From Parsons to Habermas*. 2nd Edition, London: Harvester (ελλην. Έκδοση: Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία: Από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2000).

- Cressey, D. R. (1953). *Other People's Money: A Study in the Social Psychology of Embezzlement*. Glencoe, IL: Free Press.
- Croall, H. (1992). *White-Collar Crime: Criminal Justice and Criminology*. Philadelphia: Open University.
- Cullen, F. T., W. J. Maakestad, and G. Cavender (1987). *Corporate Crime Under Attack: The Ford Pinto Case and Beyond*. Cincinnati: Anderson.
- Dalton, D. R., and I. F. Kesner (1988). "On the Dynamics of Corporate Size and Illegal Activity: An Empirical Assessment". *Journal of Business Ethics*, 7(11): 861-870.
- Di Maggio, P. D. (1988). "Interest and Agency in Institutional Theory". Στο L. G. Zucker (eds.), *Institutional Patterns and Organizations*. Ballinger, Cambridge, Mass.
- Dodge, M. and G. Geis (2009). "Social and Political Transformations in White-Collar Crime Scholarship: Introductory Notes". *Crime, Law and Social Change*, 51: 1-3.
- Domhoff, G. W. (1967). *Who Rules America?* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Edelhertz, H. (1970). *The Nature, Impact and Prosecution of White Collar Crime*. Washington, DC: National Institute for Law Enforcement and Criminal Justice.
- EPER (2007). *EPER Review Report 2004*, May 2007, Ανάκτηση από www.eper.ccc.eu.int
- Ermann, M. D. and R. J. Lundman (1978). *Corporate and Governmental Deviance: Problems of Organizational Behavior in Contemporary Society*. New York: Oxford University Press.
- Fabianic, D. (1980). "Perceived Scholarship and Readership of Criminal Justice Journals". *Journal of Police Science and Administration*, 8:15–20.

- Finney, H. C. and H. R. Lesieur (1982). "A Contingency Theory of Organizational Crime". Στο S.B. Bacharach (eds.), *Research in the Sociology of Organizations*. Greenwich, CT: JAI Press.
- Fiol, M. C. (1995). "Corporate Communications: Comparing Executives' Private and Public Statements". *Academy of Management Journal*, 38(2): 522–536.
- Flanagan, W. G. (2003). *Dirty Rotten CEOs: How Business Leaders are Fleecing America*. New York: Citadel.
- Frank, N., and M. J. Lynch (1992). *Corporate Crime, Corporate Violence*. Albany, NY: Harrow and Heston.
- Friedrichs, D. O. (1980). "The Legitimacy Crisis in the United States: A Conceptual Analysis". *Social Problems*, 27: 540–555.
- Friedrichs, D. O. (1992). "White Collar Crime and the Definitional Quagmire: A Provisional Solution". *The Journal of Human Justice*, 3(2): 5-21.
- Friedrichs, D. O. (1996). *Trusted Criminals: White Collar Crime in Contemporary Society*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Galliher, J. F. and T. J. Guess (2009). "Two Generations of Sutherland's White-Collar War Crime Data and Beyond". *Crime, Law and Social Change*, 51:163–174.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Geis, G. (1967). "The heavy electrical equipment antitrust case of 1961". Στο M. Clinard and R. Quinney (eds.), *Criminal Behavior Systems: A Typology* (pp.140-151). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Geis, G. (1977). "The Heavy Electrical Equipment Antitrust Case of 1961". Στο G. Geis, and R. F. Meier (eds.), *White Collar Crime*. New York: Free Press.

- Geis, G. and R. Meier (1977). *White-Collar Crime: Offenses in Business, Politics and the Professions*. New York: The Free Press.
- Geis, G., and E. Stotland (1980). *White-Collar Crime: Theory and Research*. Beverly Hills: Sage.
- Gerber, J., E. L. Jensen, and E. J. Fritsch (1996). "Politics and White Collar Crime: Explaining Government Intervention in the Savings and Loan Scandal". *Critical Criminology*, 7(2): 59-73.
- Glasbeek, H. (1984). "Why Corporate Deviance is not Treated as a Crime-The Need to Make "Profits" a Dirty Word". Στο T. C. Caputo, M. Kennedy, C. E. Reasons, and A. Brannigan (eds.), *Law and Society: A Critical Perspective*. Toronto: Harcourt Brace Jovanovich.
- Goff, C., and C. Reasons (1978). *Corporate Crime in Canada*. Scarborough, Ontario: Prentice-Hall.
- Gouldner, A. (1970). *The Coming Crisis of Western Sociology*. London: Heinemann.
- Green, P. and T. Ward (2004). *State Crime, Governments, Violence and Corruption*. London: Pluto Press.
- Gross, E. (1978). "Organisational Crime: A Theoretical Perspective". Στο N. Denzin (eds.), *Studies in Symbolic Interaction*. Greenwich: JAI Press.
- Hall, R. H. (1972). *Organizations: Structure and Process*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Hamel, J. (1993). *Case Study Methods*. Qualitative Research Methods Series, vol. 32. Thousand Oaks, California: Sage.
- Hamlin, J. E. (1988). "The Misplaced Role of Rational Choice in Neutralization Theory". *Criminology*, 26:425-438.

- Handy, C. (1993). *Understanding Organisations* (4th edition). Harmondsworth: Penguin.
- Hawkins, K. (1984). *Environment and Enforcement: Regulation and the Social Definition of Pollution*. Oxford: Clarendon Press.
- Hills, S. L. (1987). “Epilogue: Corporate Violence and the Banality of Evil”. Στο S. L. Hills (eds.), *Corporate Violence: Injury and Death for Profit* (pp. 187-206). Totawa NJ: Rowman & Littlefield.
- Huffington, A. (2003). *Pigs at the Trough: How Corporate Greed and Political Corruption are Undermining America*. New York: Crown.
- Jackall, R. (1988). *Moral Mazes: The World of Corporate Managers*. New York: Oxford University Press.
- Janis, I. L. (1972). *Victims of Groupthink: A Psychological Study of Foreign-Policy Decisions and Fiascoes*. Boston: Houghton Mifflin.
- Jakobs, G. (1998). «Ο καταλογισμός στο Ποινικό Δίκαιο. Ανάπτυξη του συστήματος από τις προϋποθέσεις ισχύος των κανόνων». *Ποινικά Χρονικά*, ΜΗ΄/1998: 321-328.
- Jaques, E. (1952). *The Changing Culture of a Factory*. New York: Dryden.
- Jessor, B. (2001). «Η στρατηγική επιλεκτικότητα του κράτους: Σκέψεις σχετικά μ’ ένα θέμα του Πουλαντζά». Στο Α. Ρήγος και Κ. Τσουκαλάς (επιμέλεια), *Η Πολιτική σήμερα. Ο Νίκος Πουλαντζάς και η επικαιρότητα του έργου του*. Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Johnson, J. M. and J. D. Douglas (1978). *Crime at The Top: Deviance in Business and the Professionals*. Philadelphia : Lippincott.

- Kadish, S. H. (1977). "The Use of Criminal Sanctions in the Enforcement of Economic Regulations". Στο G. Geis and R. F. Meier (eds.), *White collar crime*. New York: The Free Press, 296-317.
- Knightley, P., E. Potter, and M. Wallace (1979). *Suffer The Children: The Story of Thalidomide*. New York: The Viking Press.
- Kram, K. E., P. C. Yeager, and G. Reed (1989). "Decisions and Dilemmas: The Ethical Dimension in the Corporate Context". Στο J. E. Post (eds.), *Research in Corporate Social Performance and Policy*. (Greenwich, Conn.: JAI Press), 11: 21-54.
- Kramer, R. C. (1984). "Corporate Criminality: The Development of an Idea". Στο E. Hochstedier (ed.), *Corporations as Criminals*. Beverly Hills, CA: Sage:13-38.
- Kramer, R. C. (1990α). "State-Corporate Crime: A Case Study of the Space Shuttle Challenger Explosion". Paper presented at the Edwin Sutherland Conference on White Collar Crime: 50 Years of Research and Beyond, Indiana University.
- Kramer, R. C. (1990β). "The Concept of State-Corporate Crime". Paper presented at the Society for the Study of Social Problems, Washington, DC.
- Kramer, R. C. (1990γ). "The Concept of State-Corporate Crime". Paper presented at the Society for the Study of Social Problems, Washington, DC.
- Kramer, R. C., and R. Michalowski (1990). "Toward an Integrated Theory of State-Corporate crime". Paper presented at the American Society of Criminology, Baltimore, MD.
- Kramer, R. C., and R. J. Michalowski (1993). "State-Corporate Crime: Case Studies in Organizational Deviance". Unpublished manuscript.

- Kramer, R. C., R. Michalowski, and D. Kauzlarich (2002). "The Origins and Development of the Concept and Theory of State-Corporate Crime". *Crime and Delinquency*, 48(2): 263-282.
- Laden, F., L. Neas, D. Dockery, and J. Schwartz (2000). "Association of Fine Particulate Matter from Different Sources with Daily Mortality in six U.S. Cities". *Environmental Health Perspectives*, Vol. 108, No.10.
- Levi, M. (1987). *Regulating Fraud: White-Collar Crime and the Criminal Process*. London: Routledge.
- Levi, M. (2002). "Suite Justice or Sweet Charity?: Some Explorations of Shaming and Incapacitating Business Fraudsters". *Punishment & Society*, 4(2): 147-163.
- Lipfert, F. W. and R.E. Wyzga (1997). "Air Pollution and Mortality: The Implications of Uncertainties in Regression Modeling and Exposure Measurement". *Journal of the Air and Waste Management Association*, 47: 517–523.
- Lynch, M. J., P. B. Stretesky, and D. McGurrin (2002). "Toxic Crimes and Environmental Justice: Examining the Hidden Dangers of Hazardous Wastes". Στο G. W. Potter (ed.), *Controversies in White-Collar Crime*. Cincinnati, OH: Anderson.
- Lynch, M. J., D. McGurrin, and M. Fenwick (2004). "Disappearing Act: The Representation of Corporate Crime Research in Criminological Literature". *Journal of Criminal Justice*, 32: 389– 398.
- MacCormick, N. (1978). *Legal Reasoning and Legal Theory*. USA: Oxford University Press.
- MacLean, T. L (2007). "Framing and Organizational Misconduct: A Symbolic Interactionist Study". *Journal of Business Ethics*, 78: 3–16.
- March, J. G., and H. A. Simon (1958). *Organisations*. New York: John Wiley.

- McMullan, J. L. (1992). *Beyond the Limits of the Law: Corporate Crime and Law and Order*. Halifax: Fernwood.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- Michalowski, R. J. (1985). *Order, Law and Crime*. New York: Random House.
- Michalowski, R. and R. C. Kramer (1993). *State-Corporate Crime: Wrongdoing at the Intersection of Business and Government*. New Brunswick, New Jersey, and London: Rutgers University Press.
- Miliband, R. (1969). *The State in Capitalist Society*. London: Weidenfield & Nicolson (ελλην. έκδοση: *Το κράτος στην καπιταλιστική κοινωνία*. Αθήνα: Πολύτυπο, 1984).
- Mills, C. W. (1956). *The Power Elite*. Oxford: Oxford University Press.
- Mills, C. W. (1959). *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press.
- Morgan, G. (1996). *Images of Organization*. Sage Publications (ελλην. έκδοση: *Οι Όψεις της Οργάνωσης: Εισαγωγή στη Θεωρία των Οργανώσεων*. Αθήνα: Καστανιώτης, 2002).
- Offe, C. (1973). "The Capitalist State and the Problem of Policy Formation". Στο Leon N. L., R. Alford, C. Crouch and C. Offe (επιμέλεια), *Stress and Contradiction in Modern Capitalism: Public Policy and the Theory of the State*. Lexington, Mass.: D. C. Heath.
- Offe, C., and V. Ronge (1982). "Theses on the Theory of the State". Στο A. Giddens and D. Held (eds.), *Classes, Power and Conflict* (pp. 249-256). Berkeley: University of California Press.

- Orland, L. (1980). "Reflections on Corporate Crime: Law in Search of Theory and Scholarship". *American Criminal Law Review*, 17: 501-520.
- Passas, N. (1990). "Anomie and Corporate Deviance". *Contemporary Crises*, 14: 157-178.
- Paternoster, R., and S. Simpson (2001). "A Rational Choice Theory of Corporate Crime". Στο N. Shover and J. P. Wright (eds.), *Crimes of Privilege: Readings in White-Collar Crime*. Oxford: Oxford University Press.
- Perrow, C. (1986). *Complex Organizations: A Critical Essay* (3rd edition). New York: McGraw-Hill.
- Peter, A., and J. J. Seneca (1976). "Is Collusion Profitable?". *Review of Economics and Statistics*, 58: 1-12.
- Picciotto, S. (1979). "The Theory of the State, Class Struggle and the Rule of Law". Στο B. Fine et. al. (eds.), *Capitalism and the Rule of Law*. London: Hutchinson.
- Piquero, N. L., S. G. Tibbetts and M. B. Blankenship (2005). "Examining the Role of Differential Association and Techniques of Neutralization in Explaining Corporate Crime". *Deviant behaviour*, 26: 159-188.
- Pontell, H. N., and G. L. Geis (2006). *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime*. New York: Springer.
- Pope, C. A. and D. W. Dockery (2006). "Health Effects of Fine Particulate Air Pollution: Lines that Connect". *Journal of the Air and Waste Management Association*, 56: 709-742.
- Poulantzas, N. (1968). *Pouvoir Politique et Classes Sociales*. Paris: Maspero (ελλην. έκδοση: *Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις*. Αθήνα: Θεμέλιο, 1985).

- Poulantzas, N. (1978). *State, Power, Socialism*. London: New Left Books (ελλην. έκδοση: *Το Κράτος, η Εξουσία, ο Σοσιαλισμός*. 2 τόμοι, Αθήνα: Θεμέλιο, 1991).
- Poveda, T. G. (1994). *Rethinking White-Collar Crime*. West-port, CT: Praeger.
- Prasad, P. (1993). "Symbolic Processes in the Implementation of Technological Change". *Academy of Management Journal*, 36(6): 1400–1429.
- Quinney, R. (1964). "The Study of White Collar Crime: Toward a Reorientation in Theory and Research". *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 55: 208-214.
- Quinney, R. (1977). *Class, State and Crime: On the Theory and Practice of Criminal Justice*. New York: Longman.
- Reed, G. E., and P. C. Yeager. (1996). "Organizational and Neoclassical Criminology: Challenging the Reach of a General Theory of Crime". *Criminology*, 34: 357-82.
- Ross, J. F. (1995). *Violence in Canada: Sociopolitical Perspectives*. Don Mills, Ontario: Oxford University Press.
- Ross, J. F. (2000). *Varieties of State Crime and its Control*. Monsey, NJ: Criminal Justice Press.
- Ross, J. I. (1998). *Cutting the Edge: Current Perspectives in Radical/Critical Criminology and Criminal Justice*. Westport, Conn: Praeger.
- Rothe, D. and C. W. Mullins (2006). *Symbolic Gestures and the Generation of Global Social Control: The International Criminal Court*. Lanham, MD: Lexington Publishers.
- Routledge, H. C., J. G. Ayres, and J. N. Townend (2003). "Why Cardiologists should be Interested in Air Pollution". *Archives of Environmental Health*, 54: 158-164.

- Russell, S. and M.J. Gilbert (1999). "Truman's Revenge: Social Control and Corporate Crime". *Crime, Law, and Social Change*, 32: 59-82.
- Salinger, L. M. (2005). *Encyclopedia of White Collar and Corporate Crime*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Sargent, N. C. (1990). "Law, Ideology and Social Change: An Analysis of the Role of Law in The Construction of Corporate Crime". *The Journal of Human Justice*, 1(2): 97-116.
- Schafer, S. (1974). *The Political Criminal: The Problems of Morality and Crime*. New York: The Free Press.
- Shichor, D. (2009). "Scholarly Influence" and White-Collar Crime Scholarship". *Crime, Law and Social Change*, 51:175–187.
- Shover, N., and J. P. Wright (2001). *Crimes of Privilege: Readings in White Collar Crime*. Oxford: Oxford University Press.
- Shrader-Frechette, K. (2002). "Trading Jobs for Health: Ionizing Radiation, Occupational Ethics, and the Welfare Argument". *Science and Engineering Ethics*, 8: 139–154.
- Silverman, M., Ree, P. R., and M. Lydecker (1982). *Prescriptions for Death: The Drugging of the Third World*. Berkeley: University of California Press.
- Simon, D. R. (1999). *Elite Deviance*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Simon, D. R. and D. S. Eitzen (1993). *Elite Deviance* (4th edition). Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Simpson, S. S. (1986). "The Decomposition of Antitrust: Testing a Multi-Level, Longitudinal Model of Profit-Squeeze". *American Sociological Review*, 51: 859-875.

- Simpson, S. S. (2003). "The Criminological Enterprise and Corporate Crime".
Criminologist, 28(4), 1,3-5.
- Sims, R. S. (1994). *Ethics and Organizational Decision Making: A Call for Renewal*.
Westport, CT: Quorum Books.
- Sklar, M. J. (1988). *The Corporate Reconstruction of American Capitalism: 1890-1916*. New York: Cambridge University Press.
- Skocpol, T. (1980). "Political Response to Capitalist Crisis: Neo-Marxist Theories of the State and the Case of the New Deal". *Politics & Society*, 10(2): 155-201.
- Smandych, R. (1985). "Marxism and the Creation of Law: Re-Examining the Origins of Canadian Anti-Combines Legislation 1890-1910". Στο T. Fleming (ed.), *The New Criminologies in Canada*. Toronto: Oxford University Press.
- Smith, P. (2006). *Πολιτισμική Θεωρία. Μια Εισαγωγή*. Αθήνα: Κριτική.
- Snider, L. (1978). "Corporate Crime in Canada". *Canadian Journal of Criminology*, 20(2): 142-168.
- Snider, L. (1982). "Traditional and Corporate Theft: A Comparison of Sanctions". Στο P. Wickman and T. Dailey (eds.), *White-Collar and Economic Crime*.
Lexington: Lexington Books.
- Snider, L. (1987). "Towards a Political Economy of Reform, Regulation and Corporate Crime". *Law and Policy*, 9(1): 37-68.
- Snider, L. (1990). "Cooperative Models and Corporate Crime: Panacea or Cop Out?". *Crime and Delinquency*, 36(3): 373 - 390.
- Snider, L. (1991). "The Regulatory Dance: Understanding Reform Processes in Corporate Crime". *International Journal of the Sociology of Law*, 19(2): 209-236.

- Snider, L. (2000). "The Sociology of Corporate Crime: An Obituary (or: Whose knowledge claims have legs?)". *Theoretical Criminology*, 4(2): 169-206.
- Staw, B. M. and E. Szwajkowski (1975). "The Scarcity-Munificence of Organizational Environments and the Commission of Illegal Acts". *Administrative Science Quarterly*, 20: 345-354.
- Sutherland, E. H. (1940). "White-Collar Criminality". *American Sociological Review*, 5(1): 1-12.
- Sutherland, E. H. (1941). "Crime and Business". *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 217: 112-118.
- Sutherland, E. H. (1945). "Is "White-Collar crime" crime? *American Sociological Review*, 10(2): 132-139.
- Sutherland, E. H. (1947). *Principles of Criminology* (4th edition). Philadelphia: J.B. Lippincott.
- Sutherland, E. H. (1949). *White Collar Crime*. New York: Dryden press.
- Sutherland, E. H. (1983). *White Collar Crime: The Uncut Version*. New Haven Conn.: Yale University Press.
- Sykes, G., and D. Matza (1957). "Techniques of Neutralization: A theory of Delinquency". *American Sociological Review*, 22(6): 664-670.
- Tappan, P. (1949). "Who is the Criminal?". *American Sociological Review*, 12: 96-102.
- Tunnell, K. D. (1993). *Political crime in contemporary America: A critical approach*. New York: Garland Publishing.
- Turk, A. (1969). *Criminality and the Legal Order*. Chicago: Rand McNally.

- Varette, S. E., C. Meredith, R. B. Robinson, D. Hoffman and Abt Associates of Canada (1985). *Research on White Collar Crime: Exploring the Issues*. Ottawa: Ministry of Justice.
- Vaughan, D. (1982). "Toward Understanding Unlawful Organizational Behaviour". *Michigan Law Review*, 80: 1377-1402.
- Vaughan, D. (1983). *Controlling Unlawful Organizational Behavior: Social Structure and Corporate Misconduct*. Chicago: University of Chicago Press.
- Vaughan, D. (1996). *The Challenger Launch Decision*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Vaughan, D. (1998). "Rational Choice, Situated Action, and the Social Control of Organizations". *Law and Society Review*, 32(1):23-61.
- Vaughan, D. (1999). "The Dark Side of Organizations: Mistake, Misconduct and Disaster". *Annual Review of Sociology*, 25: 271-305.
- Vaughan, D. (2002). "Criminology and the Sociology of Organizations". *Crime, Law, and Social Change*, 37:117-36.
- Vaughan, D. (1997). "Anomie Theory and Organizations: Culture and the Normalization of Deviance at NASA. Στο N. Passas and R. Agnew (eds.), *The Future of Anomie Theory* (pp. 95-123). Boston: Northeastern University Press.
- Verderey, K. (1991). "Theorizing Socialism: A Prologue to the Transition". *American Ethnologist*, 18(3): 419-439.
- Witherspoon, P. D., and K. L. Wohlert (1996). "An Approach to Developing Communication Strategies for Enhancing Organizational Diversity". *Journal of Business Communication*, 33(4): 375-399.
- Wonders, N., and M. Danner (2002). "Globalization, State-Corporate Crime, and Women: The Strategic Role of Women's NGOs in the New World Order". Στο

- G. W. Potter (ed.), *Controversies in White-Collar Crime*. Cincinnati, OH: Anderson.
- WWF (2005). «Δεσμεύσεις χωρίς εφαρμογή: η περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα». Αθήνα, Μάιος 2005, Ανάκτηση από www.politics.wwf.gr
- WWF (2006). «Δεσμεύσεις χωρίς εφαρμογή: η περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα». Αθήνα, Ιούνιος 2006, Ανάκτηση από www.politics.wwf.gr
- WWF (2006). «Ευρωπαϊκό Σύστημα Εμπορίας Ρύπων μόνο στα χαρτιά». Βρυξέλλες/Αθήνα, 15-5-2006, Ανάκτηση από www.climate.wwf.gr
- WWF (2007). «Δεσμεύσεις χωρίς εφαρμογή: η περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα». Αθήνα, Ιούλιος 2007, Ανάκτηση από www.politics.wwf.gr
- Yeager, P. (1991). *The Limits of Law: The Public Regulation of Private Pollution*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Yeager, P. C., and G. E. Reed (1998). “Of Corporate Persons and Straw Men: A Reply to Herbert, Green, and Larragoite.”. *Criminology* 36: 885-97.
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research, Design and Methods*. Third Edition, Applied Social Research Methods Series, vol 5. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Young, T. R. (1981). “Corporate Crime: A Critique of the Clinard Report”. *Contemporary Crisis*, 5: 323-336.
- Zanobetti, A., J. Schwartz, E. Samoli, A. Gryparis, G. Touloumi, J. Peacock, R. Anderson, A. Tertre, J. Bobros, M. Celco, A. Goren, B. Forsberg, P. Michelozzi, D. Rabczenko, S. Hoyos, H. Wichmann, and K. Katsouyanni (2003). “The Temporal Pattern of Respiratory and Heart Disease Mortality in Response to Air Pollution”. *Environmental Epidemiology Program*, Vol. 111: 1188-1193.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασίου, Χ. Χ. (2000) «Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων-επιχειρήσεων στο Γερμανικό ποινικό δίκαιο». Στο Κουράκης, Ν. Ε., και Ν. Κ. Κουλούρης, (επιμέλεια), *Αντεγκληματική Πολιτική ΙΙ. Εικοσιεπτά ακόμη Μελέτες για τα Όρια, τους Όρους και τις Κατευθύνσεις της*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Αλεξιάδης, Σ. Α. (1981). *Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος ως πρόβλημα αντεγκληματικής πολιτικής*. Δίκαιο και Περιβάλλον, τεύχ. 6. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Αλεξιάδης, Σ. Α. (1993). «Η νομιμοποίηση των προσόδων του εγκλήματος». Στο Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου (επιμέλεια), *Πρακτικά του Δ' Πανελληνίου Συνεδρίου*. Αθήνα: Αφοί Π. Σάκκουλα.
- Αλεξιάδης, Σ. Α. (2006). *Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική. Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Ανδρουλάκης, Ν. Κ. (1978). *Ποινικόν δίκαιον: Γενικόν Μέρος* (Πανεπιστημιακά παραδόσεις). Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Ανδρουλάκης, Ν. (2006). *Ποινικό Δίκαιο-Γενικό Μέρος, Ι. Θεωρία για το έγκλημα*. Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλα.
- Αρχιμανδρίτου, Μ. (1996). *Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Βασιλείου, Κ. (1985). *Το Δίκαιο του φυσικού περιβάλλοντος*. Σε Ε.Δ.Δ.Δ., τόμ. 29.
- Βλάχου, Α. (1990). «Για μία μαρξιστική προσέγγιση των προβλημάτων του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων». *Θέσεις*, 33. Ανάκτηση από www.theseis.com

- Βουγιούκας, Κ. Ν. (1986). *Οικονομικόν Ποινικόν Δίκαιον-Γενικόν Μέρος*
(Πανεπιστημιακαί παραδόσεις). Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Γάφος, Η. Γ. (1973). *Ποινικόν Δίκαιον, Γενικόν Μέρος*. Τεύχος Α'. Αθήναι: Σ. Λένης -
Α. Ράλλης (τυπογραφείο) 1973-1975.
- Γεωργόπουλος, Αλ. (1998). *Γη, ένας μικρός και εύθραυστος πλανήτης*. Αθήνα:
Gutenberg.
- Γιαννόπουλος, Θ. (1987). *Οι νέες ποινικές διατάξεις για την προστασία του*
περιβάλλοντος. ΝοΒ.
- ΔΕΗ (2006). *Απολογισμός 2005*. Αθήνα, Μάιος 2006. Ανάκτηση από
www.dei.gr
- ΔΕΗ (2007). Δελτίο Τύπου «Δεν τίθεται θέμα "καταδίκης" της ΔΕΗ από την
Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων». Αθήνα, 21 Ιουνίου 2007.
Ανάκτηση από www.dei.gr
- ΔΕΗ (2007). Δελτίο Τύπου «Σχετικά με την επιβολή προστίμου από το ΥΠΕΧΩΔΕ
στη ΔΕΗ Α.Ε.». Αθήνα, 24 Σεπτεμβρίου 2007. Ανάκτηση από www.dei.gr
- ΔΕΗ (2007). *Ετήσιο Δελτίο 2006*. Αθήνα, Ιούνιος 2007. Ανάκτηση από
www.dei.gr
- ΔΕΗ (2008). Δελτίο Τύπου «Αποτελέσματα 2007 του Ομίλου ΔΕΗ». Αθήνα, 27
Μαρτίου 2008. Ανάκτηση από www.dei.gr
- ΔΕΗ (2008). Δελτίο Τύπου «Ομιλία Προέδρου & Δ/ντος Συμβούλου της ΔΕΗ Α.Ε.
σε ημερίδα της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ». Αθήνα, 6 Φεβρουαρίου
2008. Ανάκτηση από www.dei.gr
- ΔΕΗ (2009). *Ετήσιο Δελτίο Εταιρικής Χρήσης 2008*. Αθήνα, Ιούνιος 2009.
Ανάκτηση από www.dei.gr

- Δημάκης, Α. (2003). «Η ποινική ευθύνη της εταιρείας. Εισαγωγή στην προβληματική». Στο Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικόλογων (επιμέλεια), *Σύγχρονα ζητήματα Εταιρικής Ευθύνης*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Δημόπουλος, Χ. (1988). *Η εγκληματολογική προβληματική των συγχρόνων οικονομικών εγκλημάτων*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Δίκαιος, Ε. (2009). «Η υπόθεση «DIETER JANECEK» ενώπιον της Γερμανικής διοικητικής δικαιοσύνης και του ΔΕΚ. Η σημασία της για την Ελλάδα», Ιανουάριος 2009. Ανάκτηση από www.nomosphysis.org.gr
- Δούση, Ε. (2001). *Η κοινοτική πολιτική περιβάλλοντος και η επίδραση της στην περίπτωση της Ελλάδας*. Σειρά Κειμένων Εργασίας: Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και Εθνικές Πολιτικές. Αθήνα: Παπαζήση.
- Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών (2005). *Εθνικό Σχέδιο Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών για την περίοδο 2005–2007*. Αθήνα, Απρίλιος 2005, www.climate.noa.gr
- Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών (2005). *Κλιματική αλλαγή στον Ελλαδικό χώρο. Ανάλυση παρατηρήσεων: τάσεις των τελευταίων 100 ετών*. Αθήνα 2005, www.climate.noa.gr
- Ειδική Υπηρεσία Επιθεωρητών Περιβάλλοντος (2006). *Περιβαλλοντικές Επιθεωρήσεις 2005. Εθνική Έκθεση*. Αθήνα: ΥΠΕΧΩΔΕ.
- Ελευθεροτυπία (2006). «Παράνομα πειράματα σε παιδιά», 8 Μαΐου 2006. Ανάκτηση από <http://archive.enet.gr>
- Ελευθεροτυπία (2007). «Εμείς δεν κάναμε προσφυγή για να εισπράξει το Δημόσιο», 2 Οκτωβρίου 2007. Ανάκτηση από <http://archive.enet.gr>

- Ελευθεροτυπία (2008). «Τα golden boys της Ν.Δ.». 9 Νοεμβρίου 2008. Ανάκτηση από <http://archive.enet.gr/>
- Ευθυμιάδης, Α., Ε. Βιρβίλη, και Γ. Πορφύρης (2005). «Συγκριτική αξιολόγηση τεχνολογιών ηλεκτροπαραγωγής από πλευράς οικονομικής και περιβαλλοντικής απόδοσης». Διημερίδα «Αιγνίτης και Φυσικό Αέριο στην ηλεκτροπαραγωγή της χώρας», 9-10 Ιουνίου 2005, ΤΕΕ. Ανάκτηση από http://library.tee.gr/digital/m2069/m2069_contents.htm
- Ευρωπαϊκή Ενωτική Αριστερά (2006). *Αμίαντος: Το Ανθρώπινο Κόστος της Απληστίας των Εταιρειών*. Ανάκτηση από www.guengl.eu/upload/asbestos_GR.pdf
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, *Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ) κατά Ελλάδα Προσφυγή Αρ. 30/2005, Έκθεση προς την Επιτροπή των Υπουργών*. Στρασβούργο, 6 Φεβρουαρίου 2007. Ανάκτηση από www.mfhr.gr
- ΙΜΔΑ (2007). «Το σχόλιο της εβδομάδας: Το πρόστιμο κατά της ΔΕΗ». Αθήνα, 29.09.2007. Ανάκτηση από www.mfhr.gr
- Καθημερινή (2009). «Αποζημίωσης από πολυεθνική για θάνατο παιδιών από φάρμακο στη Νιγηρία», 4 Απριλίου 2009. Ανάκτηση από <http://portal.kathimerini.gr>
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (1987). *Έννοια και προβληματική των κοινώς επικίνδυνων εγκλημάτων*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2000). «Το ποινικό δίκαιο στην καμπή του 2000: Με το βλέμμα προς το μέλλον χωρίς αποτίμηση του παρελθόντος;». *Υπεράσπιση*: 47-73.
- Καλιαμπάκος, Δ., και Δ. Δαμιγός (2003). *Τεχνικά Έργα και Επιπτώσεις από Εκπομπές Αιωρούμενων Σωματιδίων: Μελέτη Περίπτωσης*. Τεχν. Χρον. Επιστ. Εκδ. ΤΕΕ, V, τεύχ. 1-2 2003.

- Καλιτζάκη, Ε. Σ. (2007). *Το περιβάλλον ως αξία. Εγκληματολογική προσέγγιση*.
Νόμος + Φύση. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Καλλιγιάς, Π. (1930). *Σύστημα Ρωμαϊκού Δικαίου (Γεν. Αρχαί)*. 4^η έκδοση. Αθήναι: “Γ. Φέξης & Υίος”.
- Καλτσώνης, Δ. (1998). *Κράτος και Ανεπέργεια του Νόμου*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Καλτσώνης, Δ. (2005). *Δίκαιο, Κοινωνία, Τάξεις*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Κανίνιας, Σ. (1983). «Νόμος για την προστασία του περιβάλλοντος». *Ποινικά Χρονικά*, ΛΓ’/1983: 92.
- Καπαρδής, Α. (2001). «Οικονομικά εγκλήματα: Μια γενική θεώρηση». Στο Κραμβιά-Καπαρδή, Μ., Α. Καπαρδής και Ν. Κουράκης (επιμέλεια), *Οικονομικά Εγκλήματα στην Κύπρο: Μία πολυθεματική Προσέγγιση*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Καραβάς, Κ. (1930). *Εγχειρίδιον θεωρητικόν και πρακτικόν περί ανωνύμων εταιριών*. Τόμος Α’.
- Κατριβέσης, Κ. Ν. (1996). *Κοινωνιολογική θεωρία. Σύγχρονα ρεύματα της Κοινωνιολογικής Σκέψης*. Αθήνα: Μπένου.
- Κατσαντώνης, Α. Η. (1972β). *Ποινικόν Δίκαιον, Γενικόν Μέρος*. Τόμος Α’. Αθήναι: Γ. Παρισιάνος.
- Κατσιμπάρδης, Κ. (2002). *Το Διεθνές Δίκαιο για τις κλιματικές αλλαγές*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κατσιμπάρδης, Κ. (2007). *Το Διεθνές καθεστώς για την προστασία της ατμόσφαιρας: Η περίπτωση του Θερμοκηπίου*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κάτσιος, Σ. Α. (1998). *Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος. Η Γεωπολιτική του Διεθνούς Χρηματοπιστωτικού Συστήματος*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

- Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (2006). *Οδηγός Εφαρμογής του Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών στην Ελλάδα, 2006*. Ανάκτηση από <http://www.cres.gr>
- Κουράκης, Ν. Ε. (1998). *Τα Οικονομικά Εγκλήματα Ι*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κουράκης, Ν. Ε. και Κουλούρης, Ν. Κ. (επιμέλεια) (2000). *Αντεγκληματική Πολιτική ΙΙ. Εικοσιεπτά ακόμη Μελέτες για τα Όρια, τους Όρους και τις Κατευθύνσεις της*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κουταλάκης, Χ. (2003α). «Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών στη διαδικασία συμμόρφωσης των κρατών μελών προς το περιβαλλοντικό δίκαιο της Ε.Ε.», Οκτώβριος 2003. Ανάκτηση από www.nomosphysis.org.gr
- Κουταλάκης, Χ. (2003β). «Η συμμόρφωση των κρατών μελών προς το περιβαλλοντικό δίκαιο της Ε.Ε. ως διαδικασία διοικητικής διαπραγμάτευσης», Δεκέμβριος 2003. Ανάκτηση από www.nomosphysis.org.gr
- Κουταλάκης, Χ. (2003γ). “Environmental Compliance in Italy and Greece. The role of non-state actors”. Paper presented at the 2003 ECPR General Conference in Marburg, Section: Europeanization: Challenges of a new Research Agenda, Panel 3: Europeanization of South European Politics: Is there really no southern problem?, 18-21 September 2003. Ανάκτηση από <http://web.pspa.uoa.gr/~ckoutalakis/Publications.html>
- Κουτούπα-Ρεγκάκου, Ε. (2007). *Δίκαιο του Περιβάλλοντος*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Κρανιδιώτη, Μ. (1997). «Η έννοια της «ισομέρειας» ελέγχου. Μια προσπάθεια σύλληψης και γενικής εξήγησης της αποκλίνουσας και της εγκληματικής συμπεριφοράς». Στο Δασκαλάκη, Η. (επιμέλεια), *Εγκληματίες και θύματα στο*

- κατώφλι του 21^{ου} αιώνα. Αφιέρωμα στη μνήμη του Ηλία Δασκαλάκη. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, σελ. 81-96.
- Κρανιδιώτη, Μ. (2007). *Η ολοκλήρωση. Μέθοδος ανάπτυξης θεωρίας στην Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Κρασσάς, Α. (1927). *Σύστημα Αστικού Δικαίου (Γεν. Αρχαί)*. 3^η έκδοση.
- Λάζος, Γρ. (1998). *Το πρόβλημα της ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Λάζος, Γρ. (2005). *Διαφθορά και Αντιδιαφθορά*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Λάζος, Γρ. (2007). *Κριτική Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Λιοδάκης, Γ. (1994). «Περιφερειακή Ανάπτυξη και Περιβάλλον». *Τόπος: Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών*, 8: 159-190.
- Λύτρας, Α. Ν. (2004). *Δοκιμές στην Ταξική Ανάλυση. Προσεγγίσεις στην Κλασική Θεωρία των Κοινωνικών Τάξεων*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μαγκάκης, Γ. Α. (1982). *Ποινικό Δίκαιο, Διάγραμμα Γενικού Μέρους*. Έκδ. Β'. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μακρυδημήτρης, Α. (2004). *Προσεγγίσεις στη Θεωρία των Οργανώσεων*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Μάνεσης, Α. (1980). «Κριτικές σκέψεις για την έννοια και τη σημασία του δικαίου». Στο Μάνεσης Α.(2000), *Συνταγματική θεωρία και πράξη II: Μελέτες 1980-2000*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Μανιατάκης, Δ. (1994). «Περιβαλλοντική Πολιτική των Ελληνικών Επιχειρήσεων». *Βιοπολιτική: Στρατηγική των επιχειρήσεων για το Βιο-περιβάλλον, Τόμος Ι*, Ανάκτηση από www.biopolitics.gr
- Μανωλεδάκης, Ι. Ε. (1983). «Το άρθρο 7§ 1 του Συντάγματος και οι ποινικοί νόμοι». *Ποινικά Χρονικά*, ΛΓ'/1983: 865.

- Μανωλεδάκης, Ι. Ε. (1989). *Ποινικό Δίκαιο-Επιτομή Γενικού Μέρους*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Μαρξ, Κ. (2006). *Το Κεφάλαιο*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Μαρξ, Κ., και Φ. Ένγκελς (1983). *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Μουζέλης, Ν. (1992). *Μεταμαρξιστικές προοπτικές. Για μία νέα πολιτική οικονομία και κοινωνιολογία*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μουζέλης, Ν. (1997). *Επιστροφή στην Κοινωνιολογική Θεωρία. Η έννοια της Ιεραρχίας και το Πέρασμα από τη Μικρο- στη Μακρο- Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μουζέλης, Ν. (2009). *Οργάνωση και Γραφειοκρατία. Ανάλυση των σύγχρονων θεωριών*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Μπιτσάκης, Ε. (2005). «Η έννοια της προόδου: Η αστική και η μαρξιστική αντίληψη». Στο Ρόκος, Δ. (επιμέλεια), *Περιβάλλον και Ανάπτυξη: Διαλεκτικές Σχέσεις και Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις*. Εναλλακτικές Εκδόσεις.
- Μπρεδήμας, Α. (2007). «Το Πρωτόκολλο του Κιότο και η «Εμπορία Ρύπων»: Η Ελληνική και η Κοινοτική Διάσταση», Ιούνιος 2007. Ανάκτηση από www.nomosphysis.org.gr. Το κείμενο αποτελεί εισήγηση στο Συνέδριο που διοργάνωσαν το Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών και το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του Ανθρώπου με θέμα: Το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο του περιβάλλοντος στην Ελλάδα στην Αθήνα στις 5-7 Ιουνίου 2007.
- Ναυτεμπορική (2008). «Νέα ενεργειακή στρατηγική για Ευρώπη και Ελλάδα (Άρθρο του Παντελή Κάπρου)», 28 Μαρτίου 2008. Ανάκτηση από <http://www.naftemporiki.gr/>

- Νιννή, Β. (2007). «Περιβάλλον και Οικονομική Ανάπτυξη», Οκτώβριος 2007.
Ανάκτηση από www.nomosphysis.org.gr
- Ξεπαπαδέας, Α. (1995). «Εκπομπές Διοξειδίου του Άνθρακα: Μετρήσεις και Θέματα Πολιτικής». Στο Σκούρτος, Μ. και Κ. Σοφούλης (επιμέλεια), *Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Ξεπαπαδέας Α., Μ. Διακουλάκη και Μ. Μανδαράκα (1997). «Προστασία Περιβάλλοντος και Ανταγωνιστικότητα στην Ελληνική Βιομηχανία». Ερευνητικό Πρόγραμμα Υπουργείου Ανάπτυξης.
- Οικονομίδης, Β. (1925). *Στοιχεία Αστικού Δικαίου*. Τόμος Α΄, 3^η έκδοση. Εν Αθήναις.
- Ολλανδέζος, Μ. (2002). «Τα συνταγογραφούμενα Φάρμακα και η Διαφήμιση στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης», *Φαρμακοοικονομία*, 9: 5-10. Ανάκτηση από <http://www.helspor.gr/articles.asp>
- Παναγιωτοπούλου, Ρ. (1997). *Η επικοινωνία στις οργανώσεις. Η εξέλιξη των θεωριών των οργανώσεων και οι επικοινωνιακές τους διαστάσεις*. Αθήνα: Κριτική.
- Παναγοπούλου, Γ. (1996). «Ο προσδιορισμός του εννόμου αγαθού υπό την ονομασία «περιβάλλον». Στο Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου (επιμέλεια), *Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, Πρακτικά Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου 1996*. Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας-Δίκαιο & Οικονομία.
- Πανούσης, Γ. (1987). *Θεμελιώδη ζητήματα της εγκληματολογίας*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Παπαγεωργίου-Γονατάς, Σ. (2002). «Είναι χρήσιμη η ποινική ευθύνη Νομικών Προσώπων; Υπέρ του θεσμού». *Ποινικός Λόγος*: 1265-1266.
- Παπαθεοδώρου, Θ. Π. (1998). «Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων στο γαλλικό ποινικό δίκαιο». *Ποινικά Χρονικά*, ΜΗ΄/1998: 945-950.

- Παπακωνσταντίνου, Α. (2006). «Διοικητικοί μηχανισμοί ελέγχου της εφαρμογής του Δικαίου Περιβάλλοντος», Μάρτιος 2006. Ανάκτηση από www.nomosphysis.org.gr
- Παπανεοφύτου, Α. (1996α). *Ποινική προστασία του καταναλωτή*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Παπανεοφύτου, Α. (1996β). «Σχέση της ποινικής προστασίας του περιβάλλοντος με τις διοικητικές διατάξεις και τις διοικητικές κυρώσεις». Στο Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου (επιμέλεια), *Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος. Πρακτικά του Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου*. Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας.
- Παπανεοφύτου, Α. (1997). *Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, τ. Α' . Η γενικότερη δικαιοπολιτική, η νομοθεσία και νομολογία στο πεδίο της ποινικής προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Παπανεοφύτου, Α. (1998). «Ποινικό δίκαιο και ποινικό δόγμα υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης». *Ποινικά Χρονικά*, ΜΗ'/1998: 849-869.
- Παπανεοφύτου, Α. (1999). «Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση τους φυσικών προσώπων;». Στο. Bemmam G - D. Spinellis (επιμέλεια), *Ποινικό Δίκαιο-Ελευθερία-Κράτος Δικαίου. Τιμητικός τόμος για τον Γ. Α. Μαγκάκη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Παπανεοφύτου, Α. (2000). «Ζητήματα βελτίωσης και συστηματικής συγκρότησης της ποινικής νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος». Στο Κουλούρης, Ν. Κ., Κουράκης, Ν. Ε. (επιμέλεια), *Αντεγκληματική Πολιτική ΙΙ. Εικοσιεπτά ακόμη μελέτες για τα όρια, τους όρους και τις κατευθύνσεις της*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

- Παπανικολάου, Π. Κ. (2005). «Ο Προληπτικός Περιβαλλοντικός Έλεγχος της χωροθέτησης μεταλλείων και λατομείων μετά την Απόφαση ΣτΕ (ΟΛΟΜ.) 998/2005», Απρίλιος 2005. Ανάκτηση από www.nomosphysis.org.gr
- Παπανικολάου, Π. Κ., και Θ. Κώτης (2005). «Λιγνίτες στην Ελλάδα: Ιδιότητες, χρήσεις και προοπτικές». Διημερίδα «Λιγνίτης και Φυσικό Αέριο στην ηλεκτροπαραγωγή της χώρας», 9-10 Ιουνίου 2005, ΤΕΕ. Ανάκτηση από http://library.tee.gr/digital/m2069/m2069_contents.htm
- Παπαρρηγόπουλος, Π. (1889). *Το εν Ελλάδι ισχύον Αστικόν Δίκαιον (Γεν. Αρχαί)*. 3^η έκδοση.
- Παπαστεριάδης, Γ., και Ι. Δερμιτζάκης (2002). «Μετρήσεις Αιωρούμενων Σωματιδίων PM₁₀ στην Αθήνα (2001-2002)». *Τεχν. Χρον. Επιστ. Έκδ. ΤΕΕ*, IV, τεύχ. 1-2 2002.
- Παπαχρίστου, Θ. Κ. (1984). *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία του Δικαίου*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Παπαχρίστου, Θ. Κ. (1999). *Κοινωνιολογία του Δικαίου*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Πασουκάνις, Ε. (1977). *Μαρξισμός και Δίκαιο*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Πεταλωτή, Κ., Α. Γ. Τριανταφύλλου, Τ. Κουϊμτζής και Κ. Σαμαρά (2006). “Trace elements in atmospheric particulate matter over a coal burning power production area of western Macedonia, Greece”. *Chemosphere*, 65(11):2233-2243.
- Ρέμελης, Κ. Σ. (1989). *Η προστασία του περιβάλλοντος από τις βιομηχανικές και βιοτεχνικές εγκαταστάσεις*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

- Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (2003). *Η Πορεία της Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας στην Ελλάδα. Αποσπάσματα από τη Έκθεση*. Αθήνα, 9 Ιουλίου 2003. Ανάκτηση από www.rae.gr
- Σακελλαρόπουλος, Αλ. (1985). *Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από Νομική σκοπιά*. Αθήνα: Σάκκουλα.
- Σαμαρά, Κ. (2005). “Chemical mass balance source apportionment of TSP in a lignite-burning area of Western Macedonia, Greece”. *Atmospheric Environment*, 39: 6430-6443.
- Σπινέλλης, Δ. Δ. (1990). *Βασικά στοιχεία ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*. Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας.
- Σπινέλλης, Δ. Δ. (2003). «Ποινικές (;) κυρώσεις σε νομικά πρόσωπα και διαδικασία επιβολής τους». *Ποινικά Χρονικά*, ΝΓ'/2003: 97-103.
- Σπυράκος, Δ. (1994). «Η ποινική ευθύνη των επιχειρήσεων: Εξέλιξη ή παραμόρφωση του ποινικού δικαίου;». *Ποινικά Χρονικά*, ΜΔ'/1994: 1201-1213.
- Σταυρινάκη, Τ. (2007). «Το περιβαλλοντικό μας δίκαιο σε διεθνή δοκιμασία. Προσφυγή του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου κατά της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων». Ανάκτηση από www.nomosphysis.org.gr
- Συνήγορος του Πολίτη (2005). «Διοικητική ανταπόκριση: Η ανταπόκριση της Διοίκησης στο Πορισματικό Έγγραφο του Συνηγόρου του Πολίτη με αριθμ. πρωτ. 6536.2.7& 6537.2.7/27.07.05.». Ανάκτηση από http://www.synigoros.gr/perivallon/fysiko_05.htm
- Συνήγορος του Πολίτη (2005). «Πόρισμα: Καθεστώς αδειοδότησης των Ατμοηλεκτρικών Σταθμών (ΑΗΣ) της ΔΕΗ στην Καρδιά, στον Άγιο Δημήτριο

- και στην Πτολεμαΐδα του νομού Κοζάνης», Οκτώβριος 2005. Ανάκτηση από
http://www.synigoros.gr/perivallon/fysiko_05.htm
- Συνήγορος του Πολίτη (2005). *Ετήσια έκθεση 2005*. Ανάκτηση από
http://www.synigoros.gr/annual_2005_gr.htm
- Τάχος, Α. Ι. (1983). *Η προστασία του περιβάλλοντος ως πρόβλημα νομοθετικό και διοικητικό*. Δίκαιο και Περιβάλλον, τεύχ. 2. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Τάχος, Α. Ι. (2006). *Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (2009). *Το πρόβλημα του Ασωπού ποταμού. Προτάσεις αντιμετώπισής του*. Ανάκτηση από library.tee.gr/digital/m2433/m2433.pdf
- Τριανταφύλλου, Α. Γ. (2000). "Patterns and Concentrations of PM₁₀ in a Mountainous Basin Region". *Journal of the Air & Waste Management Association*, 50 (6): 1017-1022.
- Τριανταφύλλου, Α. Γ., Η. Σ. Κύρος και Β. Ευαγγελόπουλος (2002). "Respirable Particulate Matter at an Urban and Nearby Industrial Location: Concentrations and Variability and Synoptic Weather Conditions during High Pollution Episodes". *Journal of the Air & Waste Management Association*, 52(3): 287-96.
- Τριανταφύλλου, Α. Γ. (2003). "Levels and trend of suspended particles around large lignite power stations". *Environmental Monitoring and Assessment*, 89: 15-34.
- Τριανταφύλλου, Α. Γ., Σ. Ζώρας και Β. Ευαγγελόπουλος (2005). "Particulate matter over a seven year period in urban and rural areas within, proximal and far from mining and power station operations in Greece". *Environmental Monitoring and Assessment*, 122(1-3): 41-60.

- Τριανταφύλλου, Α. Γ. (2009). «Ο λιγνίτης στο ανταγωνιστικό ενεργειακό περιβάλλον». Ανάκτηση από http://library.tee.gr/digital/m2420/m2420_contents.htm
- Τσαούσης, Δ. Γ. (1979). *Στοιχεία Κοινωνιολογίας, Ι*. Αθήνα: του ιδίου.
- Τσήτσουρα, Α. (1999). «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος. Η πρόσφατη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης». Στο Bemmman, G.- D. Spinellis (επιμέλεια), *Ποινικό Δίκαιο-Ελευθερία-Κράτος Δικαίου. Τιμητικός τόμος για τον Γ.-Α. Μαγκάκη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Τσιβάκου, Ι. (1995). *Δράση και Σύστημα. Σύγχρονες Προσεγγίσεις στη Θεωρία των Οργανώσεων*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Τσουκαλάς, Κ. (2005). «Για την «Ανάπτυξη». Στο Ρόκος, Δ. (επιμέλεια), *Περιβάλλον και Ανάπτυξη: Διαλεκτικές Σχέσεις και Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις*. Εναλλακτικές Εκδόσεις.
- ΥΚΑ (2002). *Μετρήσεις ποιότητας ατμοσφαιρικού αέρα στην περιοχή του Η' Δημοτικού Σχολείου Λεμεσού, Απρίλιος 2001-Μάρτιος 2002*. Ανάκτηση από www.mlsi.gov.cy
- ΥΠΑΝ (2007). *1^η Έκθεση για το μακροχρόνιο ενεργειακό σχεδιασμό της Ελλάδας 2008-2020*. Αύγουστος 2007. Ανάκτηση από www.ypan.gr
- ΥΠΕΧΩΔΕ (2006). *Εθνικό Σχέδιο Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών για την περίοδο 2008– 2012*. Αθήνα, Σεπτέμβριος 2006. Ανάκτηση από www.minenv.gr
- ΥΠΕΧΩΔΕ (2006). *Πρόταση προς δημόσια διαβούλευση οριστικής διαμόρφωσης Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου Ανάπτυξης 2007-2013*. Αθήνα, Οκτώβριος 2006. Ανάκτηση από www.minenv.gr

- ΥΠΕΧΩΔΕ (2007). «Περιβαλλοντικές επιθεωρήσεις, συνολική αποτίμηση (1/1/2004 – 19/10/2007)». Αθήνα, Οκτώβριος 2007. Ανάκτηση από www.minenv.gr
- ΥΠΕΧΩΔΕ (2007). Δελτίο τύπου «Για Πρόστιμα 1 εκατ. ευρώ στην ΔΕΗ για ατμοσφαιρική ρύπανση από τον Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ κ. Γιώργο Σουφλιά». Αθήνα, 24 Σεπτεμβρίου 2007. Ανάκτηση από www.minenv.gr
- ΥΠΕΧΩΔΕ (2007). Δελτίο τύπου «Για τις κλιματικές αλλαγές από το φαινόμενο του θερμοκηπίου». Αθήνα, 13 Μαρτίου 2007. Ανάκτηση από www.minenv.gr
- ΥΠΕΧΩΔΕ (2007). Δελτίο τύπου «Ενσωματώθηκαν στο εθνικό δίκαιο 6 Κοινοτικές Οδηγίες για το Περιβάλλον». Αθήνα, 19 Μαρτίου 2007. Ανάκτηση από www.minenv.gr
- Φαρσεδάκης, Ι. Ι. (1996). *Στοιχεία Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φιλιππίδης, Τ. Γ. (1950). *Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων*. Θεσσαλονίκη.
- Χαΐδου, Α. (1996). *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Χαραλαμπίδης, Α. Ι. (1996). «Αξιοποινες προσβολές του περιβάλλοντος. Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα και εγκλήματα διακινδυνεύσεως». Στο Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου (επιμέλεια), *Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος. Πρακτικά του Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου*. Αθήνα: Π. Ν. Σάκουλας.
- Χωραφάς, Ν. (1978). *Ποινικό Δίκαιο*. 9η Έκδοση (επιμέλεια Κ. Ε. Σταμάτη). Αθήνα: Σάκουλα.
- Ψυχοπαίδης, Κ. (2001). Ο Νίκος Πουλαντζάς και η πολιτική μέσα στη μέθοδο (Προβλήματα Στρουκτουραλιστικής Επιστημολογίας στο έργο του Νίκου Πουλαντζά). Στο Α. Ρήγος και Κ. Τσουκαλάς (επιμέλεια), *Η Πολιτική σήμερα*.

Ο Νίκος Πουλαντζάς και η επικαιρότητα του έργου του. Ελληνική Εταιρεία
Πολιτικής Επιστήμης, Αθήνα: Θεμέλιο.